

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ**

ШЫМКЕНТ УНИВЕРСИТЕТІ

**«Қазіргі заман жағдайындағы ғылым мен білім» тақырыбындағы
Халықаралық
ғылыми-тәжірибелік конференцияның**

ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК ТРУДОВ

**Международной научно-практической конференции
на тему
«Наука и образование в современных реалиях»**

IX том

Шымкент, 2021

ӘОЖ 378 (075.8)
ББК 78.58
Қ 22

Ұйымдастыру алқасы
Организационная коллегия

Ұйымдастыру алқасының төрағасы: Ғ.С. Пралиев – э.ғ.д., Шымкент университетінің Басқарма Төрағасы

Председатель организационной коллегии: Ғ.С. Пралиев – д.э.н.,
Председатель Правления Шымкентского
университета

Қ 22 «Қазіргі заман жағдайындағы ғылым мен білім» тақырыбындағы Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ. ІХ том.

-Шымкент: «Нұрлы Бейне» баспасы, 2021. -298 бет.

СБОРНИК ТРУДОВ Международной научно-практической конференции на тему «Наука и образование в современных реалиях» том ІХ. -Шымкент: Издательство «Нурлы Бейне», 2021. -298 стр.

ISBN 978-9965-554-38-2

Жинаққа «Қазіргі заман жағдайындағы ғылым мен білім» тақырыбындағы халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның ғылыми еңбектері енді. Еңбектер жинағын республиканың ЖОО студенттері, магистранттары мен жас ғалымдардың баяндамалары құрайды.

Баяндамалардың мазмұны ғылымның педагогика және психология, жаратылыстану, филология, математика және информатика, әлеуметтік ғылымдар, дене шынықтыру және спорт салалары бойынша жан-жақты мәселелерді қамтиды.

ӘОЖ 378 (075.8)
ББК 78.58

ISBN 978-9965-554-38-2

© Шымкент университеті, 2021

АЛҒЫ СӨЗ

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың 2021 жылы 5 қаңтарда жарық көрген «Тәуелсіздік бәріненде қымбат» атты мақаласы негізінде болашаққа нық қадам басуға бағытталған, патриоттық рухы биік қазақстандық қоғам құру және 2021 жылы республика Тәуелсіздігінің 30 жылдығын мереке-леумен қатарлас, Президент мақаласындағы «Таным мен тағылым» бөлімінде атап өтілген «...Ел тарихын, ұлт шежіресі мен құндылықтарын сақтау мен дәріптеу» бағытын іске асыру үшін мерейлі іс-шаралардың ішінде халқымыздың батырларын ұлықтауда бар. Осы мақсатты жүзеге асыру үшін Шымкент университеті **«Қазіргі заман жағдайындағы білім және ғылым»** атты республикалық ғылыми-тәжірибелік конференциясын ұйымдастырды.

Бүгін Шымкент университеті үшін дәстүрлі жыл сайынғы ғылыми-практикалық конференция екінші рет онлайн өтіп жатыр. Пандемия барлығымызды мәжбүрлеп оқшаулануымызға қарамастан, жас ғалымдар мен тәжірибелі мамандар арасында пікір және тәжірибе алмасуды тоқтатпады.

Конференцияның мақсаты: студенттер мен оқушылардың оқу-зерттеу жұмыстарының нәтижелерін талқылау; жастарды ғылыми-зерттеу қызметіне белсенді тарту; тәжірибе алмасу және білім беру мекемелерінің ынтымақтастығын орнату.

Біздің конференция ғылымның қазіргі даму кезеңіндегі көптеген өзекті мәселелерін қозғайды, атап айтқанда:

- Жаратылыстану ғылымдары (биология, экология, география, физика, химия);
- Педагогика және психология;
- Филология (шет тілдері, қазақ және орыс тілдері және әдебиеті);
- Математика. Информатика. Бағдарламалау;
- Әлеуметтік ғылымдар (тарих, құқықтану, экономика, саясаттану);
- Дене тәрбиесі.

Конференция маңызды оқиға болып табылады және сөзсіз ғылыми зерттеу үдерісін жақсартуға ықпал етеді және одан әрі жемісті жұмыс істеуге ынталандырады.

Сіздерге зор денсаулық, ғылыми және практикалық қызметіңізде сәттілік тілеймін!

Сейтқұлов Н.А.
- Шымкент университетінің ректоры,
п.ғ.д., профессор

Секция 9. Жалпы білім беру секциясы

ОҚУШЫЛАР ЖОБАЛАУДЫ ОРЫНДАУ БАРЫСЫНДА ӨЗДЕРІНІҢ ЕРЕКШЕ ҚИЫНДЫҚТАРЫ МЕН ЖЕҢІСТЕРІ

*Жандарбекова Гулбану Усенбаевна
Алипбек Ардақ Зәуірбекқызы – п.ғ.к.*

Жобалау әдісін пайдалануға қойылатын негізгі талаптар:

1. Зерттеу, шығармашылық жоспарда интеграцияланған білімді, оны шешу үшін зерттеу іздеуді талап ететін маңызды мәселенің/міндеттің болуы

2. Болжанатын нәтижелердің практикалық, теориялық, танымдық маңызы

3. Оқушылардың өзіндік (жеке, жұптық, топтық) қызметі.

4. Жобалауның мазмұндық бөлігін құрылымдау (кезең-кезеңмен нәтижелерін көрсете отырып).

5. Зерттеу әдістерін қолдану

Жобалау барысында мұғалім үшін ең қиыны - Тәуелсіз Кеңесшінің рөлі. Әсіресе, егер мұғалім оқушылардың бірдеңені дұрыс орындамайтынын байқаса, кеңестерден қалу қиын. Бірақ кеңес беру барысында оқушыларда туындаған сұрақтарға жауап беру ғана маңызды. Семинар-кеңестер оқушылардың басым көпшілігінде туындаған мәселелерді ұжымдық және жалпылай қарау үшін өткізілуі мүмкін.

Оқушылар Жобалауны орындау барысында өздерінің ерекше қиындықтары мен жеңістері пайда болады және Жобалау әдісінің жетекші педагогикалық мақсаттарының бірі болып табылады. Жобалау негізінде жаңа ақпарат беру жатыр, бірақ бұл процесс белгісіздік саласында жүзеге асырылады және оны ұйымдастыру, моделдеу қажет, сондықтан оқушылар қиын:

- жетекші және ағымдағы (аралық) мақсаттар мен міндеттерді белгілеу;

- балама болған кезде оңтайлы таңдау арқылы оларды шешу жолдарын іздеу;

- таңдауды жүзеге асыру және дәлелдеу;

- таңдау салдарын қарастыру;

- өз бетінше әрекет ету (кеңессіз);

- алынғандарды талап етілгенімен салыстыру;

- үдерісті (қызметтің өзін) және Жобалау нәтижесін объективті бағалау.

Жобалауды орындау барысында мұғалімнің рөлі сапалы өзгереді. Педагог барлық кезеңдерде кеңесші және көмекші рөлінде болады. Оқушылардың оқу барысындағы рөлі де өзгереді: олар процестің белсенді қатысушылары болып табылады. Жұмыс топтарындағы іс-әрекет оларға «командада» жұмыс істеуге үйретуге көмектеседі. Бұл жағдайда қарапайым «оқыту» формасында үйрету қиын сыни ойлаудың қалыптасуы

орын алады. Оқушылардың ақпаратқа деген өз көзқарасы қалыптасады және «бұл дұрыс, ал бұл дұрыс емес» деген бағалау түрі әрекет етпейді. Мектеп оқушылары қойылған мақсатқа жету үшін қызмет түрлері мен тәсілдерін таңдауда еркін, оларға не істеу керектігін ешкім айтпайды.

Тіпті сәтсіз орындалған Жобалау да оң педагогикалық мәнге ие. Өзін-өзі талдау, содан кейін қорғау кезеңінде мұғалім мен оқушылар Жобалаушылар таңдаған логиканы, сәтсіздіктің себептерін, қызметтің салдарын және т.б. талдайды. Қателерді түсіну қайталанған қызметке мотивация жасайды, жаңа білімге жеке қызығушылық қалыптастырады, өйткені дәл осы сәтсіз таңдалған ақпарат "сәтсіздік" жағдайын жасады. Мұндай рефлексия қоршаған әлем мен осы әлемде өзін барабар бағалауды (өзін-өзі бағалауды) қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Ақпараттық технологияларды пайдалана отырып өткізілетін сабақтың бірнеше түрі бар: лекция – сабақ, есептерді қою мен шешу сабағы, жаңа сабақты түсіндіру сабағы, интеграцияланған сабақтар және т.б.

АКТ–ны пайдаланудағы тәжірибе көрсеткендей, геометрия, стереометрия, алгебра сабақтарындағы функциялармен графиктерді өтуде тиімді қолданылады. Компьютерлік сыныптар мен интерактивті тақтаны пайдалану сабақтың тиімділігін бірнеше рет арттыра түседі.

Мультимедиялық және интерактивті құрылғылармен өткізілетін сабақтар пәнге деген оқушылардың қызығушылығын арттырады, қызықты сабақ өткізуге мүмкіндік береді, ал ең бастысы кері байланыстың орнатуға мүмкіндік береді- материалдың түсінген- түсінбегені бірден көрінеді.

Қазіргі кезде АКТ –ны пайдаланудың болашағы зор, өйткені ол

- білім беру мен тәрбиелік және дамытушылық міндеттерді кешенді шешуге мүмкіндік береді;
- әр бір оқушыға оның мүмкіндігімен дайындық деңгейіне сай есептерді беру;
- білім беру әрекетін арттыруға мүмкіндік беретін білім беруге бағытталған әр түрлі электронды құрылғыларды пайдалану;
- мұғалімді ақпараттық, дайындықтық және бақылаушылық функцияларыдан біртіндеп босату;
- оқушыларға білімді өз бетінше меңгеру дағдысын қалыптастыру;
- Интернет желісінен ақпаратты жинау мен оны өңдеу дағдысын жетілдіру;

Осылайша АКТ-ны қолдану оқушылардың өздігінен оқыту барысын ұйымдастырудың белсенді әдісі болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан -2030: Ел президентінің Қазақстан халқына жолдауы» Егемен Қазақстан № 194, 1994
2. Бурганова Р.И., Оспанова Я.Н., Абдрашитова Т.А., Радионова К.В. Модель региональной программы развития досуговой деятельности школьников. – Астана. – 2009. – 87 с.

ОҚУ ЖОБАЛАРЫ ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ

*Жандарбекова Гулбану Усенбаевна
Алипбек Ардақ Зәуірбекқызы – п.ғ.к.*

Жобалау әдісі әлемдік тәжірибеде түбегейлі жана болып табылмайды. Ол АҚШ-та осы жүзжылдықтың басында пайда болды. Ол сондай-ақ проблемалар әдісі деп аталды және ол американдық философ және педагог Дж. Дьюи жасаған философия мен білім берудегі гуманистік бағыт идеяларымен байланыстырылды. Дьюи, сондай-ақ оның оқушысы.

Жобалау әдісі 20 ғасырдың басында орыс педагогтарының назарын аударды. Жобалаулық оқыту идеялары Ресейде американдық педагогтардың әзірлемелерімен қатар пайда болды. Орыс педагогының басшылығымен 1905 жылы оқыту тәжірибесінде Жобалаулық әдістерді белсенді қолдануға тырысқан қызметкерлердің шағын тобы ұйымдастырылды.

Кейінірек, Кеңес өкіметінің жанында бұл идеялар мектепке кеңінен енгізіле бастады, бірақ жеткілікті ойластырылған және дәйекті емес және 1931 жылы ВКП/б ОК қаулысымен Жобалау әдісі сотталып, сол уақыттан бастап жақында Ресейде бұл әдісті мектеп тәжірибесінде қайта жандандыруға қандай да бір елеулі әрекет жасалмады. Сонымен қатар шетелдік мектепте ол белсенді және табысты дамыды. АҚШ-та, Ұлыбританияда, Бельгияда, Израильде, Финляндияда, Германияда, Италияда, Бразилияда, Нидерландыда және Дж. Дьюи, оның Жобалау әдісі кең таралған және теориялық білімнің ұтымды үйлесімділігіне және оқушылардың бірлескен іс-әрекетінде қоршаған болмыстың нақты проблемаларын шешу үшін оларды практикалық қолдануға байланысты үлкен танымалдыққа ие болды. «Менің білгенімнің барлығы, мен бұл маған не үшін қажет екенін және осы білімді қайда және қалай қолдана алатынымды білемін» - міне, академиялық білім мен прагматикалық біліктер арасындағы ақылға қонымды тепе-теңдікті табуға ұмтылатын көптеген білім беру жүйелерін тартатын Жобалау әдісін қазіргі түсінудің негізгі тезисі.

Жобалау әдісі — бұл мәселені (технологияны) егжей-тегжейлі әзірлеу арқылы дидактикалық мақсатқа қол жеткізу тәсілі, ол нақты, практикалық нәтижемен аяқталуы тиіс, сол немесе басқа түрде ресімделген (проф.); бұл қойылған міндеттерге қол жеткізу үшін оқушылардың белгілі бір ретпен іс-әрекеттерінің жиынтығы – оқушылар үшін жеке маңызы бар және түпкілікті өнім түрінде ресімделген проблеманы шешу.

Жобалау әдісінің негізгі мақсаты оқушыларға әртүрлі пәндік салалардан білімді интеграциялауды талап ететін практикалық міндеттерді немесе проблемаларды шешу процесінде өз бетінше білім алу мүмкіндігін беру болып табылады. Егер педагогикалық технология ретінде Жобалаудың әдісі туралы айтатын болсақ, онда бұл технология зерттеу, іздеу, проблемалық әдістердің, шығармашылық әдістердің жиынтығын көздейді.

Жобалау шеңберінде оқытушыға әзірлеуші, үйлестіруші, сарапшы, консультант рөлі беріледі.

Жобалау әдісі – бұл белгілі бір пән аясында пайдаланылса, дидактика, жеке әдістемелер саласы. Әдіс – дидактикалық санат. Бұл практикалық немесе теориялық білімнің белгілі бір саласын, белгілі бір қызметті меңгеру тәсілдерінің, операцияларының жиынтығы. Бұл таным жолы, таным процесін ұйымдастыру тәсілі. Сондықтан, егер біз Жобалау әдісі туралы айтатын болсақ, онда мәселені егжей-тегжейлі әзірлеу арқылы дидактикалық мақсатқа қол жеткізу тәсілін (технологиясын) есте сақтаймыз, ол нақты, сол немесе басқа түрде ресімделген практикалық нәтижемен толықтай аяқталуы тиіс. Дидактикалық тапсырмаларды шешу үшін осы әдіске жүгінді. Жобалау әдісінің негізіне "Жобалау" ұғымының мәнін құрайтын идея, оның нәтижеге прагматикалық бағыттылығы алынған, оны нақты немесе теориялық маңызы бар мәселелерді шешу кезінде алуға болады. Бұл нәтижені нақты практикалық қызметте көруге, түсінуге, қолдануға болады. Мұндай нәтижеге қол жеткізу үшін балаларды немесе ересек студенттерді өз бетімен ойлауға, мәселелерді табуға және шешуге, осы мақсатқа әр түрлі салалардан білімді, нәтижелер мен шешудің әр түрлі нұсқаларының ықтимал салдарын болжай білуге, себеп-салдарлық байланыстарды орната білуге үйрету қажет.

Жобалау әдісі оқушылардың жеке, жұптық, топтық қызметіне бағытталған, оны оқушылар белгілі бір уақыт аралығында орындайды. Бұл әдіс топтық әдістермен органикалық үйлеседі. Жобалау әдісі әрқашан қандай да бір мәселені шешуді болжайды. Мәселені шешу, бір жағынан, жиынтықты, әр түрлі әдістерді, оқыту құралдарын пайдалануды көздейді, ал екінші жағынан, білімді ғылымның, техниканың, технологияның, шығармашылық салалардың түрлі салаларынан қолдану, білім мен іскерлікті интеграциялау қажеттілігін көздейді. Орындалған Жобалаудың нәтижелері «сезілетін» деп аталады, яғни бұл теориялық мәселе болса, оның нақты шешімі, егер практикалық – пайдалануға дайын нақты нәтиже болса (сабақта, мектепте, нақты өмірде). Егер педагогикалық технология ретінде Жобалаудың әдісі туралы айтатын болсақ, онда бұл технология зерттеу, іздеу, проблемалық әдістердің, өзінің мәні бойынша шығармашылық жиынтығын көздейді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан -2030: Ел президентінің Қазақстан халқына жолдауы» Егемен Қазақстан № 194, 1994
2. Бурганова Р.И., Оспанова Я.Н., Абдрашитова Т.А., Радионова К.В. Модель региональной программы развития досуговой деятельности школьников. – Астана. – 2009. – 87 с.
3. Бутенко Л.П. Свободное время: за и против подростков // Семья и школа. – 2004. – № 2. – С. 9-12.

ЗАТТЫҚ – ДАМЫТУШЫ ОРТА АРҚЫЛЫ ЕРЕСЕК ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯСЫН ДАМУ

*Ерішева Ардақ Асқарқызы
Молдахмет Құлахмет – п.ғ.д., профессор*

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, әлемдік, әдістеме, топтық жұмыс.

В. Я. Кисленко ойын, Еңбек және көркем, онда бала заттармен жұмыс істейтін, заттар әлемін белсенді меңгере отырып, оған маңызды адами жетістіктер беретін қызмет түрлеріне заттың қызметі мен тағайындалуына байланысты ерекше мән береді. Психологиялық тұрғыдан бала мінез-құлықтың әлеуметтік нормаларын меңгеру процесіне әсер ететін заттармен қарым-қатынас жасау еркіндігіне ие бола отырып, тұрақты заттар әлеміне кіреді. Автор өзінің қызметінде бала адаммен байланысты заттар, заттар арқылы, ал заттармен байланысты – адам арқылы жүзеге асыратынын әділ атап өтті. Іс-әрекет барысында балаға заттардың физикалық қасиеттері ғана емес, сонымен қатар адам қызметінің нәтижесінде пайда болатын белгілер, яғни адамның қажеттілігі не үшін жасалғаны және қайта жасалуына ықпал ететіні анық [15, С.89].

Егер балалардың алдында жартылары киім Киім-кешек заттық әлем балалардың қандай да бір маңызды негіздер бойынша топтастырылған ойын болып көрінсе, онда қоршаған ортаның жеке сан алуандылығын түсіну және оны толық ұғыну оңай болады. пән әлемнің заттық киім классификациясының әртүрлі гигиенасы бар. Олардың маңызды негізіне ересек заттардың заттық әр түрлі ерекшеліктері жатқызылуы мүмкін: материал (ағаш, шыны материал, пластмасса және т. б.), форма (тікбұрышты, сопақша қажеттілік), Құрылыс және т. б. XIX ғ. әлеуметтік екінші жартысынан бастап XIX ғ. авторы функционалдық мәні бойынша заттарды меңгерудің жіктелуі көркем бола бастады, яғни пайдалану тәсілдері: рухани жиһаз, ыдыс-аяқ, олардың киімі, еңбекті қанағаттандыратын құралдар және т. б.

Жіктеменің негізіне құрал болуы мүмкін бала затты тағайындау (белгілердің ересек және баланың қажеттілігін қанағаттандыру қабілеті). баланың жеке ойын іс-әрекетіне мұқтаждығы алдында әртүрлі ойыншық түрлері (шартты, шынайы, орын ауыстыратын заттар) арқылы қанағаттандырылады. Тұрақты еңбекте – еңбек құралдары арқылы, көркемде-көркем қабылдауды жеңілдететін көрнекі-ақпараттық заттар арқылы және өнімді қызметті жарактандыруды құрайтын заттар жиынтығы. Адамның (бала мен ересек адамның) табиғи қажеттіліктері оның өміріне қажетті заттар: ыдыс-аяқ, жиһаз, киім, аяқ киім, жеке гигиена заттары, төсек-орын жабдықтары және т.б. арқылы қанағаттандырылуы мүмкін. Бұдан басқа, ересектердің тұрмыста (электр құралдары, үтік, шаңсорғыш, жартылайотер және т.б.) және өндірісте (станоктар, экскаватор, трактор,

Роботтар, Компьютерлер және т. б.) еңбегін жеңілдететін арнайы заттар топтары бөлінген. Педагогика және психология саласындағы қазіргі терминологияда қолданылатын "жобалық қызмет" ұғымын жақында ғана қолдана бастады. Осы ұғымның мазмұнына жобалар әдісінің негіздері салынады. Жоба әдісінің пайда болу тарихы ХІХ ғасырдың екінші жартысына қарай өрлеуде. Ол АҚШ-та пайда болып, прагматикалық педагогика деп аталатын теориялық концепцияларға негізделіп, «бөлу арқылы оқыту» принципін жариялады [10, С. 99]. Оны проблемалар әдісі деп атаған және ол американдық философ және педагог Дж. Дьюи жасаған философия мен білім берудегі гуманистік бағыт идеяларымен байланыстырған. Дьюи, сондай-ақ оның оқушысы У. Х. Килпатрик. Дж. Дьюи оқушының мақсатты қызметі арқылы белсенді негізде оқытуды құруды ұсынды. Осы жерден балаларға өмірде пайдалы болуы мүмкін және қажет болатын білімдерге жеке қызығушылығын көрсету өте маңызды болды. Ол үшін нақты өмірден алынған, бала үшін таныс және маңызды мәселе қажет, оны шешу үшін оған алған білімдерін, жаңа білімдерін қоса беру қажет.

МДҰ-да жобаларды қолдану педагогикалық үдерістің жүйелілігін, мақсатқа бағытталуын және тиімділігін қамтамасыз етуге, ынтымақтастықты, жеке тұлғаға бағытталған және іс-әрекет тәсілін іске асыруға, әлеуметтік тәрбие, ұжымдық шығармашылық жасампаздықты және т. б. көмектеседі. [17, С46]

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Баранова И.В. Особенности механизма управления инновационными процессами // Материалы научно-практической конференции “Проблемы образования в Казахстане. Реальность и перспектива” приуроченной 60-летию института. Алматы, 1993. 106 с.
2. Большаков В.Ю. Психотренинг: социодинамика. Упражнения. Игры. - СПб.: “Социально -психологический центр”, 1996-380 с,

ЗАТТЫҚ-ДАМЫТУШЫ ОРТА АРҚЫЛЫ ЕРЕСЕК ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯСЫН ДАМЫТУ БАЛАЛАРЫН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТКЕ ТӘРБИЕЛЕУ

*Ерішева Ардақ Асқарқызы
Молдахмет Құлахмет – п.ғ.д., профессор*

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, әлемдік, әдістеме, топтық жұмыс.

Әлем біртіндеп балалар өміріне кіреді. Алдымен бала оны үйде, балабақшада қоршайды. Уақыт өте келе оның өмірлік тәжірибесі байытылады. Мектеп жасына дейінгі баланың ойлау қабілетіне тән емес, ол қоршаған ортамен белсенді қарым-қатынас жасауға ұмтылады.

Баланың дамуы үшін заттардың маңызы зор. Олар туған сәттен бастап оны қоршайды және өмір бойы жүреді. Бала заттармен әрекет ете бастағанға дейін, олар оның өміріне кіреді, оның өмір сүруін қамтамасыз етеді, бала туған сәттен бастап келетін жаңа әлеуметтік ортаға бейімделуге көмектеседі. Кез келген пәнде әлеуметтік тәжірибе салынған, қоғамның даму деңгейі, техникалық прогресс көрсетілген.

Пәндерде адамзаттың көп ғасырлық тәжірибесі материалданған, ол баланың алдында физикалық және динамикалық қасиеттері, қасиеттері мен қарым-қатынасында ашылатын жалпылама түрде көрінеді.

Мектепке дейінгі жастағы баланың дамуындағы заттық әлемнің рөлін зерттеуге Л. А. Венгер, А. В. Запорожец, В. И. Логинова, А. М. Леушина, Л. Г. Розенгарт-Пупко, О. В. Дыбина-Артамонова және т.б. ғалымдар үлкен үлес қосты. Заттық әлем олардың зерттеулерінде формасымен, көлемімен, түсімен, материалымен, құрылысымен, функциясымен, тағайындалуымен, құрылуымен және өзгеруімен сипатталатын заттардың жиынтығы ретінде қарастырылады [13,14,25].

Заттық әлемінің аталған белгілерінің мазмұны сонымен қатар З. М. Богуславская, Г. А. Кислюк еңбектерінде де ашылады, онда заттың пішіні сыртқы кескіндерде көрінетін және геометриялық фигураларда жалпылама көрініс тапқан кеңістіктік белгі ретінде қарастырылады [21, С110].

В. И. Логинова заттың функциясын адамның заттарды пайдалану тәсілі ретінде анықтайды, ал мақсаты – адамның белгілі бір қажеттіліктерін қанағаттандыру қабілеті ретінде, онда олар не үшін құрылды. Бұл ретте заттың белгісі – еңбек нәтижесі, адам қызметінің өнімі айқын көрінеді. Осындай нақты мазмұнмен толықтырылып, пән мектепке дейінгі бала үшін қоршаған орта туралы қолжетімді ақпаратты алып, оны тануға көмектеседі. [9, С.36].

Мектепке дейінгі жастағы балаларда басқа адамның қызметін бағалау қабілеті пайда болады. Бұл ерекшелікке сүйену олардың ересек адамның шығармашылығына деген саналы қызығушылығын, оның еңбегінің нәтижесін, өзінің бірдеңе жасау мүмкіндіктері туралы түсінігін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Баланы ересектер әлеміне, олардың қызметіне, сезімдер мен уайымдар әлеміне, яғни барлық сол, Қымбат көктем қарайтын қоғам – міндеті, объектісі оны адамзат зерделеу шешеді, және басқа танытуға уақыт суреттегі болды осознаться заттық қажеттілігі жауап беру әрбір келесі пәндерді ұрпаққа тәжірибе дүниесін өткен.

Я. А. Коменский өзінің "ересек суреттердегі сезімдік заттарды іріктеу әлемі, немесе бейнелер мен атауларды жүзеге асырады әлемдегі заттар үшін ең басты заттарды және өмірдегі іс-әрекет құралдарын жүзеге асырады" (1635) еңбектерінде қазіргі тілмен сөйлей отырып, өз концепциясы баланы қоршаған ортадағы тәжірибемен таныстыруды қойды. Я. А. Монтессори Коменский баланың тәжірибесін әлемге тарту міндетін шеше отырып, эстетикалық оның атауын маңызды деп санады және ғалымдардың білімін іріктеудің Монтессори негізіне энциклопедиялық ұстаным болды [14, С 66].

Өмір құнды, м. Монтессори, Ф. Фребель сияқты отандық ғалымдардың ғылымға қосқан үлесі, олар мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі ерекшелігі оның қасиеттері мен Ветлугин қасиеттерін шын мәнінде заттық әлемді құру маңызды екенін атап өтті.

Заттық әлем бойынша ересек әлемді зерттеу саласында ерекше орын қазіргі заманғы отандық зерттеушілер А. н. ая Леонтьев, С. П. Новоселова, В. Я. Кисленко, О. В. Дыбина, пәнді ересектердің шығармашылығын тану көзі ретінде баланың заттық, ойын іс-әрекетінің құралы ретінде қарастырады. Пәнге басқа көзқарасты н. А. Ветлугина, Е. А. Флерин, Г. Н. жүзеге асырады. Пантелеев және т. б., олар «пән мектепке дейінгі балаларды эстетикалық тәрбиелеудің құралы болып табылады, ол ересектерге қамқорлық үшін алғыс сезімін, еңбек нәтижелеріне құрметпен және ұқыпты қарауды қалыптастырады».

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Баранова И.В. Особенности механизма управления инновационными процессами // Материалы научно-практической конференции “Проблемы образования в Казахстане. Реальность и перспектива” приуроченной 60-летию института. Алматы, 1993. 106 с.
2. Большаков В.Ю. Психотренинг: социодинамика. Упражнения. Игры. - СПб.: “Социально -психологический центр”, 1996-380 с,
3. Борцовский Г.А., Извочкин В.А Новые технологии обучения: вопросы терминаюгии // Педагогика. -1993 N5-С12- 16.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕЛЕРДЕ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ФОРМАЛАРЫ

*Тауасаров Бакыт Жаксылыкович
Молдахмет Құлахмет – п.ғ.д., профессор*

Дене тәрбиесін ұйымдастыру формалары балалардың сан алуын іс-әрекетінің тәрбие-білім беру комплексі болып табылады, бұл іс-әрекетің негізі баланың қимыл белсенділігінен құралады. Бұл формалардың жиынтығын балалардың толық дәрежеде денесін дамыту және денсаулығын нығайту үшін қажетті белгілі бір қимыл режимін құрайды.

Мектепке дейінгі мекемелерде дене тәрбиесін ұйымдастыру формалары. Дене тәрбиесін ұйымдастыру формалары балалардың сан алуын іс-әрекетінің тәрбие-білім беру комплексі болып табылады, бұл іс-әрекетің негізі баланың қимыл белсенділігінен құралады. Бұл формалардың жиынтығын балалардың толық дәрежеде денесін дамыту және денсаулығын нығайту үшін қажетті белгілі бір қимыл режимін құрайды.

Балалардың дене тәрбиесін ұйымдастыру формаларына мыналар жатады:

- физкультура сабақтары;
- физкультуралық-сауықтыру шаралары (ертеңгілік гимнастика, физкультминутка, дене жаттығуларымен ұштастырылған шынықтыру процедуралары);

- балалардың дене тәрбиесі жөніндегі күнделікті жұмыс (қимыл – қозғалыс ойындары, серуендер, жекелеген балалармен және шағын топтармен дербес жұмыс істеу, дене жаттығуларының сан алуан түрлерімен өз беттерінше айналысу, мейрамдар).

Бұл формалардың барлығы бәрі дене тәрбиесінің жалпы міндеттеріне және баланың жан-жақты дамуына жауап бере отырып, өзара байланысты болады: олардың әрбірінің өзіндік арнаулы міндеттері бар, олар мектепке дейінгі мекеменің күн режиміндегі міндеттің орнын анықтайды.

Балалардың дене тәрбиесін ұйымдастыру формаларына мыналар жатады:

- физкультура сабақтары;
- физкультуралық-сауықтыру шаралары (ертеңгілік гимнастика, физкультминутка, дене жаттығуларымен ұштастырылған шынықтыру процедуралары);

- балалардың дене тәрбиесі жөніндегі күнделікті жұмыс (қимыл – қозғалыс ойындары, серуендер, жекелеген балалармен және шағын топтармен дербес жұмыс істеу, дене жаттығуларының сан алуан түрлерімен өз беттерінше айналысу, мейрамдар).

Бұл формалардың барлығы бәрі дене тәрбиесінің жалпы міндеттеріне және баланың жан-жақты дамуына жауап бере отырып, өзара байланысты болады: олардың әрбірінің өзіндік арнаулы міндеттері бар, олар мектепке дейінгі мекеменің күн режиміндегі міндеттің орнын анықтайды.

Сәби жастағы топтың балаларымен жұмыс істеудің негізгі формасы дене жаттықтыруларымен жеке айналысу болып табылады (қимыл-қозғалыс ойындары, гимнастика, массаж).

Ертеңгілік гимнастика және физкультура сабақтары кішкентайлардың бірінші кішкентайлар тобынан бастап барлық топтарда жүргізіледі, бірақ әрбір топта олар қозғағыз материал мен сабақ өткізу методикасын іріктеу жөнінен өзіндік ерекшелікке ие болады.

Балабақшаның ересектер тобында маңызды басым физкультминуткалар жақсы тынығу және балалардың жұмыс қабілетін қалпына келтіру сәті ретінде сабаққа және екі сабақтың аралығына енгізіледі.

Шынықтыратын процедуралар барлық топтарда пайдаланылады. Алайда бөлме ішіндегі, даладағы қимыл – қозғалдыс кезіндегі бірте – бірте температурасы төмендейтін таза ауа ваннасы көбінесе ересектер тобында қолданылады. Балаларды таза ауадағы қимыл –қозғалыс ойындары және өз бетінше сан алуан қимыл жасау әрекеті барлық жастағы топтарда балалардың күнделікті өмірінің міндетті түрде мазмұны болып табылады.

Ертеңгілік гинастиканың маңызы сан алуан: ол организмнің тіршілік әрекетін арттырады, ұйқыдан кейін нерв жүйесін сергітеді, ұйқыдан ширақтыққа ауысу уақытын қысқартады

Ертеңгілік гимнастика тұлғаны дұрыс қалыптастыруға әсертете отырып, тыныс алуды тереңдетеді, қан айналысын күшейтеді, зат алмасуға көмектеседі.

Әдебиеттер:

1. Степаненкова Э.Я. Теория и воспитания физического воспитания и развития ребенка. –Москва, 2006. -171с.
2. Осокина Т.И. Физическая культура в детском саду. – М., 1986. –285 с.
3. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту. Негізгі ережелер. –Астана, 2009.-31 б.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ТӘРБИЕСІ БОЙЫНША ДӘСТҮРЛІ ЕМЕС НЫСАНДАРЫ

*Тауасаров Бакыт Жаксылыкович
Молдахмет Құлахмет – п.ғ.д., профессор*

Мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыстағы негізгі міндеттердің бірі – дене тәрбиесін дұрыс жүргізу болып табылады. Дене тәрбиесі – жалпы тәрбиенің құрамды бөлігі. Ол денені жетілдіруге, яғни денсаулықтың, дене дамуының және дене әзірлігінің жоғары деңгейіне жетуіне бағытталған. Ол тәрбиенің басқа түрлері – адамгершілік, эстетикалық, ақыл-ой, еңбек тәрбиелерімен байланысты. Сондықтан да біздің елімізде дене тәрбиесі процесінде жалпы тәрбие мақсатынан туындайтын педагогикалық міндеттер де шешімін табады.

Мектепке дейінгі жастағы балалар дене тәрбиесінің басты міндеті – өмір қорғау және денсаулық нығайту, балалардың организмін шынықтыру болып табылады. Ал, жақсы денсаулық барлық органдар мен организм жүйелерінің нормаға сай жұмыс істеуімен анықталады.

Мектеп жасына дейінгі балалар дене тәрбиесі теориясының қазіргі кездегі проблемаларын одан әрі дамыту қоғамдық өмір талаптарымен байланысты. Өмірдің шапшаң қарқыны, ғылыми – техникалық прогресс, еңбектің алуан саласындағы сан түрлі шығармашылық іс-әрекет қабылдау, еске сақтау, ойлау процестерінің активтілігін, дәл және тез бағдарлауға және түсіп жатқан информация тудыратын реакцияға деген қабілетті талап етеді.

Осыған байланысты сәби жастан бастап балалардың дене тәрбиесін дұрыс ұйымдастыру, денсаулығын нығайту және жан-жақты дамыту, мектепке және алдағы қоғамдық өмірге дер кезінде даярлауды жүзеге асыру маңызды болып табылады.

Дене тәрбиесін ұйымдастыру формалары балалардың сан алуын іс-әрекетінің тәрбие-білім беру комплексі болып табылады, бұл іс-әрекетің негізі баланың қимыл белсенділігінен құралады. Бұл формалардың жиынтығын балалардың толық дәрежеде денесін дамыту және денсаулығын нығайту үшін қажетті белгілі бір қимыл режимін құрайды.

Мектепке дейінгі мекемелерде дене тәрбиесін ұйымдастыру формалары. Дене тәрбиесін ұйымдастыру формалары балалардың сан алуын іс-әрекетінің тәрбие-білім беру комплексі болып табылады, бұл іс-әрекетің негізі баланың қимыл белсенділігінен құралады. Бұл формалардың жиынтығын балалардың толық дәрежеде денесін дамыту және денсаулығын нығайту үшін қажетті белгілі бір қимыл режимін құрайды.

Балалардың дене тәрбиесін ұйымдастыру формаларына мыналар жатады:

- физкультура сабақтары;
- физкультуралық-сауықтыру шаралары (ертеңгілік гимнастика, физкультминутка, дене жаттығуларымен ұштастырылған шынықтыру процедураллары);

- балалардың дене тәрбиесі жөніндегі күнделікті жұмыс (қимыл – қозғалыс ойындары, серуендер, жекелеген балалармен және шағын топтармен дербес жұмыс істеу, дене жаттығуларының сан алуан түрлерімен өз беттерінше айналысу, мейрамдар).

Бұл формалардың барлығы бәрі дене тәрбиесінің жалпы міндеттеріне және баланың жан-жақты дамуына жауап бере отырып, өзара байланысты болады: олардың әрбірінің өзіндік арнаулы міндеттері бар, олар мектепке дейінгі мекеменің күн режиміндегі міндеттің орнын анықтайды.

Балалардың дене тәрбиесін ұйымдастыру формаларына мыналар жатады:

- физкультура сабақтары;
- физкультуралық-сауықтыру шаралары (ертеңгілік гимнастика, физкультминутка, дене жаттығуларымен ұштастырылған шынықтыру процедураллары);

- балалардың дене тәрбиесі жөніндегі күнделікті жұмыс (қимыл – қозғалыс ойындары, серуендер, жекелеген балалармен және шағын топтармен дербес жұмыс істеу, дене жаттығуларының сан алуан түрлерімен өз беттерінше айналысу, мейрамдар).

Бұл формалардың барлығы бәрі дене тәрбиесінің жалпы міндеттеріне және баланың жан-жақты дамуына жауап бере отырып, өзара байланысты болады: олардың әрбірінің өзіндік арнаулы міндеттері бар, олар мектепке дейінгі мекеменің күн режиміндегі міндеттің орнын анықтайды.

Сәби жастағы топтың балаларымен жұмыс істеудің негізгі формасы дене жаттықтыруларымен жеке айналысу болып табылады (қимыл-қозғалыс ойындары, гимнастика, массаж).

Ертеңгілік гимнастика және физкультура сабақтары кішкентайлардың бірінші кішкентайлар тобынан бастап барлық топтарда жүргізіледі, бірақ

әрбір топта олар қозғағыз материал мен сабақ өткізу методикасын іріктеу жөнінен өзіндік ерекшелікке ие болады.

Әдебиеттер:

1. Степаненкова Э.Я. Теория и воспитания физического воспитания и развития ребенка. –Москва, 2006. -171с.
2. Осокина Т.И. Физическая культура в детском саду. – М., 1986. –285 с.
3. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту. Негізгі ережелер. –Астана, 2009.-31 б.

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ НЕГІЗІН ҚАЛАУШЫЛАР

*Баймуратова Айжамал Сатыбалдиевна
Арзымбетова Шолпан Жақсылыковна – п.ғ.к.*

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, социология

Ахмет Байтұрсынұлы араб таңбаларын қазақ тілінің заңдылықтарына бейімдей отырып, тұңғыш әліпбиін жасады. Себебі, әркімнің тіліне еріп, адасып жүрген жұртына «Қазақ әліпбиін» тайға таңба басқандай жасап берді. Қазақ елін сауаттандыруда тарихи рөл атқарған. Араб графикасына бейімделіп, бар болғаны 28 әріптен тұратын бұл әліпби әдістемелік оқулығымен бірге 1912-жылы елдің қолына тиіп, ауылда балалардың сауатын ашу үшін сол жылдан бастап қолданыла бастады. Аталмыш оқулықта оқыту әдісі көрсетілгендіктен бір жағынан оқытушыларға да жеңіл болды, екінші жағынан оқушы балалар бір жылда хат тану мүмкіндігіне ие болды. Бұл оқулық 1912-1925 жылдар аралығында жеті рет басылып, оқу-ағартушылық салада біраз уақыт қолданылады. Әліппеде дыбыс пен әріпті оқыту дидактиканың «жеңілден қиынға қарай» қағидасы бойынша жеке сөздерді оқытудан басталады да, кейін қысқа-қысқа мәтіндер алынады. Ал жеке сөздер алынғанда, екі дыбыстан тұратын қысқа, жеңіл сөздерден басталып, бірте-бірте күрделенеді. Мысалы, бал, бала, балалар, ас, аса, асар т.б. Бұл қағида оқушының оқуды, жазуды, сөйлеуді тез үйренуін қамтамасыз ету, оқыту үрдісін жеңілдету жолдарын іздеуден шыққан.

Ахмет екі сөзден тұратын сөйлеммен жаттығулар беріп, оларды түрлендіріп, тіпті жаңылтпашқа айналдыру сияқты тапсырмалар арқылы бала тілін дамытудың түрлі әдістерін қолданған. Олар күрделене келе мәтіндерге айналған. Ол өте кіші мәтінен басталып, ары қарай күрделене береді. А.Байтұрсынұлы әдістемесінде аз дыбыстан тұратын сөзден бастау, жаттығуды аз сөйлемнен, мәтінді өте шағын түрінен бастау, оларды біртіндеп қана кеңейту, күрделендіру тәсілі айрықша орын алады.

А.Байтұрсынұлы «Оқу құралының» алғашқы бетін балаларға арналған өлең жолдарынан бастайды.

Балалар! Бұл жол басы даналықа.

Келіндер, түсіп, байқап қаралық та!
Бұл жолмен бара жатқан өзіндей көп,
Соларды көре тұра қалалық па?
Даналық – өшпес жарық, кетпес байлық,
Жүріңдер, іздеп тауып алалық та!

Осы өлең жолдарын оқи отырып А.Байтұрсынұлы сауат ашуға шақыратындығы көрінеп тұр. Жасаған істерінің барлығы болашақ жас ұрпақтарға қалдырған үлкен ерең еңбегі десек қателеспейміз. Ол сонымен бірге – қазақ тілі грамматикасын яғни, фонетикасын, морфологиясын, синтаксисін және терминологиясын жүйелі түрде ғылыми түзеген. Қазақтың дыбыс жүйесін, сөз жүйесін, сөйлем жүйесін, терминологиясын толық зерттеп, қазақ тілі грамматикасының негізін салды. Ахмет Байтұрсыновтың лингвистика саласындағы бұл ғылыми еңбектерін кезінде Орта Азия, бүкіл түрік әлемі мойындап, қолдап және Ахаңның лингвистика саласындағы зор жетістіктерін өздерінің грамматикасында пайдаланды. Сондай-ақ қазақ тілінің шамын жағып, тіл заңдылықтары мен грамматикасының негізін қалап кеткен Ахметтің үш бөлімнен тұратын «Тіл құрал» атты үлкен оқулығында алғаш рет фонетика, морфология, синтаксис ұғымдарына кеңінен талдаулар берілген.

Әліпби - тек сауат ашу ғана емес, ғылым-білім үйренудің баспалдағы. М.Әуезовше айтсақ, Ақаң ашқан қазақ мектебінің ұстанымы - қазақ баласын ана тілінде сауатын аштырып қана қоймай, оның танымдық талғамын қазақша қалыптастыру болған. Өйткені, сол тұстағы оқыған, сауатты жандардың басым көпшілігінің тілі не татарша, не орысша шыққаны және сол тілдермен өз тілін араластырып, «қойыртпақ тіл» жасағаны тарихтан белгілі. Сондықтан да ағартушы қазақ ұлтының табиғи қалпын сақтау мақсатында, кемшіліктерді болдыртпау үшін өзінің білім беру жүйесінде ана тілмен оқыту тәсілін ұстанды.

А.Байтұрсыновтың еңбектерінде оқушылардың сөз байлығын молайту мәселесі арнайы сөз барысында, оқушылардың сөздік қорын жетілдіруге арнайы бірнеше жұмыстарды жүргізгені байқалды.

Ә.Садуақасовтың: «Адамды бір – бірімен қоғамдастыратын басты құрал – тіл болып табылады», - деген.

Бастауыш сыныптарда балаға тілдің фонетикалық құбылыстары, лексикалық ерекшеліктері, грамматикалық заңдылықтары үйретіледі. Мұнда мұғалімдердің алдында екі міндет тұрады. Бірі – оқушыға сөздің дұрыс айтылуы мен дұрыс жазылуын үйрету. Екіншісі – сөз қорын молайту, оларды дұрыс қолдану.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Байтұрсынов А. Әдебиет танытқыш.-Алматы,1991ж.
2. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы.- Алматы «Ана тілі» 1992ж.
3. Этнопедагогика (оқулық) – С. Қалиев, Ж. Ж. Молдабеков,
4. Б.І. Иманбекова. Астана: Фолиант, 2010

ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ІРГЕТАСЫН ҚАЛАУШЫ ҒАЛЫМ А.БАЙТҰРСЫНОВ

*Баймуратова Айжамал Сатыбалдиевна
Арзымбетова Шолпан Жақсылыковна – п.э.к.*

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, социология.

Атап айтқанда, А.Байтұрсынов 1910 жылдардан бастап қазақ жазуымен (графикасымен) айналыса бастайды. Сол күнге дейін өзге түркі халықтары сияқты, қазақтар да пайдаланып отырған араб таңбалары таза сол күйінде қазақ тілі үшін қолайлы емес екендігін біліп, оны қазақ тілнің дыбыс жүйесіне икемдеп, қайта түзуді қолға алады. Ол үшін алдымен қазақ тілінің фонетикалық құрамын зерттеуге кіріседі.

1929 жылы 1 мамырда өз қолымен жазған (орыс тілінде) өмірбаянында «1901 жылдардан бастап, бала оқытқан кездерден бос уақыттарымда өз бетіммен білімімді толықтырдым, әдебиетпен шұғылдандым. Ал Орынборға келгеннен кейін ең алдымен қазақ тілінің дыбыстық жүйесі мен грамматикалық құрылысын зерттеуге кірістім. Одан кейін қазақ алфавитін және емлесін ретке салып, жеңілдету жолында жұмыс істедім. Үшіншіден қазақ жазба жұмысын бөгде тілдік қажетсіз сөздерден арылтуға, синтаксистік құрылысын өзге тілдердің жағымсыз әсерінен тазартуға әрекеттендім. Төртіншіден қазақ прозасын (яғни іс қағаздар тілін публицистика мен ғылыми тілін) жасанды кітаби сипаттан арылтып, халықтың сөйлеу тәжірибесіне икемдеу үшін ғылыми терминдерді жасауға кірістім және стильдік өңдеу үлгілерін көрсетумен шұғылдандым» деп жазады (Архив ҚазПИ им. Абая. Опись Л–І, связька № 6 «Б», д. 209).

Қазақ тілінің дыбыс жүйесі мен оны таңбалайтын әріптер туралы пікірлерін ол 1912 жылдан бастап «Айқап» журналы мен «Қазақ» газетінің беттерінде білдіре бастайды. «Айқаптың» 1912 жылғы 9–10 нөмірлерінде «Шаһзаман мырзаға» атты кө-лемді мақала жазып, онда қазақ дыбыстарын білдірмейтін: «3 және жуан т, с.1 сияқты араб таңбаларын қазақ алфавитіне енгізбеу керектігін сөздің тұтас жіңішкелігін білдіру үшін оның алдына дәйекші дейтін таңба қою қажеттігін дәлелдейді, «Қазақ» газетінің 1913 жылғы 34-інші және әрі қарайғы сандарында «Жазу мәселесі» деген үлкен мақала жариялап, онда кейбір дауысты дыбыстарды таңбалау жайындағы өзінің пікірлерін айтады.

А. Байтұрсынов – қазақ балаларының ана тілінде сауат ашуына көп күш жұмсаған адам. Сол үшін қазақша сауат ашатын әліппе құралын жазды. Ол «Оқу құралы» (қазақша әліф-бе) деген атпен алғашқы рет 1912 жылы Орынборда басылды. Солардың қатарында шыққан А. Байтұрсыновтың әліппесі – «Оқу құралы» 1912-1925 жылдар арасында 7 рет қайта басылып, оқу-ағарту жұмысында ұзағырақ әрі кеңірек пайданылды.

«Оқу құралы» таңбаларын танытудан басталады. Кітап бетінің төменгі тұсындағы сілтемеде хат таныту жолы көрсетіліп, сабақ әдісі қоса беріледі.

Иллюстрация ретінде көбірек келтірілген тұтас текстер «Тіл-құралдың» синтаксиске арналған 3-кітабы мен ересек-тердің сауатын ашуға арналған әліппе – «Сауат ашқыш» деген кітапта орын алған. Бұларда автор Қожанасыр, Алдаркөсе әңгімелерінен бастап, халық аузындағы аңыз-әңгімелерді, билер сөздерің бұрынғы өткен ақын-жыраулар мұраларын Абай, Ыбырай және өзінің өлеңдерің аударма және төлтума мысалдардың Жуковский, Красновский сияқты орыс ақындарынан жасалған аудармаларды, Ыбырай Алтынсариннің «Хрестоматиясындағы» кейбір әңгімелерді, Нысанбай ақынның «Кеңесары – Наурызбай» поэмасынан алынған үзінділерді пайдаланған. Бұл текстердің мазмұнында оқушыға теріс тәрбие беретін жамандыққа баулитын идея; жоқ, керісінше, оқу-білімге, еңбекке шақыратын адамгершілікті уағыздайтын жолдар көзге түседі.

Міне, А. Байтұрсыновтың қазақ тілін зерттеудегі және оқу-ағарту майданындағы істеген істері мен жасаған еңбегі осындай. А. Байтұрсынов – қазақ әдебиетін зерттеуші. А. Байтұрсыновтың жас қазақ ғылымына еткен қызметі тек білімі саласында емес, әдебиеттану саласында да айрықша зор болды. Өткен ғасырдың II жартысында-ақ халық ауыз әдебиеті үлгілерін жинап, жарыққа шығару дәстүрі отандық филологияда бел алған игілікті іс болды. Бұл дәстүрді әр халық интеллигенциясы-ның озат екілдері жақсы қабыл алып, өздері де ат салысқанда-ры мәлім. А. Байтұрсынов та 1895 жылы «Тургайская газета-нын» бетінде, № 39, 24 қыркүйектегі санында «Киргизские приметы-пословицы» деген атпен материалдар жариялайды. Мұнда шаруашылық жайын ойлап, жазғы-қысқы, ертеңгі-кешкі ауа райын болжап айтқан 36 түрлі халық сөзін береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Байтұрсынов А. Әдебиет танытқыш.-Алматы,1991ж.
2. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы.- Алматы «Ана тілі» 1992ж.
3. Этнопедагогика (оқулық) – С. Қалиев, Ж. Ж. Молдабеков,

САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНЫҢ КЕЛЕСІ ФАКТОРЫ-МОТОР РЕЖИМІ

*Уәкілова Мейрамкүл Шәкірқызы
Кабекеева Қымбат Калиевна – PhD доктор*

Кілт сөздер: *Әлеуметтік, педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.*

Қазіргі заманғы адамның өмірі жоғары ауырлық пен физикалық белсенділікпен сипатталады, және өркениеттің көптеген ауруларының негізгі себебі мотор белсенділігінің жеткіліксіздігі деген пікірге ешкім қарсы емес.

Әсіресе студенттер физикалық белсенділіктен зардап шегеді. Оқушылар жұмыс үстелінде отыруға, теледидар көруге, компьютерлік

ойындарға көбірек уақыт жұмсауға мәжбүр. Аптасына екі дене шынықтыру сабағы мотор белсенділігінің жетіспеушілігін өтемейді. Сонымен қатар, жаттығулардың тиімділігі төмен жағдайлар жиі кездеседі.

Онтайлы қозғалтқыш режимі туралы айтатын болсақ, денсаулықтың бастапқы жағдайын ғана емес, сонымен қатар қолданылатын жүктемелердің жиілігі мен жүйелілігін де ескеру қажет. Сабақтар біртіндеп және жүйелілік, қайталану және жүйелілік, даралау және жүйелілік принциптеріне негізделуі керек. Аэробты сипаттағы циклдік жаттығулар ең жақсы емдік әсер беретіні дәлелденді: серуендеу, жеңіл жүгіру, жүзу, шаңғы және велосипедпен жүру. Күнделікті жаттығулар кешеніне икемділік жаттығуларын да қосу керек.

Адам денсаулығына әсер ететін салауатты өмір салтының келесі факторын, тамақтану мәселесін қарастыруға көшейік.

Соңғы онжылдықта тамақтану мәселесіне деген қызығушылық артты, өйткені дұрыс тамақтану ағзаның өсуі мен дамуы процестерінің қалыпты ағымын, сондай-ақ денсаулықты сақтауды қамтамасыз етеді. Дұрыс тамақтану адам ағзасының дамуы үшін өте маңызды. Адамның қалыпты өсуі мен дамуы, ең алдымен, оның денесі қажетті қоректік заттармен қамтамасыз етілуіне байланысты. Дұрыс тамақтану көптеген аурулардың алдын алу мен емдеудің негізгі факторы болып табылады. Тамақтануды ұйымдастыру кезінде белгілі бір жас кезеңі үшін ас қорыту жүйесінің және бүкіл ағзаның даму және жұмыс істеу ерекшеліктерін, сондай-ақ ағзаның қоректік заттарға қажеттілігін ескеру қажет, өйткені ол тағамның сандық және сапалық құрамындағы барлық бұзылуларға ерекше сезімтал.

Адамның тамақтануын дұрыс ұйымдастырудың негізі келесі негізгі принциптерге негізделуі керек: белгілі бір уақыт аралығында үнемі тамақтану – баланың тамақтануын ұйымдастыруды бастау керек негізгі шарт.

Ағзаға тамақпен бірге келетін қоректік заттар (ақуыздар, майлар, көмірсулар) белгілі бір арақатынаста болуы керек. Тамақтану адамның ерекшеліктерін, денсаулық жағдайын, тағамға реакциясын және басқаларын ескере отырып жеке болуы керек. Дұрыс, толыққанды және ұтымды тамақтану сау адамның іргетасының киттерінің бірі-табыну дәрежесіне көтерілуі керек.

Салауатты өмір салтының келесі факторы – жеке гигиена. Жеке гигиена ережелерін – дене терісіне, шашқа, ауыз қуысына, киім мен аяқ киімге күтім жасау бойынша іс-шаралар кешенін сақтамай денсаулықты сақтау және нығайту мүмкін емес.

Дене терісіне күтім жасау (тамақтанар алдында, серуендегеннен кейін, таңертеңгі және кешкі дәретханада қолды жуу, ұйықтар алдында күнделікті жылы душ немесе жылы ванна) табиғи және ажырамас процедура болуы керек, ваннаға бару қатаю (бу бөлмесі) және белсенді демалу құралы болуы керек. Киімге қойылатын гигиеналық талаптар, ең алдымен, дененің қоршаған ортамен қалыпты жылу және газ алмасуын, дене температурасы мен терінің онтайлы деңгейін, терінің ылғалдылығын, терінің тыныс алуын

қамтамасыз етуге бағытталған. Бұл талаптарға қол жеткізуді белгілі бір физикалық қасиеттері бар, мысалы, ылғал өткізгіштік, электр өткізгіштігі, ауа өткізгіштігі, жылу өткізгіштігі бар материалдарды қолдану арқылы қамтамасыз етуге болады.

Жасөспірімдерде салауатты өмір салтын қалыптастыру ерекшеліктері

Салауатты өмір салтын қалыптастыру салауатты өмір салты туралы білімдерден, салауатты өмір салтына деген қарым-қатынастан, салауатты өмір салтының нормалары мен ережелерін сақтауға деген қажеттіліктер мен маңызды уәждемеден, отбасында және құрдастарының арасында мақұлдау мен қолдау табудан тұрады.

Денсаулықты қалыптастырудың негізгі ерекшеліктері: еріктілік, белгілі бір физикалық күштерді жұмсау, физикалық, психикалық және басқа мүмкіндіктерді үнемі арттыруға бағдарлау.

Салауатты өмір салты жүйесін құру өте ұзақ процесс және өмір бойы жалғасуы мүмкін.

Көптеген зерттеулер салауатты өмір салты кеңінен қол жетімді, айтарлықтай материалдық шығындарды қажет етпейді, дененің физиологиялық жүйелерін оңтайландыру, денсаулықты жоғары деңгейде сақтау, белсенді өмірді ұзарту және денсаулықтың негізгі детерминанты болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Амосов Н. М. Раздумья о здоровье. 2-е изд. /Н.М. Амосов. - М.: Молодая гвардия, 2011.

2. Ананьев В.А. Основы психологии здоровья. // Книга 1. Концептуальные основы психологии здоровья. - СПб.: Речь, 2010.

3. Антропова М.В. Гигиена детей и подростков. доп.- М.: Медицина, 2000.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕЛЕР МЕН ОТБАСЫНДА ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ КЕҢІСТІГІН ҰЙЫМДАСТЫРУ

*Уәкілова Мейрамкүл Шәкірқызы
Кабекеева Кымбат Калиевна – PhD доктор*

Кілт сөздер: Әлеуметтік, педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.

Балалар мен жасөспірімдерді тәрбиелеу мен оқытудың тиімділігі денсаулыққа байланысты.

Денсаулық-бала ағзасының жұмыс қабілеттілігі мен үйлесімді дамуының маңызды факторы.

В. А. Сухомлинский " баланың денсаулығына қамқорлық жасау-бұл санитарлық-гигиеналық нормалар мен ережелер жиынтығы... режимге, тамақтануға, жұмысқа және демалуға қойылатын талаптар жиынтығы емес. Бұл, ең алдымен, барлық физикалық және рухани күштердің үйлесімді толықтығындағы алаңдаушылық, және бұл үйлесімділіктің тәжі-

шығармашылықтың қуанышы". Денсаулық деген не екенін қарастырыңыз. Дүниежүзілік Денсаулық сақтау Ұйымының Жарғысында Денсаулық ұғымының анықтамасы: "... аурулар мен физикалық ақаулардың болмауы ғана емес, толық, физикалық, психикалық және әлеуметтік әл-ауқат жағдайы".

1968 жылы ДДҰ келесі Тұжырымдаманы қабылдады: "Денсаулық- адамның биосоциалдық функцияларын өзгертін ортада, аурулар мен ақаулар болмаған жағдайда шамадан тыс және шығынсыз орындау қасиеті. Денсаулық физикалық, психикалық және моральдық".

Академик Ю.П. Лисицын: "адам денсаулығы аурудың, аурудың, ынғайсыздықтың жоқтығынан айырыла алмайды, бұл адамға бостандықта табиғи емес өмір сүруге, адамға тән функцияларды толық орындауға мүмкіндік беретін жағдай, ең алдымен еңбек, салауатты өмір салтын ұстану, яғни психикалық, физикалық және әлеуметтік әл - ауқат". [27]

Осылайша, жоғарыда келтірілген анықтамалардан Денсаулық ұғымы ағзаның қоршаған орта жағдайларына бейімделу сапасын көрсетеді және адам мен тіршілік ету ортасының өзара әрекеттесу процесінің нәтижесін білдіреді; денсаулық жағдайының өзі сыртқы (табиғи және әлеуметтік) және ішкі (тұқым қуалаушылық, жыныс, жас) факторлардың өзара әрекеттесуі нәтижесінде қалыптасады.

Соматикалық Денсаулық-онтогенетикалық дамудың әртүрлі кезеңдерінде басым болатын негізгі қажеттіліктермен делдал болған жеке дамудың биологиялық бағдарламасына негізделген адам ағзасының мүшелері мен жүйелерінің қазіргі жағдайы. Бұл қажеттіліктер, біріншіден, адамның дамуының қоздырғышы, екіншіден, бұл процестің даралануын қамтамасыз етеді.

Физикалық денсаулық-бейімделу реакцияларын қамтамасыз ететін морфофизиологиялық және функционалдық резервтерден тұратын дене мүшелері мен жүйелерінің өсуі мен даму деңгейі.

Психикалық денсаулық – психикалық саланың жағдайы, оның негізі мінез-құлықтың тиісті реакциясын қамтамасыз ететін жалпы психикалық жайлылық жағдайы болып табылады. Бұл жағдай биологиялық және әлеуметтік қажеттіліктерге, сондай-ақ оларды қанағаттандыру мүмкіндіктеріне байланысты.

Моральдық денсаулық-бұл өмірдегі мотивациялық және қажеттілік-ақпараттық саланың сипаттамаларының жиынтығы, оның негізін қоғамдағы жеке адамның мінез-құлқының құндылықтары, көзқарастары мен мотивтері жүйесі анықтайды. Адамның руханилығы адамгершілік денсаулығымен делдал болады, өйткені ол жақсылық, махаббат және сұлулықтың жалпыадамзаттық шындықтарымен байланысты.

Денсаулық белгілері:

- зақымдаушы факторлардың әсеріне спецификалық (иммундық) және спецификалық емес төзімділік;

- өсу және даму көрсеткіштері;
- ағзаның функционалдық жағдайы және резервтік мүмкіндіктері;
- қандай да бір аурудың немесе Даму ақауының болуы және деңгейі;
- моральдық – ерік және құндылық-мотивациялық көзқарастардың деңгейі.[8]

Өмір салты – бұл әлеуметтік-экономикалық формацияның ерекшеліктеріне байланысты адамдардың өмір сүру түрі. Өмір салтының негізгі параметрлері еңбек (жас ұрпаққа арналған оқу), адамдардың өмірі, Қоғамдық-саяси және мәдени қызметі, сондай-ақ әртүрлі мінез-құлық әдеттері мен көріністері болып табылады. Егер олардың ұйымдастырылуы мен мазмұны денсаулықты нығайтуға ықпал етсе, онда салауатты өмір салтын жүзеге асыру туралы айтуға негіз бар, оны адамның қоршаған ортамен оңтайлы өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін іс-шаралар жиынтығы ретінде қарастыруға болады.[9] Осылайша, салауатты өмір салты деп ағзаның резервтік мүмкіндіктерін нығайтатын және жетілдіретін, осылайша саяси, экономикалық және әлеуметтік-психологиялық жағдайларға қарамастан олардың әлеуметтік және кәсіби функцияларын сәтті орындауды қамтамасыз ететін адамның күнделікті өмірінің типтік формалары мен әдістерін түсіну керек. Және жеке адамның да, қоғамдық денсаулықты да қалыптастыру, сақтау және нығайту бағытында жеке іс-әрекеттің бағытын білдіреді.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Амосов Н. М. Раздумья о здоровье. 2-е изд. /Н.М. Амосов. - М.: Молодая гвардия, 2011.
2. Ананьев В.А. Основы психологии здоровья. // Книга 1. Концептуальные основы психологии здоровья. - СПб.: Речь, 2010.
3. Антропова М.В. Гигиена детей и подростков.доп.- М.: Медицина, 2000.

ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІНДЕ ПСИХОДИАГНОСТИКАНЫ ҚОЛДАНУДА АҚПАРАТТЫҚ- КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ

*Лайықова Айдана Мұратқызы
Кульбаева Феруза Тасболатовна*

Кілт сөздер: қамқорлық, психология, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетика, өнер, ғылым бәсекелестік, әлеуметтік.

Білім берудің құзыреттілікті-бағдарланған парадигмасы жағдайында педагог-психологтарды даярлаудың маңызды мақсаты студенттердің тұлғалық сапаларын, сонымен қатар жалпы мәдени және кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру, ғылыми зерттеушілік, ұйымдастырушылық – басқарушылық, тәжірибелік-аналитикалық, өндірістік-технологиялық және оқытушылық қызметте оларды жүзеге асыру

дағдыларын дамыту болып саналады. Педагог-психолог жоғары оқу орнын аяқтай отырып өз пәніне қатысты тек біліммен ғана қамданып қоймай, сонымен бірге жеткілікті тұлғалық сапалар мен құзыреттіліктер жиынтығын меңгеруі қажет.

Осыдан талданған дереккөздер айғақтағандай, жоғарғы мектеп жүйесіндегі болашақ педагог-психологтардың диагностикалық құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі өзекті болып табылатындығын және оның шешімін табу психологиялық-педагогикалық білімдерді кеңінен қолдануды талап ететіндігін аңғардық. Бұл үдерістің тиімділігін анықтайтын маңызды факторларға болашақ педагог- психологтарды оқуға және алдағы кәсіби қызметіне деген мотивациясы,білім сапасының, қажетті құндылықтық сенімдерінің, ұйымдастырушылық, коммуникативтік, рефлексивті қабілеттері мен адекватты өзін-өзі бағалауының болуы кіреді.

Диагностикалық қызметті ұйымдастырудың заманауи көзқарастары тұрғысынан құзыретті маманды диагностикалық қызметті орындауға деген жоғары мотивациясы, ниеті және диагностикалық гипотезалар ұсына білуі, міндеттер қоя алуы, олардың шешілу барысын және нәтижесін талдай білуі, ақпаратпен жұмыс істей алуы ерекшелеп тұруы қажет. Жоғары мектептегі білім беру жағдайындағы болашақ педагог-психологтардың диагностикалық құзыреттілігін қалыптастыру үдерісінде құзыреттілік тұғыр жүзеге асыру арқылы болашақ түлекті даярлау сапасы мәселесіне жаңаша келуге мүмкіндік береді. Осы тұста біз болашақ маманның диагностикалық құзыреттілігін қалыптастырудың психологиялық аспектілерін диагностикалық құзыреттіліктің болмыстың сипаттамасын құрайтын құзырет құраушы компоненттерді:

1. Когнитивті (білімдік);
2. Психомоторлы (іс-әрекеттік);
3. Эмоционалды – құндылықтардың (құндылық қатынастар) меңгерілу үрдісі мен жүзеге асыру кезеңдерін саралап,талдау арқылы түсіндіреміз.

Диагностикалық құзыреттіліктің психологиялық аспектілері: таным, қызығушылық, белсенділік, ынта, қабілет, қажеттілік сынды процестер жоғары сападағы оқу өнімін алу үшін маңызды әсер етуші факторлар қатарында екендігін аңғарамыз. Бұнда ең жоғары әсер ететін фактор ол оқудың мотивтері содан кейін оқуға қатысуы және соңында жалпы қабілеттері болып отыр. Осыдан біз болашақ маманды қалыптастыруда оның ең алдымен атқаратын жұмысына деген қызығушылығын, мотивін оятуымыз тиіс. Студент бойындағы оқу қажеттіліктерін қамсыздандырып, оның бойындағы қабілеттерін аша білуіміз керек. Тұрақты оқытуды қадағлап, оқу тапсырмаларын жүйелі орындауға шақыруымыз тиіс. Сонымен қатар тәжірибеде білімін қолдана алуына машықтандыруымыз дұрыс болады. Және де диагностикалық білімді жақсы қалыптастырушы орта, ЖОО-да арнайы мамандандырылған кабинеттер мен лабораториялық бөлімшелерді сапалы түрде ұйымдастыру қажет.

Біздің зерттеу жұмысының басты міндеттерінің бірі болашақ педагог-психологтардың диагностикалық құзыреттілігін қалыптастыру моделін әзірлеу болып табылады. Атап айтқанда, ЖОО-да жалпы орта білім беру ұйымдарында жұмыс істейтін педагог мамандарға тиесілі мақсаты, міндеттері, білімі, іс-әрекет дағдылары мен құндылық қасиеттері болашақ педагог-психологтың диагностикалық құзыреттілігін қалыптастырудың мінсіз нәтижесін құруда болып табылады.

Белгілі болғандай, модельдеу педагогикалық ғылымда ғылыми зерттеу әдістерінің бірі ретінде кеңінен қолданылады. Модельдеу әдісі эксперименттің педагогикалық түріне және логикалық құрылымдар мен ғылыми тораптарды құрастыруға сәйкес келеді. Жалпы, бұл көшірмелерді, педагогикалық материалдарды, құбылыстардың үлгілерін жасау процесі. Зерттелетін педагогикалық жүйенің схемалық бейнесінде қолданылады.

Болашақ педагог-психологтардың диагностикалық құзыреттілігін қалыптастырудың құрылған моделі келесі элементтердің жиынтығынан тұратын құрылымдық-функционалдық жүйені қамтиды:

мақсатты компонент – әлеуметтік тапсырыс пен мақсатты анықтайды, диагностикалық құзыреттіліктің ұстанымдарын, тұғырларын сипаттайды *мазмұндық компонент* – жоғарғы білім беру мазмұнын айқындап, білім беру барысында білімгерлердің игеретін пәндік курстар мазмұнын және педагогикалық тапсырмалар түрлерін көрсетеді ;

процессуалдық компонент – диагностикалық құзыреттіліктің қалыптасу кезеңдерін, диагностикалық құзыреттіліктің құрылымын (құрылымын, әдістерін, құралдарын және диагностикалық құзыреттілікті қалыптастыру үдерісінің әдістемелік қамтамасыз етілуін) көрсетеді;

бағалаушылық компонент - нәтиже, диагностикалық құзыреттіліктің компоненттерінің көрсеткіштері мен диагностикалық құзыреттіліктің өлшемдерін сипаттайды, оның бағаларының деңгейлерін береді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Әбенбаев С. Эстетикалық мәдениет қалыптастыру-зиялы адам тәрбиелеу шарты//Ұлт тағлымы-2004 ж
2. Омар Е. Эстетикалық тәрбиеге-айрықша назар//Қазақстан мектебі-2004
3. Сағымбаев А. Эстетикалық талғам мен бейнелі ойлау құралы//Қазақстан мектебі-2002

ПСИХОЛОГИЯ ПӘНІНДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН КӨРНЕКІЛІКТЕР

*Лайықова Айдана Мұратқызы
Кульбаева Феруза Тасболатовна*

Кілт сөздер: қамқорлық, психология, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетика, өнер, ғылым бәсекелестік, әлеуметтік.

Білім беру мекемесінде педагог-психологтың кәсіби міндеттерін білікті орындау үшін келесі жалпы педагогикалық құзыреттерге ие болуы тиіс: басқарушылық, әдістемелік, аналитикалық, коммуникативтік. Айта кету керек, диагностикалық құзыреттілік педагог-психологтың негізгі құзыреттілік жүйесіндегі компонент және байланыстырушы буын болып табылады. Осыған сәйкес, біз маманның алғашқы зерттеу қызметін қамтамасыз ететін диагностикалық құзыреттілікті анықтаймыз. Ол педагогтың одан әрі басқарушылық, ұйымдастырушылық, әдістемелік, коммуникативтік, сараптамалық қызметі үшін негіз болады.

Болашақ педагог-психологтарды даярлау негізгі жағдайларда нормативті- құқықтық құжаттармен реттеледі. Оған МЖМБС (мемлекеттік жалпығаміндетті білім беру стандарты), типтік оқу жоспары және мамандықтың типтік оқу бағдарламасы кіреді. Білім беру мазмұнын реттеуде жетекші тетіктер бола отырып нормативті құжаттардың әрқайсысы оқытудың білім беру траекториясын құруға қатысты талаптарды ұсынады.

«5B010300 – Педагогика және психология» мамандығының РК 3.08.253-2006 ҚР МЖМБС және 3.08.003-2004 ҚР МЖМБС ретроспективті талдау болашақ педагог-психологтарды диагностикалық іс-әрекетке даярлау мазмұны сұлбалы, үзік-үзік келтірілгенін көрсетті.

Бұл типтік оқу бағдарламасында міндетті ретінде келесі пәндер бөліп көрсетіледі:

1. Педагогикалық мамандыққа кіріспе
2. Педагогика
3. Педагогиканың тарихы
4. Этнопедагогика
5. Әлеуметтік педагогика
6. Педагогикалық менеджмент
7. Педагогикалық шеберлік
8. Педагогиканы оқыту әдістемесі
9. Бейіндік білім беру педагогикасы.

Сонымен қатар типтік оқу бағдарламасын талдау "050103 - Педагогика және психология" мамандығының базалық міндетті пәндері мазмұны педагогикалық пәндерді зерттеуге бағытталғандығын және психологиялық-педагогикалық диагностика сұрақтарын толықтай аша алмайтындығын дәлелдейді.

Осылайша, ҚР 2016 жылғы Типтік оқу бағдарламасында психологиялық- педагогикалық диагностиканың мәселелері мен сұрақтарын толық болмағанымен ішінара қарастыратын бір пән бар болғаны әрине, мамандардың келешектегі кәсіби қызметте өте маңызды екені айқын.

Білім беру бағдарламасы мамандықтың типтік оқу жоспары және МЖМБС негізінде жасалады. Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті "5B010300 - Педагогика және психология" мамандығының ОБ мазмұны 5B010300 - Педагогика және психология мамандығының Типтік оқу жоспарына сәйкес келеді және мамандарды

даярлаудың толықтығын қамтамасыз етеді. Мамандықтың оқу жоспарында пәндер курсының логикалық тізбегі анықталған. Әр пән бойынша оқу-әдістемелік кешен жасалынды. Білім беру бағдарламасын жасау барысында еңбек нарығының және жұмыс берушілердің қажеттіліктері ескеріледі.

Мамандық сипаттамасында педагог-психолог алдында тұрған міндеттер білім беру процесінде тұлғаны, сондай-ақ оның жеке даму деңгейін зерттеу, тұлғаны зерттеу міндеті ретінде анықталған; психологиялық қасиеттерін, жеке сипаттамаларын, қасиеттерін зерттеу, яғни студенттердің (оқушылардың) қабілеттерін, қызығушылықтарын және бейімділігін зерттеу; мінез-құлық ерекшеліктерін зерделеу, білім беру процесінің басқа да қатысушыларымен қарым-қатынас жасау, топтарда (сыныптарда) қарым-қатынас жасау және психологиялық климат; даму, білім беру және оқыту саласындағы бұзушылықтардың себептерін анықтау. [108].

Осыған орай жоғарыда көрсетілген тапсырмаларды орындау үшін оның диагностикалық құзыреттілігі болу керек. Осы тұста педагог – психологтарды даярлаудың бүгінгі күнгі мазмұнына да теориялық талдау жасауды жөн көрдік.

Төмендегі кестеде Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің "Педагогика және психология" мамандығының оқу жоспарындағы «Тұлғаны психологиялық-педагогикалық диагностикалау» пәнінің мазмұнына жасалған талдау келтіріледі..

Пәннің мақсаты: Пәнді оқыту мақсаты оқытудың келесі нәтижелеріне қол жеткізу болып табылады:

студенттердің теориялық білімдерін арттырып, психологиялық дайындықтарын нығайту;

жеке адам психодиагностикасының ғылыми-теориялық негізін тереңдетіп оқыту;

психодиагностикалық зерттеулерді жүргізу ережелерімен таныстыру;

психологиялық көмек көрсету кезінде маманның практикалық дайындығын және кәсіби дағдыларын игеру.

Пәннің міндеттері:

- психологиялық-педагогикалық диагностиканың қазіргі ғылыми-теориялық негізі;

- адамның жеке психологиялық ерекшеліктерін бағалау амалы мен жолдары;

- психологиялық практиканың әр түрлі облыстарында психологиялық-педагогикалық диагностикалауды ұйымдастыра алу дағдысы;

- өзінің мамандығына кәсіби тұрғыда даярлығын қамтамасыз ету.

Пәнді оқытудың соңғы нәтижесі: тұлғаның даму ерекшелігін меңгерген, диагностика жасау әдіс-тәсілдерін біледі; педагогикалық-психологиялық үдерістің мазмұнын анықтап, өз бетінше диагностикалық бағам жасайды; жас ерекшеліктеріне қарай және тұлғаның қалыптасу

диагностикасының мәнін белгілі дәрежеде бақылап, тәжірибеде іске асырады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Әбенбаев С. Эстетикалық мәдениет қалыптастыру-зиялы адам тәрбиелеу шарты//Ұлт тағлымы-2004 ж
2. Омар Е. Эстетикалық тәрбиеге-айрықша назар//Қазақстан мектебі-2004
3. Сағымбаев А. Эстетикалық талғам мен бейнелі ойлау құралы//Қазақстан мектебі-2002

ПСИХОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУ ҮРДІСІНІҢ СИПАТТАМАСЫ, ОҚЫТУДЫҢ ФОРМАЛАРЫ

*Батырбекова Аймжан Саметқызы
Кабекеева Кымбат Калиевна – PhD доктор*

Кілт сөздер: студент, психология, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, тәрбие, ақпараттық технологиялар, әлеуметтік.

Жалпы оқу пәні бойынша сабақты жоспарлау және ұйымдастыру. Білім мазмұны оқу жоспарларында, бағдарламаларында, оқулықтар мен оқу құралдарында айқындалады. Оқу жоспары—оқу орнында игерілетін оқу пәндерінің құрамын, оларды меңгеру бірізділігі мен кезек тәртібін, әр пән бойынша жылдық, апталық бөлінген сағат санын, оқу жылының бас-аяқ мерзімі және апта, айларын анықтап беретін құжат. Оқу жоспарлы түбір (типтік) және нақты оқу мекемесі тарапынан жасалған оқу жоспары болып бөлінеді. Түбірлі оқу жоспарында мектеп (ЖОО) қабырғасында оқу жылдарына орай жүргізілетін барша оқу пәндерінің тізімі беріледі. Игерілуі қажет пәндер оқу жоспарында үш топқа бөлінеді: 1) міндетті (базалық-мемлекеттік бөлік), 2) оқушылар қалауы бойынша (аймақтық бөлік) және 3) мектеп (ЖОО) кеңесі бекімімен өтілетін пәндер (мектептік (ЖОО) бірлік). Түбір оқу жоспарында әрқилы білім саласына, факультативтерге, оқушылар таңдауымен енген курстарға арналған сағаттар бөлігі өрнектеледі.

Түбір жоспар негізінде жеке ерекшеліктерін ескерумен мектеп (ЖОО) өз оқу жоспарларын жасайды. Оқу формаларына қарай күндізгі, ауысымды, сырттай, қашықтықтан оқыту жоспарлары да әр қилы келеді. Оқу жоспарлары негізінде оқу бағдарламалары түзіледі. Оқу бағдарламалары өз ішіне:1) нақты пәнді оқу жөніндегі түсініктемені; 2) оқушылардың (студенттердің) біліміне қойылатын талаптарды; 3) әр сыныпта (курста) пән бойынша өтілетін материалдардың тақырыптық жоспарын; 4) пән курсы бойынша білімдер мен тақырыптар тізімін, яғни бағдарламаның өзін; 5) пәнге орай оқу жабдықтары мен көрнекі құралдар тізімін; 6) қажетті әдебиеттер ауқымын; 7) бақылау сұрақтарын, 8) курстық, дипломдық жұмыстар тақырыбын (ЖОО да)-қамтиды.

Оқу бағдарламаларының түбірлі (типтік), оқу-жұмыс (рабочие) және авторлық түрлері ажыралады. Түбір бағдарламалары Мемлекеттік білім стандарты негізінде нақты пән бойынша құрастырылады. Оларды ұсыныс сипатында қабылдауға болады. Оқу - жұмыс бағдарламалары түбір жоспары негізінде түзіліп, мектептің педагогикалық кеңесінің (ЖОО да жетекші кафедра) шешімімен бекиді. Бұл бағдарламалар білім стандартының талаптарына сәйкес, сонымен бірге ол нақты оқу орнының мүмкіндіктерін ескерумен жасалады. Авторлық оқу жоспарларында білім стандартының талаптары міндетті сақталады, бірақ оқу материалын ұсынудың өзгеше қисыны, оқу барысында оқып-зерттелетін құбылыстар мен процестерге автор тарапынан өзіндік көзқарастар болуы мүмкін. Мұндай бағдарламалар көбіне таңдамалы курстар мен факультативтерде қолданыс табады. Оқу бағдарламаларын құрастырудың педагогика тарихында екі әдісі белгілі: концентрлі және тізбекті.

Концентрлі әдіске орай бір оқу сатысында өтілген оқу материалы алдағы жоғарылау сатыларда күрделірек күйде және оқылады. Бұл әдісті қолданудың қажеттігі оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру принципін сақтаудан туындайды.

Тізбекті әдіспен түзілген оқу бағдарламаларында әр кезекті оқу сатысының материалы өткен жылдардағы игерілгендердің қисынды жалғасы ретінде қабылданады. Мұндай оқу өзінің үнемділігімен еленеді. Білімдік оқу материалының нақты мазмұны оқулықтар мен оқу құралдарында ашылады. Оқулық мектептік (ЖОО) білім ақпаратының көзі әрі оқу жабдығы, білімдену мақсаттары мен мазмұнын айқындайды. Оқулықтың басты көрінісі –мәтінде. Мәтін келесі бірліктерден құралады:

- негізгі (тұғыр терминдер, олардың анықтамалары, негізгі деректер, құбылыстар, оқиғалар; заңдар, теориялар және жетекші идеялар және т.б. баяны);

- қосымша (құжаттар, хрестоматиялық және анықтамалық материалдар, өмірнама деректері, статистика мәліметтері ж.т.б.);

- түсініктеме (кіріспе, ескертулер, сөздіктер, көрсетпелер ж.т.б.)

Оқулықтарға қосымша оқу құралдары дайындалады. Мұнда оқулық материалдарының кейбірі мазмұн тұрғысынан тереңдей түседі, кеңейеді. Оқу құралдары – бұлар хрестоматиялар, есеп жинақтары, атластар, жаттығу жинақтары және с.с.

Әдебиеттер тізімі:

1. Жақыпов С.М., Тоқсанбаева Н.Қ. Психологияны оқыту әдістемесі. Алматы, 2012
2. Әмірова Б.А., Молдабаева Р.А. Психологияны оқыту әдістемесі. Қарағанды, 2012
3. Методика преподавания психологии: конспект лекций/ О.Ю.Тарская, В.И.Валовик, Е.В.Бушуева и др.-М.2007.

ПСИХОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУДАҒЫ ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАР

*Батырбекова Аймжан Саметқызы
Кабекеева Кымбат Калиевна – PhD доктор*

Кілт сөздер: студент, психология, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, тәрбие, ақпараттық технологиялар.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «Білім беру жүйесінің басты міндеті-ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау; оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» делінген. Бұл міндеттерді шешу үшін әр педагогтың күнделікті ізденісі арқылы барлық жаңалықтар мен қайта құру, өзгерістерге батыл жол ашарлық жаңа тәрбиеге, жаңа қарым-қатынасқа өту қажеттігі туындайды. Сондықтан да, әр педагог өз әрекетінде қажетті өзгерістерді, әр түрлі тәжірибелер жөніндегі мағлұматтарды, жаңа әдіс тәсілдерді кезінде қабылдап, дұрыс пайдалана білуі керек.

Қазіргі заманғы психологиялық білім мен оның тәжірибесіне деген қызығушылықтың өсуі жоғары мектептегі психологияны оқытудың әдістемесіне жаңа, әрі тиімді әдістерді енгізуді қажет етіп отыр. Психологияны оқытудың тиімділігі негізінен педагогтың оқу процесін психология ғылымының теориясы мен тәжірибесінің мазмұнына сай ұйымдастыру іскерлігіне байланысты болады.

Осыған байланысты психология пәнінің оқытушысы психологияның теориялық сұрақтарымен бірге, студенттерде жоғары мектепте оқу барысында пайда болатын психологиялық мәселелерге қатысты сұрақтарына да жауап бере білуі керек болатыны түсінікті. Себебі, психологияны оқыту әдістемесі студенттердің ерекшеліктерін ескеруі міндетті.

Оқыту процесі студенттердің өздері қабылдап алған барлық білім, түсініктердің сана-сезімдеріне қандай әсер ететіндігін түсінуіне негізделген кезде ғана тиімді болады. Оқытушы шеберлігінің бірден бір көрінісі - өз пәнінің мақсаттарын адамның қоршаған ортамен және басқа адамдармен қатынастары тұрғысынан қарастыру, ғылыми пәнді социумның, өнердің, мәдениет пен тұрмыстың мазмұнына үйлестіре алу және студенттердің құндылық бағдарларын нақты оқу мақсаттарына айналдыра алуында екені анық.

Психологияны оқытудың мақсаты дәл осы мазмұнды қамтиды: өмірдің әр түрлі жағдайларында адамдардың өзара әрекеті мен қарым-қатынасын орнатудың теориясын және тәжірибелік білімдері мен әдістерін студенттерге меңгертуді көздейді. Психологияны оқыту басқа адамдардың ойлау бейнелері мен әрекет бейнелерін анықтайтын жағдайларды өзгерту

мен түсіну тәсілдерін меңгертуге ғана емес, сонымен бірге, адамның өз тіршілік әрекеті мен санасын да өзгертуге бағытталған.

Студенттердің тұлғалық сапаларын қалыптастырудағы оқытушы мен студент арасындағы бірлескен іс-әрекеттің алатын орны мен оған психологиялық жағдай туғызуға қажетті шарттар жайлы С.М.Жақыпов, Е.И.Исаев, С.Д.Смирнов, В.И.Слободчиков өз еңбектерінде баян етеді.

Қазіргі уақытта оқытудың тиімділігі мәселесі мемлекеттік деңгейдегі аса өзекті мәселеге айналып отыр. Бұл мәселені шешу жолдарының бірі - студенттердің теориялық білімді практикада еркін қолдана алатындай деңгейде қабылдауына мән беру. Психология ғылымының жетістіктерін өмірдің барлық салаларында пайдаланып жатқанда, білім беру міндеттерін шешуге қолданудың қажеттілігі анық.

Оқыту процесін ұйымдастыруда педагогикалық талаптар деңгейінен көрінумен бірге, психологиялық мәселелерін ескеру қажеттігі ертеден бері айтылып келе жатқанымен, дәл қазіргі уақытта оқытудың басты міндеттерінің біріне айналып отыр. Психологиялық сипаттағы мәселелерді ескеру және оларды шешудің нәтижесінде оқытудың тиімділігінің артатыны, оқу іс-әрекетінің жетіле түсетіні, берілетін білімнің сапасы артатыны, білімді қабылдаушылардың тұлғалық дамуы қамтамасыз етілетіні және т.б. осы сипаттағы зерттеулер психолог ғалымдар Б.Г.Ананьев, П.Я.Гальперин, В.В.Давыдов, Л.В.Занков, Л.Б.Ительсон, А.Н.Леонтьев, А.В.Петровский, С.Л.Рубинштейн, Д.Б.Эльконин, еліміздің ғалымдары Қ.Б.Жарықбаев, С.М.Жақыпов және басқа да зерттеушілердің еңбектерінде баяндалған.

Оқытудың психологиялық мазмұнын қарастыратын теорияларда мән берілген басты мәселелерге оқу материалының мазмұнының оқушы психологиясына ықпалы, оқытудың әдіс-тәсілдерінің оқу материалының ерекшеліктері мен оқушы психологиясына сай болуы, оқытудың тиімділігі, оқытуды ұйымдастыру мен басқару мәселелері, оқытудың құрылымдық ұйымдасуының компоненттері арасындағы өзара байланыстарды қамтамасыз ету (оқу мотивациясы, оқу тапсырмалары, оқу міндеттері, бақылау және өзін-өзі бақылау, бағалау және өзін-өзі бағалау), оқыту арқылы оқушының тұлғалық және дара ерекшеліктерін дамыту, оқыту барысында бірлескен іс-әрекеттің қалыптасуы және тағы басқалар кіреді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Жақыпов С.М., Тоқсанбаева Н.Қ. Психологияны оқыту әдістемесі. Алматы, 2012
2. Әмірова Б.А., Молдабаева Р.А. Психологияны оқыту әдістемесі. Қарағанды, 2012
3. Методика преподавания психологии: конспект лекций/ О.Ю.Тарская, В.И.Валовик, Е.В.Бушуева и др.-М.2007

ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭВРИСТИКАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ

*Орынбекова Данар Бековна
Кабекеева Кымбат Калиевна – PhD доктор*

Кілт сөздер: оқу формасы, мысалы, эвристикалық әңгіме, оқыту әдісі, мысалы, ми шабуылы әдісі.

Эвристикалық оқытудың ұйымдастырушылық және БЕЛСЕНДІЛІК негізін оның әдіснамалық компоненті анықтайды. Зерттеу эвристикалық білім беру іс-әрекетінің әдіснамасын және эвристикалық білім беру іс-әрекетінің құрылымын, мазмұнын, технологиясын, ұйымдастыру тәсілдерінің жүйесін белгілейтін эвристикалық оқыту (дидактикалық эвристика) теориясының әдіснамасын бөледі[5].

Біз оқушының жеке білім беру өнімдерін жасауын қамтамасыз етуге арналған эвристикалық білім беру іс-әрекетінің әдіснамасын сипаттаймыз, ол үшін өнімді ғылыми қызметпен ұқсастық қолданылады. Ғылыми танымда болмыстың әртүрлілігі, әдетте, нақты әлеммен, яғни материалдық Нысандар әлемімен және идеалды әлеммен - білім мен идеялар әлемімен бейнеленген; бұл әлемдердің өзара байланысы оларды білетін адамның іс-әрекетінде көрінеді. Дәстүрлі мектепте білім беру (зерттеу) объектісі ретінде идеалды әлем басым – жалпы қабылданған идеялар, ғылыми ұғымдар, заңдылықтар, теориялар әлемі. Қолданыстағы оқу бағдарламаларында, оқулықтарда, дәстүрлі оқыту практикасында нақты объектілер әлемі көбінесе студенттер емес, мамандар, ғалымдар, оқулық авторлары алған дайын тұжырымдамалармен және басқа да идеализацияланған білім өнімдерімен алмастырылады. Студенттердің басқа адамдардың білімі туралы ақпаратты зерттеуі нақты әлем туралы өз білімдерін құруға орын қалдырмайды, бұл олардың жеке білім траекторияларын құруға да, тұтастай алғанда жеке өзін-өзі жүзеге асыруға да кедергі келтіреді.

Біздің зерттеуімізде бұл мәселені шешу оқыту әдістемесін өзгерту арқылы ұсынылады: бастапқыда студенттерге білім беру объектілері ретінде идеалды емес, нақты объектілер ұсынылады. Мұғалім баланы нақты объектілерді білу және алынған білімді жобалау тәсілдеріне үйретеді. Нақты әлемнің объектісін зерттей отырып, студент ол туралы білімді, яғни идеалды теориялық құрылымдарды – фактілерді, ұғымдарды, заңдылықтарды іздейді және жасайды. Алынған білім мен таным әдістерін біле отырып, студент оларды жеке білім беру өнімдері түрінде тіркейді, оларды кейіннен нақты әлемді тануда қолданады.

Білім беру объектісін зерттеу процесі мен нәтижесі бастапқыда объективті емес және білім субъектісінің жеке басына, оның қабілеттеріне, даму деңгейіне, қолданылатын таным әдістеріне байланысты. Әрбір студент Нақты объект туралы өз білімін алуға, ашуға немесе құруға қабілетті бола отырып, сөзсіз өзінің жеке танымдық қабілеттерін көрсетеді және

дамытады. Барлық нақты білім беру объектілерін зерттеу кезінде оқушылар әрқашан бір-бірімен және жалпы қабылданған білім жүйесімен сәйкес келмейтін осы объектілердің субъективті бейнелерін жасайды. Бір объектіні танудың әртүрлі білім беру өнімдері олардың қателіктерін емес, оқушылардың әртүрлі білім беру позициялары мен білім траекторияларын көрсетеді: олардың әрқайсысы өзінің ішкі әлемінің тереңдігіне еніп, тиісті білім беру саласын игерудің жеке саласын кеңейтеді.

Оқушылардың жеке білім беру нәтижелерін алуы түпкілікті рәсім емес. Әрі қарай, оқушылардың білім беру өнімдерін бір-бірімен, сондай - ақ мәдени-тарихи аналогтармен-студенттер зерттеген объектілерді зерттеу кезінде ғалымдар мен мамандар алған танымның жалпыға бірдей танылған өнімдерімен салыстырады. Бұл кезеңде оқушы жалпыадамзаттық біліммен және өз нәтижелерімен салыстыру арқылы байытылады. Студент алған нәтиже сыртқы білім беру стандарттарымен салыстырылады, нәтижесінде ол жаңа деңгейде дамиды, аяқталады немесе қайта анықталады. Мұғалімнің оқу процесінің рефлексиясын ұйымдастыруы оқушыға синтезделген білім беру өнімін қалыптастыруға мүмкіндік береді, ол оның білімінің жеке және сыртқы компоненттерін көрсетеді.

Жоғарыда айтылғандардан эвристикалық оқытудың әдіснамалық негізі-бұл сыртқы білім беру бағдарламасының мазмұнын зерттемес бұрын оқушының білім беру өнімін алудан озуды қамтамасыз ететін педагогикалық іс-қимылдардың бірізділігі; соңғысы оқушының жеке білім беру мазмұнын құрғанға дейін жасырын, жарияланбаған күйде қалады. Оқушының ішкі потенциалы адам тәжірибесінің тиісті қоймалары ашылғанға дейін пайда болады және ашылады[6].

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Лукаш, Елена Юрьевна. Отношение к социальной адаптации у творчески одаренных детей в России и в США // Вопросы психологии. - М., 2004. - N4. - С. 22-30.
2. Лосева, Алла Аскольдовна. Психологическая диагностика одаренности. - М.: Академический проект: Трикста, 2004.
3. Тарасова С.Ю. Опыт консультативного наблюдения одаренных детей / Психологическая наука и образование.- 2002.- N 1.- С. 59-63.
4. Соотношение интеллектуального и творческого компонентов одаренности / Н.Г. Маркова, Н.Н. Бац // Психологическая наука и образование.- 2002.- N 1.- С. 51-58.

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭВРИСТИКАЛЫҚ ІС- ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ

*Орынбекова Данар Бековна
Кабекеева Кымбат Калиевна – PhD*

Кілт сөздер: оқу формасы, мысалы, эвристикалық әңгіме, оқыту әдісі, мысалы, ми шабуылы әдісі.

Эвристикалық оқыту-оқушының өзіндік мағынасын, білім берудің мақсаттары мен мазмұнын, сондай-ақ оны ұйымдастыру, диагностикалау және түсіну процесін құруды мақсат ететін оқыту.

Оқушыға арналған эвристикалық оқыту-жаңаның үздіксіз ашылуы (эвристика — грек тілінен. heurisko-табу, табу, ашу).

Эвристикалық оқыту деп түсініледі:

- оқу формасы, мысалы, эвристикалық әңгіме;
- оқыту әдісі, мысалы, ми шабуылы әдісі;
- оқушылардың шығармашылық даму технологиясы.

Сұрақ тарихы. Эвристикалық оқытудың прототипі-Сократ әдісі, ол сұхбаттасушымен бірге ерекше сұрақтар мен пікірталастар арқылы білімнің пайда болуына келді.

Адамда жасырын білім алу тек әдіс қана емес, сонымен бірге бүкіл білім беру әдіснамасы болуы мүмкін. Бұл жағдайда оқушыға тек білімді ғана емес, сонымен қатар сабақтың жеке мақсаттарын, оқу бағдарламаларын, зерттелетін тақырыптарды игеру тәсілдерін, білім беру нәтижелерін ұсыну және бағалау формаларын құра отырып, оқытылатын пәндердің әрқайсысында өз білімінің траекториясын құру ұсынылады. Оқушының жеке тәжірибесі оның білімінің құрамдас бөлігі болады, ал білім мазмұны оның қызметі барысында қалыптасады.

Педагогикада эвристикалық оқытуды Каптерев Петр Федорович, В.И. Андреев, А. В. Хуторский зерттеді. Психологияда эвристикалық оқыту әдістеріне В. Н. Пушкин, А. Н. Лук, Г.Я. Буш назар аударды[2].

Эвристикалық оқытуда студент бастапқыда зерттелетін шындық саласындағы білімді құрастырады. Ол үшін оған нақты маңызды объект (табиғи құбылыс, тарихи оқиға, құрылысқа арналған материал және т.б.) ұсынылады, бірақ ол туралы дайын емес білім. Студент алған қызмет өнімі (гипотеза, шығарма, қолөнер және т.б.) содан кейін мұғалімнің көмегімен мәдени-тарихи аналогтармен — тиісті саладағы белгілі жетістіктермен салыстырылады. Нәтижесінде студент өз нәтижесін қайта түсіндіреді, аяқтайды немесе драматизациялайды. Оқушының жеке білім өсуі жүреді (оның білімі, сезімдері, қабілеттері, тәжірибесі), тиісті өнімдер жасалады. Оқушының іс-әрекетінің нәтижелері тек жеке ғана емес, сонымен бірге жалпы мәдени өсу бола алады, содан кейін студент Мәдени және тарихи процестерге олардың толық қатысушысы ретінде енеді.

Дидактикалық эвристика принциптері

Оқушының жеке мақсат қою принципі. Әр оқушының білімі оның жеке оқу мақсаттары негізінде және ескере отырып жүзеге асырылады.

Жеке білім беру траекториясын таңдау принципі. Оқушы педагогпен саналы және келісілген өз білімінің негізгі компоненттерін: мағынасы, мақсаты, міндеттері, қарқыны, оқыту нысандары мен әдістері, білім берудің жеке мазмұны, нәтижелерді бақылау және бағалау жүйесін таңдауға құқылы.

Білім беру мазмұнының метапәндік негіздерінің принципі. Білім беру салалары мен оқу пәндері мазмұнының негізін оқушылардың субъективті жеке танымын қамтамасыз ететін іргелі білім беру объектілері құрайды.

Оқытудың өнімділік принципі. Оқытудың негізгі бағыты-оқушының оқу іс-әрекетінің ішкі өнімдерінен (дағдылар, қабілеттер, іс-әрекет әдістері және т.б.) және сыртқы (нұсқа, мәтін, сурет және т. б.) тұратын жеке білім беруі.

Оқушының білім беру өнімінің басымдылығы принципі. Оқушы жасаған білім берудің жеке мазмұны білім беру стандарттары мен зерттелетін саладағы жалпыға бірдей танылған мәдени және тарихи жетістіктерді зерттеуден алда келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Лукаш, Елена Юрьевна. Отношение к социальной адаптации у творчески одаренных детей в России и в США //Вопросы психологии. - М., 2004. - N4. - С. 22-30.
2. Лосева, Алла Аскольдовна. Психологическая диагностика одаренности. - М.: Академический проект: Трикста, 2004.
3. Тарасова С.Ю. Опыт консультативного наблюдения одаренных детей / Психологическая наука и образование.- 2002.- N 1.- С. 59-63.

ПЕДАГОГИКАНЫ ОҚЫТУДЫҢ ЗАҢДЫЛЫҚТАРЫ МЕН ПРИНЦИПТЕРІ

*Мейірбекова Айгерім Интарханқызы
Базарбаева Клара Коновна – п.ғ.к., доцент*

Кілт сөздер: ауыл, мектеп, педагогика, проблема.

Дидактикалық принциптер нақтылы тарихи – әлеуметтік жағдайларға байланысты. Қоғамның оқытуға қойылатын талаптары өзгеріп отырғандықтан, кейбір принциптер ескіріп (табиғатқа сәйкестік, партиялық), кейбіреулері жаңадан пайда болады (кіріктіру, ізгілендіру). Кейбір авторлар оқыту принциптерінің санын қысқартуды ұсынса, басқалары, керісінше, кеңейтуді ұсынып келеді. Заманауи принциптер оқу процесінің барлық құрамдас бөліктеріне (логикасына, мақсатына, міндеттеріне, мазмұнын қалыптастыруға, түрлері мен әдістерін таңдауға, ынталандыруға, нәтижелерді жоспарлау мен талдауға) өз талаптарын ұсынады.

Оқыту процестерінде кез келген мұғалім дидактиканың принциптерін басшылыққа ала отырып оқытудың мазмұнын, амал–тәсілдерін және ұйыдастыру формаларын таңдап, шәкірттерін жоғары нәтижелерге жеткізуі шарт. Мұғалім дидактикалық принциптерді дұрыс таңдаса, оқытуды дұрыс ұйымдастырса сабақ тиімді және нәтижелі болары даусыз.

Дидактикалық принциптердің қызметі: олардың негізінде оқушыларға оқытудың мақсатына сәйкес берілетін білім мазмұнын жүйелі, саналылықпен белсенді түрде меңгеруге деген қызығушылықтар пайда болады. Дидактика принциптері оқыту процесінің негізгі буыны ретінде бірімен–бірі логикалық өзара байланыста болады.

Сонымен, ең негізгі, ғасырлар бойы педагогтар қауымы мойындаған дидактикалық принциптер жүйесі:

- ғылымилық,
- саналылық пен белсенділік,
- көрнекілік,
- жүйелілік пен бірізділік,
- беріктілік,
- тиімділік,
- теория мен тәжірибенің байланыстылығы.

«Заңдылық», «заң», «принцип» ұғымдары және олардың арасындағы байланыс. Оқыту теориясы мен практикасын заманауи талаптарға сай жетілдіру үшін оның теориялық негіздерін құрайтын ұғымдар мәнін анықтау қажет. Мұндай ұғымдарға заңдылық, заң, принцип жатады. Заңдылық көптеген заңдардың жиынтық әсерінің нәтижесі ретінде қарастырылады; заңға қарағанда кеңірек ұғым. Сондықтан заңдылықтар әр түрлі байланыстар мен қатынастарды, ал заң белгілі бір байланыс пен қатынасты ғана сипаттайды. Заң табиғатта объективті өмір сүреді, ал принциптер өмірде жоқ, олардың өзіндік мәні жоқ. Педагогикалық принцип нормативті түрде заңның мәнін сипаттайды. Ол тиісті жағдайларда оқытуды дұрысырақ ұйымдастырудың жолын анықтайды. Оқыту заңдылықтары оқытудың педагогикалық үдеріс ретіндегі инвариантты сипаттамасын, маңызды, тұрақты және қажетті байланыстарын белгілейді. Сондықтан олар оқыту принциптерін тұжырымдаудың теориялық негізі болып табылады. Жеке алғанда, заңдылықтар мұғалімдер үшін тікелей нұсқаулар бере алмайды. Принциптер анықталған заңдылықтарды бейнелей отырып, іс-әрекет қағидаларын категориялар ретінде тұжырымдайды, оқу үдерісін ұйымдастыруда бастапқы бағдар рөлін атқарады.

Сонымен, заңдылық белгілі бір жағдайлардағы объективті, маңызды, қажетті, жалпы, тұрақты және қайталанып отыратын өзара байланыс. Қатаң тіркелген заңдылық:

- 1) егер байланыс анықталған объектілер қатаң тіркелген болса;
- 2) сол байланыстардың түрі, формасы және сипаты зерттелген болса;
- 3) байланыстардың байқалу шегі анықталған болса, онда заңға айнала алады.

Педагогика теориясы мен практикасының дамуы барысында әр кезеңге сәйкес заңдылықтарға қатысты алғашқы кездерде ережелер, одан соң заңдар тұжырымдала бастады. Педагогика заңдарын жасауға Коменский, Песталоцци, Селерье, Торндайк, Мейман тағы басқалар үлес қосты.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Лукаш, Елена Юрьевна. Отношение к социальной адаптации у творчески одаренных детей в России и в США // Вопросы психологии. - М., 2004. - N4. - С. 22-30.
2. Лосева, Алла Аскольдовна. Психологическая диагностика одаренности. - М.: Академический проект: Трикста, 2004.
3. Тарасова С.Ю. Опыт консультативного наблюдения одаренных детей / Психологическая наука и образование.- 2002.- N 1.- С. 59-63.
4. Соотношение интеллектуального и творческого компонентов одаренности / Н.Г. Маркова, Н.Н. Бац // Психологическая наука и образование.- 2002.- N 1.- С. 51-58.

ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНІҢ ЖАЛПЫ ЗАҢДЫЛЫҚТАРЫ

*Мейірбекова Айгерім Интарханқызы
Базарбаева Клара Конаровна – п.ғ.к. доцент*

***Кілт сөздер:** ауыл, мектеп, педагогика, проблема*

Оқыту процесінің жалпы заңдылықтары

1. Оқытудың мақсаттары, мазмұны, сапасы мен әдіс-тәсілдері қоғам талабына, мүмкіндіктеріне, педагогика ғылымының даму деңгейіне тәуелді.

2. Білім беру, тәрбиелеу және дамыту өзара байланысты.

3. Оқушының таным белсенділігі артқан сайын, оқыту сапасы жоғарылайды.

4. Оқытудың тиімділігі кері байланысқа, қайталауға, түзету іс-әрекеттеріне тәуелді.

5. Әрбір тұлғаның жас және дара ерекшеліктеріне байланысты таным әрекетін ұйымдастыру.

6. Оқытудың мақсаттары, мазмұны, сапасы мен әдіс-тәсілдерінің өзгеріп, жаңарып, толықтырылуы.

Жеке заңдылықтарға дидактикалық, психологиялық, ұйымдастыру заңдылықтары жатады.

Оқытудың негізгі заңдары:

– Қоғамдық қатынастар, әлеуметтік құрылыс пен әлеуметтік тапсырыс тәрбие мен оқыту жүйесін қалыптастыруға ықпал етуі туралы заң.

– Білім алу, іс-әрекет жолдарын меңгеру және тұлғалық дамудың өзара байланысы туралы заң.

Педагогикалық процестің бөліктерінің бірлігі және біртұтастығы туралы заң. Оқытуда теория мен тәжірибе бірлігі және өзара байланысты туралы заң. Оқу іс-әрекетінің жеке және ұжымдық түрлерінің бірлігі және өзара байланысы туралы заң.

Заңдылықтар мен заңдар ғылыми теорияның негізгі бөліктері болып келеді. Кейбір зерттеушілер педагогиканың өз заңдылықтары мен заңдары

жоқ, сондықтан ол ғылым емес деген пікірді білдіреді. Жоғарыда аталған педагогикалық заңдылықтар мен заңдар теріс пікірлерді жоққа шығарады.

Оқыту принциптері мен ережелері

1. Оқыту принциптері туралы түсінік

Принцип (латын сөзі)– басшылыққа алатын идея, негізгі талап, қағида. Дидактикалық принциптер – оқытудың мазмұнын, ұйымдастыру түрлерін, әдістерін оқытудың мақсаты мен заңдылықтарына сай анықтайтын қағидалар жүйесі. Оқыту принциптері дидактиканың категорияларына жатады. Олар оқыту заңдарын және заңдылықтарын пайдалану әдістерін сипаттайды.

Дидактика тарихында зерттеушілер оқыту принциптерін, негізгі қағидаларды белгілеуге көп күш салды.

Дидактикалық принциптер нақтылы тарихи – әлеуметтік жағдайларға байланысты. Қоғамның оқытуға қойылатын талаптары өзгеріп отырғандықтан, кейбір принциптер ескіріп (табиғатқа сәйкестік, партиялық), кейбіреулері жаңадан пайда болады (кіріктіру, ізгілендіру). Кейбір авторлар оқыту принциптерінің санын қысқартуды ұсынса, басқалары, керісінше, кеңейтуді ұсынып келеді. Заманауи принциптер оқу процесінің барлық құрамдас бөліктеріне (логикасына, мақсатына, міндеттеріне, мазмұнын қалыптастыруға, түрлері мен әдістерін таңдауға, ынталандыруға, нәтижелерді жоспарлау мен талдауға) өз талаптарын ұсынады.

Оқыту процесерінде кез келген мұғалім дидактиканың принциптерін басшылыққа ала отырып оқытудың мазмұнын, амал–тәсілдерін және ұйымдастыру формаларын тандап, шәкірттерін жоғары нәтижелерге жеткізуі шарт. Мұғалім дидактикалық принциптерді дұрыс таңдаса, оқытуды дұрыс ұйымдастырса сабақ тиімді және нәтижелі болары даусыз.

Дидактикалық принциптердің қызметі: олардың негізінде оқушыларға оқытудың мақсатына сәйкес берілетін білім мазмұнын жүйелі, саналылықпен белсенді түрде меңгеруге деген қызығушылықтар пайда болады. Дидактика принциптері оқыту процесінің негізгі буыны ретінде бірімен–бірі логикалық өзара байланыста болады.

Сонымен, ең негізгі, ғасырлар бойы педагогтар қауымы мойындаған дидактикалық принциптер жүйесі:

- ғылымилық,
- саналылық пен белсенділік,
- көрнекілік,
- жүйелілік пен бірізділік,
- беріктілік,
- тиімділік,
- теория мен тәжірибенің байланыстылығы.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Лукаш, Елена Юрьевна. Отношение к социальной адаптации у творчески одаренных детей в России и в США //Вопросы психологии. - М., 2004. - N4. - С. 22-30.
2. Лосева, Алла Аскольдовна. Психологическая диагностика одаренности. - М.: Академический проект: Трикста, 2004.
3. Тарасова С.Ю. Опыт консультативного наблюдения одаренных детей / Психологическая наука и образование.- 2002.- N 1.- С. 59-63.

ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРМЕН ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖҰМЫС

*Бабаева Улжан Шуакқызы
Арымбаева Кулимхан Маликовна – п.ғ.д., профессор*

Кілт сөздер: ауыл, мектеп, педагогика, проблема.

Дж. Гилфорд ойлаудың конвергентті және дивергентті болып бөлінуі ақыл-ой қабілеттерінің компоненттерін саралаудағы маңызды қадам болды, сондықтан оларды түсінуге ықпал етті. Іс жүзінде "зияткерлік дарындылық" және "шығармашылық дарындылық" ұғымдарын өсірудің негізін қалады.

IQ жүйесінде анықталған зияткерлік дарындылықты жалпыға бірдей жеке сипаттама ретінде қарастыруға болмайды, бұл адамның шығармашылықта керемет нәтижелерге қол жеткізу мүмкіндігін көрсетеді, л.Терменидің серіктестері мен ізбасарлары, оның ауқымы бойынша ең үлкен ұзақ мерзімді дарындылықты зерттеудің авторы болды.

Бұл бірегей психологиялық-педагогикалық зерттеу дарындылық психологиясы туралы идеяларды өзгертуге маңызды рөл атқарды, сондықтан біз оның негізгі кезеңдері мен нәтижелерін толығырақ қарастырамыз. 1921 жылы форд-бинет отарының атауын алған (А.бинет және Станфорл университетінің атауы бойынша) А. Бинеттің тестінің дифицирленген нұсқасын қолдана отырып.

Ол жасаған дарындылық тұжырымдамасында шығармашылық қабілеттер, шығармашылық қабілеттер, шығармашылық ынталандыру триадасы бар. Шығармашылық, оның түсінігінде, толық емес немесе белгісіздік жағдайында туындайтын шиеленісті жеңілдету үшін адамның күшті қажеттілігінен туындаған табиғи процесс. Ол өзінің дарындылық тұжырымдамасы негізінде жасаған шығармашылықты диагностикалау әдістері бүкіл әлемде дарынды балаларды анықтауда кеңінен қолданылады.

Орыс психологиясында зияткерлік қабілеттер мен шығармашылықты интеграциялау мәселесі орын алды, бірақ ол Американдық немесе Батыс Еуропа ғылымындағыдай айқын көрінбеді. Негізгі себеп, IQ жүйесі бойынша тестілеудің теориясы мен тәжірибесінен бас тарту болды) және зияткерлік қабілеттерді негізінен проблемалық жағдайлар әдісімен зерттеу болды, ол зерттеушіні зияткерлікті (ең алдымен ойлауды) жан-жақты

сипаттама ретінде түсіндіруге бағыттағаны белгілі. шығармашылықты қажетті компонент ретінде қарастырады.

Бірақ соңғы онжылдықта жағдай өзгерді және зияткерлік және шығармашылық қабілеттерді саралау мәселесі отандық мамандардың бірқатар арнайы зерттеулерінің тақырыбына айналды (С.Д. Бирюков, а.н. Воронин, В. Н. Дружинин, А. М. Матюшкин, и. п. Ищенко, М. А. Холодная және т. б.).

Танымал орыс психологы В. Н. Дружинин көптеген отандық және шетелдік авторлардың интеллект пен шығармашылықтың арақатынасы мәселесіне деген көзқарастарын талдай отырып, үш негізгі ұстанымды анықтайды.

Бірінші. Осы функциялардың қандай да бір бөлінуінен бас тарту (отандық ғалымдардың көпшілігі; белгілі шетелдік зерттеушілердің бірі г.

Екінші. Интеллект пен шығармашылық арасында шекті қатынастар бар деген тұжырымға негізделген: шығармашылықты көрсету үшін сізге орташа деңгейден төмен емес интеллект қажет (немесе: «ақымақ шығармашылық жоқ»), бірақ «шығармашылық емес зиялылар» бар).

Үшінші. Интеллект пен шығармашылық-тәуелсіз, ортогональды қабілеттер. Шығармашылықты тестілеу кезінде іс-әрекетті реттеуді барынша алып тастағанда, балалардағы оны өлшеу нәтижелері олардың интеллект деңгейіне байланысты емес (Воллах, В. Н. Дружинин, Дж. Коган және т.б.).

Интеллект пен шығармашылықты саралаудан бас тарту (бірінші ұстаным) үмітсіз ескірген көзқарас ретінде қарастырылуы керек деп айтуға болады. Бұл функцияларды саралау мәселесі ұзақ уақыт бойы орыс психологиясының сенімі немесе дәстүрлері туралы мәселе емес, керісінше кәсібилік мәселесі болды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Лукаш, Елена Юрьевна. Отношение к социальной адаптации у творчески одаренных детей в России и в США //Вопросы психологии. - М., 2004. - N4. - С. 22-30.

2. Лосева, Алла Аскольдовна. Психологическая диагностика одаренности. - М.: Академический проект: Трикста, 2004.

3. Тарасова С.Ю. Опыт консультативного наблюдения одаренных детей / Психологическая наука и образование.- 2002.- N 1.- С. 59-63.

ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРМЕН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖҰМЫС

*Бабаева Улжан Шуакқызы
Арымбаева Кулимхан Маликовна – п.ғ.д., профессор*

Кілт сөздер: ауыл, мектеп, педагогика, проблема.

Әл-ауқаттың айқын көрінуімен көптеген дарынды балалар ересектердің үміттерін қанағаттандыру ниетіне байланысты

аландаушылықтың жоғары деңгейін көрсетеді. Кезінде жоғарылатылған өзін-өзі бағалау мұндай балалар үшін алынады непосильные проблемалары, бала рөлі педагогикалық ұжымда бағдарлануы, тек сәттілік. Бала неғұрлым дарынды болса, оның жаны неғұрлым жұқа болса, оған әртүрлі эмоционалды күйзелістер соғұрлым қауіпті болады. Дарынға тән ерекшеліктер біздің өмірімізді оның барлық көріністерінде байытады және олардың оған қосқан үлесін өте маңызды етеді. Біріншіден, Дарындылар барлық жағынан жоғары сезімталдықпен ерекшеленеді, олардың көпшілігінде әділеттілік сезімі жоғары дамыған; олар әлеуметтік қатынастардағы өзгерістерді, ғылымдағы, мәдениеттегі, техникадағы уақыттың жаңа тенденцияларын Мұқият қабылдай алады, қоғамдағы осы тенденциялардың сипатын тез және барабар бағалай алады. Екіншіден, үздіксіз танымдық белсенділік пен жоғары дамыған интеллект мұндай балаларға әлем туралы жаңа білім алуға мүмкіндік береді. Шығармашылық қабілеттер оларды жаңа тұжырымдамалар, теориялар, тәсілдер жасауға итермелейді. Дарынды балалардағы интуитивті және дискурсивті ойлаудың оңтайлы үйлесімі (көп жағдайда біріншісінің екіншісінен басым болған кезде) жаңа білім алу процесін өте нәтижелі және мағыналы етеді. Үшіншіден, көптеген дарындыларға үлкен қуат, табандылық пен табандылық тән, олар үлкен білім мен шығармашылық қабілеттермен бірге көптеген қызықты және маңызды жобаларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Осылайша, әр түрлі балалардағы дарындылық көп немесе аз айқын түрде көрінуі мүмкін. Баланың мінез-құлқының ерекшеліктерін талдай отырып, мұғалім, психолог және ата-аналар оның шынайы мүмкіндіктері туралы жеткіліксіз білімге "рұқсат" беруі керек, сонымен бірге олар дарындылығын әлі көре алмайтын балалар бар екенін түсінеді. Балалық шақтағы дарындылықты адамның өмір жолының келесі кезеңдеріне қатысты психикалық даму әлеуеті ретінде қарастыруға болады. Самара облысының Шенталин муниципалды ауданының білім беру мекемесінде дарынды және талантты балалармен жұмыс жүйесі.

Жұмыстың негізгі идеясы-аудан балаларының шығармашылық әлеуетін іске асыру үшін қолайлы жағдай жасау мақсатында мұғалімдердің, ата-аналардың, білім беру мекемелерінің басшыларының, муниципалды басқару қызметтерінің басшыларының, шығармашылық қоғамдастықтың күш-жігерін біріктіру.

Өзектілігі дарынды және талантты балалардың дарындылығын толық дамыту және іске асыру құқығын мемлекеттік-муниципалды қолдау қажеттілігі.

Білім беру мекемесінде дарынды және талантты балалармен жұмысты ұйымдастыру жүйесі келесі мазмұнға ие:

- Дарынды және талантты балаларды анықтау
- оқушының ерекше жетістіктері мен жетістіктерін талдау;
- дарынды және талантты балалар туралы мәліметтер банкінің құру;

- ресурстарды пайдалана отырып, балалардың әлеуетті мүмкіндіктерін диагностикалау

психологиялық қызметтер;

- мектепке дейінгі және бастауыш білім беру арасындағы сабақтастық базасында мектепке дейінгі мекемелердің құрылымдық бөлімшелерінің жүйелері

жалпы білім беру мекемелерінің;

Дарынды оқушыларға олардың шығармашылық бағытын өз бетінше жүзеге асыруға көмектесу

- жеке оқыту арқылы оқушыға сәттілік пен сенімділік жағдайын жасау және тәрбиелеу;

- тереңдетілген оқыту бойынша факультативтік курстарды мектептің оқу жоспарына енгізу

мектеп бағдарламасының пәндері;

- қосымша білім беру желісін қалыптастыру және дамыту;

- ғылыми-зерттеу қызметін ұйымдастыру;

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Лукаш, Елена Юрьевна. Отношение к социальной адаптации у творчески одаренных детей в России и в США //Вопросы психологии. - М., 2004. - N4. - С. 22-30.

2. Лосева, Алла Аскольдовна. Психологическая диагностика одаренности. - М.: Академический проект: Трикста, 2004.

3. Тарасова С.Ю. Опыт консультативного наблюдения одаренных детей / Психологическая наука и образование.- 2002.- N 1.- С. 59-63.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ҚИЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚҰРАЛДАРЫ, ЖОЛДАРЫ, ӘДІСТЕРІ, ФОРМАЛАРЫ

Сиддикова Халида Хидаятовна

Кілт сөздер: қамқорлық, психология, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен ,тәрбие, эстетика , өнер, ғылым бәсекелестік.

Мәдени және бос уақытты өткізу іс-әрекеті аясында эстетикалық фактордың маңызы орталық болып табылады, алайда әлеуметтік-мәдени іс-әрекет арқылы адам тұлғасының құндылыққа бағдарланған өзгеруі өте күрделі және көп өлшемді процесс болып табылады. Жеке тұлғаны зерттеуге байланысты сұрақтар философтар мен экономистердің, әлеуметтанушылар мен заңгерлердің, мұғалімдер мен психологтардың, өнер тарихшыларының және ғылымның көптеген басқа салаларының өкілдерінің назарын аударады. Философтар, мысалы, сыныптар мен тұтастай қоғам құрамындағы жеке тұлғаны, саяси экономистерді - әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі қызығушылықтарды өндіруші және тұтынушы ретінде,

психологтарды - оның ішкі, рухани әлемінің әртүрлі аспектілерінің көрінісі мен қалыптасу заңдылықтарын зерттеу тұрғысынан және т.б. сонымен бірге, адамның жеке басын зерттеу аспектілерінің әртүрлі ғылымдар арасындағы бөлінуі олардың тығыз, органикалық, өзара байланысын жоққа шығармайды, өйткені жеке тұлға күрделі, бірақ тұтас білім.

Балалардың бос уақытын психологиялық – педагогикалық ұйымдастыруды шешуге жүйелі көзқарас көріністерді, адамның зияткерлік, эмоционалды және ерікті салаларын, олардың еркін таңдау сабақтарындағы арақатынасын жан-жақты қарастыруды ұсынады, барлық іс-шараларда эмоционалды саланың ерекше маңыздылығын ескеру қажет. Өйткені, эмоционалдылық барлық бос уақытты және қарым-қатынастың барлық түрлерін тиісті тонмен сұрайды. (19, 21 Б.)

Эмоциялардың бос уақытында үстемдік ету және ақыл-ойдың да, ерік-жігердің де қуанышына, ойын-сауығына бағыну "бос уақытты" өткізудің негізгі мақсаты адамға физиологиялық, психологиялық тұрғыдан демалуға, босатуға, жұмыстан және күнделікті проблемалардан арылуға мүмкіндік береді. Белсенді демалуға міндетті істерден міндетті емес істерге, байсалдыдан Көңілді, ақыл-ой жүктемесінен физикалық белсенділікке, пассивті демалыстан белсендіге дейінгі ойын-сауыққа ауысуға мүмкіндік береді. Керісінше, мәдени және демалыс орындарына тән "ауысу схемалары" мен эмоционалды және басқа разряд әдістеріне сүйену керек, бұл балалар үшін психофизиологиялық құндылыққа ие.

Балаларға арналған түрлі демалыс бағдарламаларын жасау, бос уақыттағы сабақтарды ауыстыру, уақытша, энергетикалық және басқа да шектеулерді сақтау керек, бір сабақтан екіншісіне ауысудың белгілі бір жиынтығын қарастыру керек. Кез-келген қызмет түріндегі шараны бұзу (концерттер, ойындар, мерекелер және т.б.) оны шаршатады, демек, демалуға келмейді. Демек: көптеген жақсы нәрселер де жаман, өйткені әрдайым жарқын емес, жақсы, мұнда да шекаралар бар, оқиға шаршайды және тіпті ашулана бастайды.

Қазіргі заманғы мәдени-демалыс мекемелерінде адамның эмоционалды саласын қолданудың маңызды ерекшелігі бар-сыртқы жағдайлардың адамдардың ішкі, терең эмоцияларымен үйлесімін құру. Жарыққа, дыбысқа, дизайнға жалпы эмоционалды реакция терең моральдық және эстетикалық сезімдермен үйлеседі, оларды көтереді.

Мәдениет мекемесінде үй-жайларды безендірудің жайлылығы мен эстетикалық экспрессивтілігі іс-шаралардың мағынасыздығына және олардың формаларының ескіруіне қайшы келетін фактілер болмауы керек. Нашар ұйымдастырылған іс-шаралар аясында, тіпті жақсы дизайн да мағынасыздық сезімін күшейтеді. Дизайндағы жағымсыз жақтар мазмұнның кемшіліктерін күшейтеді. Осылайша, бос уақыт бағдарламаларының сипаты мен мазмұнына әсер ететін және адамдарға белсенді қатысу қажеттілігін тудыратын тұтас мәдени-демалыс ортасын қалыптастыруға ұмтылу қажет.

Педагогикалық тұрғыдан алғанда, мәдени және бос уақытты өткізу әр адамға әр түрлі іс-шаралар жиынтығын ұсыну үшін ғана емес, сонымен қатар адам бос уақытта айналысуды ұнататын іс арқылы оның жеке басының әртүрлі жақтарын мүмкіндігінше әр түрлі және терең дамыту үшін қажет: интеллект, мораль, эстетикалық сезімдер, барлық мәдени-демалыс жұмыстары белгілі бір перспективаға негізделуі керек, демалу қажеттіліктерін ғана емес, жана ақпаратты да қанағаттандыратын іс-шаралар жүйесі., бірақ ол адамның қабілеттерін дамыта алар еді. Демек, бос уақыт адамның мәдени және рухани қызығушылықтарды игеруінің қалыптасуы мен дамуының факторы ретінде әрекет етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Әбенбаев С. Эстетикалық мәдениет қалыптастыру-зиялы адам тәрбиелеу шарты//Ұлт тағлымы-2004 ж
2. Омар Е. Эстетикалық тәрбиеге-айрықша назар//Қазақстан мектебі-2004
3. Сағымбаев А. Эстетикалық талғам мен бейнелі ойлау құралы//Қазақстан мектебі-2002
4. Вольнкин В.И. Художественная потребность и пути ее воспитания. Астрахань; АГПУ, 2000

БӨЛІМШЕНІ БАСҚАРУ ЖӘНЕ ДАУЛЫ АДАМДАРМЕН ЖЕКЕ ЖҰМЫС ІСТЕУ СТИЛІН ЖЕТІЛДІРУ

Жамеков Нуралы Анесович

Кілт сөздер: қамқорлық, психология, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетика, өнер, ғылым бәсекелестік.

Кейбір зерттеушілердің пікірінше, орта буын басшыларының өзара қарым-қатынастарындағы қақтығыстардың жартысынан астамы бірлескен қызмет процесінде олардың өзара іс-қимылын ұйымдастырумен тікелей байланысты. Одан да көп қақтығыстар ІО ұжымдарындағы "бастық – бағынышты" диад-дағы бірлескен іс-әрекеттің қарама-қайшылықтарымен туындайды. Қызметтік іс-әрекет барысында туындайтын жанжалдардың негізгі себептерінің бірі-адамдардың ең алдымен басқарушылық, біліксіз шешімдер қабылдауы. Мұндай шешімдер олардың авторлары мен орындаушылары, сондай-ақ мүдделері қозғалатын басқа да адамдар арасындағы қақтығыстарды тудырады. Қақтығыс тек жетекшінің құзыретсіз шешімдері ғана емес, сондай-ақ қарамағындағылардың шешімдері да болып табылады[25].

Осыған байланысты, негізделген басқарушылық шешімдер, қызметкерлерді, ұжымдарды Құзыретті басқару — адамдар арасындағы қақтығыстардың алдын алудың, ұжымда жақсы әлеуметтік-психологиялық климатты қолдаудың маңызды шарттары.

Осылайша, басшының шешімі неғұрлым негізделген болады және егер оны дайындау және қабылдау кезінде мынадай проблемалар шешілсе, жанжалды болып қабылданбайды: басқару объектісінің жай-күйі барынша объективті бағаланады, оның динамикасының тенденциялары анықталады; басқару объектісіндегі өзгерістердің вариативті болжамы беріледі; басқару мақсаттарының моделі құрылады; мазмұнды шешім қабылданады, не істеу керектігі анықталады; технологиялық шешім қабылданады, мазмұнды Шешімді орындау үшін біз қандай күштермен, құралдармен, уақытпен анықталады.

Басқарушылық қызметтің екінші маңызды кезеңдері: қабылданған шешімді орындау; қызмет нәтижелерін бағалау; қызметті тоқтатуға немесе жалғастыруға шешім қабылдау; тәжірибені жинақтау болып табылады.

Сондай-ақ, қақтығыстардың алдын алу туралы айта келе, қақтығыстардың алдын алудың тиімді тәсілдерінің бірі пайда болған қақтығыс алдындағы жағдайларға тікелей әсер ету ғана емес, олардың туындауына кедергі келтіретін жағдайлар жасау және қақтығыс алдындағы жағдайларды жоюдікі әдістермен шешу болып табылатынын атап өту қажет. Бұл жағдайда тұлғааралық жанжалдардың алдын алудың маңызды шарты болып табылатын қарамағындағы басшылар мен басшылар қызметінің нәтижелерін Құзыретті объективті, жан-жақты бағалаудың ерекше маңызы бар.

Мысалы, қызмет нәтижелерін бағалаудың бес негізгі тәсілі бар: оларды қызмет мақсатында салыстыру; бағалаушыны ұсыну бойынша проблеманы мінсіз шешу; қызмет басталуымен; ұқсас жұмысты орындаған басқа адамдардың немесе ұйымдардың нәтижелерімен; осы қызметке қойылатын нормативтік құжаттардың талаптарымен. Бұл ретте, көбінесе, басқа адамның қызметінің нәтижелерін бағалаудың негізгі тәсілі жағдайға байланысты таңдалады, кейде саналы емес. Қызметтің бірдей нәтижелері Бағалау тәсіліне байланысты әр түрлі емес, тіпті керісінше бағалануы мүмкін.

Осыған байланысты, А. Я. Анцуповтың пікірінше, тұлғааралық жанжалдардың алдын алу үшін бірінші кезекте не істей алғанын, содан кейін не істей алмағандығын бағалау қажет; бағалаушы қызметті өзі жақсы білуі тиіс; нысаны бойынша емес, істің мәні бойынша баға беру; бағалаудың бірнеше тәсілдерін пайдалану қажет; бағалаушы бағалаудың объективтілігіне жауап беру керек; бағаланатын қызметкерлерге кемшіліктердің себептерін анықтау және хабарлау; жаңа мақсаттар мен міндеттерді нақты тұжырымдау; қызметкерлерді жана жұмысқа

Қақтығыстардың алдын алу бойынша ПО басшысының жұмысында жанжалды және «қиын» тұлғалармен жұмыс істеу сияқты қызмет ерекше орын алуы тиіс. Осылайша, қол астындағыларды осындай түрдегі дер кезінде тануы және оларға қатысты олардың теріс рөлін бейтараптандыратын тиісті шаралар қабылдауы қақтығыстардың алдын алудың маңызды шарты болып табылады.

Сонымен, жанжалды тұлға деп, өзінің белгілі бір қасиеттеріне байланысты көптеген теріс немесе деструктивті жанжалдардың бастамашысы болып табылатын, сондай-ақ басқалардың жасаған жанжалдарға тартуға бейімділігі бар тұлға деп аталады.[27]

Тәжірибе көрсетіп отырғандай, ұжымдардағы қақтығыс тұлғалары көп емес, бірақ олар құрған қақтығыстар саны өте үлкен, себебі жеке тұлғаның қақтығыстық немесе конфликтілік дәрежесін білу қақтығыстардың пайда болуының субъективті жағдайларына енуге көмектеседі. Қазіргі уақытта мамандар жанжалды тұлғалардың барлық түрлерін екі түрге бөледі: Ситуативті-жанжалды және перманентті-жанжалды. Адамдардың бірінші түрі үшін қақтығыс сипат емес, нақты жағдайға реакция ретінде көрінеді. Екінші әртүрлілік үшін қақтығыс мінез-құлықтың және мінез-құлықтың қасиеті болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Анциферов В.В., Бондарев С.С., Устинов И.Ю. Конфликты в служебном коллективе: профилактика и разрешение: Учебное пособие. В 2-х частях. Ч. 1 – Воронеж: Воронежский институт МВД России, 2005. – 166 с.
2. Анциферов В.В., Бондарев С.С., Устинов И.Ю. Конфликты в служебном коллективе: профилактика и разрешение: Учебное пособие. В 2-х частях. Ч. 2 – Воронеж: Воронежский институт МВД России, 2006. – 163 с.
3. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология: Учебник для вузов, 5-е изд., СПб: ПИТЕР, 2013 г.

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Сиддикова Халида Хидаятовна

Кілт сөздер: қамқорлық, психология, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен тәрбие, эстетика, өнер, ғылым бәсекелестік.

Ересектер мен балалар үнемі эстетикалық құбылыстарға тап болады. Рухани өмір, күнделікті жұмыс, өнермен және табиғатпен қарым - қатынас, күнделікті өмірде, тұлғааралық қарым-қатынаста-барлық жерде эстетикалық категориялар әдемі және жағымсыз, қайғылы және күлкілі маңызды рөл атқарады. Сұлулық рахат пен рахат сыйлайды, еңбек белсенділігін ынталандырады, адамдармен кездесулерді жағымды етеді, жағымсыз нәрсені қайтарады, қайғылы жанашырлықты үйретеді, күлкілі кемшіліктермен күресуге көмектеседі.

Эстетикалық тәрбие идеялары ежелгі уақытта пайда болған. Эстетикалық тәрбиенің мәні, оның міндеттері, мақсаттары туралы идеялар Платон мен Аристотель заманынан бастап бүгінгі күнге дейін өзгерді. Көзқарастардағы бұл өзгерістер эстетиканың ғылым ретінде дамуына және оның тақырыбының мәнін түсінуге байланысты болды. "Эстетика" термині грек тілінен шыққан "aisteticos" (сезіммен қабылданады). Материалист

философтар (Д.Дидро және Н.Г. Чернышевский) эстетика ғылым ретінде әдемі деп санайды. Бұл санат эстетикалық тәрбие жүйесінің негізін қалады.

Қазіргі уақытта эстетикалық тәрбие, тұлғаны дамыту, оның эстетикалық мәдениетін қалыптастыру мәселесі мектеп алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Аталған проблема отандық және шетелдік педагогтер мен психологтардың еңбектерінде жеткілікті түрде толық әзірленген. «Мектептегі эстетикалық тәрбиенің жалпы мәселелері» кітабында әйгілі эстетикалық тәрбие маманы В.Н.Шацкаяның редакциясымен келесі тұжырым бар: «...педагогика эстетикалық тәрбиені қоршаған шындықтағы сұлулықты - табиғатта, қоғамдық өмірде, жұмыста, өнер құбылыстарында мақсатты түрде қабылдау, сезіну және дұрыс түсіну және бағалау қабілетін тәрбиелеу ретінде анықтайды».

Эстетика туралы қысқаша сөздікте эстетикалық тәрбие «адамның өмірде және өнерде әдемі және керемет нәрсені қабылдау, дұрыс түсіну, бағалау және құру қабілетін дамытуға және жетілдіруге бағытталған іс-шаралар жүйесі» ретінде анықталады.

Екі анықтамада да эстетикалық тәрбие адамның өнердегі және өмірдегі сұлулықты қабылдау, оны дұрыс түсіну және бағалау қабілетін дамытып, жетілдіруі керек. Эстетикалық тәрбие тек ойлау міндетімен ғана шектелмеуі керек, сонымен қатар өнер мен өмірде сұлулықты қалыптастыру қабілетін қалыптастыруы керек.

Б. Т. Лихачев өзінің «мектеп оқушыларының эстетикалық тәрбиесі теориясы» кітабында К.Маркстің анықтамасына сүйенеді: «эстетикалық тәрбие – бұл өмірде және өнерде әдемі, қайғылы, күлкілі, жағымсыз нәрсені қабылдауға және бағалауға қабілетті баланың шығармашылық белсенді тұлғасын қалыптастырудың мақсатты процесі. "сұлулық заңдарына сәйкес» өмір сүру және құру».

Автор баланың эстетикалық қалыптасуындағы мақсатты педагогикалық әсердің жетекші рөлін баса айтады. Мысалы, баланың шындыққа және өнерге эстетикалық көзқарасын дамыту, сондай-ақ оның ақыл-ойының дамуы, мүмкін, бақыланбайтын, стихиялық және стихиялық процесс. Өмір мен өнердің эстетикалық құбылыстарымен қарым-қатынас жасай отырып, бала қандай да бір жолмен эстетикалық тұрғыдан дамиды. Бірақ сонымен бірге, бала объектілердің эстетикалық мәнін түсінбейді, ал Даму көбінесе ойын-сауыққа деген ұмтылысқа байланысты, сонымен қатар сыртқы араласусыз бала өмір, қызығушылықтар, идеалдар туралы қате түсініктерді дамыта алады. Б. Т. Лихачев, көптеген басқа мұғалімдер мен психологтар сияқты, тек мақсатты педагогикалық эстетикалық және тәрбиелік әсер, балаларды әртүрлі көркемдік шығармашылық белсенділікке тарту олардың сенсорлық саласын дамыта алады, эстетикалық құбылыстарды терең түсінуді қамтамасыз етеді, шынайы өнерді, шындықтың сұлулығын және адам бойындағы сұлулықты түсінуге дейін көтереді деп санайды

«Эстетикалық тәрбие» ұғымының көптеген анықтамалары бар, бірақ олардың бірнешеуін ғана қарастыра отырып, оның мәні туралы айтатын негізгі ережелерді бөліп көрсетуге болады.

Біріншіден, бұл студенттерге мақсатты әсер ету процесі. Екіншіден, бұл мектеп оқушыларының өнер мен өмірдегі сұлулықты қабылдау және көру, оны бағалау қабілетін қалыптастыру.

Үшіншіден, эстетикалық тәрбие-бұл адамның эстетикалық талғамы мен мұраттарын қалыптастыру. Төртіншіден, тәуелсіз шығармашылық және сұлулықты құру қабілетін дамыту.

Э.в. Ильенковтағы эстетикалық тәрбие мәселесіне тағы бір көзқарас, ол балалардың әлемді басқалардың көзімен көру қабілетін, жанашырлық қабілетін қалыптастыруға орталық орын береді. Әрине, бұл өнер аса маңызды рөл атқарады бұл маңызды рөл атқарады. Ересектер мен балалар үнемі эстетикалық құбылыстарға тап болады. Рухани өмір, күнделікті жұмыс, өнермен және табиғатпен қарым – қатынас, күнделікті өмірде, тұлғааралық қарым-қатынаста-барлық жерде эстетикалық категориялар әдемі және жағымсыз, қайғылы және күлкілі маңызды рөл атқарады. Сұлулық рахат пен рахат сыйлайды, еңбек белсенділігін ынталандырады, адамдармен кездесулерді жағымды етеді, жағымсыз нәрсені қайтарады, қайғылы жанашырлықты үйретеді, күлкілі кемшіліктермен күресуге көмектеседі.

Эстетикалық тәрбие идеялары ежелгі уақытта пайда болған. Эстетикалық тәрбиенің мәні, оның міндеттері, мақсаттары туралы идеялар Платон мен Аристотель заманынан бастап бүгінгі күнге дейін өзгерді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Әбенбаев С. Эстетикалық мәдениет қалыптастыру-зиялы адам тәрбиелеу шарты//Ұлт тағлымы-2004 ж
2. Омар Е. Эстетикалық тәрбиеге-айрықша назар//Қазақстан мектебі-2004
3. Сағымбаев А. Эстетикалық талғам мен бейнелі ойлау құралы//Қазақстан мектебі-2002.

ЖАС ОТБАСЫЛАРДАҒЫ ТҮЛҒААРАЛЫҚ ҚАҚТЫҒЫСТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ШАРТТАРЫ

Жамеков Нуралы Анесович

Кілт сөздер: қамқорлық, психология, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетика, өнер, ғылым бәсекелестік.

Біздің қоғамымыздың ең өзекті мәселелерінің бірі, сөзсіз, өзінің барлық түрлері мен өлшемдеріндегі қақтығыс болып табылады. Алайда, кез келген ғылыми саладағы сияқты, осы терминді анықтау үшін бірыңғай пікір жоқ. Қақтығыстың ең кең тараған анықтамаларының бірі американдық социолог Л. Козердің анықтамасы болып табылады, оның пікірінше, қақтығыс-бұл белгілі бір мәртебеге, билік пен ресурстарға құндылықтар мен

наразылықтар үшін күрес, қарсыластардың мақсаты бейтараптандыру, қарсыласты жою немесе залал келтіру болып табылатын күрес[2]. Бұл анықтамада социолог қарсыластардың бір-біріне қарсы іс-қимылдарының белсенділігіне назар аударады.

Қазіргі заманғы отандық әдебиетті жанжал табиғатына талдау, жанжал ұғымының жетекші мазмұны ретінде отандық авторлар қарама-қайшылықтарды бөліп көрсетеді деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Мысалы, А. В. Дмитриев, жанжал – бұл "тараптардың қарсыласуында көрінетін объективті немесе субъективті қайшылықтардың көрінісі"[3].

Осы ұғымды психология тұрғысынан қарастыратын және жанжал деп әлеуметтік өзара іс-қимыл процесінде пайда болатын ең маңызды қайшылықтарды дамыту мен аяқтаудың аса өткір тәсілін түсінетін және жанжал субъектілеріне қарсы әрекет ететін және олардың бір-біріне қатысты жағымсыз эмоциялармен ілесе жүретін[4].

В. П. Ратниковтың жанжал табиғатына көзқарасы қызықты, ол жанжал адамның әр түрлі жақтары арасындағы қарама-қайшылықта үзілетін адамдар арасындағы сапалы өзара іс-қимыл екенін айтады. Бұл ретте қарсы іс-қимылдың мұндай тараптары индивидтер, әлеуметтік топтар, қауымдастықтар және тіпті мемлекеттер болады.

Осылайша, көптеген отандық зерттеушілер қақтығыс субъектілері қарама-қайшы болғандықтан, әлеуметтік жанжал шешілетін әлеуметтік қарама-қайшылық ретінде айқындалуы мүмкін деп санайды.

Косов Ю. В. атап өткендей, қақтығыстың қайшылықпен байланысы күмән тудырмайды. Алайда, әлеуметтік қарама-қайшылықты адекватты түсіну, оның екіжақты қарым-қатынасы, яғни өзара ену қарым-қатынасы (өзараополагания) және қарама-қайшылықтарды ортақ тұтас алғанда өзара біріктіру, қарама-қайшылықтардың өзара байланысы ретінде сипаттауды қамтиды. Абстрактілі қайшылықтарды емес, нақты бар қарама-қайшылықтарды қарастыра отырып, бөлінбейтін тұтас бір сәттерді де, өзара ажырататын қарама-қайшылықтарды да анықтауға болады. Осылайша, жанжал мен қайшылықтар өзара байланысты, бірақ бір-біріне ұқсас емес. Қарама-қайшылықтар-кейбір қарама-қайшылықтардың нәтижесі. Қарама-қайшылық қарама-қайшылықтарды біріктірудің негізгі тәсілі қақтығыс болып табылатындықтан ғана орын алады.

Осылайша, әлеуметтік қайшылықтар – қарама-қайшылықтардың өмір сүруінің нысаны, ал қақтығыс-олардың өзара іс-қимылының тәсілі.

Қоғамның тыныс-тіршілігінің әртүрлі салаларында көрініс тапқан әлеуметтік қайшылықтар даму процесінде оны тудырған проблемаға қатысты салыстырмалы дербестік алуға қабілетті жанжал тудыруы мүмкін. Жанжал нәтижесінде оны тудырған қарама-қайшылық әлі де қақтығыс жалғасып келе жатқан уақытта шешілуі мүмкін. Егер отандық ғылыми әдебиетте қақтығыстың мәні ретінде қарама-қайшылық болса, онда шетелдік зерттеулерде даулы өзара іс-қимылдың ерекшелігі

"бәсекелестік" ұғымын енгізу арқылы ашылады. Белгілі американдық зерттеуші, "қақтығыстың жалпы теориясының" авторы К. Боулдингтің пікірінше, бәсекелестік – Тараптардың кез келген әлеуетті ұстанымдары өзара үйлеспейтін қарым-қатынасы. Американдық зерттеуші үшін бәсекелестік-бұл әлеуметтік коллизияларды түсінуде негізгі рөл атқаратын негізгі ұғым. Осыған орай, К. Боулдинг жанжалды бәсекелестік жағдай ретінде айқындайды, онда тараптар өз позицияларының үйлесімсіздігін таниды және әрқайсысы екінші Тараптың қалауымен үйлеспейтін позицияны алуға ұмтылады. Осылайша, К. Боулдинг тұрғысынан, жанжал және бәсекелестік әлеуметтік құбылыстар ретінде бір-біріне ұқсас, ал олардың басты айырмашылығы-саналы түрде.

Жанжалдарды зерттеу оның құрылымын құрайтын элементтерді талдаусыз мүмкін емес. Ғылыми әдебиетте осы элементтердің әртүрлі тізбелері кездеседі, алайда қақтығыстың негізгі компоненттерін бөліп көрсетуге болады. Оларға: қақтығыс тараптары, қақтығыс пәні, сыртқы ортаның әсері (микро және макросред) жатады. Кейбір авторлар жанжал құрылымы мен оның динамикалық көрсеткіштерін қамтиды, өйткені жанжал, бұл өз динамикасына ие құбылыс. Алайда, осы дипломдық жұмыста біз шиеленістің құрылымын тар түсінеміз, ал шиеленістің динамикалық көрсеткіштерін келесі параграфта қарастырамыз.

Сонымен, қақтығыстың негізгі құрылымдық компоненті қақтығыс субъектілері немесе қатысушылары ретінде белгіленуі мүмкін қақтығысушы тараптар болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Анциферов В.В., Бондарев С.С., Устинов И.Ю. Конфликты в служебном коллективе: профилактика и разрешение: Учебное пособие. В 2-х частях. Ч. 1 – Воронеж: Воронежский институт МВД России, 2005. – 166 с.
2. Анциферов В.В., Бондарев С.С., Устинов И.Ю. Конфликты в служебном коллективе: профилактика и разрешение: Учебное пособие. В 2-х частях. Ч. 2 – Воронеж: Воронежский институт МВД России, 2006. – 163 с.
3. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология: Учебник для вузов, 5-е изд., СПб: ПИТЕР, 2013 г.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕСІ ЖАҒДАЙЫНДА ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕНІ ІСКЕ АСЫРУ

Қайбұлда Әсел Жанасбайқызы

Кілт сөздер: қамқорлық, психология, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетика, өнер, ғылым.

Мектепке дейінгі білім беру мекемесінде балалардың эстетикалық тәрбиесі мектеп жасына дейінгі балалардың іс-әрекетін басқару қағидаттарына, балаларды біріктіру құралдары мен іс-әрекет түріне сәйкес әртүрлі нысандарда жүзеге асырылады.

Мұғалім мұражайға, ескерткіштерге, табиғатқа, көшелердегі ең көне жерлерге экскурсиялар ұйымдастыруы керек. Оның міндеті-балалардың қабылдауы мен тәрбиелік міндеттеріне сәйкес турдың мазмұнын ойластыру. Экскурсияның орнын алдын-ала анықтап, оны мұқият зерттеп, мектеп жасына дейінгі балаларды объектінің жанына орналастыру туралы ойланған жөн, өйткені экскурсиядан туындаған эстетикалық сезімдер сияқты нақты ақпарат маңызды емес.

Эстетикалық тәрбиеге ықпал ететін балалардың іс-әрекетін ұйымдастырудың тағы бір түрі-драматизация немесе театр ойындары. Драматизация тәрбиешінің қатысуымен жүзеге асырылуы керек.

Сондай-ақ, балабақшаның педагогикалық және тәрбие процесінде және мектеп жасына дейінгі балалардың өмірінде маңызды орынды ертеңгіліктер, ойын-сауық, Мерекелер алады. Мектеп жасына дейінгі балалармен ойын-сауық екі аптада бір рет өткізіледі. Ойын-сауықтың мазмұны әртүрлі болуы мүмкін: музыкалық және әдеби тақырыптық кештер және балалармен жұмыс жасаудың көптеген басқа түрлері. Эстетикалық тәрбие үшін эстетикалық дамуды қамтитын ойын-сауық үлкен мәнге ие. Материал графикалық, музыкалық және әдеби болуы керек, бірақ бір тақырыпта таңдалуы керек. Мектеп жасына дейінгі балалар мұндай ойын-сауық кештеріне қуанышты, олар арқылы эстетикалық тәрбие жүзеге асырылады, балалар ұлттық мәдениетке қосылады. Барлық мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде Мерекелер елде жалпы қабылданған: қоғам өмірімен байланысты (Ресей Күні, Жеңіс күні, Халықаралық әйелдер күні, Отан қорғаушылар күні); діни және халықтық дәстүрлермен байланысты (жаңа жыл, Рождество, Масленица, Пасха). Сондай-ақ, балабақшада жергілікті маңызы бар оқиғаларды, сондай-ақ балабақшаның жеке мерекелерін көрсететін Мерекелер болуы мүмкін.

Мерекені ұйымдастыру кезінде тәрбиенің адамгершілік, физикалық, ақыл-ой міндеттері, оның ішінде эстетикалық тәрбие міндеттері де ескерілуі тиіс.

Балалар мерекесі эмоцияларға толы және толы болуы керек: әдемі атмосфера, салтанатты музыка, жақсы көңіл-күй қоршаған шындықтың эстетикалық компонентіне сезімталдықты арттыруы керек. Мектеп жасына дейінгі балалар мерекеге белсенді қатысуды жөн көреді, олар оны жай ғана көргісі келмейді. Бұл жағдайда тәрбиешілер барлық балалардың белсенділігі мен қажеттілігін қанағаттандыра алады, ол үшін әр баланың іс-әрекетін жүзеге асыру формасын анықтау қажет: біреу өлең айтады, біреу билейді, біреу ән айтады. Балалардың ешқайсысы өз қажеттіліктеріне қанағаттанбауы керек, әркім не істей алатындығын көрсетіп, жалпы қуанышты сезінуі керек.

Мектеп жасына дейінгі балалардың эстетикалық тәрбиесін өз біліктілігі бар әртүрлі нысандарда ұйымдастыруға болады. Толық және үйлесімді эстетикалық тәрбие алу үшін баланың қоршаған ортасын, балабақшаның өзін, балабақша учаскесін, жасыл кеңістікті, яғни оның

барлық пәндік ортасын ескеру қажет: сабақ кезінде мектеп жасына дейінгі балалардың көркемдік іс-әрекетін жүзеге асыруға арналған материалдар мен құралдар, ойыншықтар, жиһаз. Олар сыртқы мәліметтерінің, дұрыс пішіндерінің, сызықтарының, түсінің, әртүрлілігінің арқасында эстетикалық бағалауды, талғамды, сезімді, қабылдауды қалыптастыруға қызмет етеді.

Балалардың көркемдік қабілеттері мен дағдыларын, қызығушылықтарын, бейімділіктерін, өзіндік шығармашылық қызметін тиімді қалыптастыру үшін педагогикалық процестің құралдарымен, құралдарымен және материалдарымен толық жабдықтау қажет. Әр балабақшада балалардың жеке музыкалық, көркемдік, бейнелеу, ойын әрекеттері үшін аймақтар болуы керек. Олар балаларға еркін ұсынылатын барлық қажетті құралдар мен материалдардан тұруы керек. Мысалы, музыкалық аймақта әр түрлі жастағы балалар тобына арналған аспаптар, жеке пайдалануға арналған чиптері бар музыкалық тақталар, белгілі бір музыкалық ойындар, ойнатқыштар және т. б. балалардың тәуелсіз Театрлық ойын әрекеті үшін еден экраны, театр ойыншықтарының жиынтығы, құстар мен жануарлардың маскалары, декорациялар, костюмдер, саусақ театры, үстел театрлары және т. б.

Мектеп жасына дейінгі балалардың көркемдік дағдылары мен шығармашылығының тиімділігінің екінші шарты-балабақша өмірінің өнер туындыларымен қанықтылығы: музыкалық шығармалар, көркем әдебиеттер, сәндік-қолданбалы өнер туындылары, мүсіндер, эстампалар, картиналар және т. б., өйткені балалар кішкентай кезінен бастап шынайы өнер туындыларымен қоршалуы керек, тіпті егер олар экспрессивті құралдарды да, мазмұнды да толық түсіне алмаса да, бірақ осы жас кезеңінде не қаланса да, ол ", бұл адамның екінші табиғатына айналады". Бұл эстетикалық пайымдардың, қабылдаудың, сезімнің, талғамның негізі болып табылатын мектеп жасына дейінгі балалардың эстетикалық эмоцияларының қалыптасуына ықпал ететін шынайы сұлулықпен танысу.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Арбат Ю. айналамыздағы сұлулық. - М., 1962.
2. Арбат Ю. сұлулық үшін саяхат. - М., 1966.3. Арина н.п. әдемі сабақтар. – М., 1983.
3. Бартнев и. пирамидалардан қазіргі ғимараттарға дейін-М., 1962.
4. А.А. Беляев эстетикалық сөздік. – М., 1989.

ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Қайбұлда Әсел Жанасбайқызы

Кілт сөздер: қамқорлық, психология, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетика, өнер, ғылым.

Эстетика – бұл эстетикалық таным мен шындықтың өзгеруінің жалпы заңдылықтарын зерттейтін ғылым.

Эстетика – бұл шындық пен өнердегі әдемі ғылым. Эстетика сұлулықты ғана емес, сонымен қатар керемет, жағымсыз, қайғылы және күлкілі және т. б. құбылыстар, қасиеттер мен қасиеттерді де қызықтырады. Эстетика арқылы біз әлемді тұтасымен білеміз, оған біздің, адамдық, әлеуметтік көзқарасымызды білдіреміз.

"Эстетика" терминін 1750 жылы неміс ғалымы Александр Баумгартен ғылыми қолданысқа енгізген. Эстетиканың негізгі мәселесі-эстетикалық сананың шындыққа қатынасы туралы мәселе. Эстетиканың дамуындағы негізгі бағыттар ежелгі Грецияда айқын көрсетілген, онда өнер мен философтар оның мәнін түсіну өте жоғары даму деңгейіне жетті. Гераклит, Демокрит, Аристотель эстетикалық заттардың материалдық қасиеттерінде пайда болады деген ережені нақты қорғайды. Өлшем, пропорционалдылық, бөліктердің үйлесімділігі, әртүрліліктің бірлігі, тұтастықты ойшылдар сұлулықтың объективті жақтары ретінде қарастырады.

Платон бұл идеяны эстетикалық принциптің қайнар көздері деп жариялайды.

Орта ғасырларда Августин бақытты, Томас Аквиналар және сұлулықтың басқа көздері Құдайдан көрінеді. Дәуірі Возрождениязнаменовалось развитием материалистических дәстүрлері антикалық. Леонардо Да Винчи, Л.Альберти, А. Дюрер, М. Монтанай, в. Шекспир, М. Сервантес ортағасырлық ойшылдар қабылдамаған табиғатты қалпына келтіреді, табиғат пен адам табиғаты жағынан әдемі, суретшінің міндеті-табиғат пен Адамның осы шынайы сұлулығын жаңғырту. Табиғат-бұл қайнар көзі және шығармашылық және адаммен бірге көркемдік бейнелеудің негізгі тақырыбы. Өнер, ғылым сияқты, объективті шындықты түсінуге тырысуы керек. Қайта өрлеу өнері өмірді растайды.Француз ағартушылары өнердің әлеуметтік функциясын түсіндіруге басты назар аударды. Вальтер, Гельветиус, Руссо өнердің адамгершілік аспектісін ерекше атап өтеді.

Өнер өзінің жоғары мақсатын орындай алады егер ол шындықты шынайы бейнелесе. Неміс ағартушыларының іргелі эстетикалық ұғымдарды түсіндірудегі еңбегі – әдемі, қайғылы, күлкілі, керемет. Эстетикалық ойдың дамуында XIX ғасырдағы орыс ойшылдары Белинский, Герцен, Чернышевский, Достоевский, Толстой және басқалар ерекше орын алады. Н. г. Чернышевский формуланы білдірді, ол әлі күнге дейін сұлулықтың ең дәл көрінісі болып табылады - "сұлулық-бұл өмір". Алайда, ол және оның ізбасарлары ешқашан кез – келген өмір әдемі деп айтқан емес. Өмір принцип ретінде әдемі, өлімге, қараңғылыққа, ыдырауға қарсы прогрессивті бастама сияқты. Сұлулық белгілері:

- үйлесімділік, яғни тұтас бөліктердің үйлесімділігі-орындылық, яғни заттар мен құбылыстардың олардың өмірлік мақсатына сәйкестігі;

- өлшем, бұл пропорционалдылық, ол әдемі деп қабылданады, адамға терең рахат сыйлайды, " адамда әдемі жасалған сезім – бұл біз үшін сүйкімді болмыстың болуы бізді толтыратын нәрсеге ұқсас жарқын қуаныш. Біз сұлуды риясыз жақсы көреміз,біз оған таңданамыз, оған қуанамыз, біз үшін сүйкімді адамға қалай қуанамыз". Сұлулық адамға жарқын қуаныш әкеледі, өйткені жарық қараңғылыққа, қараңғылыққа қарсы тұрады, мерекелік, көңілді немесе салтанатты көңіл-күй жасайды. Әдемі өмірмен жарқырайды. Шындыққа эстетикалық көзқарас эстетикалық сезім, эстетикалық талғам, Эстетикалық бағалау, эстетикалық идеал арқылы көрінеді.

Эстетикалық сезім (немесе тәжірибе) – бұл әлемнің үйлесімін, шындық объектілері мен құбылыстарының сұлулығын немесе масқарасын тікелей қабылдау және сезіну қабілеті. Бұл сезімнің өткізгіштері мен мүшелері-көру және есту. Эстетикалық сезімдер - бұл " ... көз пішінінің сұлулығын сезінетін музыкалық құлақ, бір сөзбен айтқанда, адамның құмарлығына қабілетті сезімдер...",- деп атап өтті К.Маркс. Бұл дамуға адамның табиғатпен қарым-қатынас процесінде, жұмыста, өнер туындыларымен танысу арқылы сезім мүшелерін оқыту және тәрбиелеу арқылы қол жеткізіледі. Эстетикалық сезім адамды әр түрлі жағдайларды – Қуаныш, Ләззат, жанашырлық, ашу, қайғы және т. б. дұрыс қабылдауға және білдіруге мүмкіндік береді.

Эстетикалық дәмі – бұл қабілеті туралы пікір айтуға тамаша немесе безобразном бойынша чувству рахат немесе неудовольствия, сыналатын бізбен жылғы заттың немесе құбылыстар. Эстетикалық талғам адамның жалпы мәдениетіне, оның ақыл-ойы мен сезімінің дамуына байланысты, сондықтан оны дамытуға, дамытуға, тәрбиелеуге болады. Мұнда өнер ерекше рөл атқарады, оның ең жақсы үлгілерінде жоғары эстетикалық талғам қалыптасады.

Эстетикалық бағалау-бұл заттар мен құбылыстардың эстетикалық құндылықтары мен кемшіліктерін мағыналы, дәлелді, істі білумен бағалау мүмкіндігі.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Арбат Ю. айналамыздағы сұлулық. - М., 1962.
2. Арбат Ю. сұлулық үшін саяхат. - М., 1966.3. Арина н.п. әдемі сабақтар. – М., 1983.
3. Бартенев и. пирамидалардан қазіргі ғимараттарға дейін-М., 1962.
4. А.А. Беляев эстетикалық сөздік. – М., 1989.
5. Бурбина С. А. басқалармен бірге сен сияқты әрекет ет. – М., 2007.

АБАЙ ҚҰНАНБАЕВТЫҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДАМУЫ

Нурсаева Айгуль Тулагановна

Кілт сөздер: қамқорлық педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, патша қазақ, империя.

Қазақтың көрнекті ағартушысы және демократы, ақын және ойшыл, қазақ жазба әдебиетінің негізін қалаушы Абай өз ұрпақтарына саны жағынан шағын, бірақ мағынасы мен мазмұны жағынан қуатты мұра қалдырды. Бұл мұраның адам рухының дамуына әсері оның поэзиясы мен прозасының жолдарының санымен емес, адамның жанын әр сөзімен күйдіретін жалынның күшімен анықталады.

Абай туралы әлем өзінің бүкіл шығармашылық өмірін Абайдың адамзат мәдениеті тарихындағы ұлы рөлін зерттеуге және негіздеуге арнаған көрнекті қазақ жазушысы Мұхтар Әуезовтың еңбектерінің арқасында білді.

Абай (Ибрагим) Құнанбаев, толық сенімді мәліметтерге сәйкес, "1845 жылы Семей облысының Шыңғыс тауларында Тобықты - Құнанбай руының старшинасының бай отбасында дүниеге келген".

М.Әуезов айтқандай: "оның есімі Ибраһимді Абайға алмастырды", "абайла" деген қазақ сөзінен шыққан, яғни "абай бол", бір нәрсені шешіп, әрекет етер алдында айналада. Бірақ, анасының еркіне қарамастан, ол абайлап және батылдықпен өз халқын аяусыз сүйетін дала ақсүйектерінің бүкіл тобымен шайқасқа шықты. Ең басында ол предрасположен к обобщениям жоқ мемлекеттік тіркеу, сондай-ақ түсіну фактісі, ол философски мыслящим адам.

Алғашқы білімін Молданың үйінде алып, Абай Семей имамы Ахмет-Ризаның медресесіне жіберілді. Алайда, Абайға қалада оқуын аяқтауға мүмкіндік бермей, әкесі оны ауылға қайтарып, ру басшысының сот қызметіне және болашақ әкімшілік қызметіне біртіндеп дайындала бастады. Абай шешендік, тапқырлық пен тапқырлық қару болған ауызша сайыстарды жүргізудің тәсілдерін меңгереді. Сот талқылауы қазақтардың ғасырлар бойы қалыптасқан әдеттегі құқығы негізінде жүргізілді. Рулық кертартпалардың істеріне тартылған Абай әділетсіздік пен қатыгездікпен бітімге келе алмады және көптеген істер бойынша әділ және бейтарап шешімдер шығарып, Құнанбайдың мүдделері мен ұмтылыстарына жиі қайшы келетін. Құнанбай көбінесе ұлының рулық мүддеге емес, әділеттілікке қарай араздықты шешуге деген ұмтылысын ұнатпады.

Әке мен ұлдың арасында дұшпандық пайда болады және алшақтық пайда болады. Абай он – жиырма жыл бойы шығыс ақындарының халықтық ақындық шығармашылығын және орыс классикалық әдебиетін зерделеп келеді. 1886 жылы, 40 жасқа толғанда Абай "жаз" атты тамаша өлең жазды, өмірінің қалған жиырма жылы мазмұнды шығармашылық, поэтикалық қызметте өтті.

Абай "Ескендір", "Масғұд", "Әзім туралы аңыз" атты поэмалар жазды.

Абай жаңа нәрсенің иесі болды, оны тудырған ортадан жоғары тұрды. Оның пікірінше, әр ойшыл адам қоршаған шындыққа өзінің саналы көзқарасын дамытуы керек еді: "ұмытпау керек,- деп жазды ол,- сенімнің екі түрінен басқа – саналы және бейсаналық - үшінші сенім жоқ".[91] ағартушы адамзат қоғамын жақсы және парасатты, прогрессивті дамығанын көргісі

келді. Әр адам, жеке-жеке, оған өзінің қол жетімді лентасын енгізуі керек. Сондықтан ол ақылға қонымды адамдар қатарында болғысы келетін барлық адамдарды "күніне бір рет, аптасына бір рет немесе айына бір рет, осы уақыт ішінде өмірде қалай әрекет еткеніңізді, жақсылық пен ақылға сәйкес келетін әрекеттерді жасағаныңызды"білуге шақырды. адамды көтеретін қоғамның прогрессивті дамуына ұмтылу,"ақыл, ғылым, ерік" - Абай шығармашылығының басты бағыттарының бірі.

Ол айналасындағылардың, соның ішінде адамзат қоғамының қозғалысы мен дамуын мойындады. "Әлем метада тұрмайды", - деді ол, "сондықтан адамның өмірі мен күші де өзгермейді".

Күшке толы, біліммен қаруланған адам оларды бүкіл қоғамның игілігі үшін пайдалануға тырысуы керек, бәріне пайда әкелуге тырысуы керек. Әр адамның адамзат қоғамына қызмет ету жолын Абай Құнанбаев ең алдымен еңбекте көрді. Еңбек-бұл қиын міндет емес, қоғамның материалдық және рухани игіліктеріне қол жеткізу мен өркендеудің құралы. "еңбек таным сезімін дамытады, - деп жазды ол, - еңбек естігенді санаға бекітеді. Адам білімді тәртіпке келтіреді, қажетсізді қажетсізден таңдайды және ақылды болады".[94] ол кез-келген жұмысты бағалап, оны ақыл мен мейірімділік, табандылық пен қарапайымдылық сияқты адамзат қоғамының ізгіліктерімен қатар қойды. Ағартушы еңбекке, ең алдымен, жас ұрпаққа деген сүйіспеншілік пен құрметке баулуға ұмтылды және жастардың бір бөлігі бос уақыт пен бос уақытты қалай өткізгенін көргенде қатты ренжіді. Еңбекті қоғамның байлығы мен молшылығына апаратын жалғыз жол деп бағалай отырып, Абай "қиындықтарды жеңуге өмірдің өзі үйретеді"деп есептеді

Пайдаланған әдебиеттер

1. Апполонов Г.Г. "Қазақстанның Ресейге қосылуы". Алматы 1968 ж.
2. Алтынсарин И."Таңдамалы шығармалар". Алматы 1972 ж.
3. "Антология казахской поэзии". Мәскеу 1958 ж.
4. Әуезов М. О. "әр жылдардағы ойлар". Алматы 1959 ж.

ХІХ ҒАСЫРДЫҢ ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ САЯСИ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Нурсаева Айгуль Тулагановна

Кілт сөздер: қамқорлық педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, патша қазақ, империя.

ХІХ ғасырдың екінші жартысында Қазақстанның Ресейге қосылуы іс жүзінде аяқталды. Бұл процесс бірнеше кезеңнен тұрды.

Бастапқыда Қазақстанның Ресейдің қамқорлығына өтуі бейбіт және ерекше асқынуларсыз болуы мүмкін деген әсер пайда болды. Әбілқайыр хан (ақыл. 748 ж.) кіші және Орта жүздердің кейбір бөлігінің үстем топ

өкілдерінің белгілі бір ықпалды идеяларын Ресей бодандығына өз еркімен өтуге көндіруге мүмкіндік туды.

Абылай хан (1771-1781 ж.ж.) саясатын біршама жабық және икемді түрде жалғастырды, онда Қазақстанда патшалықтың жаулап алу ұмтылыстары айқын көрінді. Қазақстанмен шекарада өз ұстанымын дұрыс бекітпей, патша қазақ қоғамының барлық топтарының экономикалық, әлеуметтік және саяси мүдделеріне күрт нұқсан келтіретін бірқатар жарлықтар, Жарғылар және басқа да шешімдер қабылдады. Мәселен, 1742 жылғы 19 қазанда орыс үкіметі қатардағы қазақтарға Жайық өзенінің, Жайық қалашығының және салынып жатқан бекіністердің маңында көшуіне тыйым салатын жарлық қабылдады; 1755 ж. 6 наурыз – Орта жүздің қатардағы қазақтарының Ертістің оң жағына, яғни олардың тұрақты және тарихи бекітілген көшпелі кең байтақ жерлеріне өтуіне тыйым салған сыртқы істер коллегиясының Жарлығы. 1822 жылы Ресей үкіметінің арнайы жарлығымен Кіші жүздегі хан билігі жойылды, ал 1824 жылы Орта жүздегі хан билігі нақ осындай тағдырға ұшырады және т.б. бір сөзбен айтқанда, патшалық Ресейдің Қазақстанның әлеуметтік-саяси және экономикалық тәуелсіздігіне мүлдем ашық және жаппай шабуылы басталды. Әрине, бұл қанағаттандырды аз. Орысшыл қазақ ақсүйектерінің далада өзінің экономикалық позициясын нығайту үшін Ресей империясының ықпалын нақты пайдалануға тырысқан шағын бөлігі ғана патшалықтың жағына өтті. Көбісі қалыптасқан жағдайға наразы болды. Қазақстанда орыс экспансиясына қарсы, әсіресе халық арасында стихиялық наразылықтар жиі пайда бола бастады. Олардың кейбіреулері кейіннен патшалықтың басқыншылық саясатына қарсы қарулы әрекеттерге ұласты. Олардың ішіндегі ең ірілері 1783-1797 жылдары Сырым Датов бастаған көтерілістер болды. 1836-1838 Ж. Ж. Исатай Тайманов пен Махамбет Өтемісұлы бастаған орыс-қазақ қатынастарының тарихында терең із қалдырған ең қуатты отаршылдыққа қарсы қозғалыс 1837-1847 жж. Кенесары Қасымов бастаған қозғалыс болды.

Қазақстанда орыс отаршылдығының теріс салдары экономикалық өсуге деген ынтаны ғана емес (стихиялық болса да), сонымен қатар ғасырлар бойы дала көшпенділерінің көшпелі бағыттары бекітілген жерлерді патшалықтың күштеп алып қоюынан қол жеткізілген көшпелі шаруашылық дамуының шекараларын жоғалтуға да әсер етті.

Саясатта қазақтардың орыс бодандығына өтуі олардың тіпті ең маңызсыз дербестік элементтерін толық жоғалтуымен, отарлық бюрократияның шексіз үстемдігімен, биліктің талассыз озбырлығымен, ең алдымен қоғамның еңбек етуші топтарын ашумен, оларға әр түрлі баж салығын салу, міндеттер салу және еңбекпен өтеу, ештеңемен негізделмеген салық салу және жай ғана пара алу жолымен жүрді. Мұның бәрі, әрине, наразылық, наразылық және тіпті стихиялық, кейде төменгі топтардың өздерінің және патша езгісіне қарсы ұйымдастырылған әрекеттерін тудырды.

Алайда, бұл Қазақстанның орыс отарлауының ешқандай оң салдары болған жоқ дегенді білдірмейді. Олар, әрине, әлеуметтік-мәдени салада болды және болды.

Қазақстанның Ресейге қосылуы қазақ даласына алдыңғы қатарлы орыс, ал ол арқылы прогрессивті еуропалық мәдениеттің енуіне қақпаны ашты. Қазақстандағы орыс ықпалының арқасында мал шаруашылығымен толық байланысты көшпелі тұрмыс мәдениеті тірі матаға оның жұмыс істеуін отырықшы, қалалық тұрмыс мәдениетінің элементтерін енгізу есебінен біртіндеп өзгере бастады. Даланың әртүрлі бұрыштарында сол кездегі қалалық стандарттарға сәйкес келетін тұрғын үйлер, тұрғын үйлер және тіпті жеке ықшам орналасқан елді мекендер пайда бола бастады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Апполонов Г.Г. "Қазақстанның Ресейге қосылуы". Алматы 1968 ж.
2. Алтынсарин И. "Таңдамалы шығармалар". Алматы 1972 ж.
3. "Антология казахской поэзии". Мәскеу 1958 ж.
4. Әуезов М. О. "Әр жылдардағы ойлар". Алматы 1959 ж.
5. Асфендияров С. "Қазақстан Тарихы". Алматы 1998 ж.

ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНДА ҚИЫНДЫҚТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Думыш Ердар

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика, ойлау, санасы, мінез-құлқы.

Сөйлеуді қалыптастыру-адамның жетілуінің маңызды сипаттамасы. Сөйлеуді дамыту баланың өмірінің алғашқы күндерінен басталып, оның даму ерекшеліктеріне сәйкес міндеттерді біртіндеп қиындату өте маңызды. Бірақ баланы сауатты тәрбиелеу, оның сөйлеуін әлеуметтенудің маңызды факторы ретінде қалыптастыру үшін баланың даму барысында болатын процестерді түсіну қажет. Егер балада болса, сөйлеу проблемаларын ерте кезеңдерде тану өте маңызды. Жыл сайын балалар логопедтің көмегіне мұқтаж. Баланың көру, есту қабілеті сақталған, ақыл-ойы бұзылмаған, бірақ белгілі бір тілдік ортада қабылданған сөйлеу нормасынан айтарлықтай ауытқулар болған жағдайда, оның психикасының қалыптасуына әсер етуі мүмкін, дамуында ауытқулары бар балалардың ерекше категориясы – сөйлеу қабілеті бұзылған балалар туралы айтуға болады.

Сөйлеудің қалыптасуының жас ерекшеліктеріне немесе қоршаған орта жағдайларына байланысты патологиялық сөйлеу бұзылыстары мен мүмкін болатын сөйлеу ауытқуларын ажырата білу керек. Сөйлеу бұзылыстары сөйлеудің әртүрлі аспектілеріне әсер етуі мүмкін: дыбыстық, фонемалық, лексика және грамматикалық құрылым. Сөйлеу бұзылыстары арнайы ұйымдастырылған түзету жұмыстарынсыз өздігінен жойылмайды. Бұл

бұзушылықтарды зерттеу, алдын — алу және түзету Дефектология-логопедиямен айналысады. Қазіргі уақытта сөйлеу бұзылыстарының екі жіктелуі бар: - клиникалық және педагогикалық; - психологиялық-педагогикалық; олардың арасында қайшылықтар жоқ, олар бір-бірін толықтырады және сөйлеу бұзылыстарына белгілі бір көзқарасты және түзету құралдарын таңдауды көрсетеді.

Сөйлеу бұзылыстарының психологиялық-педагогикалық жіктелуін қарастырыңыз. Ол қамтиды:

1.Қарым-қатынас құралдарын бұзу:

а) сөйлеудің фонетикалық-фонемалық дамымауы;

б) сөйлеудің жалпы дамымауы;

2.Қарым-қатынас құралдарын қолданудағы бұзушылық:

а) кекіру;

б) сөйлеу негативінің көрінісі;

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың қарым-қатынас дағдыларын дамытудың үш маңызды ерекшелігі бар.

Мүмкіндік-бұл біреудің немесе бір нәрсенің басқалардан ерекшеленетін қасиеті. Е.в. Жулина мен О. в. Трошиннің ауыр сөйлеу патологиясы бар мектеп жасына дейінгі балалардағы қарым-қатынас дағдыларын зерттеуі лексикалық-грамматикалық және фонетикалық — фонемалық бұзылулармен қатар, ең алдымен оның мотивациялық-қажеттілік саласының жетілмегендігінде көрінетін қарым-қатынас бұзылыстары бар екенін көрсетті.

Мотивациялық-қажеттілік саласы-бұл дененің функционалды жағдайын және психикалық белсенділік пен мінез-құлықты жүзеге асыруды анықтайтын біртұтас сала. Балалардың осы тобында ересектермен және құрдастарымен ауызша қарым-қатынасты жүзеге асырудағы қиындықтар сөйлеу және танымдық бұзылулар кешенімен байланысты. Сөйлеу қабілеті бұзылған 4-6 жастағы балаларда қарым-қатынастың басым түрі жағдайлық және іскерлік болып табылады, бұл жас нормасына сәйкес келмейді. Балалардың осы санатындағы сөйлеу және коммуникативті дағдылардың өзара тәуелділігі кедейлік пен лексиканың анықталмауына, етістік сөздіктің айқын жеткіліксіздігіне, дәйекті мәлімдеменің өзіндік ерекшелігіне әкеледі және толық қарым-қатынасты жүзеге асыруға кедергі келтіреді. Жалпы алғанда, сөйлеу патологиясы бар балалардың коммуникативті мүмкіндіктері айтарлықтай шектеулі және барлық жағынан нормадан төмен. Бұл қиындықтардың салдары-қарым-қатынас қажеттілігінің төмендеуі, қарым-қатынас формаларының қалыптаспауы, мінез-құлық ерекшеліктері: байланысқа қызығушылық танытпау, қарым-қатынас жағдайында бағдарлай алмау, негативизм (Л.г. Соловьев).

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1.Абронян, л.а. Мектеп жасына дейінгі баланың ойыны / ред. С. Л. Новоселова.- М.: Білім, 2005.- 286с.

2. Арушанова, А. коммуникативтік даму: мәселелері мен болашағы [Мәтін] А. Арушанова // Мектепке дейінгі тәрбие, 1999, №2. - с 68

3. Ашкеева, и. п. ойын арқылы тәрбиелеу: мұғалімге арналған кітап. И. П. Ашкеева-М.: Білім, 2005. - 144с.

ҚАРЫМ – ҚАТЫНАСЫНДА ҚИЫНДЫҚТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУДЫҢ МӘНІ

Думыш Ердар

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика, ойлау, санасы, мінез-құлқы.

Әр адамның өмірі басқа адамдармен байланыста болады. Қарым-қатынас қажеттілігі-адамның маңызды қажеттіліктерінің бірі. Тек қарым-қатынаста және басқа адамдармен қарым-қатынаста адам өзін сезініп, түсініп, әлемде өз орнын таба алады. Байланыс-бұл адам өмірінің негізгі шарты және негізгі тәсілі, сонымен бірге онтогенездегі оның психикалық дамуының негізгі факторларының бірі және маңызды көзі.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде қарым-қатынастың көптеген анықтамалары бар:

- Байланыс – оған субъект ретінде кіретін адамдардың өзара әрекеті.

– қарым-қатынас-адамдардың бір-бірімен өзара әрекеттесуі, олардың арасында танымдық немесе аффективті-бағалау сипатындағы ақпарат алмасудан тұрады.

Бірақ біз Рузская А. Г. ұсынған анықтаманы негізге аламыз: қарым-қатынас дегеніміз-екі немесе одан да көп адамның қарым-қатынасын орнатуға және жалпы нәтижеге жету үшін күш-жігерін біріктіруге бағытталған өзара әрекеті. Баланың жеке басының дамуындағы қарым-қатынастың рөлі туралы айта отырып, Р.С. Немов қарым-қатынас процесінде тұлғааралық қатынастар қалыптасатынын, көрінетінін және іске асырылатындығын баса айтады.

Қарым-қатынас процесінде тәжірибе жинақталады, білім жинақталады, практикалық дағдылар қалыптасады, көзқарастар мен сенімдер дамиды. Тек рухани қажеттіліктер, эстетикалық сезімдер қалыптасады және мінез қалыптасады. Сондай-ақ, қарым-қатынас психиканың қалыптасуында, оның дамуы мен ақылға қонымды, мәдени мінез-құлықты қалыптастыруда үлкен маңызға ие. Дамыған адамдармен белсенді қарым-қатынас жасау арқылы адамның өзі адамға айналады. Байланыс-бұл күрделі, көп қырлы процесс, онда келесі функцияларды бөлуге болады:

- Байланыс (ақпарат алмасу);

- интеракция (әрекеттермен алмасу);

- әлеуметтік қабылдау (адамдардың бір-бірін қабылдауы).

Қарым-қатынас функциялары адамдар арасындағы қарым-қатынас процесінде не болып жатқандығы және оның нәтижелері қандай болуы мүмкін екендігі туралы түсінік береді. Байланыс байланысатын адамдар арасындағы ақпарат алмасу процестерін көрсетеді. Сөйлесу кезінде адамдар қарым-қатынастың маңызды құралдарының бірі болып табылатын тілге жүгінеді. Интеракция ақпарат алмасудан басқа, байланыс серіктестері арасында белгілі бір әрекеттер алмасуды қамтиды. Қарым-қатынас серіктестері бір-бірін қабылдау процесінде адамдардың бір-біріне деген қарым-қатынасы, олардың бір-біріне өзара әсері, олардың жанашырлығы мен өзара түсіністігі бекітіледі. Осы үш жақтың бірлігінде қарастырылған қарым-қатынас оған кіретін адамдардың бірлескен іс-әрекеті мен қарым-қатынасын ұйымдастырудың тәсілі ретінде әрекет етеді.

Өзара әрекеттесудің осы немесе басқа түрі байланыс екенін анықтау үшін М.и. ұсынған келесі төрт өлшемге сүйенуге болады. Бірінші критерий: қарым-қатынас екіншісіне назар аударуды және қызығушылықты білдіреді, онсыз кез-келген өзара әрекеттесу мүмкін емес. Басқа адамның сөздері мен іс-әрекеттеріне назар аудару субъектінің басқа адамды қабылдайтындығын көрсетеді. Қарым - қатынас-бұл басқа адамның немқұрайды қабылдауы ғана емес, ол әрқашан оған деген эмоционалды көзқарас.

Серіктестің әсерін қабылдаудың эмоционалды бояуы қарым-қатынастың екінші критерийі болып табылады. Үшінші критерий-серіктестің назарын өзіне аударуға бағытталған бастамашылық актілер. Қарым – қатынас өзара процесс болғандықтан, адам өзінің серіктесі қабылдайтынына және оның әсеріне қатысты екеніне сенімді болуы керек. Ұмтылысын тудыруы қызығушылық басқа, көңіл — неғұрлым тән сәтте қарым-қатынас. Қарым-қатынастың төртінші критерийі-адамның серіктес көрсеткен көзқарасқа сезімталдығы. Серіктес қарым-қатынасының әсерінен олардың белсенділігінің өзгеруі мұндай сезімталдықты айқын көрсетеді. Бірлесіп, аталған критерийлер бұл өзара әрекеттесудің байланыс екенін көрсетуі мүмкін.

Қарым-қатынаста келесі аспектілер ерекшеленеді: мазмұны, мақсаты, мотиві және құралдары. Қарым-қатынастың мазмұны-бұл жеке байланыстарда бір тірі жаннан екіншісіне берілетін ақпарат. Адамның қарым-қатынасы көп мағыналы, ол ішкі мазмұны жағынан әр түрлі.

Қарым-қатынас тақырыбы-бұл басқа адам, қарым-қатынас серіктесі. Мақсаты - адамның осы қызмет түрі бар. М. и. Лисина қарым-қатынас мотивтерінің үш негізгі санатын анықтады:

1.Іскерлік-ынтымақтастық, ойын, жалпы белсенділік қабілетімен көрінеді. Баламен қарым-қатынаста ересек серіктес ретінде, бірлескен іс-әрекеттің қатысушысы ретінде әрекет етеді.

Танымдық-жаңа тәжірибе қажеттілігін қанағаттандыру, жанасын білу процесінде пайда болады. Ересек адам жаңа ақпарат көзі ретінде әрекет етеді, сонымен бірге баланың пікірлері мен сұрақтарын түсінуге және бағалауға қабілетті тыңдаушы ретінде әрекет етеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

- 1.Абронян, л.а. Мектеп жасына дейінгі баланың ойыны / ред. С. Л. Новоселова.- М.: Білім, 2005.- 286с.
- 2.Арушанова, А. коммуникативтік даму: мәселелері мен болашағы [Мәтін] А.Арушанова//Мектепке дейінгі тәрбие, 1999, №2.- с 68
- 3.Ашкеева, и. п. ойын арқылы тәрбиелеу: мұғалімге арналған кітап. И. П. Ашкеева-М.: Білім,2005.-144с.

ВИРТУАЛДЫ ОҚЫТУДЫҢ САПАСЫ МЕН ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ

Айдарханова Гульнар Каражановна

Кілт сөздер: *Виртуалды педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика, ойлау, шығармашылық, санасы, мінез-құлқы.*

Виртуалды сабақ-кеңес беру кестесінде сабақтың күні, уақыты, тақырыбы және тьютордың аты-жөні көрсетілген, онда студенттер қызығушылық тудыратын пән бойынша кеңес ала алады.

Қашықтықтан оқыту технологиясы бойынша оқу аяқталғаннан кейін студенттер бірыңғай мемлекеттік үлгідегі диплом алады.

Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті - КСРО Министрлер Кеңесінің шешімімен және КСРО Орталық одағы Басқармасының Қаулысымен 1966 жылы Қарағанды Орталық Одақ кооперативтік институты – мамандандырылған жоғары оқу орны құрылды, оған тек өз Республикасы үшін ғана емес, сонымен қатар Қырғызстан, Өзбекстан, Түркіменстан, Тәжікстан, Ресейдің Қазақстанға іргелес облыстары үшін тұтынушылық кооперация жүйесі үшін кадрлар даярлау миссиясы жүктелді. Қазтұтынуодағы Басқармасының 09.07.1991 жылғы № 245 қаулысымен Қарағанды кооперативтік институты Қазтұтынуодағы Қазақ тұтынушылар кооперациясы институты болып қайта аталды, ол егемен Қазақстанның қажеттіліктері үшін күндізгі және сырттай оқу нысаны бойынша жас мамандарды даярлауды бастады.

Ректордың бұйрығымен 2006 ж.16 қазанда қашықтықтан оқыту орталығы құрылды. ҚҚЭУ-де қашықтықтан оқыту технологияларын құру және пайдалану мақсаттары:

- білім алушылардың жеке ерекшеліктері ескерілетіндіктен, оқыту сапасын жақсартатын оқытуды дараландыру;

- оқу процесін дербестендіру, яғни оқыту процесі жеке кесте бойынша жүзеге асырылады. Сонымен қатар, бұл кесте студенттің қазіргі жұмысына және оның ақпаратты қабылдау қарқынына сәйкес тез және икемді түрде өзгеруі мүмкін;

- қашықтықтан оқыту технологиясы оқытушылық жұмысты күшейтеді, бұл көбінесе мұғалім үшін өз біліктілігін арттыру қажеттілігімен бірге жүреді;

- оқытудың тиімділігін арттыру, оған жаңа принциптерді, әдістерді және техникалық құралдарды қолдану арқылы қол жеткізіледі, оның ішінде Интернет арқылы дәстүрлі емес оқу материалдарына қол жетімділік және т. б.;

- білім беру қызметтері нарығын кеңейту, бұл Қашықтағы аумақтарда қашықтықтан технологияны енгізуді және оңтайлы пайдалануды және осылайша тиісті қызметтер нарығын едәуір кеңейтуді білдіреді;

- жаңа, қуатты ақпарат тасығыштар мен электрондық мұрағаттарды пайдалану мүмкіндігін болжайтын педагогикалық тәжірибені, білімді сақтау және тарату және оқыту әдістемесін жақсарту;

- қашықтықтан оқыту технологиясын қолдану кезінде оқу процесінің компоненттерін кеңейту, бұл e-mail немесе http типті сервистер болған кезде электрондық оқу компоненттерін кеңінен жан-жақты пайдалануды білдіреді.

– әкімшілік ресурсты қосымша жұмылдыру-қашықтықтан оқыту технологиясын құру тиісті жаңа әкімшілік күш - жігерді талап етеді.

Университеттің ақпараттық ресурстарының негізгі базасы білім беру порталы болып табылады. (<http://cdo.keu.kz>). білім беру порталы оқыту жүйесін басқарудағы негізгі ақпараттық орталық болып табылады.

БҚКО мынадай функцияларды жүзеге асырады:

- оқу үрдісін ұйымдастыру және басқару;

- қашықтықтан білім беру технологиясының дидактикалық құралдарын әзірлеу;

- ақпараттық-техникалық қамтамасыз ету.

Атқаратын функцияларына сәйкес, ҚҚО-ның құрамында мынадай қызметтер бар:

- оқу процесін ұйымдастыру және басқару қызметі;

- қашықтықтан білім беру технологиясының дидактикалық құралдарын әзірлеу қызметі;

- ақпараттық-техникалық қамтамасыз ету қызметі.

Қашықтықтан білім беру технологиялары бойынша оқу процесін ұйымдастыру қағидаларына сәйкес оқу процесін ұйымдастыру және басқару қызметі қашықтықтан білім беру технологиясы бойынша оқу процесін жоспарлайды және ұйымдастырады, қашықтықтан білім беру технологиясымен байланысты құжаттаманы жүргізеді, ҚҚЭУ қашықтықтан оқыту орталығы өкілдіктерінің қызметін бақылайды, оқытушылар мен тьюторлардың біліктілігін арттыруды және сертификаттауды ұйымдастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1 Назарбаев Н. А. Қазақстан-2030: өркендеу қауіпсіздік және барлық қазақстандықтардың жағдайын жақсарту: ел Президентінің халыққа Жолдауы, Қазақстан. Алматы: БШМ, 1997. - 93 б.

2 «Ақпараттық қоғам-2030» Қазақстан Республикасында білім беруді дамыту саясаты. Талқылауға арналған жоба. - Алматы: VOX POPULI, 2010. - 244 б.

3. Кинелев в.г., Вержбицкий В. В., Попов В. В. және т. б. Білім және ХХІ ғасыр: ақпараттандыру және компьютерлік технологиялар. Мәскеу, 1999. - 191 б.

ВИРТУАЛДЫ БІЛІМ БЕРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ- ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Айдарханова Гульнар Каражановна

Кілт сөздер: *Виртуалды педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика, Ойлау, шығармашылық, санасы, мінез-құлқы.*

Қазіргі уақытта әлемде болып жатқан ғылыми-техникалық прогрестің қарқынды қарқыны және ақпараттық революцияның бір түрі білім беру жүйесін қайта құру мен жетілдірудің нақты алғышарттары болып табылады. Ақпаратты жедел өңдеп қана қоймай, оны әр түрлі түрде (мәтін, графика, дыбыс, бейне) қамтамасыз ете алатын қуатты компьютерлердің пайда болуы оқыту технологияларында түрлендіруге және компьютерлерді дидактикалық құрал ретінде пайдалануға мүмкіндік берді.

Трансұлттық ғаламдық спутниктік және компьютерлік желілердің пайда болуы мен таралуы осы дидактикалық құралдарды қашықтықта қолдануға мүмкіндік берді, бұл Шекарасыз біртұтас әлемдік білім беру кеңістігін құруға және сапалы білім алғысы келетіндерге кеңістіктік және әлеуметтік-экономикалық кедергілерді азайтуға ықпал етеді. Жаһандық ақпараттық кеңістік білім мен ғылымды дамытуды, жұмыспен қамту, жұмысқа орналастыру, халықтың ұтқырлығы проблемаларын шешуді және басқаларды қамтитын әрбір ел үшін аса маңызды әлеуметтік мәселелерді шешуді жақындатады [54].

Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы салдарынан әлемде білім беру нарығының өзі де, оқыту процесі іске асырылатын білім беру ортасы да өзгеруде. ХХІ ғасыр жеке тұлға мен жалпы қоғамның дамуындағы білім беру рөлінің өзгеруімен ерекшеленеді.

Білім беру қазіргі қоғамның мәселелерін шешудегі басты және қажетті шарттардың біріне айналуда. Бұл адамға өзін, оның қоршаған ортасын зерттеуге және түсінуге және оның қоғамдағы рөлін орындауға ықпал етуге мүмкіндік береді.

«Білім беру Қоғамына» көшу қажеттілігі барған сайын артып келеді. Бұл білімге белгілі бір талаптарды – әртүрлілік, икемділік, уақыт пен кеңістіктегі қол жетімділікті бірінші орынға қояды, сонымен қатар үздіксіз білім беру тұжырымдамасын-өмір бойы оқытуды жаңаша түсінуге және кеңейтуге мәжбүр етеді. Үздіксіз білім беру білім беру мен қайта

даярлаудың аспектілерінің бірі болып табылмайды, ол білім беру жүйесінің негізгі қағидатына және оған адамның өзінің оқу іс-әрекетінің үздіксіз процесінде қатысуы болып табылады.

«Білім алушы – білім алушы» білім беру тізбегінде орталық орынды «білім алушы» адам ала бастайды, ал оқыту құрылымдары білім алуға үйретуге арналған. Олар білім беру процесінде іс-әрекеттерді үйлестіруші және адамның білімін бақылаушы ретінде әрекет етеді. Білім берудің жана парадигмасының мәні "өмір бойы білім алу" тұжырымдамасы болып табылады.

ЮНЕСКО-ның қашықтықтан білім беру бөлімінің бастығы Луис Роселло жақында сөйлеген сөзінде 21 ғасырдың алғашқы онжылдығында қашықтықтан білім беруді дамытудың маңызды тұстары анықталды. Бұл әртүрлі елдер арасында білім беру ресурстарымен алмасу арқылы білімді тарату мақсатында студенттердің бір елден екінші елге физикалық ауысуының шектеулі тұжырымдамасынан мобильді білім тұжырымдамасына көшуді жүзеге асыру. ЮНЕСКО сарапшылары Қашықтықтан оқытудың ұзақ мерзімді мақсатын белгілейді: кез келген адамға кез келген жерде кез келген университеттің бағдарламасын зерделеуді қол жетімді ету. Осылайша, қашықтықтан оқыту әр адамның ақпарат пен білімге тең қол жеткізу құқығын қамтамасыз етуі керек [87].

Алайда, қашықтықтан оқыту туралы келіспеушіліктер мен даулар мүлдем қарама-қайшы позицияларға әкеледі: оны білім берудің жана әмбебап формасы ретінде танудан бастап, осы форманың мәнін оқу ақпаратын берудің құралдары мен әдістерінің жиынтығына дейін.

Пайдаланылған әдебиеттер

- 1 Назарбаев Н. А. Қазақстан-2030: өркендеу қауіпсіздік және барлық қазақстандықтардың жағдайын жақсарту: ел Президентінің халыққа Жолдауы Қазақстан. Алматы: БШМ, 1997. - 93 б.
- 2 "ақпараттық қоғам-2030" Қазақстан Республикасында білім беруді дамыту саясаты. Талқылауға арналған жоба. - Алматы: VOX POPULI, 2010. - 244 б.
- 3 Кинелев в.г., Вержбицкий В. В., Попов В. В. және т. б. Білім және ХХІ ғасыр: ақпараттандыру және компьютерлік технологиялар. Мәскеу, 1999. - 191 б.

ҚАЗАҚСТАН АУМАҒЫНДА БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУДАҒЫ РЕСЕЙ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ РӨЛІ

Кумарова Ельмира Галымовна

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика, КСРО, Ойлау, шығармашылық, санасы, мінез-құлқы этнография.

1940 жылдардың ортасынан бастап Қазақстанның этнографиялық ғылымының дамуындағы жаңа кезең басталды, ол көптеген өзгерістермен, соның ішінде кәсіби этнограф – ғалымдар кадрларын белсенді даярлаудың басталуымен сипатталды. Қазақстан этнографтарының ғылыми кадрларын даярлау мәселесінде ресейлік ғалымдар, ең алдымен этнография институты өздерінің қазақ әріптестеріне үлкен көмек көрсетті. Н. Н. Миклухо-Маклая КСРО ҒА және оның директоры-С. П. Толстов. Сергей Павлович Толстов (1907-1978)-көрнекті ғалым, тарихшы, археолог, әлемге әйгілі этнограф, КСРО ҒА корреспондент-мүшесі және көптеген шет елдердің академияларының академигі. 1939-1951 жылдары ММУ тарих факультетінің этнография кафедрасының профессоры, меңгерушісі болды. М. В. Ломоносов. 1942-1966 жылдары С. П. Толстов атындағы КСРО ҒА этнография институтын басқарды. Н. Н. Миклухо-Маклая. Ол Орталық Азия республикаларының ұлттық этнографиялық мектептерінің қалыптасуына үлкен үлес қосты, Көптеген аспиранттардың ғылыми жетекшісі және көптеген докторанттардың ғылыми кеңесшісі болды, оның тікелей басшылығымен көптеген танымал ғалымдардың кәсіби қалыптасуы өтті. С.П. Толстов этнографиялық кадрларды дайындауда және КСРО одақтас республикаларында, соның ішінде Қазақ ССР - де этнографиялық аспектіде халықтарды зерттеуде ерекше көңіл бөлді.

Қазақстан үшін Этнограф кадрларын дайындау үшін көп еңбек еткен тағы бір адам – Ресейдің жетекші кәсіби этнографтарының бірі Татьяна Александровна Жданко (1909-2007) болды. 1930 жылы ММУ тарих-философия факультетінің этнографиялық бөлімін, 1931-36 және 1942-44 жылдары Өзбекстанда жұмыс істеді, содан кейін ММУ этнография кафедрасының лаборанты болды. 1947 жылдан бастап оның ғылыми өмірі КСРО ҒА этнография институтымен байланысты, онда ол аспиранттан профессор және Орта Азия мен Қазақстан халықтары секторының меңгерушісіне дейінгі жолдан өтті. Профессор Т. А. ғылыми қызығушылықтарының саласы. Жданконы Арал өңірі халықтарының этникалық тарихы, орта ғасыр дәуіріндегі Орталық Азия халықтарының тарихи рөлі, өңірдегі этникалық процестер құрады.[154]

Т. А. Жданко Қазақстанның көптеген көрнекті этнографтарының, соның ішінде Г. н. Уәлихановтың, У. х. Шалекеновтің, Э. А. Масановтың және т. б. ғылыми жетекшісі болды.

И. в. Захарова 1945 жылы ММУ этнография кафедрасын бітірді. М. в. Ломоносов, 1950 ж. - КСРО ҒА этнография институтының аспирантурасын, 1952 ж. кандидаттық диссертация қорғады. 1946 жылдан бастап ол Қазақстан бойынша экспедицияларға қатысты, 1950 жылдан бастап Қазақстан ҒА тарих, археология және этнография институтының этнография секторында (бөлімінде) жұмыс істеді, қазақтардың этнографиясымен айналысты, материалдық мәдениет (егіншілік, тұрғын үй, киім, тамақ) тақырыптары бойынша мамандандырылды.[155]

1946 жылғы қыркүйекте өткен Қазақстан ҒА тарих, археология және этнография институтының этнография секторының кеңейтілген отырысы Қазақстан этнографиясының дамуындағы маңызды тарихи кезең болды. Оған институт басшылығы мен қызметкерлері, Қазақстан Орталық музейінің директоры А.Жиренчин, КСРО ҒА этнография институтының қызметкері, тарих ғылымдарының докторы антрополог М. Г. Левин белсене қатысты. Қазақстан ҒА тарих, археология және этнография институтының директоры, Қазақстан ҒА академигі С. В. Юшков: "этнографияға келетін болсақ, тарих бөлімі қаншалықты аз және этнографиялық тұрғыдан аз екенін атап өткен жөн. Біздің сектордың жұмыс көлемі мен жоспары (этнография – авторлар.) этнография институтымен байланыстырылуы керек (Мәскеу-авторлар)".[156] Мәскеу өкілі М.Г. Левин антропология мәселелеріне тоқталып, ресейлік және қазақстандық әріптестер арасындағы кәсіби байланыстарды кеңейтуге және дамытуға шақырды.[157] С. Юшков сондай – ақ байланыстарды дамыту, атап айтқанда, Орталық ғылыми мекемелерде Қазақстан этнографтары арасынан антропологтарды даярлауды кеңейту туралы айтты.[158]

Қазақстанның байырғы ұлт өкілдерінен этнограф-мамандар болмағандықтан, Республика халқын зерттеуге орыс этнографтары көмекке келді. 1947 жылы Қазақстан этнографтары Алматы, Жамбыл және Талдықорған облыстарындағы Н.Н. Чебоксаровтың басшылығымен КСРО ҒА этнография институтының кешенді антропологиялық-этнографиялық экспедициясына (ЭЭЖК) белсене қатысты.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Тишков В. А. Этнология және саясат. 1989-2004 жылдардағы мақалалар. - М.: Ғылым, 2005. Бас. 2-ші, қосымша-Б. 22.
2. Токарев с. а. шетел этнографиясының тарихы. - М.: Жоғары мектеп. - 1978-6 б.
3. Уәлиханов. 5 ғ-да-Алматы: Ғылым, 1961. - Т. – 777 Б.
4. Потанин Г. Н. қазақ-қырғыз және Алтай аңыздары, аңыздары мен ертегілері // Живая старина. - Пг., 1917. – 220 б.

XIX ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫ МЕН XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ХАЛЫҚҚА БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Кумарова Ельмира Галымовна

***Кілт сөздер:** педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика, «пиктограмма» әдістемесі, Ойлау, шығармашылық, санасы, мінез-құлқы*

Қазақстанның Ресейге қосылуы білім беру саласының кеңеюіне ықпал етті. XIX ғасырдың басында білім берудің жаңа жүйесінің дамуы орыс

тілінде оқытатын мектептердің ашылуымен байланысты болды. Мектептерді ұйымдастыру патша үкіметінің қазақ өлкесіндегі әкімшілік аппаратқа адамдарды дайындау қажеттілігінен туындады.

Сонымен, XVIII ғасырдың соңында, желілік аудандарда "гарнизон мектептерін" ұйымдастыру басталды. 1789 жылы Омбыда аудармашылар мен жазушыларды даярлайтын" азиялық мектеп " ашылды, 1813 жылы - әскери училище, 1847 жылы Сібір кадет корпусы болып қайта құрылды, 1825 жылы Орынборда әскери училище құрылды, сондай-ақ 1844 жылы Орынбор кадет корпусы болып қайта құрылды.

Бұл мектептерде орыстардан басқа қазақ ақсүйектерінің балалары да оқыды. Жарлықтарда айтылғандай, мектептер "азиялықтардың орыстармен жақындасуына ықпал етуі керек, алдымен орыс үкіметіне деген сүйіспеншілік пен сенімді оятып, ағартылған қайраткерлердің шетіне жеткізуі керек".

1841 жылы Хан ордасында мектеп ұйымдастырылды, оған негізінен қазақ ақсүйектерінің балалары қабылданды. 1850 жылы Орынбор шекара комиссиясында мектеп ашылды, ол өзінің жарғысында айтылғандай, "сұлтандар-билеушілер мен Ордадағы дистанциялық бастықтардың жанындағы хат жүргізушілердің орындарын шекаралық басқаруға, сондай-ақ қырғыздар ғана тағайындалатын басқа да лауазымдарды түзетуге қабілетті адамдарды"дайындады.

Мектеп жеті жылдық болды. Оның бағдарламасында орыс және татар тілдерін, Географияны, арифметиканы, мұсылман дінін, орыс және татар тілдеріндегі іскерлік құжаттарды дайындау қарастырылған.

Капиталистік қатынастардың дамуымен Қазақстанда көптеген білімді адамдар қажет болды. XIX ғасырдың бірінші жартысында ашылған орыс-қазақ мектептері патшалықтың отарлық саясатының талаптарына бейімделді.

Жаңа жағдайда патша оған қысым көрген халықтардың ағартуын дамытуға мүдделі емес еді. Ағарту министрлігі шығарған нұсқауларда " орыс державасының шетіндегі халықтық білім-бұл миссионерлік, миссионерлік-рухани соғыс...».

Қазақстандағы Халықтық білім беру ұйымын Н. Ильминский, А.Алекторов және т. б. орыс миссионерлері басқарды.

Н. Ильминский Ресейдің орыс емес халықтарының білім беру жүйесін жасады. Ол білім берудің түпкі мақсаты: "шетелдіктерді орыс тіліне аудару және олардың орыс халқымен сенім мен тіл арқылы бірігуі"деп санады. Осы мақсатта ол қазақ балаларына ана тілінде қарапайым мектептер ашуды ұсынды. Мұндай мектептерде орыс тілін қарқынды үйрену керек еді. Ильминскийдің айтуынша, мұғалімдер қазақтар арасынан дайындалған адамдар болуы керек.

Ильминский 1885 жылы былай деп жазды:"Біз үшін орыс тіліндегі бөтен адам шатасып, қызарып кетуі керек еді, қателіктердің лайықты

санымен орыс тілінде жазар еді, ол тек әкімдерді ғана емес, сонымен бірге барлық құрылтайшыларды да қорқар еді".

Бір жоғары лауазымды шенеуніктің Орынбор әскери губернаторы граф сухателинге жазған хатында: "Мен филантроптардың қырғыздарды (қазақтарды) тұрғызуға, оларды ағартуға және оларды еуропалық халықтар алатын дәрежеге көтеруге деген гиперболалық тілектеріне бой алдырмаймын. Мен шын жүректен ешқашан нан сеппеуін және ғылымды ғана емес, қолөнерді де білмеуін тілеймін".

Ильминский қазақ тілін орыс тілімен салыстыру арқылы орыс тілін оқыту принципін ұстанды, қазақ мектебінің оқушысы орыс кітаптарын оңай оқи алатындай, бірақ діни әдебиеттерді оқи алмайтындай етіп араб алфавитін орыс тіліне ауыстыруды ұсынды. Мектеп бағдарламасына православиелік дін кірді. Реакциялық мақсаттарға қарамастан, Ильминский жүйесі орыс білімінің қазақ балалары арасында таралуына ықпал етті. Дәл осындай мектептердің түлектері жас қазақ зиялыларының ұйытқысын құрады. Олардың көпшілігі кейіннен миссионерлік жүйені енгізуге ашық қарсы болды.

XIX ғасырдың соңында көптеген қалаларда, ауылдар мен ауылдарда көптеген мектептер ашылды, политехникалық және әйелдер білімі басталды. Көптеген мектептерде интернаттар болды. Осы уақытқа дейін Қазақстанда 4 мыңнан астам оқушысы бар 100-ден астам екі сыныптық мектеп болды.

Орыс-қазақ мектептерінің қабілетті түлектері Ресей мен шет елдердің кадет корпустары мен жоғары оқу орындарына түсті. Омбы және Неплюев кадет корпустары қазақ жастары арасынан жергілікті отарлық аппараттың шенеуніктерін даярлады. Көптеген қазақ жастары Санкт-Петербург университетінде оқыды. Әскери-медициналық академиясы, Қазан, Томск университеттері және басқа да жоғары оқу орындары.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Тишков В. А. Этнология және саясат. 1989-2004 жылдардағы мақалалар. - М.: Ғылым, 2005. Бас. 2-ші, қосымша-Б. 22.
2. Токарев с. а. шетел этнографиясының тарихы. - М.: Жоғары мектеп. - 1978-6 б.
3. Уәлиханов. 5 ғ-да-Алматы: Ғылым, 1961. - Т. – 777 Б.

МЕКТЕПТІ БАСҚАРУДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ ТҮП НЕГІЗІ

Нурсейтова Айнура Мухиддиновна

Алметов Нығметжан – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, тәзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика, «Пиктограмма» әдістемесі, Ойлау, шығармашылық, санасы, мінез-құлқы.

Білім беру саласындағы құқықтық реттеу пәнін анықтау үшін «құқықтық реттеу» ұғымына жүгіну керек. Ф. Н. Фаткуллин құқықтық

реттеумен "мемлекеттің, оның органдарының және соған уәкілеттік берілген қоғамдық ұйымдардың құқықтық нормаларды белгілеу арқылы, қажет болған жағдайда осы қатынастарға жеке қатысушылар туралы осы нормаларға сәйкес жеке шешімдер шығару арқылы қоғамдық қатынастарды реттеу жөніндегі нақты қызметін" түсінеді. Көріп отырғанымыздай, құқықтық реттеудің бұл анықтамасына оның мәні ретінде оның мінез-құлқын заңмен үйлестіру үшін құқықтық реттеу құралдарын іздеуге және тартуға бағытталған қоғамдық қатынастарға тікелей қатысушылардың қызметі кірмейді. Зерттеушілердің үлкен тобы (С.С.Алексеев, А.и. Бобылев, В. М. Горшенев, И. Ю. Дюрягин, Т. В. Кашанина, В. В. Лазарев, А. В. Малько, Н. И. Матузов, Ю. г. Ткаченко, а. ф. Черданцев және т. б.) құқықтық реттеуді (белгілі бір вариациялармен) қоғамдық қажеттіліктерге сәйкес реттеу мақсатында қоғамдық қатынастарға заңды әсер ету ретінде қарастырады. Мысал ретінде келесі анықтамаларды келтіруге болады: "әлеуметтік қатынастарға ықпал етудің құқықтық құралдарының бүкіл жүйесі оларды реттеу мақсатында жүзеге асырады" , "құқық нормалары мен басқа да құқықтық құралдар арқылы қоғамдық қатынастарды реттеу" , "құқықтық құралдардың көмегімен жүзеге асырылады (құқықтық нормалар, құқықтық қатынастар, жеке ережелер және т.б.) қоғамдық қажеттіліктерге сәйкес оларды реттеу, қорғау, дамыту мақсатында қоғамдық қатынастарға тиімді, нормативтік ұйымдастырушылық әсер ету" және басқалар.

Бірқатар зерттеушілер (Н. А. Лукашева, М. ф. Орзих, л. с. Явич және т.б.) құқықтық реттеуді анықтай отырып, олар тұтастай алғанда қоғамдық қатынастарға емес, осы қатынастардың субъектілеріне заңды әсер етуге назар аударады. Осылайша, әлеуметтік қатынастардың жеке аспектісі бірінші орынға шығады. Сонымен, құқықтық реттеу дегеніміз «мемлекеттің қоғамдық қатынастар субъектілерінің мінез-құлқына заңды әсерінің әртүрлі формалары», «адамдардың ерікті мінез - құлқының шекараларын анықтау, субъектінің ерік-жігерін құқық нормаларына бағындыру», "Заңның адамдардың санасы мен мінез-құлқына әсер етуінің барлық түрлері: тәрбиелік, құндылық-мотивациялық, нақты-құқықтық», «нормативтік реттеу механизмі, құқық субъектілерін ұйымдастыру және олардың қызметі және тұрақты құқықтық тәртіпті қалыптастыру», «мақсатты мәтіндік әсер - мәні) құқықтық коммуникация субъектілеріне, олардың ықпал етуге барабар жауап беру мінез-құлқын; құқық субъектілерінің мінез-құлқын тиісті нормативтік белгілеуге бағдарлауды туындатады».

Әлеуметтік басқарудың алуан түрін құқықтық реттеуді қарастыратын авторлар тобы бар (Г. К Варданянц, в.п. Казимирчук, Сент-Боботов, Ю. И. Новик және т. б.). Мысалы, Г. К. Варданянц құқықтық реттеу Әлеуметтік жүйеге тұрақтандырушы әсерімен сипатталатын әлеуметтік реттеудің бір түрі деп санайды, сонымен бірге құқықтық реттеу Әлеуметтік өзара әрекеттесуді құқықтық ресімдеуге негізделген әлеуметтік басқарудың бір түрі болып табылады. Жоғарыда келтірілген анықтамалардың кемшіліктері, біріншіден, қоғам өмірі мен құқықтық реттеу салаларының диалектикасы

дұрыс бағаланбағандығында, екіншіден, құқықтық реттеуді әлеуметтік реттеудің тұтас жүйесінің бөлігі ретінде қарастырған жөн, үшіншіден, құқықтық реттеудің адамдардың мінез-құлқымен, қоғамдық қатынастармен, әлеуметтік басқарумен байланысын ескеру қажет, төртіншіден, қазіргі уақытта ішкі және халықаралық құқықтық реттеудің жақындасуы болып жатқанын назардан тыс қалдыруға болмайды. Осылайша, білім беру саласындағы қатынастарды құқықтық реттеудің мәні жалпыға бірдей, ерікті, жалғасатын, көп субъективті, тікелей өкілді, тұрақты білім беру қатынастарының, сондай-ақ білім беру туралы заңнаманың орындалуын мемлекеттік реттеу, басқару, бақылау және қадағалау, Білім беру сапасын бақылау (бағалау), сондай-ақ қаржылық, ғылыми-әдістемелік, ресурстық және басқа да қатынастарды жүзеге асыру процесінде туындайтын олармен байланысты өзге де қатынастардың жиынтығы болып табылады., білім беру қызметін өндірістік және ақпараттық-технологиялық қамтамасыз ету, білім беру жүйесінің жұмыс істеуі мен дамуы.

Әдебиеттер тізімі

- 1."ҚР Конституциясы" (12.12.1993 жалпыхалықтық дауыс беру арқылы қабылданды) (ҚР Конституциясына түзетулер туралы 2008.12.30 N 6-ФКЗ, 2008.12.30 N 7-ФКЗ заңдарымен енгізілген түзетулерді ескере отырып)
- 2.ҚР Азаматтық кодексі (БІРІНШІ БӨЛІМ) 30.11.1994 ж. N 51-ФЗ (07.02.2017 ж. ред.)
- 3.13.06.1996 N 63-ФЗ" Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексі " (07.02.2017 ж. ред.)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МЕКТЕПТІ БАСҚАРУДЫҢ НОРМАТИВТІК- ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ ТҮП НЕГІЗІ ЖӘНЕ ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУЫ

*Нурсейтова Айнура Мухиддиновна
Алметов Нығметжан – п.ғ.д., профессор*

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, тәзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика, «Пиктограмма» әдістемесі, Ойлау, шығармашылық.

Ұйымдастырушылық және құқықтық формаларына сәйкес білім беру мекемелері мемлекеттік, муниципалды, мемлекеттік емес (жеке, қоғамдық және діни ұйымдар) болуы мүмкін. Алайда, білім беру саласындағы заңнаманың күші олардың ұйымдық-құқықтық нысандары мен бағыныстылығына қарамастан, сол немесе өзге мемлекеттің аумағындағы барлық білім беру мекемелеріне қолданылады. ҚР-да білім беру институттарына мынадай типтегі мекемелер жатады: мектепке дейінгі; жалпы білім беретін (бастауыш жалпы, негізгі жалпы, орта (Толық) жалпы білім беру); дамуында ауытқулары бар балаларға арналған арнайы (түзету) білім беру мекемелері; қосымша білім беру мекемелері; жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған мекемелер; білім

беру процесін жүзеге асыратын басқа да мекемелер; кәсіптік білім беру (Бастауыш, орта және жоғары кәсіптік білім беру). [6]

Мектепке дейінгі білім беру мекемелері (балабақша, бөбекжай, прогимназия, балаларды дамыту орталығы және т.б.) бір жастан алты жасқа дейінгі балаларды тәрбиелеу, олардың дене және психикалық денсаулығын сақтау және нығайту, жеке қабілеттерін дамыту және даму кемшіліктерін қажетті түзету үшін отбасына көмектесу үшін құрылады.[6] мектепке дейінгі білім беру мекемесінің мақсаттарының бірі-балаларды мектепке дайындау.

Жалпы білім беру мекемелері негізінен мемлекеттік жалпы білім беретін мектептермен, сондай – ақ элиталық мекемелермен-гимназиялар мен лицейлермен ұсынылған. Жалпы білім беретін орта мектептің үш сатысы бар: I саты – бастауыш мектеп (3-4 жас); II саты – негізгі мектеп (5 жас); III саты – орта мектеп (2-3 жас). Мектеп кезеңдері баланың дамуының үш негізгі кезеңіне сәйкес келеді: балалық шақ, жасөспірім, жасөспірім. [6]

Бастауыш білім берудің міндеттері Білім алушыларды тәрбиелеу және дамыту, оларды оқуға, жазуға, санауға, оқу қызметінің негізгі дағдыларына, шығармашылық ойлау элементтеріне, өзін-өзі бақылаудың қарапайым дағдыларына, мінез-құлық және сөйлеу мәдениетіне, сондай-ақ жеке гигиена және салауатты өмір салты негіздеріне оқыту болып табылады.[7] негізгі жалпы білім беру білім алушының жеке басын тәрбиелеуге, қалыптастыруға және қалыптастыруға, оның әлеуметтік өзін-өзі анықтауға бейімділігін, қызығушылықтары мен қабілеттерін дамытуға жағдай жасауы керек. Ол орта (Толық) жалпы білім алуға, сондай-ақ бастауыш және орта кәсіптік білім алуға негіз болып табылады.[7] негізгі мектеп міндетті болып табылады. Негізгі мектеп түлектері орта мектепте оқуын жалғастыруда. Олар сондай-ақ әр түрлі үлгідегі және бейіндегі кәсіптік оқу орындарында, кешкі және сырттай жалпы орта білім беретін мектептерде білім алуды жалғастыруға құқылы. [6] орта мектеп оқушылардың жалпы білімін оқытуды кең және терең саралау негізінде аяқтауды қамтамасыз етеді, оқушылардың мүдделерін неғұрлым толық ескеруге, оларды қоғам өміріне белсенді енгізуге жағдай жасайды.

Жұмыс істейтін жастарға арналған кешкі және сырттай мектептер негізінен үшінші деңгейлі мектептер негізінде ашылады. Бұл мектептерде оқушылар өздерін қызықтыратын мамандандырылған-сараланған орта білім ала алады немесе бір мамандандырылған Білім беру дайындығын басқасымен толықтыра алады. [6]

Дамуында ауытқулары бар білім алушылар үшін оларды емдеуді, тәрбиелеу мен оқытуды, әлеуметтік бейімделуді және қоғамға кірігуді қамтамасыз ететін түзету сипатындағы арнайы білім беру мекемелері (сыныптар, топтар) құрылады.[6] қоғамдық қауіпті девиантты мінез-құлқы бар, он бір жасқа толған, ерекше тәрбие мен оқытуды қажет ететін және арнайы педагогикалық көзқарасты қажет ететін жасөспірімдер үшін медициналық-әлеуметтік оңалтуды, білім беруді және кәсіби дайындықты

қамтамасыз ететін арнайы мекемелер құрылады. Оқушыларды осы білім беру мекемелеріне жіберу тек сот шешімі бойынша жүзеге асырылады.

Кәсіптік білім беру мекемелері бастауыш, орта және жоғары кәсіптік білім берудің кәсіптік білім беру бағдарламаларын іске асыру үшін құрылады.

Бастауыш кәсіптік білім беру Негізгі немесе толық жалпы білім беру базасында қоғамдық пайдалы қызметтің барлық негізгі бағыттары бойынша білікті еңбек қызметкерлерін (жұмысшылар мен қызметшілерді) даярлауды қамтамасыз етеді. [2]

Орта кәсіптік білім беру орта буын мамандарын даярлауға, білім беруді тереңдету мен кеңейтуде тұлғаның қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған. Оны алудың негізі негізгі немесе толық Жалпы және бастауыш кәсіптік білім болуы мүмкін. Орта кәсіптік білім беру екі білім беру деңгейінде — базалық және жоғары деңгейде жүзеге асырылуы мүмкін. [2] негізгі жалпы білім беру базасында Оқу мерзімі кемінде үш жылды құрайды.

Әдебиеттер тізімі

1. "ҚР Конституциясы" (12.12.1993 жалпыхалықтық дауыс беру арқылы қабылданды) (ҚР Конституциясына түзетулер туралы 2008.12.30 N 6-ФКЗ, 2008.12.30 N 7-ФКЗ заңдарымен енгізілген түзетулерді ескере отырып
2. ҚР Азаматтық кодексі (БІРІНШІ БӨЛІМ) 30.11.1994 ж. N 51-ФЗ (07.02.2017 ж. ред.)
3. 13.06.1996 N 63-ФЗ" Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексі " (07.02.2017 ж. ред.)

ТИІМДІЛІК КРИТЕРИЙЛЕРІН ТАҢДАУ ЖӘНЕ НЕГІЗДЕУ

Ерсұлтан Аида Абайқызы

Алметов Нығметжан – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, тәзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика, «Пиктограмма» әдістемесі, Ойлау, шығармашылық.

Жоғары мектепті ақпараттандыру жоғары оқу орындарының профессорлық-оқытушылық құрамына бірқатар жаңа кәсіби міндеттер қояды. Олардың ішінде ең маңыздыларының бірі-оқу процесінде заманауи оқыту технологияларын, атап айтқанда ақпараттық технологияларды қолдану тиімділігін бағалау. Бұл мәселені шешу осы мақсаттар үшін тиісті педагогикалық өлшеулерді жүргізуге мүмкіндік беретін дидактикалық тиімділік критерийлерін таңдау мен негіздеу қажеттілігін тудырады. Өкінішке орай, қазіргі уақытта жоғары мектепте бұл мәселеге бірыңғай көзқарас әзірленбеген, бұл қазіргі ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде "дидактикалық тиімділік" және "дидактикалық тиімділік критерийлері" сияқты анықтамалардың түсіндірілуіне талдау жасау арқылы дәлелденеді. Оның нәтижелеріне сүйене отырып, біз келесі жалпыланған

анықтаманы тұжырымдаймыз. Ito-ны оқытуда қолданудың дидактикалық тиімділігі деп студенттерді оқыту мен тәрбиелеудің алдын-ала болжанған мақсаттарына компьютерлік және ақпараттық құралдар жиынтығын қолдана отырып, мұғалімнің қол жеткізу іс-әрекетінің әсерін түсіну ұсынылады, бұл уақыт, техникалық, дидактикалық және психофизиологиялық шығындарды ескере отырып, қазіргі кездегі нәтиженің алдыңғы нәтижеге оң өсуі. Бұл жағдайда Ito қолданудың дидактикалық тиімділігін өлшеу мен бағалауды белгілі бір статистикалық деректерді басқалармен жалпылау және салыстыру арқылы білім беру процесінің сандық және сапалық көрсеткіштері бойынша жеткілікті сенімділікпен жүргізуге болады. Оқу мақсаттарымен бастапқыда анықталған нәтижелер ғана салыстыруға жататынын көрсету керек.

Талдау көрсеткендей, қазіргі уақытта университеттерде қалыптасқан Ito қолданудың дидактикалық тиімділігін бағалау әдістерін екі негізгі топқа бөлуге болады. Олардың біріншісі осы процестің әртүрлі техникалық-экономикалық көрсеткіштерін көрсететін өлшемдерді қолданатындарды қамтиды. Олардың көмегімен белгілі бір білім беру мақсаттарына қол жеткізуге арналған оңтайлы Ito дидактикалық жиынтығын құру үшін мүмкін болатын ең аз шығындарды анықтауға тырысады. Қажетті есептеу және ақпараттық техниканың құнын бағалау мәселесін шешкен кезде тиісті оқу-материалдық базаны құрудың немесе қолда бар құралдардың сапа көрсеткіштерін оңтайлы мәндерге жеткізудің ең үнемді жолдары анықталады. Бұл оны қажетті дидактикалық мүмкіндіктері бар және сонымен бірге ең төменгі құны бар жабдықтармен жабдықтауға мүмкіндік береді. Екінші топқа Ito қолдану процесінің таза дидактикалық компоненттерін бағалау үшін критерийлерді қолданатын әдістер кіреді.

Қымбат есептеу және ақпараттық техниканы енгізу, сөзсіз, оның экономикалық тиімділігін есептеуді қажет етеді. Алайда, математикалық аппаратты кеңейтетін техникалық-экономикалық көрсеткіштерді бағалау әдістерінің шамадан тыс қанықтылығы оларды шамадан тыс қиындатады және қолдануға құлықсыздықты тудырады. ИТО қолдану қажеттілігі енді дәлелдеуді қажет етпейтінін ескеру керек, өйткені ол мемлекеттік жоғары оқу орнының тиісті шешімдерімен анықталған және практикамен дәлелденген. Сондықтан болашақта экономикалық көрсеткіштерді бірінші орынға қоя отырып, оларды қолданудың пайдалылығы мен орындылығын негіздеуді жалғастырудың қажеті жоқ, дегенмен қазіргі заманғы қымбат компьютерлерді қолдануды қамтитын жаңа Ito-ны дамыту сөзсіз осындай есептеулерді қажет етеді. Сонымен бірге, бұрын жүргізілген зерттеулерді талдау көрсеткендей, ИТО-ның экономикалық және дидактикалық тиімділігі қатынасында соңғысына басымдық берілуі керек. Параграфта айтылғандарға сүйене отырып, ең алдымен ИТО-ның оқушылардың танымдық іс-әрекетіне және олардың оқуына психологиялық-педагогикалық әсерін анықтауға бағытталған дидактикалық тиімділікті бағалау әдістері қарастырылады.

Қазіргі уақытта педагогикалық теория мен практикада Ito қолдану тиімділігін бағалаудың екі тәсілі бар. Олардың біріншісі сапалы, ал екіншісі оның сандық көрсеткіштерін қолданумен байланысты. Бұл ретте алғашқы негізделеді негізгі критерийлері оқу үдерісі–оқыту сапасына және оны құраушылар. Оларға ұғымдарда көрсетілген шартты сипаттамалар кіруі керек: білім, Дағдылар мен дағдылардың көлемі, олардың толықтығы, жүйелілігі, мағыналылығы, беріктігі, тиімділігі, тиімділігі, сапасы, оқушылардың танымдық белсенділігі, оқуға деген ынтасы және т. б.

Ito-да қолданылатын формалар мен әдістерге байланысты сараланған критерийлерді енгізуге талпыныс жасалады: оқытудың даралануы мен кәсіби бағыты мүмкіндігі, әртүрлі профильдегі мамандарды даярлау кезінде компьютерлік технологияны қолдану, есептеулерді модельдеудің сенімділігі мен дәлдігі, оқытуды бақылау, есептеу және т.б. үшін көп уақытты қажет ететін, үйренушілер мен студенттердің түсіру дәрежесі.

Сипаттамалық жолды ұстана отырып, белгілі бір тапсырмаларды шешу нәтижелері бойынша сапалық көрсеткіштерді анықтай отырып, сұрақтарға жауаптарды бағалау арқылы және т.б., маңыздылық, құндылық, салмақ көрсеткіштерін қолдана отырып, зерттеушілер Ito қолдану тиімділігінің белгіленген критерийлерін белгілейді. Алайда, талдау көрсеткендей, компьютерлік және ақпараттық технологияларды қолдану арқылы алынған білімді объективті және сенімді бағалау өте қиын, ең алдымен оны қолданудың шығармашылық қабілеті оқыту сапасының тікелей ғана емес, жанама көрсеткіштерін де ескереді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Аванесов В.С. білімді тестілік бақылаудың ғылыми мәселелері. М., 1994. - 135 б.
2. Жоғары әскери мектептің педагогикасы мен психологиясының өзекті мәселелері. ред. А. В. Барабанщикова. - М.: ВПА, 1980. - Б. 21.
3. Алексеев О. г., Володость и. Ф., Бабаев А. А. ЭЕМ-де модельделген оқу тапсырмаларын қолдана отырып сабақтарды ұйымдастыру және өткізу. - Л: ВИАЛКА, 1977. - 13 б.

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫ ЖЕТІЛДІРУ НЕГІЗІНДЕ ОҚУ МАТЕРАЛДАРЫНА ҚОЙЫЛАТЫН ДИДАКТИКАЛЫҚ ШАРТТАР МЕН ОҚЫТУ ТӘСІЛДЕРІ

*Ерсұлтан Аида Абайқызы
Алметов Нығметжан – п.ғ.д., профессор*

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика, «Пиктограмма» әдістемесі, Ойлау, шығармашылық.

Сонымен, қашықтықтан оқыту жүйесі қандай принциптерге сәйкес жасалуы керек? Т. Д. Рудакованың пікірінше, қазіргі заманғы мектеп модернизация кезеңінде гуманистік педагогика қағидаттарына, оқытудағы тұлғаға бағытталған тәсілге назар аударады. Осының негізінде қашықтықтан оқыту нысанының ерекшеліктерін қамтитын ерекше қағидаттар бейіндік мектептің нысаналы қондырғыларына да сәйкес келеді. Автор принциптерді келесі бағыттар бойынша жіктейді:

1. Гуманистік педагогика принциптері.
2. Дәстүрлі оқыту жүйесінің дидактикалық принциптері.
3. Қашықтықтан оқыту формасының ерекшеліктерін көрсететін принциптер [6].

Қашықтықтан оқытудың білім беру процесін технологияландыру практикасын ғылыми тұрғыдан түсіну бірқатар қағидаттарды (талаптарды) тұжырымдауға мүмкіндік берді[7].

Бұл принциптерге мыналар жатады:

1. "тұтастық", оған сәйкес қашықтықтан оқыту мақсаттар, әдістер, құралдар, формалар, оқыту шарттары жүйесін интегралды түрде ұсынуы керек, осылайша нақты дидактикалық жүйенің нақты жұмыс істеуі мен дамуын қамтамасыз етеді.

2. "репродуктивтілік", оған сәйкес осы педагогикалық ортаның сипаттамаларын ескере отырып, оқыту технологиясының нұсқауларын жүзеге асыру берілген оқу мақсаттарына қол жеткізуге кепілдік береді. Сонымен қатар, заманауи қашықтықтан оқыту керек:

- қажетті және жеткілікті минималды материалдық құралдармен, адами ресурстармен және уақытпен типтік оқу орнында жүзеге асырылады.

- көбейтілетін, яғни оны көбейтуге және әртүрлі оқу бөлімдері мен жалпы жоғары оқу орындарының студенттерін оқытудың белгіленген нәтижелеріне қол жеткізуге болады.

3. "бейімдеу". Бұл принцип оқу процесін белгілі бір білім алушының танымдық ерекшеліктеріне сәйкес келетін білім алушының жеке басына бейімдеуді талап етеді. Қашықтан оқыту жүйесінде бұл талап білім беру процесін оның тұрғылықты жері мен өмір сүру жағдайларына, денесінің қаржылық және физиологиялық қасиеттеріне бейімдеуге дейін кеңейеді. Қарапайым тілмен айтқанда, білім беру қызметтері керісінше емес, адамға "барады".

4. "психологиялық негізділік". Педагогикалық технологияның психологиямен байланысын көрсететін және қашықтықтан оқыту жүйесінің тиімді жұмыс істеуі үшін психологиялық негіздемелер мен практикалық нәтижелерді анықтайтын принцип. Осыған байланысты, бұл қағидат оқу процесінде компьютерлік және телекоммуникациялық құралдарды басым қолдана отырып, білім алушының дербес, негізінен оқшауланған жұмысына байланысты ерекше мәнге ие болады. Бұл жағдайлар студент үшін теріс психофизиологиялық салдарға әкелуі мүмкін.

5. Білім беру саласын қаржыландырудың жеткіліксіздігі жағдайында бірінші дәрежелі мәнге ие болатын "экономикалық орындылық".

6. Педагогикалық ғылымның соңғы жетістіктеріне, эксперименттік дәлелденген дидактикалық инновацияларға, дидактикамен байланысты білім салаларынан алынған мәліметтерге сүйенуді қажет ететін" ғылым".

7. "икемділік", бұл оқыту мазмұнын жедел және үздіксіз жаңарту мүмкіндігін қамтамасыз етуді, оқу пәндерінің мазмұнын және оларға дидактикалық материалдарды жаңартуды талап етеді. Бұл принципті іске асыру жеңілдетілген және желілік оқыту технологиясында табиғи болып табылады. Мұны электронды түрде оқу серверінде ұсынылған оқу-әдістемелік материалдарды жедел жаңарту мүмкіндігі мысалында суреттеуге болады;

8. "бақылау". Бұл жүйеде оқыту технологиясының барлық кезеңдерінде іске асырылу нәтижелерін сапалы бағалауды және оқу процесінің барысын жедел түзетуді қамтамасыз ететін белгілі бір компоненттің болуы мағынасында көрсетілген. Қашықтықтан оқыту жүйесінде бұған білім алушының жеке басын сәйкестендіру қажеттілігі қосылады.

Ғалымдар е.с. полат пен д. М. Джусубалиеваның зерттеулерінде қашықтықтан оқытудың ерекше принциптері қарастырылған, авторлардың пікірінше, олар абсолютті толықтықты талап етпейді, керісінше, олар қашықтықтан оқыту әдіснамасын одан әрі дамытуды болжайды [8; 9]

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Аванесов В.С. білімді тестілік бақылаудың ғылыми мәселелері. М., 1994. - 135 б.
2. Жоғары әскери мектептің педагогикасы мен психологиясының өзекті мәселелері.ред. А. В. Барабанщикова. - М.: ВПА, 1980. - Б. 21.
3. Алексеев О. г., Володость и. Ф., Бабаев А. А. ЭЕМ-де модельделген оқу тапсырмаларын қолдана отырып сабақтарды ұйымдастыру және өткізу.- Л: ВИАЛКА, 1977. - 13 б.

«ТӨМЕНГІ» АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӨНІНДЕГІ Өңірлік Әкімшіліктің Іс- ШАРАЛАРЫ

Бекбасарова Жанна Амановна

Ғылыми жетеукиісі: п.ғ.к. Керімбекова А.

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика, «Пиктограмма» әдістемесі, ойлау, шығармашылық.

Қазақстанда Халықтық білім екі бағыт бойынша дамыды: діни және зайырлы. Діни бағытты ата-аналардың қаражатына салынған мектептер мен

медреселер ұсынды. Оқыту араб әліпбиі негізінде жүргізілді. Осыдан кейін Ресейде көпұлтты мемлекет кеңістігінде білім беру сипатын таңдау мәселесіне деген қызығушылық күшейе түскенін көруге болады, өйткені қолданыстағы білім беру мекемелері әртүрлі сипатта болды. Мысалы, бастауыш білімді мемлекеттік земство, шіркеу-приход мектептері, медреселер берді. Орта білім беру жүйесіне гимназиялар мен нақты мектептер кірді. 1786 жылы Омбы қаласында Азия мектебі, 1789 жылы Орынбор қаласындағы меновой сотында үкіметтік мектеп ашылды. Бұл оқу орындары балаларды, соның ішінде қазақ балаларын аудармашы, жазушы мамандықтарына үйретті. Әскери мамандар мен әкімшілік шенеуніктер 1825 жылы Орынбор қаласында ашылған Неплюев кадет корпусын және 1846 жылы құрылған Омбы кадет корпусын дайындады.

Алғашқы қазақ зайырлы мектебі 1841 жылдан бастап Жәңгір ханның бастамасымен Бөкей ордасында жұмыс істей бастады. Қазақ балаларына арналған келесі оқу орны Орынбор қаласындағы шекара комиссиясы жанындағы жеті жылдық мектеп болды. 1850 жылы Орынбор шекара комиссиясының жанынан басқа зайырлы мектеп ашылды. 19 жыл ішінде ол 48 адамды шығарды. 1857 ж. мектепті Ы. Алтынсарин бітірді. XIX ғасырдың соңғы үштен бірінде қалалық училищелер, приходтық училищелер, прогимназиялар, орыс-қазақ және орыс-жергілікті училищелер мен мектептер, бастапқы сауаттылық мектептері ашылды. Олар мемлекет есебінен ұсталып, бастауыш оқу орындарының рөлін атқарды. Бөкей Ордасында старшиналық мектептер құрылды. Ондағы мұғалімдер екі сыныптық училищенің курсы бітірген және мұғалімдер семинариясында мұғалім атағына емтихан тапсырған қазақтар болды. 1898 жылдан 1914 жылға дейін Қазақстандағы Бастауыш мектептер саны 730 — дан 1988-ге дейін, ал олардағы оқушылар саны 29,1 мыңнан 101 мың адамға дейін өсті. 1879 жылы құрылған Түркістан мұғалімдер семинариясы және Орынбор қазақ мұғалімдер мектебі (1883 ж.) кейінірек Ақтөбе, Верный, Семей, Орал қалаларында мұғалімдер семинариялары ашылды. Бұл оқу орындары қазан айына дейінгі кезеңде 300 қазақ мұғалімін дайындады. XIX ғасырда ауылшаруашылық және фельдшерлік мектептер ашылды, олардан орта білімі бар мамандар шықты. Патша мектеп білімін ұлттық азшылықтарды орыстандырудың тиімді құралдарының бірі ретінде қарастырды. «Біздің Отанымызда тұратын барлық шетелдіктерді тәрбиелеудің түпкі мақсаты 1870 жылы Халық ағарту министрі Д. А. Толстой орыс халқымен бірігіп, біріктірілуі керек» деп жазды.

Патшалық Ресейдің шенеуніктері әсіресе оқытудың ерекше идеологиясымен балама жүйе ретінде пайда бола бастаған мұсылман оқу орындары туралы аландады. Осыған байланысты жаңа сәнді оқытудың ең ірі және беделді орталықтарын атап өткен жөн. 1891 жылы Сейіт посадынан келген көпестер, ағайынды Ахмед, Ғани және Махмут Хусаиновтар Орынборда мешіт салып, оның жанында діни схоластикасыз мектеп пен «Хусаиния» медресесін құрды. Олар осы жаңа үлгідегі оқу орнына зайырлы

оқу бағдарламасын жасаған үздік педагогтарды шақырды. "Хусаиния" медресесінің оқу бағдарламасы реформаторлық сипатта болды. Балалар татар, орыс, араб тілдерін үйреніп, тарих, математика, география, физика, химия, педагогика, азаматтық Заңтану, жазу, сурет салуды үйренді. Оқытушылар шетелдік басылымдардың Оқу құралдары мен кітаптарын пайдаланды [4]. «Хусаиния» медресесінде орыс, татар, араб, парсы және басқа тілдерде көркем, философиялық, педагогикалық әдебиеттер мен мерзімді басылымдар бар бай кітапхана болды. «Шакирды медресесі» «Хусаиния» қазақ тілін оқыту қоғамын" құрды, оның мақсаты қазақ халық әдебиеті ескерткіштерін зерттеу, мектептер мен медреселерге қырғыз (қазақ) тілінде оқулықтар құрастыру, болашақ газет баспагерлеріне жәрдемдесу болды [5].

Осы медресенің көптеген түлектері кейіннен көрнекті мемлекет және қоғам қайраткерлері, ақындар, жазушылар, Қазақстанның ғылымы мен мәдениетінің өкілдері болды. Демек, «Хусаиния» медресесінің идеологиясы көкжиегін кеңейтуге, қазіргі дәуірдің рухани жетістіктерімен тікелей танысуға және еркін ойлау идеяларын дамытуға мүмкіндік берді. Мысалы, 1906 жылы ашылған «Галия» Уфа медресесі жаңа типтегі кадрларды дайындауда маңызды болды. Кезінде бұл курстарды қазақтың белгілі жазушылары Мағжан Жұмабаев, Жиенғали Тілепбергенов, Бейімбет Майлин тәмамдады. «Галия» Шәкірді медресесі қазақ әдеби тілін дамыту мақсатында 1915 жылы редакторы Б.Майлин, кейіннен ж. Тілепбергенов болған «Садақ» қолжазба апталық журналын шығара бастады" [5].

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Ф.136. Үлкен Алматы і сыныптық приход училищесі
2. Ф.142. Голубев Приход училищелері
3. Ф.345. Облыстық управление сибирскими қазақтар
4. Ф.369. Ақмола облыстық басқармасы
5. Ф. 393 Ақмола облыстық Статистика комитеті

ХІХ АЯҒЫ МЕН ХХ ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОҚУ-АҒАРТУ ІСІ

Бекбасарова Жанна Амановна

Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к., Керимбекова А.А.

Кілт сөздер: педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика, «Пиктограмма» әдістемесі, ойлау, шығармашылық.

19 ғасырдың екінші жартысы – орыс демократиялық мәдениетінің өрлеу кезеңі, ол қазақ мәдениетінің Өрлеу кезеңімен тұспа-тұс келді. 19 ғасырдың ортасы мен аяғында Шоқан Уәлиханов, Абай Құнанбаев сияқты қазақтың көрнекті ғалымдары өмір сүріп, шығармашылықпен айналысты.

XIX ғасырдың басында қазақ халқының басым көпшілігі киіз үйлерде тұрды. Ерекше шеберлер (үйші) жарқын сұлулығымен, сондай-ақ байлығымен және барлық бөліктерінің сәйкестігімен ерекшеленетін киіз үйлердің тамаша үлгілерін жасады. Көбінесе олар әртүрлі этнографиялық көрмелерге (Петербург, Мәскеу, Париж) жіберілді. Жиі орын ауыстырумен, әскери жорықтармен, шаруашылық мақсаттылықпен байланысты өмірдің түрлі жағдайларында киіз үйлердің неғұрлым жеңілдетілген түрлері қолданылады: Қос, Жолам үй, абылайша, ит арқа және т. б. Ресей үкіметі әскердің қажеттіліктері үшін көп мөлшерде киіз үйлер сатып алды (әсіресе бірінші дүниежүзілік соғыс кезінде).

XIX ғасырда қыстаудың пайда болуы. - өтпелі кезеңнің өнімі және жерді иелену проблемаларының шиеленісуімен және, әрине, отырықшылыққа көшумен байланысты. "Қыстау" – XIX ғ.қазақтарының қысқы тұрғын үйі – бұл климаттық және табиғи-тарихи жағдайларға, сондай-ақ иесінің экономикалық әл-ауқат дәрежесіне байланысты әртүрлі құрылыстар. Таулы аудандарда ол тастан, ағаштан; дала бөлігінде - шымнан және тастан, солтүстігінде – жиі ағаштан, оңтүстігінде – саман кірпіштен салынған. Терезелер төбеде немесе шығыс есікке қарама-қарсы қабырғада жасалды, есік аулаға шықты. Қыстау әдетте екі бөлмеден тұрады (қоржын үй). Тұрғын үйге жақын жерде шаруашылық құрылыстары салынады. Ұғымына қыстау кіреді близлежащая аумағы қатаң жазда қорғалатын потравы.

XIX ғасырдағы қазақтардың киімінде қоғамдық өмірдің өзгерген жағдайларының әсері, татар мәдениетінің күшті әсері байқалады. Егер ғасырдың басында жібектен жасалған ортаазиялық маталар әлі де қолайлы болса! барқыт, атласты және әсіресе жаман (жарты шар), содан кейін ғасырдың соңында орыс фабрикасының маталары көбірек енеді. Қазақтардың көне киімдерінің көптеген түрлері-етік (ұзын жіліншігі бар етік), сәукеле (қалыңдықтың бас киімі), айыр қалпақ (ерлердің үстіңгі бас киімі) біртіндеп қолданыстан шығып жатыр. Ш.Уәлиханов халық поэзиясы жанрындағы кейбір өзгерістер туралы былай деп жазды: "қобыздың өзі сияқты, жирердің формасы енді бақсының игілігі ғана болып қала берді. Олар әлі күнге дейін өлеңдердің бұл түрін сақтайды, оны жындардың заклинаниясында қолданады". Әрине, жыр (речитатив) тудыратын орта өткенге кетеді. Қазақ Даласын әскери бекіністер желісімен қоршау, сүю және капиталистік қанау, бірқатар ірі көтерілістерді талқандау - осы оқиғалардың барлығы/ толқулар. Қазақ поэзиясында Зар заман деген атпен белгілі пессимистік бағыт пайда болды. Осы бағыттың көрнекті өкілдері Шортанбай Қанайұлы, Мұрат Мөңкеұлы, Дулат Бабатайұлы, Әбубәкір Кердерлер болды. XIX ғ.қазақ әдебиетінде Шығыстың классикалық әдебиетінің үздік үлгілерінен алынған тақырыптар мен сюжеттер кеңінен ұсынылды. XIX ғасырдағы кітап ақындары Бұқара, Ташкент және Самарқанд медреселерінде білім алып, шығыс тілдерін, әдебиеті мен

тарихын оқыды. ХІХ ғасырдың соңында "касса", "хикаят", "дастандар" өте кең таралды.

ХІХ ғасырдың 70-жылдары Ақмола және Семей облыстарында ондаған төменгі мектептер жұмыс істеді, гимназиялар ашылды, кітапханалар пайда болды. Облыс орталықтарында әйелдер гимназияларының, мұғалімдер семинарияларының, жылжымалы ауыл мектептерінің ашылуы осы үдерістегі айтулы кезең деп санауға болады. ХІХ ғасырдың ортасынан бастап исламның күшеюі нәтижесінде Қазақстанда ауыл мұсылман мектептері оқытудың неғұрлым кең тараған түріне айналды. ХІХ ғасырдағы қазақтардың діни санасының күшеюін қалыптасқан дәстүрлермен немесе татар және Бұхар фанатиктерінің әсерімен түсіндіруге болмайды. Исламның танымалдылығының тамыры отарлаудың күшеюімен, әкімшілік – аумақтық реформалардың сәтсіздігімен, бұқараның кедейленуімен, жерсізденумен және моральдық күйзелістермен байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Ф.136. Үлкен Алматы і сыныптық приход училищесі
2. Ф.142. Голубев Приход училищелері
3. Ф.345. Облыстық управление сибирскими қазақтар
4. Ф.369. Ақмола облыстық басқармасы
5. Ф. 393 Ақмола облыстық Статистика комитеті.

МЕКТЕПТЕ СӨЙЛЕУ ҚАБЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДЫҢ ҚИЫНДЫҚТАРЫ

Захарова Эльмира Амановна

Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к. Керимбекова А.А.

Кілт сөздер: педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика, «Пиктограмма» әдістемесі, ойлау, шығармашылық.

Қазіргі уақытта мектепке дайындық дегеніміз-баланың жүйелі мектепке қатысуға қабілетті болатын даму деңгейіне жетуі. Шетелдік зерттеушілер балалардың мектепке дайындық деңгейін ескере отырып, үш аспектіні анықтайды: зияткерлік, эмоционалды және әлеуметтік (Г.Гетцер, А. Керн, с. Стребел, я. Йирасек және т. б.). Қазіргі уақытта отандық психологияда балалардың мектепке дайындығын анықтайтын критерийлер жасалды. Мұндай дайындық критерийлеріне мыналар жатады: л.с. Выготскийдің пікірінше, зияткерлік дайындық баланың объектілер мен құбылыстарды тиісті категорияларда жалпылау және саралау қабілетін дамытудан тұрады. Қазіргі психология баланың интеллектуалды дамуының негізін құрайтын ақыл-ой дамуын оның танымдық бағдарлау әрекеттерін, ең алдымен перцептивті және ақыл-ой әрекеттерін игерумен байланыстырады. Д.Б. Элькониннің жас кезеңі бойынша Балалық шақтың екі кезеңінің

(мектепке дейінгі және мектеп) түйісуімен, перцептивті индикативті әрекеттермен сипатталатын жеті жастан бастап балалардың шеберлігі сенсорлық стандарттардың қалыптасуы мен даму сызығымен де, перцептивті әрекеттерді қалыптастыру және дамыту сызығымен де жүреді (сәйкестендіру, эталонмен салыстыру, перцептивті модельдеу). Отандық психологтардың пікірінше, ақыл-ой дамуының көрсеткіштерінің бірі-балалардың оқуы. Бұл тұжырымдаманың негізі л. с. Выготский ақыл-ой қызметінің екі деңгейі: өзекті (нақты деңгей немесе нақты даму аймағы) және перспективалы (проксимальды даму аймағы). Соңғысы интеллектуалды даму диагнозымен тікелей байланысты.

Сонымен қатар, қабылдау, зейін, есте сақтау сияқты процестердің дамуы зияткерлік дайындықтың даму деңгейіне әсер етеді. Жеке дайындық. Бұл критерий қазіргі психологтармен жетекші қызмет түрінің өзгеруімен байланысты. А.н. пікірі бойынша Леонтьева, дәл ауыстыру жетекші типті қызметін әкеледі көшу жаңа сана-сезім, туындауына және нығайту ішкі позиция оқушы. Мұнда оқушының оқуға және оқу міндеттеріне оң көзқарасы маңызды.

Мотивациялық қажеттілікке дайындық балада танымдық қызығушылықтың дамуының белгілі бір деңгейінің болуын, әлеуметтік позицияны өзгертуге дайын болуды, оқуға деген ұмтылысты, психикалық процестердің озбырлығын білдіреді.

Эмоционалдық дайындық эмоционалды өнімділіктің жаңа деңгейінің болуымен, ситуациялық мінез-құлықтың пайда болуымен байланысты, бұл өз кезегінде 5 баланың эмоциялар билігінен босатылуын анықтайды. Сонымен қатар, заманауи психикалық зерттеулер білім беру қызметін реттеудегі оқу фактісін дәлелдеді. Ерікті даму деңгейі баланың оқу жағдайының ерекшеліктерін, мұғалімнің талаптарын, мінез-құлық ережелерін түсінетіндігімен және қабылдайтындығымен байланысты. Мінез-құлық дайындығы ұжымдық іс-шараларға қатысу, белгілі бір қарқынмен әрекет ету, невроздық симптомдардың, агрессивтіліктің болмауымен жаңа қарым-қатынастарға қатысу қабілетінің дамуымен байланысты. Баланың бір даму кезеңінен екіншісіне ауысу кезеңі, отандық психологтардың пікірінше, ең алдымен жасқа байланысты психологиялық формациялардың болуымен байланысты. Л. Выготский былай деп жазды: "жоқ, және әр жастың мәнін сипаттайтын ісіктерден басқа, баланың дамуының немесе жасының нақты дәуірлерін анықтайтын басқа критерий болуы мүмкін емес. Жас ерекшелігі дегеніміз-адамның құрылымының және оның іс-әрекетінің жаңа түрін, осы жас кезеңінде алғаш пайда болған және ең бастысы баланың осы кезеңдегі даму барысын анықтайтын психологиялық және әлеуметтік өзгерістерді түсіну керек".

Л.с. Выготскийдің баланың мектепке дейінгі дамудан мектепке көшу кезеңіндегі тұжырымын жобалай отырып, балада белгілі бір ісіктердің пайда болу қажеттілігі туралы айтуға болады, бұл оқушыға дамудың келесі кезеңіне тән іс-шараларға сәтті қатысуға мүмкіндік береді, бұл жағдайда

жүйелі оқумен байланысты. Бұл білім мектепте оқуға дайындық ретінде қарастырылуы мүмкін.

Әр түрлі профильдегі балалар мамандарының (неврологтар, нейропсихологтар және т.б.) пікірінше, бір жағынан оқушыларды сәтті оқыту мен екінші жағынан олардың психикалық даму деңгейі арасында белгілі бір байланыс бар (Бодрова Е. В., Давыдов В. В., Петровский В. А., Стеркина Р. б. және т. б.)

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Аксарина н. М.ерте жастағы балалардың жоғары жүйке қызметінің дамуының негізгі кезеңдері мен ерекшеліктері / Н. М.Аксарина. М., 1974.
2. Анохин п. К. функционалды жүйелер физиологиясының очерктері / п. К. Анохин. -М.: Медицина, 1975. 447 Б.
3. Арушанова а.г. балалардың сөйлеу және сөйлеу қарым-қатынасы / А.Г. Арушанова. М., 1999.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ДЕРБЕСТІГІНІҢ ДАМУ ДЕҢГЕЙЛЕРІН ДИАГНОСТИКАЛАУДЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ МЕН КРИТЕРИЙЛЕРІ

Ташпулатов Хурсанд Ражабаевич

Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к., Керимбекова А.А.

Кілт сөздер: педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика, «Пиктограмма» әдістемесі, ойлау, шығармашылық.

Тәжірибелік-ізвестіру жұмыстарының бақылау кезеңінде келесі мақсат қойылды: жас мектеп оқушыларының шығармашылық ойлауын дамытудағы дидактикалық ойындар кешенінің тиімділігін тексеру.

Қойылған мақсатты іске асыру мынадай міндеттерді шешуді көздейді::

1. Бастауыш сынып оқушыларында шығармашылық ойлаудың даму деңгейіне диагностика жүргізу;
2. Тәжірибелік-ізвестіру жұмысының айқындаушы және бақылау кезеңдерінде алынған нәтижелерді салыстыру, зерттеу нәтижелерін қорыту;
3. Әзірленген бағдарламаның тиімділігі туралы қорытынды жасау.

Тәжірибелік-ізвестіру жұмысының бақылау кезеңінде біз ұқсас тест тапсырмаларына жүгіндік 2.1-параграфта келтірілген.

Сонымен, бақылау сатысында диагностикалық зерттеу жүргізгеннен кейін біз деректерді сандық және сапалық өңдеуді жүргіздік. Шығармашылық өзін – өзі көрсетуге бағытталған суретте гистограмма түрінде ұсынылған Вильямс креативтілік тесті бойынша деректерді талдау мынадай нәтижелерді анықтады: дамудың жоғары деңгейі – 0 адам (0%); дамудың орташа деңгейі – 8 адам (100%); дамудың төмен деңгейі-0 адам

(0%). Бұл шығармашылық ойлау деңгейінің жоғарылағанын көрсетеді, ал төмен деңгей жоқ.

«Пиктограмма» тәжірибелік-іздігі жұмысының бақылау кезеңінде кіші мектеп оқушыларында шығармашылық ойлаудың даму деңгейлерінің сандық сипаттамасы (А. Р. Лурия)

«Пиктограмма» әдістемесі бойынша деректерді талдау мынаны көрсетеді: дамудың жоғары деңгейі – 4 адам (50%); дамудың орташа деңгейі – 4 адам (50%); дамудың төмен деңгейі – 0 адам (0%).

2 баланың құрамдас бөліктері орташа деңгейден жоғары деңгейге көтерілгенін атап өтуге болады. Жалпы алғанда, қалыптастырушы кезеңнің нәтижелері бойынша балалардың 50% - ында ассоциативті есте сақтаудың жоғары деңгейі бар. Қалған балалардың орташа деңгейі бар, бірақ ол төмен деңгейден өспесе де, сандық сипаттамада (баллдарда) оның көрсеткіштері жоғарылағанын атап өткен жөн.

Зерттеудің екі тестінің қорытындысы бойынша зерттеуге қатысқан барлық балалардың шығармашылық ойлау дамуының орташа деңгейі бар. Барлық 12 сурет салынды, бірақ олардың өзіндік ерекшелігі мен дамуы жоқ. Сондай-ақ, сызбаларға тек бір бала (Алина Ф.) өз атын бергенін атап өткен жөн. Кейбір сызбалар фигурадан тыс жасалды, бірақ қарапайым асимметриялық бөлшектер болды.

Алынған мәндерді барлық көрсеткіштер бойынша талдай отырып, біз әр баланың әр критерийі бойынша өзгерістер болғанын байқаймыз, дегенмен әркімнің әр түрлі екенін атап өткен жөн. Алайда, кейбір жағдайларды қоспағанда, барлық өзгерістердің өсу бағытында болғаны өте маңызды (мәндер өзгеріссіз қалған жағдайлар бар). Сондықтан, жас оқушылардағы шығармашылық ойлаудың компоненттерін өзгертуге бағытталған Дидактикалық ойындарды қолданатын бағдарлама оның көрсеткіштерінің жоғарылауына әкелді деп айтуға болады.

Э. П. Торренстің шығармашылық тестінің көрсеткіштерін талдау соңында олар жалпы топтық форматта қалай әрекет ететінін көру үшін барлық компоненттер бойынша орташа көрсеткіштерді талдады.

Сонымен қатар, біздің зерттелген көрсеткіштерімізде "еркін сөйлеу" (көптеген мағыналы идеяларды құру мүмкіндігі) ең төменгі көрсеткішке ие, ал сәл жоғары – "даму" (яғни. (шығармашылық күшті қажет ететін ерекше, ерекше жауаптар беру қабілеті), "жабылуға төзімділік" (ұзақ уақыт бойы жаңашылдық пен идеялардың алуан түрлілігін ашық ұстау қабілетін көрсетеді, ақыл-ой секірісін жасау және түпнұсқа идеяларды жасау үшін түпкілікті шешім қабылдауды кейінге қалдырады) және "бейнелі шығармашылық" шамамен бір деңгейде орналасқан. Сонымен қатар, бұл тестте балалардағы "атау" шкаласы (ең бастысын ажырата білу, мәселенің мәнін түсіну синтездеу мен жалпылаудың психикалық процестерімен байланысты) ең жоғары көрсеткішке ие.

Сонымен, алынған нәтижелерге сүйене отырып: шығармашылықтың жоғары даму деңгейі – 60% (6 адам), орта деңгейде 40% (2 адам), төмен

деңгейде анықталмады, біз бастауыш мектеп жасындағы балалар басты нәрсені ажырата біледі және тақырыптың мәнін түсінеді, сонымен бірге аз дәрежеде мағыналы идеялар ойлап тауып, оларды егжей-тегжейлі дамыта алады, бұл гипотезаны растайды.

Тәжірибелік-іздігіру жұмыстары бастауыш мектеп жасындағы балаларда шығармашылық ойлауды дамытуға бағытталған және 2019 қаңтарынан қыркүйекке дейін жүргізілді. Ол үш кезеңде жүргізілді: айқындаушы (диагностикалық құралдарды таңдау және шығармашылық ойлау көрсеткіштерінің деңгейін анықтау, атап айтқанда: еркін сөйлеу, икемділік, өзіндік ерекшелік, даму; қалыптастырушы (дидактикалық ойындар арқылы бастауыш мектеп жасындағы балалардың шығармашылық ойлауын дамыту бойынша әзірленген ойын сабақтарының кешенін іске асыру) және бақылау (кіші мектеп оқушыларының шығармашылық ойлау деңгейінің өзгеруін қайта диагностикалау және анықтау).

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Абрамова, г. С. жас психологиясы: университеттерге арналған оқулық / Г. С. Абрамова. – Мәскеу: Юрайт Баспасы, 2012. – 811 Б. – мәтін: тікелей.
2. Абрамова, г.с. жас психологиясы бойынша семинар: университет студенттеріне арналған оқу құралы. / Г.С. Абрамова. - 2-ші басылым., стереотип. – Мәскеу: "Академия", 2015. – 320 б. – мәтін: тікелей.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ РӨЛІ

Ташпулатов Хурсанд Ражабаевич

Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к. Керимбекова А.А.

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика ойлау, шығармашылық

Ғылыми әдебиеттерді талдау көрсеткендей, отандық және шетелдік мұғалімдер де, психологтар да қазіргі қоғам ұсынған шығармашылық тұлғаны тәрбиелеу мен дамыту қажеттілігі мен оқытудың барлық кезеңдерінде осы мақсатқа нақты және мақсатты қол жеткізудің шарттары мен құралдарының жеткіліксіз дамуы арасындағы бірліктің жоқтығын көрсетеді. Сондықтан, педагогикада да, психологияда да олар оқу процесін ұйымдастыруда, оқушылардың шығармашылық белсенділігін дамытуда және әсіресе шығармашылық ойлауды дамытуда оңтайлы болып табылады.

«Ойлау» және «шығармашылық» ұғымдарының байланысын қарастырыңыз, содан кейін ғалымдардың шығармашылық ойлауды зерттеу туралы пікірлерін талдаңыз. С. Л. Рубинштейннің (белсенділік тәсілінің өкілі) пікірінше, ойлау дегеніміз – бұл айтарлықтай жаңасын іздеу және ашу процесі, ал оның негізгі механизмі "синтез арқылы талдау" және ондағы жаңа қасиеттер мен қасиеттерді ашу үшін объектіні барлық жаңа байланыстарға қосу ретінде ұсынылған [19, 120 б.].

А. Г. Маклаков ойлауды әлеуметтік тұрғыдан анықталған, сөйлеумен тығыз байланысты, айтарлықтай Жаңа, оны талдау мен синтездеу барысында шындықты жанама және жалпыланған бейнелеу процесін іздеудің және ашудың ең жоғары танымдық психикалық процесі ретінде анықтайды. Ойлау сенсорлық танымнан практикалық іс-әрекет негізінде пайда болады және одан асып түседі [51, 299 б.].

Ойлаудың бірқатар ерекше белгілері мен сипаттамалары бар. Ойлаудың белгілері шындықтың жалпыланған көрінісін, объективті шындықты жанама түрде білуді (ақпаратты талдау арқылы олармен тікелей байланыссыз пайымдау), белгілі бір мәселені шешуді және, сайып келгенде, оның сөйлеуімен ажырамас байланысын қамтиды [51, 299-303 Б.]. Ойлау барлық танымдық процестерде (назар, қиял, сөйлеу және т.б.) болады және өзіндік құрылымы мен түрлеріне ие деп саналады. 1-суретте әртүрлі негіздер бойынша ойлау түрлері көрсетілген.

Айта кету керек, ойлаудың барлық түрлері психологияда оның даму деңгейлері ретінде қарастырылады (теориялық практикалық емес, ал концептуалды – бейнеге қарағанда жоғары деңгей). Жоғарыда келтірілген жіктеу шартты түрде бөлінген және толық емес. Адамдағы ойлаудың барлық осы түрлері күрделі қарым-қатынастарда бірге өмір сүреді және сол іс-әрекетте ұсынылуы мүмкін.

Әдебиетте мұндай түрлердің бөлінуіне қарсылық бар, өйткені кез-келген ойлау процесі нәтижелі. Алайда, ойлауды зерттейтін психологтардың көпшілігі бұл түрлерді бөлуді орынды деп санайды (п.п. Блонский, Н.А. Менчинская, Я. А. Пономарев, О. К. Тихомиров).

Сонымен, біз ойлау ұғымын зерттеушілер көлемді, жан-жақты сипаттап, зерттеуді жалғастыра беретінін көреміз. Бұл ретте ол өзінің ерекше белгілері және кеңейтілген сипаттамалары.

Әрі қарай, шығармашылық ұғымын нақтылау қажет. Жалпы, шығармашылық ежелгі дәуірден бері ғалымдар мен ойшылдардың назарын аударды. Сонымен қатар, қазіргі уақытта «шығармашылық қабілеттердің» түсінігі мен құрылымы туралы нақты пікір жоқ, сонымен қатар «шығармашылық» және «шығармашылық» ұғымдарының жеке анықтамалары бар.

Осылайша, шығармашылық-бұл субъектінің өткен тәжірибесін өзгерту арқылы жаңасын құруға әкелетін қызметтің ерекше түрі деп қорытынды жасауға болады:

қарама-қайшылықтың, проблемалық жағдайдың, шығармашылық міндеттің болуы; қызмет субъектісі үшін әлеуметтік және жеке маңыздылығы;

Шығармашылық үшін объективті (әлеуметтік, материалдық) алғышарттардың, жағдайлардың болуы;

жеке қасиеттердің болуы-білім, білік, әсіресе жағымды мотивация, адамның шығармашылық қабілеті, шығармашылықтың алғышарттары;

процестің немесе нәтиженің жаңалығы мен өзіндік ерекшелігі [4]. Ойлау және шығармашылық ұғымдарын талдағаннан кейін біз жұмысымыздың тақырыбын, атап айтқанда шығармашылық ойлау ұғымының анықтамаларын талдауға көшеміз. Негізінен ғалымдар оның ойлаудың басқа түрлерінен айырмашылығы, табиғаты, пайда болуы мен қалыптасуы туралы қызықтырады [59].

Өнімді, шығармашылық ойлауды, оның құрылымы мен тетіктерін түсіну және зерттеу проблемасы ойлаудың үш отандық теориясының назарында болды: о.К. Тихомировтың семантикалық ойлау теориясы (СТМ) [83], А. М. Матюшкиннің проблемалық жағдайлар теориясы [54], я. а. Пономаревтің құрылымдық-деңгейлік шығармашылық ойлау теориясы [64].

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Абрамова, Г. С. жас психологиясы: университеттерге арналған оқулық / Г. С. Абрамова. – Мәскеу: Юрайт Баспасы, 2012. – 811 б. – мәтін: тікелей.
2. Абрамова, Г.С. жас психологиясы бойынша семинар: университет студенттеріне арналған оқу құралы. / Г.С. Абрамова. - 2-ші басылым., стереотип. – Мәскеу: "Академия", 2015. – 320 б. – мәтін: тікелей.
3. Адлер, А. жеке психологияның практикасы мен теориясы / А. Адлер; транс.ағылшын тілінен. А.Боровикова. – Мәскеу: Гаудеамус: академиялық жоба, 2015. - 232 б. – мәтін: тікелей.

ҚАРАУСЫЗ ҚАЛУ – ӘЛЕУМЕТТІК ПАТОЛОГИЯ РЕТІНДЕ

Оданов Руслан Куралбекович

Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к. Керимбекова А.А.

Кілт сөздер: педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика.

Қараусыз қалған балалар қиын өмірлік жағдайға тап болған балалар санаттарының бірі болып табылады. Әлеуметтік педагогикадағы қадағалаусыздықтың негізіне панасыз балалар – бұл ата-аналар немесе заңды өкілдер не лауазымды адамдар тарапынан оларды тәрбиелеу, оқыту және (немесе) күтіп-бағу жөніндегі міндеттерді орындамау немесе тиісінше орындамау салдарынан мінез-құлқына бақылау жасалмайтын балалар деген анықтама алынған.

«Қадағалаусыздық» және «панасыздық» ұғымдарын ажырату керек. Қадағалаусыздық негізінен педагогика ережелерінің көмегімен анықталады. Оның мәні, белгілері кәметке толмаған адамды дұрыс түсінуге бағытталған қадағалауға назар аударған педагогикалық ғылымның назарында болуы кездейсоқ емес, ол оның мінез-құлқын, ойын-сауығын бақылаумен шектелмейді, бірақ баламен, жасөспіріммен ішкі рухани байланысты сақтаудан тұрады. Мұндай байланыс, тіпті қашықтықта да, ата-аналардың оларды алмастыратын тұлғаларымен байланысын сақтауға

мүмкіндік береді. Мұндай қадағалаудың болмауы кез-келген қиындыққа толы, кейде тіпті зиянсыз, тіпті қайғылы, құқықтық проблемалар туындаған кезде, оның ішінде балалардың панасыздығымен байланысты [16].

Көше балалары деп балалардың неғұрлым кең ауқымы түсініледі - олар тәрбиеленген немесе тіркелген отбасымен немесе балалар мекемесімен байланысы бар балалар көшедегі өмір салтына байланысты толығымен немесе көп бөлігі жоғалған балалар; немесе үйсіз ата-аналармен бірге көшеде, вокзалда немесе тұруға жарамсыз басқа жерлерде тұрады.

Қадағалаусыздық пен панасыздықтың арасында сөзсіз берік байланыс бар, өйткені жалпы ереже бойынша, қадағалаусыздық панасыздық үшін қолайлы негіз болады.

Қазақстан Республикасының «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» Заңында 1-бапта «негізгі ұғымдар» мынадай анықтамалар берілген:

1) қадағалаусыз қалған бала – ата-анасының немесе оларды алмастыратын адамдардың, сондай-ақ кәмелетке толмағандарды қадағалауды жүзеге асыруға міндетті оқу, тәрбие және өзге де мекеме педагогтерінің, тәрбиешілерінің және басқа да қызметкерлерінің тарапынан оны тәрбиелеу, оқыту және (немесе) бағып-күту жөніндегі міндеттерді орындамауы немесе тиісінше орындамауы салдарынан мінез-құлқына бақылау жасалмайтын кәмелетке толмаған бала.

2) панасыз қалған бала – тұрғылықты жері жоқ қадағалаусыз қалған бала. [8]

Осылайша, заңда «панасыз» және «қадағалаусыз» ұғымдарының арасындағы сызық айқындалған, ол тұрғылықты (болатын) жерінің болуы болып табылады. Алайда, аталған Заңда екі термин бар екеніне қарамастан, кәмелетке толмағандардың осы екі санатының алдын-алу шараларының айырмашылығына баса назар аударылмайды.

Бұл анықтамалар арасында тек заңнамалық актілерде ғана емес, сонымен қатар қазіргі заң әдебиеттерінде де нақты шекаралардың болмауы сақталуда. Сонымен қатар, жақында екі ұғымды біріктіретін «қадағалаусыздық» термині кеңінен тарала бастады.

Мысалы, заң ғылымдарының докторы, профессор Мельникова Э.Б., көше және қараусыз балалар қараусыз қалған балалардың жалпы санатына біріктірілген. Сонымен қатар, балалардың қадағалаусыздығының келесі жіктелуі ұсынылды: [15, 21 Б.]

- ата-ана қамқорлығынан толық айырылғандар және шұғыл көмек пен қорғауды талап ететін қиын жағдайға тап болғандар;

- кезек күттірмейтін көмек және қорғау шараларын қолдануды талап етпейтін, алайда олардың өмір сүру жағдайлары мен тәрбиесін сауықтыруды қажет ететін ата-ана қамқорлығынан ішінара айрылған;

- ата-ана қамқорлығынан айырылмағандар, бірақ жасөспірімдер болатын жанжалды жағдайларға және олардың өмірі мен мінез-құлқындағы

қадағалаусыздықтың көрінетін белгілерінің болуына байланысты, оларды бақылауды және педагогикалық әсер мен көмекті қажет етеді.

«Қадағалаусыздық» және «панасыздық» ұғымдарының шатасуы балалар қылмысының әртүрлі аспектілеріне арналған көптеген зерттеулерге ғана тән емес. Бұл ресми мемлекеттік құжаттарда да орын алады.

Қолданыстағы заңнамада да, кәмелетке толмағандардың осы санатын әлеуметтік-құқықтық қорғауға жауапты мемлекеттік органдардың құжаттарында да, құқықтық әдебиеттерде де осы ұғымдардың нақты белгілері болмағандықтан, балалардың панасыздығы мен қадағалаусыздығының пайда болуы туралы айтпас бұрын, осы зерттеу аясында осы терминдерді нақты ажырату қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Бреева Е.Б. Қазіргі қоғамдағы балалар. М., 1999. – 368с.
2. Буянов М.И. дисфункционалды отбасынан шыққан бала: балалар психиатрының жазбалары. — М., 1988.
3. «Жастар жетістіктері» қоғамдық қорының жаршысы. Қолданбалы экономика. 2001. Вып. 7. Б.31.
4. Дармодехин с. в. балалардың панасыздығы// Педагогика, 2001. №5, 3 б.

ҚАДАҒАЛАУСЫЗ ҚАЛУДЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК ЖҮЙЕСІ

Оданов Руслан Куралбекович

Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к. Керимбекова А.А.

Кілт сөздер: педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика қарасыз.

Қадағалаусыз қалудың алдын алу проблемасын шешудегі негіз қалаушы кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтары оның түсінігі болуы керек әлеуметтік маңызы бар мәселенің орталығында жеке тұлға орналасқан бала, оның болашағы, жана ұрпақтың тағдыры.

Осыған сүйене отырып, мемлекет қажетті шараларды қабылдайды алдын алу жүйесін құру жөніндегі қоғамдық және құқықтық кәмелетке толмағандардың қадағалаусыз қалуы мен құқық мемлекеттің әлеуметтік саясатының ажырамас бөлігі ретінде әрекет ету, оның негізгі қағидаттары мыналар болуы тиіс:

- балалардың мүддесін қамтамасыз ету барысында жүргізілетін әлеуметтік-экономикалық реформалар;
- балаларды тәрбиелеу мен дамытудың басымдылығын қамтамасыз ету;
- сатып алудағы балалар мен қоғамның қарым-қатынасын ізгілендіру оң өмірлік тәжірибе және оң әлеуметтік бағдар;
- мүліктік құқықтарды қорғауда мемлекеттің кепілдіктерін арттыру, кәмелетке толмағандардың тұрғын үй және басқа да заңды мүдделері мен

құқықтарының, зейнетақылардың, жәрдемақылардың және Жәрдемақылардың уақтылы және толық төленуін бақылауды күшейту баланы күтіп-бағуға бағытталған алименттерді;

- қызметті үйлестіру, өкілеттіктерді бөлу және барлық деңгейдегі билік органдарының проблемаларды шешудегі жауапкершілігі кәмелетке толмағандар;

- кәмелетке толмағандар туралы заңнаманы халықаралық құқықтық стандарттарға сәйкестігі;

- балалардың әртүрлі тиімді нысандарға қол жеткізуіне ықпал ету қорғау, олардың шағымдары мен өтініштерін қарау. Мүмкіндікті қамтамасыз ету балалардың барлық инстанцияларға, оның ішінде соттық және баланың атынан талап-арыздарды қолдауды жүзеге асыру;

- кәмелетке толмағандардың құқықтары мен бостандықтары туралы хабардар болуын арттыру;

- кәмелетке толмағандардың проблемаларын шешудегі жариялылық пен ашықтық, олардың білім алу, Әлеуметтік және құқықтық қорғалу құқықтарын қамтамасыз ету.

Қадағалаусыз қалудың алдын алудың мемлекеттік саясатын іске асыру кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтары мен балалардың әртүрлі топтарына көзқарас:

- ізгілендіруді қамтамасыз ететін шаралар кешенін жүзеге асыру баланың қоғамы, оның жеке басының үйлесімді дамуы, алдын-алу мектеп және әлеуметтік бейімделу. Бұл процесте мыналар болуы керек барлық қызметтер мен мекемелер тартылған: білім беру, әлеуметтік қорғау, әлеуметтік-мәдени, құқықтық, ақпараттық қолдану аясын кеңейтетін жұмыс түрлерін дамыту түзету мақсатында қоғамдық және Мемлекеттік ықпал ету әдістерін аймақтағы балалардың мінез-құлқы мен әлеуметтік бейімделуі әлеуметтік қауіп-қатер (жоғары мектеп және әлеуметтік жұмыс істемейтін және оқушылар емес, ауытқулары бар психикалық және интеллектуалдық даму және т. б.);

- әлеуметтік көмекті қамтамасыз ететін төтенше шараларды қабылдау және кәмелетке толмағандардың құқықтары мен заңды мүдделерін оңалту, қорғау, қиын өмірлік жағдайға тап болған балалар ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар; мүгедек балалар; және (немесе) дене дамуының құрбандары; Қарулы және халықаралық қақтығыстар, экологиялық және техногендік апаттар, босқындардың және мәжбүрлі қоныс аударушылардың отбасыларынан шыққан балалар; төтенше жағдайларда қалған балалар; зорлық-зомбылық құрбаны болған балалар, жазасын өтеп жүрген, бас бостандығынан айыру түріндегі тәрбие арнайы оқу - тәрбие колонияларындағы балалар;

отбасыларында тұратын балалар мінез-құлықтағы ауытқулар; өмірі объективті болып табылатын балалар қалыптасқан жағдайлар нәтижесінде бұзылған және мүмкін емес бұл жағдайларды өз бетінше немесе отбасының көмегімен жеңу).

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Бреева Е. Б. Қазіргі қоғамдағы балалар. М., 1999. – 368с.
2. Буянов М. И. дисфункционалды отбасынан шыққан бала: балалар психиатрының жазбалары. — М., 1988.
3. «Жастар жетістіктері» қоғамдық қорының жаршысы. Қолданбалы экономика. 2001. Вып. 7. Б.31.
4. Дармодехин С. В. балалардың панасыздығы// Педагогика, 2001. №5, 3 б.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕЛЕРДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ТЕАТРАНДЫРЫЛҒАН ҚЫЗМЕТ ТҮРЛЕРІ

Қадырова Құндыз Бауыржанқызы
Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к. Ермекбаев М.

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика, театр.

Балабақшадағы театрландырылған іс – шаралар таңертең және кешке ұйымдастырылуы мүмкін-реттелмеген уақытта; басқа сабақтарға органикалық түрде кіреді (музыкалық, бейнелеу өнері және т.б.), сонымен қатар ана тілі мен қоршаған әлеммен танысудың апталық кестесінде арнайы жоспарланған.

Театрландырылған іс-әрекеттің барлық ұйымдастырылған формалары әр балаға жеке көзқарасты қамтамасыз ететін шағын кіші топтарда жүргізілгені жөн. Сонымен қатар, әр уақытта кіші топтар сабақтың мазмұнына байланысты әртүрлі жолмен қалыптасуы керек.

Сабақ. Сабақтар танымдық, тәрбиелік және дамытушылық функцияларды бір уақытта орындауы керек және тек қойылымдарды дайындауға ғана байланысты емес. Олардың мазмұны, формалары мен әдістері бір уақытта үш негізгі мақсатқа жетуге ықпал етуі керек: сөйлеу және театрлық-орындаушылық дағдыларды дамыту; шығармашылық атмосферасын құру, балалардың әлеуметтік – эмоционалды дамуы. Сондықтан мұндай сабақтардың мазмұны тек мәтінмен, кез-келген әдеби шығармамен немесе ертегімен танысу ғана емес, сонымен қатар ым-ишара, бет-әлпет, қозғалыс, костюмдер, мизансценамен, т. б. танысу болып табылады. көрнекі тілдің «белгілерімен». Сондай – ақ, театрландырылған сабақтардың мазмұнына: қуыршақ спектакльдерін қарау және олар бойынша әңгімелесу; драматизация ойындары; түрлі ертегілер мен сахналауларды ойнау; орындаудың мәнерлілігін қалыптастыру бойынша жаттығулар (ауызша және ауызша емес); балалардың әлеуметтік – эмоционалды дамуы бойынша жаттығулар кіреді.

Осылайша, театрландырылған іс-шаралар балалардың өзіне деген сенімін дамытуға, әр бала өзін белгілі бір кейіпкер ролінде көрсете алатын кезде мінез-құлықтың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Ол үшін әртүрлі әдістерді қолдану қажет:

балалардың рөлді қалауы бойынша таңдауы;
басты рөлдерге тек батыл ғана емес, ұялшақ, ұялшақ балаларды тағайындау;

карточкалар бойынша рөлдерді бөлу (балалар мұғалімнің қолынан кейіпкер схемалық түрде бейнеленген кез-келген картаны алады);

барлық балалардың барлық рөлдерді кезекпен ойнауы.

Балаларды «әртістер мен көрермендерге», яғни басқалардың қалай ойнайтынын «үнемі сөйлейтін» және «үнемі қарайтын» деп бөлу туралы ойға да жол берілмейді. Сабақ атмосферасында балалар «сахнаға» шығудан қорықпауы үшін қателіктен қорқуға жол бермеу керек. Сондықтан, бір нәрсені «ойнауды» немесе «көрсетуді» ұсына отырып, мұғалім Нақты балалардың нақты мүмкіндіктеріне негізделуі керек. Сондықтан мұғалімнің алдында екі негізгі міндет тұр:

Баланың не сезінетінін, оның тәжірибесі не нәрсеге бағытталғанын, олардың қаншалықты терең және байсалды екенін түсіну, түсіну;

Оған өз сезімдерін толық білдіруге көмектесу, оның белсенділігі көрінетін ерекше жағдай жасау, оны естіген адамдарға көмектесу.

Осыған сәйкес әр баланың практикалық әрекеті осы сабақтарды өткізудің маңызды әдістемелік қағидасы болып табылады.

Жеке жұмыс. Театр іс – әрекетін ұйымдастырудың тағы бір түрі-тәрбиешінің баламен жұптасқан жұмысы-бір-бірден. Мұндай оқыту көбінесе жеке деп аталады. Жеке жұмыс барысында мұғалім мен бала арасында тығыз байланыс бар. Бұл тәрбиешіге баланың сезімдерін тереңірек зерттеуге, оның тәжірибесі не нәрсеге бағытталғанын, олардың қаншалықты терең және байсалды екенін түсінуге мүмкіндік береді; мұғалімге білімдегі олқылықтарды анықтауға, оларды жүйелі жұмыс арқылы жоюға көмектеседі. Сондай – ақ, жеке жұмыс баланы алдағы іс-шараларға (сабақ, драматизация ойыны, спектакльдегі жұмыс) дайындауға көмектеседі. Бұл жұмыс барысында одан әрі қызметтегі білім, Дағдылар бекітіледі, жалпыланады, толықтырылады, жүйеленеді.

Балалардың өзіндік қызметі-театрландырылған ойындар.

Театрландырылған ойындар пайдаланады балалардың өзгермейтін махаббат. Театр ойындарының баланың жеке басына жан-жақты әсері оларды күшті, бірақ интрузивті емес педагогикалық құрал ретінде пайдалануға мүмкіндік береді, өйткені ойын барысында бала өзін еркін, еркін, табиғи сезінеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Артемова Л.В. мектеп жасына дейінгі балалардың театрландырылған ойындары. М., Ағарту, 1991.

2. Антипина Е.А. балабақшадағы балалардың театрландырылған іс-әрекеті: ойындар, жаттығулар, сценарийлер. М., со Сфера, 2003.

3. Антропова М.В. мектеп жасына дейінгі балаларға арналған сабақтарды ұйымдастырудың психологиялық-педагогикалық және гигиеналық тәсілдері. // Мектепке дейінгі білім беру № 24 (96), 2002.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТЕАТРЛАНДЫРЫЛҒАН ІС ӘРЕКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ҚОЛДАУ

Қадырова Құндыз Буыржанқызы
Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к. Ермекбаев М.

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика моральдық.

Эстетикалық тәрбие-бұл сұлулықты қабылдауға, сезінуге, бағалауға және көркемдік құндылықтарды құруға қабілетті шығармашылық тұлғаны қалыптастырудың мақсатты процесі (Б.Т. Лихачев). Мұндай анықтау қатысы бар кемелденген тұлға. Алайда, мектепке дейінгі және тіпті ерте жастағы балалар қоршаған ортадағы әдемі жағдайға, музыкаға, поэзияға, бейнелеу өнері объектілеріне, табиғатқа жауап бере алады, өздері сурет салуға, мүсіндеуге, ән айтуға, билеуге, өлең жазуға тырысады. Балаларға арналған бұл бақылаулар эстетикалық тәрбие мектеп жасына дейінгі балаларға қатысты мүмкін және қажет деп санауға негіз береді.

Эстетикалық тәрбие-бала тәрбиесінің маңызды жағы. Бұл сенсорлық тәжірибені, тұлғаның эмоционалды саласын байытуға ықпал етеді, шындықтың моральдық жағын білуге әсер етеді (мектеп жасына дейінгі бала үшін «әдемі» және «мейірімді» ұғымдары бірдей екендігі белгілі), танымдық белсенділікті арттырады, тіпті физикалық дамуға да әсер етеді. Эстетикалық тәрбиенің нәтижесі-эстетикалық даму.

Қазіргі педагогика эстетикалық тәрбиені өмірдегі және өнердегі сұлулықты қабылдау, сезіну, түсіну қабілетін дамыту, сұлулық заңдарына сәйкес қоршаған әлемді өзгертуге қатысуға деген ұмтылысты тәрбиелеу, көркемдік іс-әрекеттермен таныстыру және шығармашылық қабілеттерін дамыту ретінде анықтайды.

Эстетикалық тәрбиеде өнерге ерекше рөл беріледі. Қызықты және қуанышты, ол балаларға өмірлік құбылыстардың әлеуметтік мағынасын ашады, оларды қоршаған әлемге мұқият қарауға мәжбүр етеді, жанашырлыққа, зұлымдықты айыптауға итермелейді. Өнер арқылы эстетикалық тәрбие "көркемдік тәрбие"терминімен белгіленеді.

Тұлғаның жан-жақты және үйлесімді даму принципі еңбекқорлықты, жалпы мәдениетті, сұлулық сезімін дамытуды білдіреді. Эстетикалық принцип жалпы білім беру жүйесіне кіреді. Эстетикалық тәрбие педагогиканың оқшауланған саласы емес, оның барлық тараптарымен өзара әрекеттеседі.

Толыққанды ақыл-ой мен физикалық даму, моральдық тазалық және өмір мен өнерге белсенді көзқарас тұтас, үйлесімді дамыған тұлғаны сипаттайды, оның моральдық жетілуі көбінесе эстетикалық тәрбиеге байланысты.

Педагогтар мен психологтардың заманауи зерттеулері соңғы жылдары балалардың ақыл – ой және эстетикалық белсенділік, адамгершілік-еріктік қасиеттерінің деңгейі айтарлықтай жоғарылағанын көрсетті.

Эстетикалық тәрбиенің міндеттері мектеп жасына дейінгі баланың моральдық келбетін қалыптастырумен тікелей байланысты. Баланы адам қарым – қатынасындағы жақсылық пен жамандықты ажырата білуге, формалардың, сызықтардың, дыбыстардың, түстердің сұлулығын қабылдауға үйрету-бұл оны жақсырақ, таза, мағыналы ету.

Эстетикалық тәрбиедегі моральдық бағыттың ең тән белгілері: балалардың түсінуіне қол жетімді әлеуметтік өмір құбылыстарына эмоционалды реакциясы; басқалардың қуанышы мен қайғысына жанашырлық таныту; өмірді, кем дегенде, ойында өзгертуге белсенді әрекет ету; өмірді безендіретін қол жетімді көркем жұмысқа қатысу ниеті; бірлескен іс-қимыл қажеттілігі, басқалардың жетістіктерінен ләззат алу мүмкіндігі және т.б.д.

Ерте балалық шақтың көркемдік әсерлері күшті және ұзақ уақыт, кейде өмір бойы есте қалады. Баланың сәтті көркемдік дамуы үшін жасына сәйкес балалардың іс-әрекеттері мен ойын-сауықтарының әртүрлі формалары мен түрлерін дұрыс қолдану қажет.

Эстетикалық тәрбие қазіргі заманмен тығыз байланысты, көбінесе оны анықтайды. Шындықтың эстетикалық дамуы өмірге жақындықты, әлемді, қоғамды, табиғатты, пәндік ортаны өзгертуге деген ұмтылысты қамтиды.

Қазіргі жағдайда балабақшада эстетикалық тәрбиенің келесі міндеттері алға қойылған:

1. Әдемі қабылдауды, эстетикалық сезімдерді, балалардың идеяларын жүйелі түрде дамыту. Өнердің барлық түрлері, табиғаты мен өмірі бұған ықпал етеді, тікелей эмоционалды жауаптылық, қуаныш, толқу, таңдану, ынта тудырады.

2. Балаларды өнер саласындағы іс-әрекеттермен таныстыру, оларды бастапқы, көркемдік білімге, практикалық дағдыларға үйрету, қоршаған ортаға, қоғамдық қатынастарға Сұлулық элементтерін енгізу қажеттілігі мен әдетін тәрбиелеу.

3. Балалардың эстетикалық талғамының негіздерін және өнер туындылары мен өмір құбылыстарын өз бетінше бағалау қабілетін қалыптастыру.

4. Балалардың көркемдік-шығармашылық қабілеттерін дамыту. Олардың өнермен байланысты іс-әрекеттері әрдайым артта қалуы керек, қуанышты ұмтылысқа, шығармашылық қиялға, бастамаға толы болуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Артемова Л.в. мектеп жасына дейінгі балалардың театрландырылған ойындары. М., Ағарту, 1991.

2. Антипина Е. А.балабақшадағы балалардың театрландырылған іс-әрекеті: ойындар, жаттығулар, сценарийлер. М., со Сфера, 2003.

3. Антропова М. в.мектеп жасына дейінгі балаларға арналған сабақтарды ұйымдастырудың психологиялық-педагогикалық және гигиеналық тәсілдері. // Мектепке дейінгі білім беру № 24 (96), 2002.

СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ ДАМУЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Захарова Эльмира Амановна

Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к. Керімбекова А.А.

Кілт сөздер: педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, эстетикалық, практика, «Пиктограмма» әдістемесі, ойлау, шығармашылық.

Сөйлеу – баланың психикалық дамуының ең негізгі бөлігі, ол бала өмірінің алғашқы жылдарында қалыптаса бастайды. Сөйлеу арқылы бала қоршаған ортамен байланыс жасап, танымдық белсенділігі пен ойлау жүйесінің дамуы үшін қажетті ақпарат алады. Сөйлеудің коммуникативтік функциялары ойлау дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді, ал бұл өз кезегінде баланың бейімді тәртібін, эмоциялық-ерік-жігер қасиеттерін және адами тұлғасын құруға өз үлесін қосады. Сөйлеудің танымдық қызметі сөйлеудің коммуникативтік қызметімен тығыз байланысты. Сөйлеудің реттеуші қызметі 4-5 жасқа қарай қалыптасады, ол кезде баланың саналы сөйлеу қабілеті дами түседі. Бұл қызметтің дамуы баланың іштей сөйлеу, тәртібі мен интеллектуалды қызметін реттей және басқара алу қабілетінің дамуымен тығыз байланысты.

Сөйлеу дағдыларының қалыпты даму тәртібі:

Балалардың сөйлеу қабілетіндегі бұзушылықтарды уақытында анықтау үшін балалардың сөйлеу дағдыларының қалыпты даму заңдылықтарын білу қажет. Балалар алғашқы сөздерін өмірінің 1-ші жылының соңында айта бастайды, алайда сөйлеу аппараты балаларда бұдан ертерек, өмірінің алғашқы айларынан бастап жаттықтала бастайды, сондықтан бір жасқа дейінгі мерзім сөйлеу қабілетінің даму жолында дайындық кезеңі болып табылады. Сөйлеуге дейінгі реакциялардың біртіндеп дамуы мынандай болады: 1,5-3 айда үілдеу, гүлдеу; 4-6 айда «сыбызғы» (әртүрлі дыбыстар тізбегі); 6-7 айда былдырлау; 8-11 айда былдыр сөздерді айту пайда болады.

Сөйлеу қабілетінің дамуы бұзылған кезде бұл бала тұлғасының жалпы қалыптасуына, оның интеллектуалдық дамуы мен тәртібіне ықпал етеді, оқуда және қоршаған ортамен тіл алысуда қиындықтар туғызады.

Сөйлеу қабілетінің бұзылуы – орталық жүйке жүйесінің (ОЖЖ) әртүрлі деңгейінің күрделі бұзылыстар кешені: ми қабығы, қабықтың асты, диэнцефалдық бөлігі, ми бағаны. Бұл бұзылыстардың құрылымы әртүрлі болады: атрофия және ишемия бөліктері, киста мен ісіктер, мидің белгілі бір жүйелері мен бөліктерінің биологиялық жетіспеушілігін тудыратын тамыр бұзылыстары. Мұндай бұзылыстар аясында мидың ғана емес, сонымен қатар сенсорлық жүйелердің дисфункциялары пайда болады.

Алалия – сөйлеу қабілетінің жүйелі дамымауы, бассүйек миының үлкен жарты шарлары қабықтарында сөйлеу орталықтары дамуының

жеткіліксіз деңгейі, ол туа біткен немесе сөйлеуге дейінгі мерзім кезінде, онтогенездің ерте сатысында жүре пайда болуы мүмкін.

Бас миы қабығының сөйлеу бөліктерінің жергілікті бұзылыстары салдарынан сөйлеу қабілетін толық немесе жартылай жоғалту афазия деп аталады. Афазия – қалыптасып қойған сөйлеу қабілетінің жоғалуы, сондықтан мұндай диагноз 3-4 жастан кейін қойылады.

Дизартриялар – сөйлеу бұлшықеттері иннервациясының бұзылуы салдарынан сөйлеудің дыбыс шығару қызметінің бұзылуы. Орталық жүйке жүйесінде бұзылыстардың орналасуына қарай дизартриялар мынандай түрлерге бөлінеді: псевдобульбарлық, бульбарлық, қабық астында, мишықтық.

Сөйлеу қабілеті бұзылуының себептері әртүрлі болуы мүмкін, мысалы орталық жүйке жүйесінің перинаталдық зақымдаулары – ананың жүктілік және босану кезіндегі аурулары мен қиындықтары (ұрықтың гипоксиясы, құрсақ ішіндегі инфекциялар, шала туу, босану кезіндегі жарақаттар), артикуляциялық аппарат қызметінің ақаулары, есту қабілетінің зақымдануы, баланың жалпы психикалық дамуындағы артта қалушылық, тұқымқуалаушылық пен жағымсыз әлеуметтік факторлардың ықпалы. Дене дамуында ақаулары бар, ерте жасында ауыр ауруларға шалдыққан, әлсізденген, дұрыс тамақтанбайтын балалардың да сөйлеу қабілеті бұзылады.

Жыл сайын Ана мен бала орталығында амбулаторлық түрде осындай диагнозбен 300-350 бала емделеді. Соңғы кезде сондай диагнозбен ауыратын балалар саны өсе түсуде.

Бұл бұзылыстарды ертерек анықтау үшін шағым мен анамнез жинаудан басқа нейровизуализация жасау қажет: бас миының функционалдық жағдайын бағалауға көмектесетін электроэнцефалография жүргізу керек. Балалардың сөйлеу қабілетінің бұзылуын емдеу кезінде тәрбиелеу шарттарын өзгерту ғана емес, сонымен қатар дәрігерлердің үнемі кеңес беруі, сабақ жүргізуі қажет. Бұл бұзылыстарды түзету үшін ұзақ уақыт және көп күш жұмсау керек болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Аксарина Н. М. ерте жастағы балалардың жоғары жүйке қызметінің дамуының негізгі кезеңдері мен ерекшеліктері / Н. М. Аксарина. М., 1974.
2. Анохин П. К. функционалды жүйелер физиологиясының очерктері / П. К. Анохин. -М.: Медицина, 1975. 447 Б.
3. Арушанова А. Г. балалардың сөйлеу және сөйлеу қарым-қатынасы / А. Г. Арушанова. М., 1999.
4. Архипова Е. Ф. ерте жастағы балалармен логопедиялық жұмыс / Е. Ф. Архипова. М.: АСТ: Астрель, 2006. - 222 б.

ДАМЫТА ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БЕЛСЕНДІЛІКТЕРІН АРТТЫРУ

Бимырзаева Айнұр Жарылқасынқызы
Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к. Ермекбаев М.

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, ғылыми инновациялар, практика.

Прогресті алға жылжытатын ғылыми инновациялар адам білімінің барлық салаларын қамтиды. Бұл педагогикалық мақсаттарға жету үшін қолданылатын барлық жеке аспаптық және әдіснамалық құралдардың жиынтығы мен жұмыс жүйесі. Ол оқытудың ең ұтымды жолдары мен әдістерін зерттейтін ғылым ретінде де, оқу процесінде қолданылатын принциптер, алгоритмдер мен реттегіштер жүйесі ретінде де, нақты білім беру процесі ретінде де әрекет етеді.

Инновациялық технология сұрақтарға жауап беруі керек: оқу (ұжымдық) қызметті қалай жақсы ұйымдастыруға және қойылған мақсаттарға жету үшін оны басқаруға; табысты қызметті қамтамасыз ету үшін педагогикалық өзара әрекеттесу субъектілері не білуі, білуі және болуы керек.

Педагогикалық ғылымдағы инновация ұғымы. Бұл жағдайда мұғалім, оқу процесінің жетекшісі (технологы) инновациялық технологиялардың, идеялардың, мектептердің, бағыттардың кең спектріне назар аударуы керек, бұрыннан белгілі нәрсені ашуға уақыт жұмсамауы керек. Бүгінгі таңда білім беру технологиясының барлық арсеналын зерттемей, педагогикалық сауатты маман болу мүмкін емес.

Қазіргі уақытта Инновациялық білім беру технологияларына көп көңіл бөлінуде. Бұл терминология нені білдіреді?

Инновация (ағылш. Innovation-жаңашылдық, жаңашылдық) - бұл жүйе ішіндегі өзгерістер. Педагогикалық түсіндіруде және жалпы мағынада инновация оқу-тәрбие процесінің барысы мен нәтижелерін жақсартатын педагогикалық жүйеде инновацияларды білдіреді.

Педагогикалық инновациялардың мәнін түсіндіру өте қайшылықты. «Кәсіби педагогикада» мынадай анықтама беріледі: «инновациялар-техника, технология, педагогика, ғылыми зерттеулер саласындағы жаңа практикалық құралдарды (жаңалықтар, жаңалықтар) жасаудың, таратудың және пайдаланудың кешенді процесі»

Жаңа практикалық құрал жоқ – инновация да жоқ. Алайда, бәрі оңай емес: педагогикада «жаңа практикалық құралдар» онша көп емес. Демек, инновацияны тек құралдарды жасау мүмкін емес. Инновациялар-бұл педагогикалық жүйені сапалы жетілдіру бірлігінде алынған идеялар, процестер, құралдар және нәтижелер [3].

Инновация объектілері келесі мәселелер болып табылады: оқу-тәрбие іс-әрекетінің мотивациясын қалай арттыруға болады; сабақта оқытылатын

материалдың көлемін қалай арттыруға болады; оқу қарқынын қалай жылдамдатуға болады; уақыт шығынын қалай жоюға болады және т. б.

Оқу-тәрбие процесінің белсенді түрлерін, оқыту мен тәрбиелеудің жаңа технологияларын қолданудың ойластырылған әдістерін енгізу – инновациялық идеяларды әзірлеудің тұрақты саласы.

Педагогика ғылымында ұсынылған идеялардың әзірлену деңгейіне сәйкестік критерийі бойынша жалпы және жеке инновациялық жобалардың көп санын талдау («белгілі – белгісіз» қағидаты бойынша іріктеу), сондай – ақ педагогикалық практикада пайдалану («болды-болмады» қағидаты бойынша іріктеу) жалпы педагогикалық инновацияларға жатқызылуына мүмкіндік берді:

1. педагогикалық ғылым мен педагогикалық практика жүйесін қамтитын оқу-тәрбие процесін оңтайландырудың жаңа, бірақ үнемі өзекті және толық емес жалпы идеясы мен практикалық технологиясы;

2. гуманистік педагогика оның теориялық ережелері мен практикалық технологияларының жиынтығында;

3. педагогикалық процестерді ұйымдастыруға және басқаруға жаңа идеяларға негізделген тәсілдер;

4. жаңа идеялар мен ақпараттандыру, бұқаралық коммуникация құралдарын қолдануға негізделген технологиялар.

Қазіргі уақытта білім беру процесін дамыту құралдарының ішінен, ең алдымен, интуитивті дамудан педагогикалық жобаны ғылыми негізделген құруға, әр элемент пен кезеңнің негізділігіне, объективті диагноз қойылған түпкілікті нәтижеге назар аударуға, сондай-ақ оны іс жүзінде енгізуге көшуді бөліп көрсету керек.

Танымдық іс-әрекет-танымдық қызығушылық негізінде оқуды ынталандыратын баланың іс-әрекетінің жетекші түрлерінің бірі. Сондықтан оқушылардың танымдық белсенділігін жандандыру оқыту (оқыту және оқу) әдістерін жетілдірудің ажырамас бөлігі болып табылады. Оқушылардың белсенділігі туралы кең түсінік философиялық, әлеуметтік, психологиялық және басқа аспектілерге ие. (Аристотель, Э.и. Моносзон, и. Ф. Харламов және т. б.) психологиялық-педагогикалық тұрғыдан қарастырылған бұл ұғым оқу мақсаттарымен байланысты [3]. Оқушылардың белсенді оқу іс-әрекетін ұйымдастыру мақсаттары арқылы әдістемелік жүйенің барлық басқа компоненттеріне және олардың өзара байланысына әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Варенова Т. В. Қысқаша педагогика тарихы. – Мн., 2004. – 289 Б.
2. Воронцов Э. Білімнің күші. Отандық және шетелдік авторлардың афоризмдері. – М., 1979. – 158 б.
3. Выготский Л. С. педагогикалық психология. М., 1996. – 234 б.
4. Сарайлар А. Т. Жан-Жак Руссо. -М.: Ғылым, 1980. – 178 б.
5. Давыдов В. В. Теориясы, дамыта оқыту. М., 1996. – 175 б.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕ М.МОНТЕССОРИДІҢ ӨЗІН- ӨЗІ ДАМУ ТУТ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАМУ

Утешова Салтанат Айдархановна

Ғылыми жетекшісі:

Искакова Паридә Қуандыққызы – п.ғ.к., доцент

Кілт сөздер: *Монтессори педагогикасы, педагогика, психология ақылы-ой, төзімділік, даму, қамқорлық*

1900ж Марияның өзі дамуында ауытқушылықтар бар балаларға арналған Еуропадағы бірінші оқу орнына басшылық етті. Оның кішкентай емделушілері нашар сөйлегендіктен, ол саусақтардың ұсақ моторикаларын жаттықтыру арқылы сөйлеуді дамытатын арнайы жаттығулар және балалардың өзіндік сенсорлық тәжірибе негізінде қоршаған ортаны зерттей алатын арнайы құралдар және ойындар әзірледі. Сөйтіп, Монтессори өзінің бірегей дидактикалық құралдарын әзірлей бастады.

Бірақтар уақыт өткеннен кейін оның тәрбиеленушілері оқу, жазу және есептеуді кәдімгі мектептегі өздерінің құрдастарынан бұрын үйренді.

1909ж бастап М.Монтессори жүйесі өмірге белсенді түрде енгізіле бастады. Түрлі елдердің педагогтары үшін курстар ашылды. 1910ж әлемнің көптеген тілдеріне аударылған «Монтессори әдісі» атты кітап жарық көрді.

1929ж Мария Монтессори қазіргі кезде де жұмыс істеп жатқан халықаралық Монтессори Ассоциациясының (АМІ) негізін салды. Италиядағы фашистік тәртіп кезеңінде Марияның елден кетуіне тура келді. Ол Еуропаға 76 жасында қайтып келді. Көптеген еңбектерін шығарды, оқу курстарын жүргізді, психологиялық еңбектер жазды. 1950ж оған Амстердам университетінің профессоры атағы, докторлық құрметті дәрежесі берілді.

Бұл әдіс бойынша 3 жастан 6 жасқа дейінгі балалар зейінін, шығармашылық және логикалық ойлау қабілетін, есте сақтауды, сөйлеуді, елестетуді, қимылды дамытады. Монтессори әдісінің негізгі қағидасы- «оқы, оқы» деп күштеп емес, ойын арқылы оқыту және баламен дербес тіл табысуға негізделген жаттығуларды таңдап алу. Мұнда бала дидактикалық материалдар мен сабақ уақытының ұзақтығын өзі таңдайтын болғандықтан оқытуда ерекшеліктер бар. Сондай-ақ, олар өз қателіктерін өздері көріп, соны өздері түзеп отырады. Монтессори бөлмесінде «Барлығымен еркін айналыс, бірақ басқаларға кедергі жасама» деген ереже үнемі сақталады.

Бүгінде осы әдіспен жұмыс істейтін балабақшалар көптеп ашылып жатыр. Балабақшадағы ұстаздар міндетті түрде дайындық курсынан өтеді. Монтессори әдісінде сыныптық сабақ системасы жоқ, мектеп партасының орнына жеңіл қозғалатын столдар мен отырғыштар, кілемшелер қолданылады. Монтессори ұстаз баланың өз бетімен жұмыс жасауын қадағалайды. Монтессори әдісі үш негізгі бөлімнен тұрады: бала, қоршаған орта, ұстаз.

Монтессори әдісінің мақсаты:

- балаларды еркін тәрбиелеп, өмірге бейімдеу;
- өмірде өз мақсаты бар екенін қалыптастыру;
- балалардың өзінің үйреніп, өзін дамытуына жаңа мүмкіндіктер беру.

Монтессори ұстазының міндеті:

- балаға өз жұмысын басқаруға көмектесу;
- негізгі түстерді айыра білуге үйрету;
- ұсақ моториканы дамыту;
- алғашқы математикалық, ғарыштық түсініктерді қалыптастыру;
- зейінін тұрақтандыру;
- тәртіпке үйрету;

Монтессори бөлмесі 5 аймаққа бөлінген:

1. Сенсорлық аймақ.
2. Математика-лық аймақ.
3. Күнделікті өмір жаттығулары аймағы.
4. Тілдік аймақ.
5. Ғарыштық аймақ.

Мария Монтессори тарапынан ұсынылған тәрбиелеу жүйесі. Монтессори әдістемесі әрбір тәрбиеленушіге деген даралы тәсілдемеге негізделген. Бұған сәйкес, балдырғандар мен бүлдіршіндер дидактикалық материалдар мен сабақ ұзақтығын әрдайым өздері таңдай отырып, өзіндік ағыммен ырғақта дамиды.

Балалардың табиғи қажеттіліктері мен үрдістері үшін даярланған. Педагогтарды білім көзі ретінде емес, оқушылар сынамалар мен қателіктер арқылы проблемаларды шешетін, жаңалықтар ашатын және тәжірибелер арқылы үйренетін динамикалық, даяр орта ұйымдастырушы ретінде елестетіңіз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. «Қазақстан Республикасы мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының оқу – тәрбие үдерісіне М.Монтессоридің педагогикалық жүйесін енгізу бойынша әдістемелік нұсқаулық» Ж.Мақатова, Б.Иманбекова, Қ.Қалдарова, Л.Корнекова. Алматы, 2013 жыл.

2. «Монтессори - терапия және Монтессори - педагогика оңалту саласында» Астана – 2012 жыл

ҚР-ДАҒЫ ОТБАСЫЛЫҚ ҚОЛАЙСЫЗДЫҚТЫҢ, ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕТІМДІКТІҢ, ПАНАСЫЗ ҚАЛУДЫҢ ЖӘНЕ ҚАДАҒАЛАУСЫЗ ҚАЛУДЫҢ АЛДЫН АЛУ

Қарабаева Жайна Амантаевна

Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к. Ермекбаев М.

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, жасөспірім, қадағалаусыз, панасыз.

2007 жылғы жағдай бойынша ҚР-да 9 млн. бала тұрады. Жаһандану, қоғамның ауқымды әлеуметтік-экономикалық өзгерістері жағдайындағы ҚР

болашағы балаларды тәрбиелеу, оқыту, физикалық және рухани дамыту, оларды тез өзгертін әлемдегі өмірге дайындау деңгейімен айқындалады. Өткен онжылдықта Мемлекеттік әлеуметтік саясат шараларын іске асыру қолда бар ресурстар шеңберінде мүмкіндігінше барынша қамтамасыз етуге мүмкіндік берді:

- балалардың өмірі мен дамуын қамтамасыз етудің негізгі кепілдіктерін сақтау және өмір сүру деңгейіндегі шығындарды азайту;

- балалардың білім беру және денсаулық сақтау жүйелеріне қолжетімділігін сақтау, балалы отбасыларды материалдық қолдаудың әртүрлі нысандарын дамыту;

- бала құқықтарын құрметтеу негізінде балалармен қарым-қатынасты ізгілендіру; жаңа әлеуметтік тәуекелдер туындаған жағдайда балалардың алдын алу және әлеуметтік оңалту тетіктерін құру;

- Балалардың құқықтарын және балаларға қатысты саясат шараларын заңнамалық қамтамасыз ету.

Сонымен қатар, РКпо-дағы балалық шақтың өткір проблемалары бұрынғысынша өзекті, ал оларды шешу қарқыны – анық жеткіліксіз, бұл елдің болашағына елеулі қатер төндіреді. Балалы отбасылардың кедейлігі көптеген балаларға негізгі әлеуметтік қызметтер мен дамуға қол жеткізуді қиындатады. Балаларға қатысты зорлық-зомбылық, балалардың панасыздығы мен қадағалаусыздығы, әлеуметтік жетімдік өткір әлеуметтік проблемаға айналды. Бірінші кезекте әлеуметтік оңалту мен бейімдеуге, қоғамға ықпалдасуға мұқтаж балалардың неғұрлым осал санаттарына жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар жатады (748 мың адам), мүгедек балалар (554 мың адам), әлеуметтік қауіпті жағдайдағы балалар (554,3 мың адам).

ҚР Федерациясы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрлігінің деректері бойынша 2007 жылдың соңында 274,8 мың осындай отбасы есепте тұр, оларда 489,5 мың бала тұрады (2006 жылы – 309,1 мың отбасы, 554,3 мың бала; 2005 жылы – 364,3 мың отбасы, 676,6 мың бала). Жетім балаларды жаңа анықтау саны азайып келеді. 2007 жылы осындай 123 мың бала анықталды, 2006 жылғы 127 мыңға қарағанда. Бұл ретте алғаш анықталған жетім балалардың 80% - ы – «әлеуметтік» себептер бойынша (ата-аналардың күш қолдану сипатындағы әрекеттерінен көрінетін бала құқықтарының бұзылуы, сондай-ақ баланың мұқтаждықтарын елемей, ата-ана міндеттерін орындаудан жалтару) ата-анасының қамқорлығынсыз қалған «әлеуметтік жетімдер» деп аталады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1.Алексеева Л.С. үйсіз адамдар әлеуметтік дискриминация объектісі ретінде. Социс. 2003. № 9.
- 2.Беличева С.А. ҚРдің алдын-алу саясаты мен практикасының қазіргі жағдайы. Психоәлеуметтік және түзету-оңалту жұмыстарының жаршысы. 1998. № 2. — 94 б.
- 3.Әлеуметтік педагогика. М.: Сфера, 2004. — 352 б.

ПАНАСЫЗ ҚАЛҒАНДАР ЖАСӨСПІРІМ МЕН БАЛАЛАРМЕН ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС САЛАСЫ

Карабаева Жайна Амантаевна
Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к. Ермекбаев М.

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, жасөспірім, қадағалаусыз, панасыз.

Балалар ортасында өзін-өзі бұзатын мінез-құлықтың таралуы, әлеуметтік иеліктен шығарудың жоғарылауы, кәмелетке толмағандардың құндылық бағдарларының мазмұнындағы өзгерістер қазіргі экономикалық дағдарыстың салдары болды. Балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуы жаппай сипат алды.

Статистикаға сәйкес, қазір Ресейде әр ірі қалада 20-дан 45 мыңға дейін көше балалары мен жасөспірімдері бар. Түрлі ақпарат көздеріне сүйенсек, біздің еліміздегі көше балаларының жалпы саны, кейбір жағдайларда, екіден үш миллионға дейін, ал басқаларында бір жарым миллионнан екі миллионға дейін. Көшедегі адамдардың санын есептеудегі мұндай белгісіздік көптеген себептермен, атап айтқанда, оларды анықтау мен есепке алудағы қиындықтармен түсіндіріледі.

Балалардың қалуы өскелең ұрпақ пен жалпы қоғам үшін қауіпті үрдістерді туындатады: балалар құқықтарының жаппай бұзылуы, жасөспірімдердің ерте маскүнемдігі мен нашакорлығының өсуі, кәмелетке толмағандар жасаған қылмыстар санының көбеюіне әкеледі (соңғы бес жылда - 2,8 есе), жыныстық жолмен берілетін аурулар санының өсуі, жасөспірім қыздардағы жүктілік пен босанудың жоғары деңгейі, қылмыстың жасаруы: әрбір үшінші қылмыстық әрекетті 8-14 жастағы балалар және т. б.

Қазіргі уақытта бейімделмеген балаларды қайта әлеуметтендіру және оларды қоғамға бейімдеу бойынша жұмыста айқын артықшылықтар да, кемшіліктер де бар. Көптеген қалаларда балалар мен жасөспірімдердің панасыздығының алдын алу немесе оналту бағытында жұмыс істейтін мамандандырылған бөлімдердің, мекемелер мен бөлімшелердің жеткілікті кең желісі құрылды. Дегенмен, саны беспризорников емес төмендейді, ал артуда. Біздің елімізде көшедегі балалармен жұмыс жүйесі балалардың үйден кетуіне ықпал ететін себептер мен факторларды жоюды қамтамасыз етпейтінін мойындауымыз керек.

Е.М. Данилиннің, М.В. Захаровтың, Н. А. Катаеваның, М. Г. Рассохтың пікірінше, әлеуметтік бейімсіздік – қайтымды процесс. Зерттеушілер балалардың осы санатымен Әлеуметтік жұмыстың негізгі бағыттарының бірі-мұғалім мен баланың бірлескен сындарлы өзара әрекеті екенін атап өтті. Алайда, мұндай жұмысты жүргізу қиын, себебі бұзылған балалардың көпшілігі үйде тұрмайды, мектепке бармайды және олардың өмір салтын өзгертуге уәжі жоқ.

Бұзылған баланы әлеуметтік ұйымдасқан ортаға ерікті және біртіндеп қосу процесі ұйымдастырылуы мүмкін әлеуметтік институтты іздеу туралы мәселе туындайды. Біздің ойымызша, балаларға қосымша білім беру саласы осындай рөл атқаруы мүмкін: оның берік негізі және мектептен тыс білім беру, мектептен тыс тәрбие және балалармен сабақтан тыс жұмыстардың керемет дәстүрлері бар. Л. в. Байбородов, а. в. Волохов, Б. З. Вульфов, м. и. Рожков, и. И. еңбектерінде баланың әлеуметтік тәрбиесі институты ретінде қосымша білім беру мекемесін (ҚІБ) пайдалану нұсқалары көрсетілген. Фришман, Е. Е. Чепурных және т.б. сонымен қатар, қосымша білім беру мекемесінің әлеуметтік-педагогикалық әлеуетін пайдалану аспектілері және қадағалаусыз және панасыз балаларды қайта әлеуметтендіру процесін жүзеге асыруда мұғалімдер мен балалардың бос уақыт саласындағы өзара әрекеттесу ерекшеліктері іс жүзінде дамымаған. Ерекше жағдай-о.А. Селиванованың жасөспірімдер клубының негізінде көшедегі әлеуметтік жұмыстарды ұйымдастыру мүмкіндігін дәлелдейтін, бұзылған балаларды қалпына келтіру қызметін жүзеге асыратын жұмысы.

Қадағалаусыз және панасыз қалған кәмелетке толмағандарға жүргізілген сауалнаманың нәтижелері (193 адам) ҚІБ - ға балалардың 10% - ы (олардың ішінде негізінен қолданбалы шығармашылық бойынша сабақтар өткізілген балалар үйлерінде немесе әлеуметтік баспаналарда тұрған балалар болды) қатысқанын немесе барғанын; олардың сүйікті демалыс түрлері бар екенін және ҚІБ - ға барғысы келетінін-85%; ештеңемен айналысқысы келмейтінін-15% көрсетеді. Соңғы жылдардағы статистикалық мәліметтерге сәйкес, "қауіп-қатер тобы" санатына жататын, әсіресе панасыз және қараусыз қалған балалар балалар орталықтары туралы қаражат пен ақпараттың жоқтығынан, клубтардың балалардың осы санатымен жұмыс істеуге дайын еместігі және т.б. салдарынан бей-берекет балалар мектептен ғана емес, қайта әлеуметтендіру функцияларын орындай алатын қосымша білім беру саласынан да ажырап қалады.

Жоғарыда айтылғандардың бәрі бар қарама-қайшылықтар туралы айтуға мүмкіндік береді:

ҚІБ тәрбиелік, дамытушылық әлеуетінің кең мүмкіндіктері мен қиын өмірлік жағдайларға тап болған балалар мен жасөспірімдерді қайта әлеуметтендіру бойынша олардың қызметін ұйымдастырудың әзірленген ғылыми негіздерінің болмауы арасында;

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1.Алексеева л. с. үйсіз адамдар әлеуметтік дискриминация объектісі ретінде. Социс. 2003. № 9.
- 2.Беличева С.А. ҚРдің алдын-алу саясаты мен практикасының қазіргі жағдайы. Психоәлеуметтік және түзету-оналту жұмыстарының жаршысы. 1998. № 2. — 94 б.
- 3.Әлеуметтік педагогика. М.: Сфера, 2004. — 352 б.

В.Г. БЕЛИНСКИЙ МЕН А.И. ГЕРЦЕННИҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕОРИЯСЫ

Умарова Акмарал Сарсенбаевна

Ғылыми жетекшісі:

Кенжебекова Рабига Ибрагимовна – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: Әлеуметтік, педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.

Көрнекті революционер-демократ Виссарион Григорьевич Белинский (1811-1848) өз шығармаларында серфдомияға қарсы наразылық білдіріп, шаруалардың мүдделерін қорғады. Ол, В. И. Лениннің анықтамасы бойынша, орыс социал-демократиясының негізін қалаушылардың бірі болды. В. г. Белинский керемет сыншы болды, Ресейге, орыс халқына деген шексіз, құштарлыққа ие болды, өзінің жақсы болашағына мызғымас сенді. Өз Отанына деген сүйіспеншілік в. г. Белинскийде басқа халықтарға деген терең құрметпен біріктірілді. "Жалпы,— деп жазды ол, - тек жеке. Кім өз Отанына жатпаса, ол адамзатқа да жатпайды".

В. г. Белинский идеялық дамудың күрделі жолынан өтті. Алдымен ол қоғамның әділ құрылымын тек ағартушылықты тарату арқылы жүзеге асыруға болады деп сенді. ХІХ ғасырдың 40-жылдарында ол революциялық ағартушылықтан революциялық демократизмге өтті, материалистік философия принциптерін қызу қорғады, әлемнің дамуына диалектикалық көзқарастар білдірді. Сенімді материалист бола отырып, Белинский өзіне тән құмарлықпен православие шіркеуіне және барлық діни сенімдерге қарсы шықты. Ол шіркеу мен теңсіздікке, деспотизмге, халықтың қысымына негізделген әлеуметтік құрылым арасындағы тығыз байланыстың болуын атап өтті.

"Шіркеу,— деп жазды ол, - иерархия болды, сондықтан теңсіздіктің чемпионы, биліктің жағымпаздығы, Жау және адамдар арасындағы бауырластықтың қудалаушысы болды, - бұл әлі де жалғасуда".

В. г. Белинскийдің атеистік көзқарастары оның Н. В. Гогольге жазған хатында айқын көрініс тапты, оны В. И. Ленин демократиялық баспасөздің ең жақсы шығармаларының бірі деп санады, ол бүгінгі күнге дейін үлкен мәнге ие болды.

Бұл хатта "Ресей өзінің құтқарылуын мистицизмде емес, аскетизмде емес, пиетизмде емес, өркениеттің, ағартушылықтың, адамгершіліктің жетістіктерінде көреді" деп атап, Белинский оның болашағы ақыл мен әділеттілікке негізделген түбегейлі өзгерістерге байланысты деп мәлімдеді.

Белинский өнер, әдебиет, ағарту және тәрбие ұлтының теориясын жасады. Сонымен бірге, тапқыр сыншы ресми ұлт теориясының реакциялық мәнін ашты, ежелгі орыс өмірінің консервативті негіздеріне славофилдік табынуға қарсы шықты. Белинский ұлтшылдықтың кез-келген көрінісін атап өтті. "Ия, — дейді ол, — адамгершілікті жоққа шығаратын кез-келген ұлт

қарғысқа ұшырайды". Ол адамзатты прогреске, жақсы әлеуметтік жүйеге ұмтылатын халықтардың тату отбасы деп санады.

40-жылдары Белинский утопиялық социалист болды. Бірақ батыс еуропалық утопиялық социалистерден (Р. Оуэн және т.б.) айырмашылығы, ол халықтық революциясыз социализмді бейбіт жолмен құру мүмкін емес деп санайды. Ол өз заманының ең ірі идеялық жетекшісі болды, оның айналасында барлық дамыған батыл адамдар, жаңа, Еркін Ресей үшін күресушілер біріктірілді.

Тәрбиенің рөлі мен мәні туралы.

В. Г. Белинский адам табиғаты оның білім алу мүмкіндіктерін алдынала анықтайды деген тұжырымдарға күрт қарсы болды. Ол, керісінше, табиғат адамдарға жомарттықпен қабілеттер мен сыйлықтар береді, ал орта және мылқау адамдар физикалық қателіктер сияқты сирек кездеседі деп сендірді. Адамның тектік-топтық құрамы да оның тәрбие мен білім алу құқығын шектемеуі тиіс.

А. Н.Радищевтің артынан "адам-қоғамдық болмыс" екенін мойындай отырып, Белинский: "табиғат адамды жасайды, бірақ оның қоғамын дамытады және қалыптастырады", - деді. Қоғам барлық адамдарға тең білім беріп, олардың рухани күштері мен жеке қабілеттерін дамытуы керек. ХІХ ғасырдың 40-жылдарында ол барлық адамдар тең болатын социалистік қоғам ғана адамның жан-жақты дамуы мен дұрыс білім алуына мүмкіндік береді деген қорытындыға келді.

В. Г. Белинский баланың дамуы мен тәрбиенің мәні туралы прогрессивті педагогикалық көзқарастарды білдірді. Ол тәрбиенің механикалық идеясына ересектер баланы бос ыдыс сияқты бір немесе басқа мазмұнмен толтыратын процесс ретінде қарсы болды. Баланың нәрсе емес екенін, тәрбиешінің қолында ойыншық емес екенін көрсете отырып, Белинский демократиялық педагогика балаларға әр баланың жақсы жақтары бар екендігіне сенімді екенін атап өтті. Тәрбие өнері-оларды анықтау, дамыту, қалыптастыру.

Мұғалімдер балалардағы жалған жамандықтарды басумен емес, балалардың теріс қылықтарын тудыратын себептерді жоюмен айналысуы керек. Балалардың теріс мінез-құлқымен күрес олардың оң қасиеттері мен қасиеттерін дамытумен біріктірілуі керек.

Тәрбие мақсаттары.

В. г. Белинский білім беру алдына жаңа, прогрессивті міндеттер қойды. Тәрбиелеуде балаларды болашақта өздерінің мүліктік және кәсіби міндеттерін орындауға дайындаудың құралы ретінде көрген ресми педагогикадан айырмашылығы, ол жалпыадамзаттық білім беруді талап етті. "Алғашқы тәрбие, — деді ол, - баланы шенеуніктен, ақыннан, қолөнершіден емес, кейіннен адам болуды тоқтатпай, бір немесе басқа адам ретінде көруі керек". Тәрбие балада әлеуметтік жағдайына, ұлтына, дворяндығына, байлығына қарамастан барлық адамдарда болуы керек қасиеттер мен белгілерді дамытады. "Адамның басты міндеті— кез— келген

қызмет саласында, қоғамдық иерархияның кез-келген сатысында, - дейді Белинский, - адам болу".

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Антонова Р. Я. бала тәрбиесі: халықтық педагогиканың идеялары мен тәжірибесі. - Якутск, 1995. - 218 б.
2. Аникин в. п. Фольклор халық шығармашылығы ретінде, М.:, 1969 ж. - 196с.
3. Виноградов, г. н. Сібірдегі балалық шақтың этнографиясы және орыс халық мәдениеті [Мәтін]. - М.: Шығыс. лит., 2009. - 896 Б.
4. Волков Г. Н. Этнопедагогика [Мәтін]. - М.: Академия, 2001. - 168с.
5. Вакаев в.а. этнопедагогика арқылы жас ұрпақты адамгершілік тәрбиелеу // бүкілресейлік ғылыми-практикалық конференция материалдары. - М. ММУ, 2004. - 381с.

А.И. ГЕРЦЕННІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ

Умарова Акмарал Сарсенбаевна

Ғылыми жетекшісі:

Кенжебекова Рабига Ибрагимовна – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: *Әлеуметтік, педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.*

Орыс революциялық қозғалысының көрнекті өкілі, ірі саяси қайраткер, тамаша публицист және талантты жазушы Александр Иванович Герцен (1812-1870), Белинский сияқты, ХІХ ғасырдың 30-40 жылдарындағы орыс революциялық - демократиялық педагогикалық ойының өкілі болды.

Герценнің дүниетанымын сипаттай отырып, В.И. Ленин ХІХ ғасырдың 40-шы жылдарындағы серфиялық Ресей жағдайында Герцен өз заманының ұлы ойшылдарымен бірге тұрған биіктікке көтеріле алды, Тарихи материализмге тоқтап, диалектикалық материализмге жақындады деп жазды. Ол мистицизммен, идеализммен, дінбасылармен құмарлықпен күресіп, "ғылым мен діннің одағы мүмкін емес" екеніне сенімді болды. Серф пен автократияның қызу жауы Герцен сонымен бірге капитализмнің керемет сыншысы болды. Бірақ ол буржуазияның күшін жоюға және социализмді орнатуға арналған күш өсіп келе жатқан пролетариат екенін әлі түсіне алмады. Герцен Ресейдің шаруалар қауымдастығы арқылы социализмге өтуін армандады.

Алайда, батыс еуропалық утопиялық социалистерден айырмашылығы, ол жаңа әлеуметтік жүйені құру үшін халықтық революция қажет деп санайды. Герцен Огаревпен бірге шетелде еркін орыс баспаханасы мен баспасөзін құрды, заңсыз әдебиеттерді таратып, автократиямен күресуге шақырды.

Патша мектеп саясаты мен тәрбие жүйесін айыптау.

Герцен Николай І-нің билігін мектептер мен университеттерге отыз жылдық қудалау деп атады және Николаев Білім министрлігінің халықтық білім беруді қалай түншықтырғанын көрсетті. Герценнің айтуынша, патша үкіметі " баланы өмірдегі алғашқы қадамда күтіп, кадет-баланы, гимназист-жасөспірімді, студент-жасөспірімді бүлдірді. Ол адамның эмбриондарын аяусыз, жүйелі түрде ұрлап, оларды жамандықтан, Кішіпейілділіктен басқа барлық адамдық сезімдерден арылтты. Тәртіпті бұзғаны үшін ол кәметке толмағандарды басқа елдерде ашуланған қылмыскерлерді жазаламайтындай етіп жазалаған".

Герцен шіркеудің халықтық білімге әсерін одан әрі күшейтіп, "мектептер бақылау мен діни қызметкерлер тарапынан"деп атап өтті. Ол дінді тәрбиеге енгізуге, мектептер мен университеттерді серфдом мен автократияны нығайту құралына айналдыруға қарсы болды.

Революциялық демократ Герцен атап өткендей, озбырлық, зорлық-зомбылық, адам тұлғасын мазақ ету, адамның қадір-қасиетін құрметтемеу өркендейтін таптық-феодалдық жүйе балаларға зиянды әсер етеді. Керісінше, қарапайым адамдар оларға оң әсер етеді. Герцен бұл ең жақсы орыс ұлттық қасиеттерінің тасымалдаушысы болған адамдар деп санайды. Халықтан жас ұрпақ еңбекке құрметпен қарауға, бекершілікке жиіркенуге, Отанға деген риясыз сүйіспеншілікке үйренеді.

Герцен "шаруалардың жерге құқығы туралы" әділ пікір, ғасырлар бойы құлдықтың әділетсіздігіне деген сенімділік, кез-келген зорлық-зомбылық пен озбырлықты жек көретінін атап өтті. Ол сонымен бірге автократияның орыс тәрбиесінің демократиялық дәстүрлерін аяусыз басуына қарамастан, оларды толығымен түншықтыра алмайтынын түсіндірді. Алдыңғы қатарлы профессорлар мен мұғалімдер "Тәуелсіздік пен өзімшілдікке деген өшпенділік идеясын уағыздауды жалғастырды".

Герцен тек феодалдық білім беру жүйесін ғана емес, сонымен бірге Батыс Еуропа елдерінде және ішінара Ресейде байқалған буржуазиялық қоғамдағы тәрбие жүйесін де сынға алды. Әлеуметтік және жеке тәрбиенің бұл жаңа жүйесі, оның орнына келетін жүйе де теңсіздікті, идеалистік көзқарастар мен діни идеяларды бекітуге бағытталған, ол кәсіпкерлерді дайындайды, балаларға өмірге буржуазиялық көзқарастарды үйретеді.

Герцен буржуазиялық педагогика мен білім беру жүйесінің қайшылықтарын көрсетті.

Герценнің Руссо мен Оуэннің педагогикалық теорияларын бағалауы.

Герцен Руссо мен Оуэннің педагогикалық теориялары туралы өте құнды пікірлер айтты. Осы теориялардың прогрессивті тарихи маңыздылығын атап өтіп, сонымен бірге олардың кемшіліктерін айқын көрсетті. Ол Руссо, Песталоцци және идеализм ұстанымындағы басқа тәрбиешілер уағыздаған сентименталды және романтикалық тәрбие идеалдарын мазақ етті, олардың көзқарастарына сәйкес тәрбиеленген адам қатал, қатал күреске қабілетті емес екенін атап өтті, онсыз алдыңғы қатарлы идеалдарды жүзеге асыру мүмкін емес. Герцен Руссоны балаларды

қоршаған өмірден оқшаулағаны үшін сынға алды, ақыл-ой жүйесінде адамзат алған тәжірибені елемеді. "Герцен айтқандай," Тәрбие-бұл бір адамға рулық өмірді сіңіру емес". Ол "еркін тәрбие" теориясына қарсы шықты, жас кезінен бастап балалардың іс-әрекеттері, парызы, санасы мен тәртібі үшін жауапкершілікті тәрбиелеуді талап етті.

Романда "Кім кінәлі?" Герцен қатал феодалдық шындық жағдайында адамгершілікке бейім тәрбиешілердің прогрессивті идеяларында тәрбиеленген ең жақсы жас жігіттер өздерін қолдана алмайтынын, "артық адамдарға" айналатынын көрсетті. Ол жастардың қалыптасуы, сондай-ақ алған тәрбиесі болған қиын әлеуметтік жағдайларды кінәлі деп санады. Оның романының кейіпкері Белтов өмірде өз орнын таба алмады, өйткені оның тәрбиесі одан бөлек өтті. Тәрбиешілер оны қатал шындықпен кез-келген қақтығыстардан қорғады, оның барлық көлеңкелі жақтарын жасырды. Нәтижесінде олар адамгершілік ұмтылыстарға толы, бірақ сонымен бірге "тірі оқиғалардың үйлесімді қолжазбасын бөлшектеу", зұлымдық пен әділетсіздікке қарсы тұру, прогрессивті нанымдары үшін күресу қабілетінен айырылған адамды тәрбиеледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Антонова Р. Я. бала тәрбиесі: халықтық педагогиканың идеялары мен тәжірибесі. - Якутск, 1995. - 218 б.
2. Аникин В. П. Фольклор халық шығармашылығы ретінде, М.: 1969 ж. - 196с.
3. Виноградов, Г. Н. Сібірдегі балалық шақтың этнографиясы және орыс халық мәдениеті [Мәтін]. - М.: Шығыс. лит., 2009. - 896 Б.
4. Волков Г. Н. Этнопедагогика [Мәтін]. - М.: Академия, 2001. - 168с.
5. Вакаев В.А. этнопедагогика арқылы жас ұрпақты адамгершілік тәрбиелеу// бүкілресейлік ғылыми-практикалық конференция материалдары. - М. ММУ, 2004. - 381с.

Л. С. ВЫГОТСКИЙДІҢ ТЕОРИЯСЫНДАҒЫ ЖОҒАРЫ ПСИХИКАЛЫҚ ФУНКЦИЯЛАРДЫҢ ТҮСІНІГІ, МӘНІ ЖӘНЕ ДАМУЫ

Калиев Бахытжан Конысбаевич

Ғылыми жетекшісі:

Сарыбаева Әлия Хожанқызы – п.ғ.к., доцент м.а.

Кілт сөздер: *әлеуметтік, педагогика, моральдық, психология, ғылым, әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.*

Жоғары психикалық функциялар-бұл л.с. Выготский енгізген теориялық тұжырымдама, ол күрделі психикалық процестерді, олардың қалыптасуындағы әлеуметтік процестерді білдіреді, олар делдал болады және осыған байланысты ерікті болады. Оның идеяларына сәйкес,

психикалық құбылыстар негізінен генетикалық фактормен анықталатын "табиғи" және "мәдени" болуы мүмкін, олар әлеуметтік әсерлердің әсерінен толығымен қалыптасатын алғашқы, шын мәнінде жоғары психикалық функцияларға негізделген.

Жоғары психикалық функциялардың негізгі белгісі—олардың белгілі бір "психологиялық құралдармен" делдалдығы, адамзаттың ұзақ әлеуметтік-тарихи дамуы нәтижесінде пайда болған белгілер, олар, ең алдымен, сөйлеуді қамтиды. Бастапқыда жоғары психикалық функция адамдар арасындағы өзара әрекеттесу нысаны ретінде, ересектер мен балалар арасында, интерпсихологиялық процесс ретінде, содан кейін ғана ішкі, интрапсихологиялық ретінде жүзеге асырылады.

Бұл ретте, сыртқы қаражат опосредствующие бұл өзара іс-қимыл ауысады ішкі, яғни жүреді, олардың интериоризация. Егер жоғары психикалық функцияның қалыптасуының алғашқы кезеңдерінде ол салыстырмалы түрде қарапайым сенсорлық және моторлы процестерге негізделген объективті әрекеттің егжей-тегжейлі нысаны болса, онда болашақта әрекеттер автоматтандырылған ақыл-ой әрекеттеріне айналады.

Жоғары психикалық функциялардың өзіндік белгілері бар және биологиялық алғышарттар негізінде қалыптасады. Олар баланың ересектермен және жалпы әлеммен өзара әрекеттесуінде өмір бойы дамиды, сондықтан олар әлеуметтік тұрғыдан анықталған және бала дамитын мәдени және тарихи ортаның ізін қалдырады. Сонымен қатар, мұндай функциялар табиғатта аспаптық болып табылады: олар әртүрлі құралдарды, әдістерді, "психологиялық құралдарды" қолдана отырып жүзеге асырылады. Осы құралдарды қолдана отырып, адам объективті әлеммен, басқа адамдармен қарым-қатынасын реттеу мүмкіндіктерін игереді, өзінің мінез-құлқын игереді. Жеке адамның жоғары психикалық функцияларын медиациялаудың қол жетімді әдістерінің ауқымы жеке даму деңгейінің маңызды өлшемі болып табылады. Бұл тұрғыда психокоррекциялық және психотерапиялық жұмыстың міндеттерінің бірі адамның өз іс-әрекеттерін делдалдау әдістерінің арсеналын дамытуға қатысты тәжірибесін кеңейту болып табылады. Сонымен, жоғары психикалық функцияларды субъект мойындайды және ерікті (ерікті және мақсатты) реттеу мен өзін-өзі бақылауға қол жетімді.

Жоғары психикалық функциялардың дамуы белгілі бір динамикамен сипатталады, жаңа және күрделі функциялар бұрынғы және қарапайымдарға салынып, оларды "сіңіреді". Жоғары психикалық функциялардың генезисі кеңейтілген визуалды тиімді формаларды қысқартылған, автоматтандырылған, ішкі жоспарда ақыл-ой әрекеттері деп аталатын түрде өзгерту жолымен жүреді.

Адам психикасының "психологиялық құралдармен" дамуы арасындағы делдалдық, сонымен қатар, әрбір жоғары психикалық функциялардың дамуының басында тұрған белгіні пайдалану операциясы әрқашан сыртқы белсенділік түрінде болатындығымен сипатталады.

Бұл трансформация бірнеше кезеңнен өтеді. Бастапқы адам (ересек адам) белгілі бір құралдың көмегімен баланың мінез-құлқын басқарып, оны кез-келген "табиғи", еріксіз функцияны жүзеге асыруға бағыттайтындығымен байланысты.

Екінші кезеңде баланың өзі қазірдің өзінде тақырыпқа айналады және осы психологиялық құралды қолдана отырып, екіншісінің мінез-құлқын бағыттайды (оны объект деп санайды).

Келесі кезеңде бала өзіне (объект ретінде) басқалардың оған және ол оларға қолданған мінез – құлқын басқару тәсілдерін қолдана бастайды. Осылайша, Виготский жазады, әр психикалық функция сахнада екі рет пайда болады – алдымен ұжымдық, әлеуметтік белсенділік, содан кейін баланың ішкі ойлау тәсілі ретінде. Осы екі "шығудың" арасында ішкі функцияны "айналдыру" процесі жатыр.

Интерьерде "табиғи" психикалық функциялар өзгеріп, "кішірейеді", автоматтандыруды, хабардарлықты және озбырлықты алады.

Содан кейін, ішкі қайта құрудың дамыған алгоритмдерінің арқасында кері интернационализация процесі – экстерьеризация процесі – алдымен ішкі жоспар ретінде жүзеге асырылатын ақыл-ой қызметінің нәтижелерін сыртқа шығару мүмкін болады.

Мәдени-тарихи теорияда "ішкі арқылы сыртқы" қағидатын алға жылжыту әр түрлі іс – әрекеттегі субъектінің жетекші рөлін түсінуді кеңейтеді-ең алдымен оқу және өзін-өзі оқыту барысында. Оқу процесі ұжымдық іс-әрекет ретінде түсіндіріледі, ал баланың ішкі жеке қасиеттерін дамыту оның басқа адамдармен (кең мағынада) ынтымақтастығының ең жақын көзі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Бороздина, Г.В. Психология және педагогика негіздері / Г. В. Бороздина. - 3-ші басылым., стереотип. - Минск: Гревцов Баспасы, 2013. - 334 б.
2. Виготский Л. С. баланың дамуындағы құрал және белгі. Шығармалар жинағы, 6 том: Педагогика, 1984. - 400 б.
3. Виготский Л. С., Лурия А. Р.. Мінез-құлық тарихы бойынша этюдтер. - М. - Л.: мемлекеттік баспа, 1998.- 224 б.

ВЫГОТСКИЙДІҢ ОҚЫТУ ЖӘНЕ ДАМУ ЖӨНІНДЕГІ ТҰЖЫРЫМДАРЫ ТУРАЛЫ АҚПАРАТ

Калиев Бахытжан Конысбаевич

Ғылыми жетекшісі:

Сарыбаева Әлия Хожанқызы – п.ғ.к., доцент м.а.

Кілт сөздер: *Әлеуметтік, педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.*

Лев Семенович Виготский 1896 жылы 17 қарашада (ескі стиль бойынша 5 қараша) Беларуссияның Орша қаласында дүниеге келді.

Гомельде, Беларусь, Ресей және Украина шекарасында өсті. Оның өмір салты мен білімі сол кездегі аумақты еврей отбасы үшін әдеттегідей болды, тек сәттілікке байланысты (еврей квотасы лотерея арқылы тандала бастады) және өзінің қабілеттері арқасында ол Мәскеу университетіне түсе алды.

Л. С. Выготский медицинаны да, юриспруденцияны да қызығушылықпен оқып, кітаптарды "жұтып", Джеймс пен Фрейдті, орыс және еуропалық әдебиеттерді оқыды. Университетті бітіргеннен кейін ол Гомельге оралып, провинциялық қаланың әдеби және мәдени өмірінде маңызды рөл атқаратын бірнеше институттарда сабақ берді.

Ол педагогикалық училищеде Психологиялық зертхана ұйымдастырып, орта мектеп мұғалімдеріне арналған психология оқулығының қолжазбасы бойынша жұмыс істей бастады (ол шығарған алғашқы кітап, педагогикалық психология).

1924 жылы Ленинградтағы екінші нейропсихиатрлар конгресінде ол үш баяндама ұсынды және өте жақсы дайындалған. Л. с. Выготский Павловтың рефлексологиясы сана психологиясын түсіндіре алады деп сенбеді және Мәскеудегі эксперименттік психология институтының директоры болып тағайындалған Корнилов ұсынған аз механикалық "реактологияны" қолдады. Сондықтан Корниловтың институтқа жұмысқа орналасу туралы ұсынысы Выготский үшін тосынсый болған жоқ.

Әйелі мен қызы біраз уақыт институт кітапханасында тұруға мәжбүр болғанына қарамастан, Мәскеуге көшу Выготскийге сол кезде психоанализбен айналысқан Луриямен және басқа да танымал ғалымдармен ынтымақтастық орнатуға мүмкіндік берді. Выготский бірқатар зерттеулерге, соның ішінде дефектологияға қызығушылық танытты, осы қызығушылықтың арқасында ол 1925 жылы (Берлин, Амстердам, Париж және Лондон) шетелге жалғыз сапар шекті. Сол жылы оның "өнер психологиясы" атты докторлық диссертациясы қорғауға алынды.

Выготский кең көлемде педагогика, кеңес беру және зерттеу жұмыстарымен айналысқан. Ол көптеген редколлегиялардың мүшесі болған және өзі көп жазған. Бұл уақытта (дейін 1928 ж.) психология Выготского болмен гуманистическую реактологию: теория научения, онда денені деп танылсын әлеуметтік табиғатын, адами ойлау және қызметі.

Маркс пен Энгельстің еңбектерінен алынған дәйексөздер мен ұрандардың кең таралуына қарамастан, бұл табиғи емес фрагменттік тәсіл к.Маркстің әдіснамасын тұтастай қамти алмады. Л. с. Выготский адам психологиясына себеп-салдар қатынастарының (бірақ механикалық емес) заңдарына негізделген ғылым мәртебесін беруге және адамның іс-әрекетін сипаттауға болатын критерийлерді анықтауға тырысты.

Оның теориясының материалистік формасына қарамастан, Выготский психологияға "мәдени және тарихи" көзқарасты құра отырып, ойлаудың мәдени айырмашылықтарын зерттеуде эмпирикалық эволюциялық бағытты ұстанды. Бұл жұмысқа оның а. р. Луриямен ынтымақтастығы қатты әсер етті.

1928-1932 жылдары Выготский әріптестері А. Р.Лурия және А. Н. Леонтьевпен бірге коммунистік білім беру Академиясында эксперименттік зерттеулерге қатысты. Выготский психологиялық зертхананы, ал Лурия бүкіл факультетті басқарды. 1930 жылы Харьковта украин психоневрологиялық академиясы құрылды, оған а. н.Леонтьев пен А. Р. Лурия шақырылды. Выготский оларға жиі келді, бірақ Мәскеуден кетпеді, өйткені осы уақытта оның Ленинград университетімен қарым-қатынасы жақсара бастады. Алайда, кем дегенде, 1931 жылы Выготский Луриямен өте жақын қарым - қатынаста болды және ол өзінің ең өршіл жобасын жүзеге асыруда-жақында ұжымдастыруға ұшыраған Өзбекстан мен Орталық Азия шаруаларына қатысты бірлескен гипотезасын (1931-1932 жж.) Выготский а.р. лурияны қатты қолдады, ол өзбектерді әртүрлі мәдениеттегі адамдар жоғары ойлау процестерінің әртүрлі формаларына ие екенін дәлелдеу үшін тамаша үлгі ретінде көрді.

Выготский лурияның ашылуын құптады, бұл ойлау процестері (мысалы, иллюзияға сезімталдық, Мюллер-Лайердің айтуы бойынша) барлық ересек өзбектерде бірдей (яғни "табиғи" немесе физиологиялық) болғанын көрсетті, белгілі бір мәдени делдалдық процестер тек ұлттың білімді өкілдері арасында байқалды.

Кеңес психологиясына саяси қысым күшейе түсті. 1930 жылдардың басында идеологиялық көзқарастар "педологияға" шоғырланды.

Выготский осы уақытта педологияға білім беру және педагогикалық мақсаттарға қызмет ететін жеке пән мәртебесін беруге тырысты. 1930 жылдардың басындағы конференцияларда психология мен білім беру саласындағы пәнаралық пікірталастар Социалистік бағыттың талаптарымен көбірек анықталды. Выготский мен Лурия баспасөзде идеологиялық тұрғыдан сынға ұшырады, дегенмен әлі күнге дейін айыптаудың көлеңкесімен емес, қайта бағдарлауға ынталандырылды.

Сталиндік режим интернационализмнің коммунистік түрін ғана мойындады және Еуропалық ғылым туралы кез-келген ескертуге күдікпен қараған орыс ұлтшылдығын қолдады. Выготскийдің зияткерлік көзқарасы әрқашан жалпы еуропалық контекстті ұсынды. Выготскийдің өзі көпшілік алдында ақталуы керек пе, жоқ па белгісіз; дегенмен, оның көптеген жақын әріптестері өздерінің "қате" көзқарастарында "өкінуге" мәжбүр болды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Бороздина, г.в. Психология және педагогика негіздері / г. в. Бороздина. - 3-ші басылым., стереотип. - Минск: Гревцов Баспасы, 2013. - 334 б.
2. Выготский л. с. баланың дамуындағы құрал және белгі. Шығармалар жинағы, 6 том: Педагогика, 1984. - 400 б.
3. Выготский Л. С., Лурия А. Р.. Мінез-құлық тарихы бойынша этюдтер. - М. - Л.: мемлекеттік баспа, 1998.- 224 б.

ВИЗАНТИЯДАҒЫ ТӘРБИЕ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ

Мусаева Гულიмира Батырбековна

Ғылыми жетекшісі:

Майгельдиева Шарбан Мусабековна – п.ғ.к., профессор м.а

Кілт сөздер: *Әлеуметтік, педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.*

Византия сауаттылық мектебі эллиндік бастауыш мектептің христиандық жалғасы болды. Оқу құралдарында тек кейбір өзгерістер болды: шиыршықтар дәптерлермен алмастырылды; XI ғасырдағы пергамент пен папирус. Алайда, сауаттылықты оқыту әдістемесінде алдыңғы дәуірдің тәжірибесі сақталды: оқушылар дауыстап, «хормен» міндетті түрде айтыла отырып, сөзжасамдық әдіс бойынша оқытылды. Алдымен оқушылар әріптерді, содан кейін әр түрлі буындарды жаттап алды, содан кейін олар бүкіл сөздер мен сөйлемдерді оқи бастады. Мәтіндерді жатқа жаттау әдістемесі басым болды.

Дінгек оқытуда суретке болды сол уақытта ақталады бір себебі, бұл тіл, мектеп және кітап ерекшеленді ауызекі грек тілі. Мектепте ежелгі мектептердің дәстүрлі оқу мәтіндері (Гомер, ертегілер және т.б.) қолданылды, олар христиан әулиелерінің жырлары мен өмірлерімен толықтырылды. Шотты оқытуда іс жүзінде ешқандай өзгеріс болған жоқ: алдымен саусақтардағы есеп, содан кейін қиыршық тастар, содан кейін санау тақтасы - абак қолданылды.

Ежелгі және эллиндік оқыту дәстүрінен айырмашылығы, бастауыш білім беру мазмұнында балалардың физикалық дайындығы болмады, ал музыка мен мелодикламация шіркеу әнімен алмастырылды. Бастауыш мектеп мұғалімдері – дидаскалдар – мнемоникалық әдістерді қолданды және оқуда бірізділікті сақтады – қарапайымнан күрделіге дейін, жаңадан белгілі.

Көптеген балаларға арналған бастауыш мектептер ұйымдастырылған оқытудың алғашқы және соңғы кезеңі болды. Сондай-ақ, олар тек библиялық кітаптар мен христиан жазушыларының жазбаларында оқыған бастауыш мектептер болды.

Византиялықтар жеке, шіркеу және мемлекеттік грамматикалық мектептерде жоғары білім алды. Азаматтық және шіркеу элитасының барлық дерлік балалары осы оқу сатысынан өтті. Византияда әрбір білімді "Рома", византиялықтар өздерін атаған кезде, жоғары философия - теологияға жол ашатын "эллиндік ғылымға" ие болуы керек деп есептелді. Грамматика, риторика, диалектика және поэтикаға көп көңіл бөлінді. "Математикалық төрттік" - арифметика, геометрия, музыка, астрономия - Византияда аз зерттелген. Оқытудың мақсаты, сайып келгенде, жасөспірімдерде жалпы мәдениет пен шешендікті қалыптастыру, ойлауды дамыту болды. Оқытудың маңызды құралы оқушылардың мәтіндерді түсіндіруде және риторикада бір-бірімен жарысуы болып саналды.

Жоғары мектептерде оқыту әдістемесі дәстүрлі болды: мұғалім оқыды, түсінік берді, оқушыларға сұрақтар қойды, оқушылардың сұрақтарына жауап берді, пікірталастар ұйымдастырды. Мектептегі оқыту балаларды сөйлеуге белсенді түрде үйретуге, мәтіндерді есте сақтау, сипаттау, импровизация қабілеттерін дамытуға бағытталған. Оқушылар сөз сөйледі, мәтіндерге түсініктеме берді, өнер ескерткіштеріне сипаттама берді, еркін тақырыпқа импровизация жасады және т. б.

Түсіндіру өнерін игеру студенттерден Ежелгі және библиялық тарих, география, мифология және т. б. туралы кең білімді қажет етті.

Византия оқушысының оқу күні дұғаларды оқудан басталды. Сақталды біреуі: "Господи, Иса Мәсіх раствори құлақ және ылғалда менің жүрек, менің уразумел сөз сенің және үйренді шығармашылықпен еркін твою". Дидакал оқу аптасының соңында үлкен оқушының көмегімен оқушылардың білімін тексерді. Эллиндік дәстүр бойынша оқудағы сәтсіздіктер мен тәртіпті бұзу шыбықтармен жазаланды.

Білім берудің жоғарғы сатысын құру - Византия өркениетіне тән қасиет. Осыған байланысты Византия грек-рим әлемінің жоғары мектептерінің тікелей мұрагері болды. V ғасырда Александрия, Афина, Антиохия, Бейрут, Дамаскідегі жоғары мектептер жұмысын жалғастырды.

Константинопольде жоғары мектеп 425 жылы Император Феодосия II астында ұйымдастырылды және "аудитория" атауын алды (лат. "audire" - тындау). Атаудың өзі оқытудың негізгі әдісі туралы айтады - "философия консулдары", "риториктердің басшылары" деп аталатын мұғалімдердің дәрістері мен түсініктемелері. Олар жоғары дәрежелі мемлекеттік қызметшілер болды, олардың мүшелері корпоративті киім киген арнайы жабық бірлестік құрады.

Константинополь жоғары мектебінде грек және латын тілдерінде сабақ берген отыздан астам мұғалім сабақ берді. VII-VIII ғасырлардан бастап барлық деңгейдегі білім беру тілі тек классикалық грек тіліне айналды. Бұл жерде латын тілі де, жаңа Шет тілдері де зерттелмеген, өйткені ол кезде Византияның мектеп мәдениеті әлемде теңдесі жоқ еді. Батыс Еуропа мәдениетінің әсерінен латын тілін, сондай-ақ еуропалық тілдерді зерттеу біртіндеп міндетті болды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Авилушкина С.С. Михаил Гликаның Византия білім беру жүйесіндегі «шежіресінің» орны туралы//орта ғасырлардағы Әлеуметтік тарих пен мәдениеттің мәселелері. Л., 1987.
2. Гранстром Е. М. Ғылым және білім//Византия тарихы. М., 1967.
3. Педагогика тарихы. 1-бөлім, 4-тарау. М., 1995.
4. Византия Мәдениеті. IV-VII ғасырдың бірінші жартысы. М., 1984.
5. Византия Мәдениеті. Екінші жартысы VII-XII ғ. М., 1989.

ВИЗАНТИЯДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОЙЛАР ТАРИХЫ

Мусаева Гульмира Батырбековна

Ғылыми жетекшісі:

Майгельдиева Шарбан Мусабековна – п.ғ.д., профессор м.а.

Кілт сөздер: Әлеуметтік, педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.

Педагогика сол кездегі біртұтас ғылым – философияның бөлігі ретінде дамыды және ежелгі ойшылдардың ілімдерінде көрнекті орын алды: Сократ, Платон, Демокрит, Аристотель және т. б.

Демокрит атомистік теорияның негізін қалаушы, көрнекті ежелгі грек материалистік философы болды. Оның көптеген шығармаларының бізге жеткен үзінділерінен Демокриттің сол кездегі білімнің барлық салаларын дамытқанын көруге болады: оның философия, математика, физика, биология, медицина, психология, өнер,.. "Гректер арасындағы алғашқы энциклопедиялық ақыл.

Демокриттің тәрбие туралы ойлары педагогикалық идеялар тарихында маңызды. Өзінің атомдық теориясы негізінде Демокрит жеке дамудың материалистік тұжырымдамасын алға тартты. Ол былай деп әлемі материален тұрады, атомдар, бір біріне мүлдем ұқсамайтын нысан бойынша. тәртіп пен ЕРЕЖЕ. Организмдердің өмірі мен өлімі атомдардың қосылуы мен ыдырауына дейін азаяды. Жан сонымен қатар атомдардан тұрады және олардың уақытша байланысы бар. Демокрит жанның өлместігін қабылдамады, бұл қарапайым діни идеялардың негізін бұзды: грек құдайлары табиғаттан тыс қасиеттер мен күштерден айырылды.

Демокрит адамның жеке басының қалыптасуы оның табиғаты мен тәрбиесіне байланысты деп санайды, ол оған оқу, жаттығу сияқты болды.

Міне, философтың осы тақырыптағы жазбаларынан үзінділер:" егер ешкім оқымаса, өнерге де, даналыққа да қол жеткізе алмайды"," табиғаттан гөрі жаттығу арқылы көп адам жақсы болады","кейде ақыл жастарға тән, ал қарттарға ұқыпсыздық тән, өйткені ақыл уақытты емес, дұрыс тәрбие мен табиғатты үйретеді".

Демокрит қоршаған ортаға үлкен мән берді, мысалы, ересектер ("әкенің ниеті – балаларға ең жақсы Нұсқаулық"), ауызша әсер ету, тәрбиелеу "сендіру және "дәлелдер", жұмыс істеуге үйрету, онсыз балалар "жазуды да, музыканы да, гимнастиканы да үйрене алмайды... бірде қабілетін ұят". Құлдық демократияның идеологы, ол қоғам алдындағы парызы бойынша әрекет ететін, қоғамдық және саяси өмірге қатыса алатын адамды моральдық деп санады.

Демокрит еңбектерінің бізге жеткен үзінділерінде бала тәрбиесін ерте жастан бастау талабы көрсетілген Марруа А. и. ежелгі тәрбие тарихы.

Демокриттің танымның материалистік теориясы, оған сәйкес білімнің басталуы сезім ("қараңғы таным") болып табылады, ал шындықты ақыл-ой

(теориялық ойлау) түсінеді, ол өзінің дәлелдерін сезімдерден алады, ақыл-ой тәрбиесі мәселелерін шешуде маңызды болды. Демокрит ақыл-ойдың дамуын экспрессивті сөздермен қолдады: "көптеген көп танымдардың ақыл-ойы жоқ".

Ежелгі грек идеалист философы, құл ақсүйектерінің идеологы Платон асыл ақсүйектер отбасында дүниеге келді және сол кезде керемет білім алды.

Көптеген еңбектердің авторы, Платон олардың көпшілігінде білім туралы айтқан. Ол білім беруді ұйымдастыруға қатысты өзінің көзқарастар жүйесін "мемлекет және "заңдар" трактаттарында сипаттады. Бұл көзқарастар Платонның әлеуметтік көзқарастарының органикалық бөлігін құрайды және құл иеленуші ақсүйектер мемлекетін нығайту және құл иесі Гесс С.и. қалыптасуының жалпы міндеттеріне бағынады. педагогика негіздері. - М., 2005. - Б. 88.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Авилушкина С.С. Михаил Гликаның Византия білім беру жүйесіндегі «шежіресінің» орны туралы//орта ғасырлардағы Әлеуметтік тарих пен мәдениеттің мәселелері. Л., 1987.
2. Гранстром Е. М. Ғылым және білім//Византия тарихы. М., 1967.
3. Педагогика тарихы. 1-бөлім, 4-тарау. М., 1995.
4. Византия Мәдениеті. IV-VII ғасырдың бірінші жартысы. М., 1984.
5. Византия Мәдениеті. Екінші жартысы VII-XII ғ. М., 1989.
6. Византия Мәдениеті. XII-XV ғасырдың бірінші жартысы. М., 1991.

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ШАҒЫМДАРЫ ДЕҢГЕЙІН ЭМПИРИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ ЗЕРТТЕУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ЖҮРГІЗУ

Тимерманис Майра Турлыбековна

Ғылыми жетекшісі:

Молдахмет Құлахмет – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: *Әлеуметтік, педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.*

Зерттеу мақсаты: есту қабілеті бұзылған жас студенттердің өзін-өзі бағалау ерекшеліктері мен шағым деңгейін эмпирикалық зерттеу.

Зерттеуге 14-16 жас аралығындағы 50 жасөспірім қатысты, олар 25 адамнан 2 тең топқа бөлінді. Бірінші топқа мектеп-интернатта оқитын нашар еститін жасөспірімдер, екінші топқа жалпы білім беретін мектепте оқитын нашар еститін оқушылар кірді.

Өзін-өзі бағалау және жасөспірімдердің шағымдары деңгейін диагностикалау үшін келесі әдістер қолданылды:

- 1) Шварцландер Сынағы

Шварцлендер әдісі бойынша Тест талаптардың деңгейін бағалаудың экспресс-әдістемесі болып табылады, оның көмегімен субъектінің талаптары деңгейінің сипаты туралы қажетті ақпаратты алуға болады.

2) "Баспалдақ"Әдісі.

Әр балаға 7 сатылы қағазға салынған баспалдақ көрсетіледі, ортаңғы саты сайттың пішініне ие. Тақырып 3 төменгі қадамда жаман балалар (төменірек, нашар), сайтта – жаман да, жақсы да емес, ал 3 жоғарғы қадамда – жақсы балалар (соғұрлым жоғары, соғұрлым жақсы) дейді. Балаға өз сыныбының кейбір балаларын, соның ішінде өзін де қадамдарға қою ұсынылады.

3) Дембо-Рубинштейн Әдісі

1962 жылы Т.В. Дембо жасаған және 1970 жылы С. Я. Рубинштейн толықтырған тақырыптың өзін-өзі бағалауын зерттеуге бағытталған Психодиагностика әдісі.

Бастапқыда Т. В. Дембо тест Бақыт туралы идеяны зерттеу мақсатында жасалды. С. Я. Рубинштейн техниканы өзгертті және кеңейтті, оны өзін-өзі бағалауды зерттеуге бағыттады.

Сондай-ақ, біз зерттеуге қатысқан жекелеген балалардың талаптарын олардың кәсіби өзін-өзі анықтау сипаты бойынша бағаладық.

Зерттеу нәтижелеріне сәйкес, жалпы білім беретін мектеп жағдайында тәрбиеленетін жасөспірімдерде шағымдар деңгейінің барабарлығы жоғары. Осылайша, талаптардың орташа деңгейі – неғұрлым барабар – жалпы білім беретін мектеп жағдайында оқитын 13 жасөспірімге тән, бұл іріктеменің 52%-ын құрайды және мектеп-интернат жағдайында оқитын 5 жасөспірімге ғана тән, бұл іріктеменің 20% - ын құрайды. Талаптардың орташа деңгейі жоғары, бірақ нақты деңгейімен қатар ең қолайлы. Орташа талап деңгейі бар адамдар үшін орташа күрделі мәселелер шеңберін тұрақты және сәтті шешу тән. Талаптардың бұл деңгейінің кемшілігі-бұл адамдар өздерінің жетістіктерін жақсартуға және қиын мақсаттарға жетуге тырыспайды.

Есту қабілеті бұзылған жасөспірімдердің едәуір үлесі нашар еститін балаларға арналған мектеп-интернатта да, жалпы білім беретін мектепте де талапқа сай емес – төмен және шындыққа жанаспайтын төмен деңгейге ие.

Мәселен, мектеп-интернатта оқитын есту қабілеті бұзылған 15 жасөспірімде талаптардың төмен деңгейі байқалады, бұл іріктеменің 60% - ын құрайды, ал жалпы білім беретін мектепте оқитын есту қабілеті бұзылған 9 жасөспірімде іріктеменің 36% - ын құрайды. Талаптардың нақты емес төмен деңгейі мамандандырылған мектеп-интернатта оқитын есту қабілеті бұзылған 4 жасөспірімге тән, бұл іріктеменің 16% - ын құрайды, ал жалпы білім беретін мектепте оқитын 4 есту қабілеті бұзылған жасөспірім үшін іріктеменің 8% - ын құрайды. Жалпы, талап қою деңгейі мамандандырылған мектеп-интернатта оқитын жасөспірімдердің 76% - ына және жалпы білім беретін мектепте оқитын есту қабілеті бұзылған жасөспірімдердің 42% - ына тән.

Талаптардың деңгейі төмен және нақты емес адамдар үшін жеңіл мақсаттарды таңдауға деген ұмтылыс тән. Бұл өзін-өзі бағалаудың төмен деңгейіне және оның күшіне сенбеуіне байланысты болуы мүмкін. Алайда, талаптардың жеткіліксіз деңгейінің тағы бір себебі болуы мүмкін – деп аталады. Әлеуметтік трыок. Әлеуметтік алдау дегеніміз-өзін-өзі бағалауы мен өзін-өзі бағалауы жоғары адамдар әлеуметтік белсенділік пен қиын, жауапты мақсаттар мен істерден аулақ болатын жағдай.

Зерттеуден көрініп тұрғандай, жалпы білім беретін мектепте оқитын есту қабілеті бұзылған жасөспірімдерде шағымдардың анағұрлым барабар деңгейі бар, дегенмен, олардың талап ету деңгейі жеткіліксіз (төмен қарай) респонденттердің пайызы өте жоғары екенін атап өткен жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер

- 1.Божович, е. д. жасөспірім тұлғасының ерекше даму психологиясы./ Е. Д. Божович М.: Әлем, - 1969.-61с.
- 2.Левитов, н.д. балалар және педагогикалық психология / Н. Д. Левитов. – М.: Гардарики, 2005.
- 3.Юрчик, с. Н.жасөспірім кезіндегі өзін-өзі бағалауды қалыптастырудың психологиялық аспектілері / С. Н. Юрчик //психологиялық журнал. - 2008 . - № 11. - С. 37-46.

ЖАС ӨСПІРІМДЕР КЕЗЕҢІНЕ ӘЛЕУМЕТТІК- ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМА

Тимерманис Майра Турлыбековна

Ғылыми жетекшісі:

Молдахмет Құлахмет – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: *Әлеуметтік, педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.*

Жеке тұлғаның талап ету деңгейі-бұл адам өзін қабілетті деп санайтын қиындық деңгейіне жетуге деген ұмтылыс [44].

Отандық және шетелдік психологияда жеке тұлғаның талаптары деңгейі мәселесі әртүрлі тұжырымдамалар аясында жасалды. Біріншіден, динамикалық тәсіл шеңберіндегі зерттеулерді атап өткен жөн-Б.В. Зейгарниктің ішкі кернеуін зерттеу бойынша эксперименттік жұмыстар, к. Левиннің динамикалық теориясы, ф. Хоппе, М. Юкнат, к. Левиннің, Т. Дембо, Л. Фестингер және Р. Сиренің алынған валенттілік теориясын зерттеу [18].

Талап қою деңгейін алғашқы зерттеушілердің бірі Л.Франк талап қою деңгейін "таным тапсырманы шешудегі болашақ іс-әрекеттер деңгейі, осы тапсырмадағы бұрынғы іс-әрекеттер деңгейін білетін адам қол жеткізуді нақты болжайды" деп анықтайды [17].

1940 жылдардың басында К. Левин, т. Дембо, Л.Фестингер және Р. Сире бірлескен жұмысында нәтижелік валенттілік теориясын тұжырымдады [18].

Теория авторлары талап қою деңгейін «іс-әрекеттің мақсат деңгейі» деп анықтайды, ол «белгілі бір уақытта адамның талап қою деңгейінің өлшемі» ретінде қабылданады [18]. Олар бірнеше «нақты мақсатты деңгейлерд» қамтитын жеке тұлғаның мақсатты құрылымын қарастырады: «бір мақсатты құрылымдағы мақсатты деңгейлер арманның жоғары мақсатын, ниеттің біршама нақты мақсатын қамтуы мүмкін, содан кейін адам жағдайды объективті бағалауға тырысқанда қол жеткізуді күтеді және егер бақыт одан бас тартса, ол төмен деңгейге жетеді» [18].

К.Левин, т. Дембо, Л. Фестингер, Р. Сире талап қою деңгейінің негізгі проблемасын "барған сайын жоғары мақсаттар қою тенденциясы (яғни, қиын міндеттерді шешу) мен өмір қажетсіз күш-жігерден (үнемдеуден) аулақ болу тенденциясы арқылы басқарылады деген әдеттегі пікір арасындағы айқын сәйкессіздік" деп тұжырымдайды [18]. Ф. Хоппе – бұл бір жағынан өзінің "өзін-өзі", өзін-өзі бағалауын барынша жоғары деңгейде ұстап тұру үрдісі, ал екінші жағынан-сәтсіздіктерді болдырмау және өзін-өзі бағалауға зиян келтірмеу үшін өз талаптарын қалыпты ету үрдісі [44].

Осылайша, таңдау жағдайын алынған валенттілік теориясымен түсіндіруге болады, оған сәйкес жеке адам оң валенттілік немесе тартымды сәттер мен теріс валенттілік немесе қиындықтар арасындағы сома айырмасы максималды болатын мақсатты таңдайды. Зерттеушілердің пікірінше, сәттіліктің валенттілігі қиындықтың жоғарылауымен жоғарылайды және пән үшін тым қиын болса, максималды болады. Мүмкін болатын шектерден тыс деңгейлер де жоғары оң валенттілікке ие. Ескерілмейтін деңгейлер де бар.

К.Левин, Ф. Хоппе, М. Юкнат, Т. Дембо, Л. Фестингер, Р. Сире және т. б. еңбектері жетістікке жету және мотивтерді синтездеу контекстінде талаптардың деңгейін одан әрі зерттеудің алғышарттарын жасады.

Е. П. Ильин мақсатты тұжырымдау үлгісін мотивті қалыптастыру процесінің құрамдас бөлігі ретінде қарастырады [13]. Ол ұсынған мотивті қалыптастыру моделіне сәйкес, бірінші кезеңде ынталандыру қабылданады немесе пайда болады. бастапқы дерексіз мотив. Бұл кезеңнің негізгі компоненттері-қажеттілікті түсіну, жеке тұлғаның қажеттілігінің пайда болуы немесе осы сезімді жоюға деген ұмтылыс, содан кейін дерексіз мақсаттың пайда болуы, сайып келгенде, белгілі бір мақсатты іздеуге ұмтылу немесе ынталандыру қалыптасады. Екінші кезең-ішкі және сыртқы іздеу белсенділігімен ұсынылған іздеу әрекеті. Ішкі іздеу қызметінің нәтижесінде мақсатқа жету жағдайларын, қалаулар мен бейімділіктерді, мүдделерді, талаптардың деңгейін, моральдық бақылауды және олардың мүмкіндіктерін есепке алуды ескере отырып, нақты мақсат таңдалады және ниет қалыптасады. Нақты мақсатты таңдау процесі қажеттілікті

қанағаттандыру тақырыбын таңдауды, нәтижені болжауды және мақсатқа жету жолын таңдауды қамтиды.

Пайдаланылған әдебиеттер

- 1.Божович, е. д. жасөспірім тұлғасының ерекше даму психологиясы./ Е. Д. Божович М.: Әлем, - 1969.-61с.
- 2.Левитов, н.д. балалар және педагогикалық психология / Н. Д. Левитов. – М.: Гардарики, 2005.
- 3.Юрчик, с. Н.жасөспірім кезіндегі өзін-өзі бағалауды қалыптастырудың психологиялық аспектілері / С. Н. Юрчик //психологиялық журнал. - 2008 . - № 11. - С. 37-46.

АДАМ ҚҰҚЫҒЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС

Нуртаев Алибек Нурбаевич

Ғылыми жетекшісі:

Базарбаева Клара Коновна – п.ғ.к. доцент

Кілт сөздер: *Әлеуметтік, педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.*

БҰҰ Жарғысында жарияланған қағидаттарға сәйкес адам отбасының барлық мүшелеріне тән қадір-қасиетті, олардың тең және ажырамас құқықтарын тану бостандықтың, әділдіктің және жалпыға ортақ бейбітшіліктің негізі болып табылады. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясына сәйкес, қорқыныш пен қажеттіліктен арылған адамның идеалы, егер әркім өзінің экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтарын қолдана алатын жағдайлар жасалса ғана жүзеге асырылуы мүмкін, ал мемлекеттер-БҰҰ мүшелері адамның құқықтары мен бостандықтарын жалпыға бірдей құрметтеу мен сақтауды көтермелеуге міндетті, ал әрбір жеке адам басқа адамдарға және ол тиесілі ұжымға қатысты міндеттері болса, әлемдік қауымдастық мойындаған құқықтарды көтермелеу мен сақтауды талап етуі керек [1].

Адамның экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтары адамдардың негізгі бостандықтары мен өмір сүру жағдайларын заңнамалық тұрғыдан бекіту ретінде түсіндіріледі, бұл әркімге өзінің адами табиғатын еркін дамытуға, жақын адамдарымен адами қарым-қатынаста өмір сүруге және олардың әл-ауқатын күшпен бұзудан қорықпауға мүмкіндік береді.

Негізгі құжаттарда бекітілген адам құқықтарын түсіну мыналарды білдіреді.

Адам құқықтары жалпыға бірдей. Олар нәсіліне, түр-түсіне, жынысына, тіліне, дініне, саяси немесе өзге де наным-сенімдеріне, ұлттық немесе әлеуметтік тегіне, мүліктік жағдайына, тууына немесе өзге жағдаяттарға қатысты қандай да бір кемсітусіз жүзеге асырылуға тиіс. Барлық адамдарға осындай құқықтардың тең көлемі мен тізімі берілген.

Адам құқығы туады. Жеке адамдар оларды сәтті шығу, діни, ұлттық немесе материалдық артықшылықтардың нәтижесінде емес, олар осындай құқықтарды негіз ретінде мойындайтын қоғам мен мемлекетте туылғандығына байланысты алады.

Адам құқығы ажырамас. Адамдардың экономикалық, әлеуметтік және мәдени салалардағы құқықтарына ешкім де ешқандай да нұқсан келтірмеуге тиіс. Ешкім жеке адамнан мұндай құқықтарды ала алмайды және оларды ешкімнен алуға болмайды.

Адам құқықтары тұтас. Кез-келген құқықты бұзу немесе оны елемеу басқа құқықтарды немесе тіпті адам құқықтарының барлық кешенін пайдалану мүмкіндігін бұзуға әкелуі мүмкін. Мысалы, "физикалық және психикалық денсаулықтың ең жоғары қол жетімді деңгейіне" құқықты бұзу қалған құқықтардың әрқайсысын жүзеге асыру мүмкіндігіне кедергі келтіруі мүмкін.

Негізгі экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтардың жиынтығы мыналарды қамтиды:

- еңбек құқығы, оған әр адамның өзі еркін таңдаған немесе еркін келісетін еңбекпен өмір сүру мүмкіндігін алу құқығы кіреді; бұл сонымен қатар әділ жалақы және тең құнды еңбек үшін тең сыйақы, ешқандай айырмашылықсыз, атап айтқанда, әйелдерге кепілдік берілуі керек [3]. Еңбек жағдайлары ер адамдардан кем емес, тең жұмыс үшін бірдей ақы төленеді; барлық еңбекшілердің өздері мен олардың отбасылары үшін қанағаттанарлық өмір сүруін қамтамасыз ететін сыйақыны, сондай-ақ қауіпсіздік және гигиена талаптарына сай келетін жұмыс жағдайларын қоса алғанда, әркімнің әділ және қолайлы еңбек жағдайларына құқығы; тынығу, бос уақыт және жұмыс уақытын орынды шектеу; ақы төленетін демалыс;

- әрбір адамның әлеуметтік сақтандыруды қоса алғанда, әлеуметтік қамсыздандыруға құқығы;

- қоғамның табиғи және негізгі ұясы болып табылатын отбасына, мүмкіндігінше, ең ауқымды қорғау мен көмек көрсетілуі тиіс;

- аналарға босанғанға дейін және одан кейін ақылға қонымды кезең ішінде ерекше қауіпсіздік берілуі керек;

- барлық балалар мен жасөспірімдерге қатысты қандай да бір кемсітусіз ерекше қорғау және көмек көрсету шаралары қабылдануға тиіс; балалар мен жасөспірімдер экономикалық және әлеуметтік пайдаланудан қорғалуға тиіс; олардың еңбегін олардың имандылығы мен денсаулығына зиянды немесе өмірге қауіпті немесе олардың қалыпты дамуына нұқсан келтіруі мүмкін салада қолдану заң бойынша жазалануға тиіс;

- әркімнің өзі үшін және оның отбасы үшін жеткілікті тамақ, киім және тұрғын үйді қамтитын жеткілікті өмір сүру деңгейіне және өмір сүру жағдайларын үздіксіз жақсартуға құқығы бар;

- әр адамның аштықтан арылу құқығы;

- әр адамның физикалық және психикалық денсаулығының ең жоғары қол жетімді деңгейіне құқығы; бұл, басқалармен қатар, ауру жағдайында

барлығына медициналық көмек пен медициналық көмек көрсететін жағдайларды жасауды қамтиды;

- адамның жеке басын толық дамытуға бағытталған және адам құқықтары мен негізгі бостандықтарға деген құрметті нығайтуға бағытталған білім алу құқығы; жоғары білім әркімнің қабілетіне қарай барлығына бірдей қол жетімді болуы керек; ата-аналар мен заңды қамқоршылардың өз балаларына тек мемлекеттік ғана емес, сонымен қатар мемлекет белгілейтін немесе бекітетін білім беру талаптарының ең төменгі деңгейіне сәйкес келетін басқа мектептерді таңдау еркіндігін құрметтеу қажет;

- мәдени өмірге қатысу құқығы;

- ғылыми прогресс нәтижелерін пайдалану және оларды іс жүзінде қолдану құқығы;

- еркіндікті құрметтеу, әрине, ғылыми зерттеулер мен шығармашылық қызмет үшін қажет.

Басқа да бірқатар құжаттар адамның тұрғын үйге құқығын мойындауды және оған қол сұғылмаушылықты бекітуді де қамтиды.

Егер біз осы құқықтардың тізімін қорытындылайтын болсақ, олардың бүкіл жиынтығы адамдардың әлеуметтік жұмыс істеу, қоғамда толыққанды өмір сүру, даму және өзін-өзі жүзеге асыру қабілеттерін қамтамасыз етеді деп қорытынды жасауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Гуменюк Т. А. - құқықтық мемлекет қалыптастыру шарты ретінде бірыңғай құқықтық кеңістік туралы.

2. Доэл Л., Шардлоу с. Әлеуметтік жұмыс практикасы: әлеуметтік қызметкерлерді оқытуға және біліктілігін арттыруға арналған жаттығулар мен әдістемелік әзірлемелер. -- М., 1995.

3. В. И. Дымченко заңдылық пен құқықтық мемлекеттің арақатынасы туралы.

ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫСТЫ АНЫҚТАУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Нуртаев Алибек Нурбаевич

Ғылыми жетекшісі:

Базарбаева Клара Конаровна – п.ғ.к., доцент

Кілт сөздер: *Әлеуметтік, педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.*

Әлеуметтік жұмыс-адамдарға, әлеуметтік топтарға қолдау, қорғау, түзету және оналту арқылы жеке және әлеуметтік қиындықтарды жеңуге көмектесетін кәсіби қызмет.

Әлеуметтік жұмыс термині нарықтық экономиканың жұмыс істеуімен тығыз байланысты, өйткені оның тиімділігіне қол жеткізу әлеуметтік

стратификациямен бірге жүреді. Егер әлеуметтік қолдау желісі құрылмаса, онда әлеуметтік саладағы проблемалар шиеленісіп, әлеуметтік шиеленіс пайда болады. Дамыған нарықтық экономика елдерінде ондаған жылдар бойы адамдарды әлеуметтік қолдау институттары құрылып, сәтті жұмыс істеп келеді. "Әлеуметтік қызметкер" мамандығы ең көп таралған мамандық болып табылады, ал Әлеуметтік құрылымдар мемлекеттік және жеке негізге ие. Біздің елімізде с. р. саласындағы ең өзекті мәселе-оны адамның әлеуметтік қорғалу дәрежесін, адамның алғашқы құқықтарын сақтауды және қоғамды ізгілендіру деңгейін растайтын маңызды қызмет ретінде тану.

Соңғы жылдары Ресейде әлеуметтік жұмысты зерттеу біріншіден, кәсіби қызмет ретінде жүргізілуде, бұл әлеуметтік жұмыстың теориялық мәселелерін тұтастай түсінусіз мүмкін емес әлеуметтік жұмыс тәжірибесін теориялық және әдіснамалық талдаудың шұғыл қажеттілігін тудырады; үшіншіден, ғылыми теория ретінде, бір жағынан, ғылыми ортада әлеуметтік жұмыс саласында тұтас жүйені дамыту қажеттілігін анықтау: практика-теория-білім беру.

Әлеуметтік жұмысты әлеуметтік құбылыс ретінде, әлеуметтік білімнің дербес саласы, қызмет және оқу пәні ретінде көп өлшемді, көп деңгейлі талдаудың пәнаралық тәсіліне негізделген жүзеге асыру біз үшін өзекті болып көрінеді.

Бұл жағдайда зерттеудің сипаты мен бағытын анықтайтын бастапқы әдіснамалық негіз қоғам, қоғам мен адамның өзара әрекеттесуі мен өзара тәуелділігі туралы жүйелі түсінік болып табылады.

Әлеуметтік құбылыс ретінде пайда болған, содан кейін белгілі бір әлеуметтік институтқа айналған әлеуметтік жұмыс әртүрлі деңгейлерде - әдеттегіден ғылыми-теориялық деңгейге дейін көрінетін білім объектісіне айналады.

Қазіргі уақытта әлеуметтік жұмыс саласындағы білімнің даму үрдісінде (олардың көріністерінің әртүрлі деңгейлерінде) екі негізгі аспект айқын байқалады. Біріншісі жеке және топтардың мінез-құлқын эмоционалды – психологиялық түсіндірумен, ең алдымен әлеуметтік жұмыс тәжірибесінің психодинамикалық моделінің дамуымен байланысты; екіншісі-әлеуметтік жұмыстың социологиялық теорияларға әсерінің өсуімен және әлеуметтік жұмыс тәжірибесінің социологиялық-бағдарланған модельдерінің дамуымен.

90-жылдардың басында ғылыми әдебиеттерде әлеуметтік жұмысты теориялық негіздеудің бірнеше модельдері көрсетілген. Олар қазіргі қоғамдағы адамды әлеуметтік қолдау мәселелері бойынша әртүрлі мектептердің ірі ғалымдарының ғылыми ізденістері мен зерттеулерінің нәтижелерін ғана емес, сонымен бірге оның эволюциясын, әлеуметтік қызметтің мазмұны мен формаларындағы өзгерістерді де көрсетті. Зерттеушілер осындай 12 модельді атайды. Бірақ әлеуметтік жұмысқа ең жақын теориялардың 3 негізгі тобы бар:

Әлеуметтік жұмыс өзінің алғашқы сәттерінде этикалық болып табылады және мәні бойынша жоғары гуманизм мен әлеуметтік моральдың көрінісі болып табылады; онда қоғам мақұлдаған рухани құндылықтар мен моральдық қағидаларды елемейтін шектеулер, ережелер мен нормалар жоқ.

Қазіргі уақытта елдегі күрт өзгерген әлеуметтік орта, әлеуметтік қатынастардың шиеленісу процестері түсінуді, талдауды және жалпылауды қажет етеді. Халықпен Әлеуметтік жұмыстың ғылыми негізделген тұжырымдамасын әзірлеу, әлеуметтік технологияларды, әлеуметтік жұмысты ұйымдастырудың және жүргізудің түсінікті және сенімді әдістерін әзірлеу қажет.

Әлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, көптеген елдерде әлеуметтік қызметкерлердің қызметін ескермей әлеуметтік даму бағдарламалары да, мемлекеттің әлеуметтік саясаты да айналып өтпейді. Бұл саладағы мамандар заңнамалық актілерді дайындауда, жергілікті билік пен қоғамдық ұйымдардың шешімдерін қабылдауда сарапшы ретінде кеңінен қолданылады.

Тәжірибе көрсеткендей, адамдар көбінесе өздері де, отбасы мүшелері де, достары да, көршілері де, тіпті мейірімді шенеуніктер де шеше алмайтын проблемаларға тап болады. Бұл үшін ерекше мамандық иелері-әлеуметтік қызметкерлер қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Гуменюк Т. А. – құқықтық мемлекет қалыптастыру шарты ретінде бірыңғай құқықтық кеңістік туралы.

2. Доэл Л., Шардлоу с. Әлеуметтік жұмыс практикасы: әлеуметтік қызметкерлерді оқытуға және біліктілігін арттыруға арналған жаттығулар мен әдістемелік әзірлемелер. -- М., 1995.

3. В.И. Дымченко заңдылық пен құқықтық мемлекеттің арақатынасы туралы.

ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУДЫҢ МӘНІ

Акбергенова Куралхан Абыловна

Ғылыми жетекшісі:

Кабекеева Кымбат Калиевна – PhD доктор

Кілт сөздер: *Әлеуметтік, педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.*

Әлеуметтік қорғау, әлеуметтік институт ретінде, белгілі бір әлеуметтік және экономикалық мәселелерді халықаралық контексте шешуге арналған құқықтық нормалардың жиынтығы ретінде, әдетте, еңбекке қабілеттілігінен айрылуына, жұмысының болмауына немесе басқа себептерге байланысты олардың өмірлік қажеттіліктері мен қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жеткілікті қаражаты жоқ азаматтардың заңмен белгіленген санаттарымен айналысады. мүгедек отбасы мүшелері.

Әлеуметтік қорғау жүйелері аясында мұндай азаматтарға заңнамада белгіленген қолайсыз оқиғалар туындаған кезде өтемақы сипатындағы көмек ақшалай және заттай нысанда көрсетіледі. Сонымен қатар, әлеуметтік қорғау жүйелері қолайсыз оқиғалардың алдын алуға бағытталған профилактикалық шараларды жүзеге асырады.

Әлеуметтік қорғау жұмыс берушілердің жеке жауапкершілігі, сақтандыру, әлеуметтік сақтандыру, атаулы әлеуметтік көмек, мемлекеттік әлеуметтік қамсыздандыру және басқалары сияқты нысандарын қоса алғанда, әртүрлі ұйымдық-құқықтық нысандарда жүзеге асырылады. Әлеуметтік қорғаудың белгілі бір ұйымдық-құқықтық нысандарын пайдалану осы саланы басқару кезінде ескерілуі керек әртүрлі әлеуметтік және экономикалық салдарға әкелуі мүмкін.

ҚР Федерациясының Негізгі заңында – 1993 жылғы 12 желтоқсанда жалпыхалықтық дауыс беру арқылы қабылданған Конституцияда-елдің конституциялық құрылымының негіздерін, ұлттық-мемлекеттік және әкімшілік-аумақтық құрылымды, мемлекеттік билік пен жергілікті өзін-өзі басқару жүйесінің ұйымдастырылуы мен принциптерін бекітеді. ҚР Федерациясындағы адам мен азаматтардың құқықтық жағдайы, оның құқықтары, бостандықтары, міндеттері туралы баптар бар. Негізгі Заңның құрылымы демократиялық жүйе принциптерінің басымдығына баса назар аударады, алғаш рет заңнамада адам құқықтары мен бостандықтарын ең жоғары құндылық ретінде тану бекітілген, оларды сақтау және қорғау мемлекеттің міндеті ретінде анықталған.[4]

ҚР Федерациясының Конституциясының 1-тарауында - "конституциялық жүйенің негіздері" – 16 мақалада Мемлекет негіздерін бекіту бар. 7-бап ерекше назар аударады, онда былай делінген:

1. ҚР Федерациясы-әлеуметтік мемлекет, оның саясаты адамның лайықты өмірі мен еркін дамуын қамтамасыз ететін жағдайлар жасауға бағытталған.

2. ҚР Федерациясында адамдардың еңбегі мен денсаулығы қорғалады, кепілдендірілген ең төменгі жалақы белгіленеді, отбасына, анаға, әке мен балаға, мүгедектер мен қарт азаматтарға мемлекеттік қолдау көрсетіледі, әлеуметтік қызметтер жүйесі дамиды, мемлекеттік зейнетақылар, жәрдемақылар және басқа да әлеуметтік қорғау кепілдіктері белгіленеді.

Мемлекеттің әлеуметтік рөлін жүзеге асырудың құқықтық құралы азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтары болып табылады, ал Конституцияда елдің барлық аумағында міндетті әлеуметтік кепілдіктер ғана бар. ҚР Федерациясының әр субъектісі өзінің материалдық және басқа мүмкіндіктеріне сүйене отырып, осы әлеуметтік кепілдіктердің шеңберін кеңейтуге құқылы: мүмкін жергілікті бюджеттен зейнетақы немесе балалар жәрдемақысын индексстеу мөлшері көбейтіліп, барлық зейнеткерлер үшін қоғамдық көлікте тегін жүру құқығы берілген және т. б.

ҚР Федерациясының Конституциясының 2-тарауы - "адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтары" – жалпы демократиялық бағытта

ерекшеленеді, жеке тұлғаның құқықтық мәртебесінің негіздерін дамытады. Мұнда қамтылған құқықтар мен бостандықтар "адам және азаматтардың құқықтары мен бостандықтары Декларациясымен", адам құқықтары туралы барлық халықаралық пактілермен, атап айтқанда, БҰҰ 1918 жылы қабылдаған "адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясымен" барынша сәйкестікке келтірілген.[4] мұнда, бұрынғы Конституциядан айырмашылығы, ауырлық орталығы азаматқа мемлекет тарапынан құқық беру туралы емес, оның туылуынан өзіне тиесілі табиғи адам құқықтарын мемлекеттің мойындауы, құрметтеу және қорғау мемлекеттің міндеті болып табылады. Конституциялық құқықтар мен бостандықтар жүйесінде (олардың 10 - ға жуық түрі бар) жеке (20-29-бап): өмірге, жеке қадір-қасиетін сақтауға, қол сұғылмаушылыққа, бостандыққа, жеке өмірдің құпиясына, тұрғын үйге және т.б. ҚР Федерациясының Конституциясының құқықтары мен бостандықтарын бекітетін нормалары жалпыға бірдей-барлық азаматтарға бірдей қолданылады. Қолданыстағы заңнамада конституциялық заңдармен қатар халықаралық құқық нормалары да ескерілетінін атап өткен жөн. Осы жұмысқа қатысты, жарияланған құқықтар мен бостандықтарды іс жүзінде жүзеге асыратын халықты әлеуметтік қорғау мәселесі бойынша халықаралық құқықтағы негізгі құжаттардың бірін атап өткім келеді. Бұл Халықаралық еңбек ұйымының (ХЕҰ) 1952 жылғы № 102 Конвенциясы, ол 1955 жылы күшіне енді. Онда "әлеуметтік қорғау" сөздері қолданылды, әлеуметтік қорғау түрлерінің тізімі бар және олардың деңгейі анықталды. [5]

Пайдаланылған әдебиет:

1. Әлеуметтік саясат / жалпы ред. Н. А. Волгина-М.: «Емтихан» баспасы 2002. 736 бет.
2. Әлеуметтік жұмыс негіздері: оқу. пособие для студ. жоғ. оқу. заведений/Под ред. Н.Ф. Басова. – М.: "Академия" баспа орталығы, 2004. – 288 б.
3. Әлеуметтік саясат: оқу құралы, Оқу құралы/ Григорий Артушевич Ахинов. -ИНФРА-М, 2009 ж.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ТҰРҒЫНДАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУДЫҢ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК САЯСАТТЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ

Акбергенова Куралхан Абыловна

Ғылыми жетекшісі:

Кабекеева Кымбат Калиевна – PhD доктор

Кілт сөздер: *Әлеуметтік, педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік*

Жалпыланған түрде мемлекеттің адамдардың әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыру жөніндегі қызметі оның әлеуметтік саясаты ретінде анықталады. Бола отырып, шекті жалпы ұғым, концепт әлеуметтік саясаттың береді түрлі деңгейлерін нақтылау бойынша қабылдау субъектілер, институттар мен мақсаттары. Сонымен, әлеуметтік саясатты әлеуметтік саланы прогрессивті дамытуға, адамдардың өмір сүру жағдайларын, имиджін және сапасын жақсартуға, олардың өмірлік қажеттіліктерінің белгілі бір бөлігін қамтамасыз етуге, азаматтарға қажетті әлеуметтік қолдау, көмек және қорғауға бағытталған мемлекет пен басқа да қоғамдық институттардың қызметі ретінде анықтауға болады. [1]

Қоғамдық қатынастардың әлеуметтік саласы еңбек қатынастарын реттеу нысандарын, еңбекшілердің өндірістік процесті басқаруға қатысуын, ұжымдық шарттарды, әлеуметтік қамсыздандыру мен әлеуметтік қызметтердің мемлекеттік жүйесін (жұмыссыздық бойынша жәрдемақы, зейнетақы), жеке капиталдардың әлеуметтік қорлар құруға қатысуын, әлеуметтік инфрақұрылымды (білім беру, денсаулық сақтау, тұрғын үймен қамтамасыз ету және т.б.), сондай-ақ әлеуметтік әділеттілік қағидатын іске асыруды қамтиды.

Сонымен, әлеуметтік саясаттың субъектісі (әлеуметтік салада өз қолында билігі бар әлеуметтік топтар), қоғамда әл - ауқатқа қол жеткізуді қамтамасыз етеді (қоғам-адамдардың бірлескен іс-әрекетінің тарихи қалыптасқан нысандарының жиынтығы), менің ойымша, ең жалпы, әлеуметтік қатынастардың әлеуметтік саласы қызметінің мақсаты болып табылатын әлеуметтік әділеттілік принципін жүзеге асырады. Әлеуметтік саясат халықтың ең төменгі табысына кепілдік беруге; халықты аурудан, мүгедектіктен, жұмыссыздықтан, қарттықтан әлеуметтік қорғауға арналған. Сонымен қатар, мемлекеттің минималды өмір сүру жағдайларын қамтамасыз етуі мұны өз бетінше жасай алмайтындарға ғана қатысты.

Мемлекеттің әлеуметтік саясаты мемлекеттік әлеуметтік қамсыздандыру бағдарламалары мен әлеуметтік қызметтер жүйесі арқылы іске асырылады.

Дамыған елдерде әлеуметтік саясатты жүргізу тәжірибесі оны жүзеге асырудың бірнеше бағыттарын жасады. Оларға мыналар жатады: әлеуметтік сақтандыру, қызметкерлерді әлеуметтік қорғау, жалақы саясаты, еңбек нарығындағы әлеуметтік шаралар, тұрғын үй саясаты.

Әлеуметтік сақтандыру-мемлекеттің әлеуметтік саясатының маңызды бөлігі. Өндіріс процесінде жұмысшылар жұмысты жалғастыру мүмкіндігін жоғалтуы мүмкін (бірқатар объективті себептерге байланысты). Бұл ретте ол табыс көзінен айырылады. Бұл жағдайда туындаған мәселені шешудің екі мүмкіндігі бар. Біріншісі-денсаулыққа келтірілген зиян үшін белгілі бір соманы төлеу. Алайда, біржолғы жәрдемақы оған ұзақ уақыт өмір сүруге материалдық мүмкіндік бермейді. Демек, екінші жолға артықшылық беріледі: әлеуметтік сақтандыру.

Әлеуметтік сақтандыру жүйесі белгілі бір принциптерге негізделген. Біріншіден, оның заңнамалық негізі бар. Екіншіден, бұл тәуекел жағдайында жұмыс істейтін адамдар үшін міндетті (алайда сақтандыру ерікті негізде де жүзеге асырылуы мүмкін). Үшіншіден, әлеуметтік сақтандыру жүйесі мемлекеттің тиісті төлемдерді қаржыландыруға қатысуын көздейді. Бұл қызметкерлердің өздері төлейтін соманы азайту түрінде немесе мемлекет ұсынатын жәрдемақыларды көбейту арқылы жасалады. Төртіншіден, әлеуметтік сақтандыру жүйесі ең алдымен экономикалық әлсіз қоғам мүшелеріне көмектесуге бағытталған. Тіпті қарапайым экономикалық өсу салық салу базасын кеңейтуге және әлеуметтік сақтандыру қорларына жарналар енгізуге қолайлы алғышарттар жасайды, жұмыссыздық деңгейін төмендетуге ықпал етеді және әлеуметтік көмек жүйелеріне қолжетімділікті кеңейтеді. Сонымен қатар, қоғамдағы әлеуметтік бейбітшілік, әлеуметтік сақтандыру арқылы қол жеткізілген жұмысшылар мен жұмыс берушілер арасындағы тұрақты және достық қатынастар еңбек пен капитал арасында үшінші өндірістік фактор ретінде әрекет етеді.

Мемлекеттің жұмыспен қамтылғандарды әлеуметтік қорғау саласындағы саясаты еңбек нарығындағы тараптардың теңсіздігіне негізделеді. Қызметкер жұмыс берушімен салыстырғанда әлсіз тарап болып табылады, өйткені ол өндіріс құралдарына иелік етпейді және жұмыс күшін сатуға мәжбүр. Мемлекеттің осы саладағы іс-әрекеті қызметкерлердің денсаулығына зиян келген жағдайда немесе басқа жағдайларда қаржылық қолдауға бағытталуы керек. Бұл үшін мемлекет қызметкерлер мен жұмыс берушілер арасында шарттар жүйесін құруды қамтамасыз ететін құқықтық нормаларды әзірлейді. [2]

Пайдаланылған әдебиет:

1. Әлеуметтік саясат / жалпы ред. Н. А. Волгина-М.: "емтихан" баспасы 2002. 736 бет.
2. Әлеуметтік жұмыс негіздері: оқу. пособие для студ. жоғ. оқу. заведений/Под ред. Н.Ф. Басова. – М.: "Академия" баспа орталығы, 2004. – 288 б.
3. Әлеуметтік саясат: оқу құралы, Оқу құралы/ Григорий Артушевич Ахинов. -ИНФРА-М, 2009 ж.

ХАЛЫҚТЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ БАСҚАРМАСЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІН ТАЛДАУ

*Әділханқызы Айша
Ғылыми жетекшісі:*

Сарыбаева Әлия Хожанқызы – п.ғ.к., доцент м.а.

Кілт сөздер: Әлеуметтік, педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік

Мәскеу облысының халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің Люберцы Халықты әлеуметтік қорғау басқармасы-Мәскеу облысының

халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің аумақтық құрылымдық бөлімшесі. Басқарма Мәскеу облысының Люберцы ауданындағы Мәскеу облысының тұрғындарын әлеуметтік қорғау саласындағы мемлекеттік саясат пен мемлекеттік реттеу, салааралық үйлестіру функцияларын жүзеге асырады.

Басқарма өз қызметінде ҚР Федерациясының Конституциясын, федералды конституциялық заңдарды, Федералды заңдарды, ҚР Федерациясы Президентінің жарлықтары мен бұйрықтарын, Мәскеу облысының Жарғысын, Мәскеу облысының заңдарын, Мәскеу облысы губернаторының қаулылары мен бұйрықтарын, Мәскеу облысы Үкіметінің қаулыларын, сондай-ақ осы Ережені басшылыққа алады.

Басқарманы Мәскеу облысының губернаторы қызметке тағайындайтын және қызметтен босататын Мәскеу әлеуметтік қорғау министрлігінің Халықты әлеуметтік қорғау басқармасының бастығы басқарады, 1.1-сурет.

Басқарма бастығы тікелей Мәскеу облысы үкіметінің халықты әлеуметтік қорғау министріне есеп береді. Басқарма бастығының екі орынбасары болады.

Мәскеу облысының мемлекеттік азаматтық қызметі лауазымына тағайындауды, мемлекеттік азаматтық қызметшілерді мемлекеттік азаматтық қызметтен ауыстыру және жұмыстан шығаруды, Басқарма қызметкерлерін қызметке тағайындауды және қызметтен босатуды Мәскеу облысы үкіметінің халықты әлеуметтік қорғау министрі жүзеге асырады.

Басқарманың жалпы штаттық санын, басқарманың мазмұны мен құрылымына сметалық қаржыны басқарма бастығының ұсынысы бойынша Мәскеу облысы үкіметінің халықты әлеуметтік қорғау министрі бекітеді.

Люберцы әлеуметтік қорғау басқармасында алты бөлім жұмыс істейді:

- жиынтық бухгалтерлік есеп бөлімі
- мемлекеттік, атаулы және гуманитарлық көмек бөлімі
- әлеуметтік кепілдіктерді іске асыру бөлімі
- отбасы, әйелдер және балалар істері бөлімі
- қарт азаматтар мен мүгедектерге әлеуметтік қызмет көрсетуді ұйымдастыру бөлімі
- ақпараттандыру бөлімі

Томилино, Малаховка, Красково, Октябрьский ауылдарында Люберцы әлеуметтік қорғау басқармасының мамандары халықты мекен-жай бойынша қабылдайды.

Люберцы Халықты әлеуметтік қорғау басқармасының негізгі міндеттері: [18]

1. Қарт азаматтарды, соғыс және еңбек ардагерлерін, мүгедектерді, кәсіби әскери қызметтен босатылған азаматтарды және олардың отбасы мүшелерін, әскери қызмет міндеттерін атқару кезінде қаза тапқан әскери қызметшілердің отбасыларын, отбасын, ананы, әке мен баланы қорғауды,

әлеуметтік қолдауға мұқтаж халықтың басқа да топтарын әлеуметтік қорғауды ұйымдастыру.

2. ҚР Федерациясы мен Мәскеу облысының заңнамасында белгіленген аудан аумағында тұратын азаматтардың жекелеген санаттарына әлеуметтік қолдау шараларын көрсету, өтемақы төлеу және әлеуметтік қызметтер көрсету.

3. Аудан аумағында халықты әлеуметтік қорғау саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру. Өз құзыреті шегінде аудан аумағында халықты әлеуметтік қорғау саласында халыққа мемлекеттік кепілдіктерді қамтамасыз ету.

4. Аудан аумағында Мәскеу облысының тұрғындарын әлеуметтік қорғау саласында салааралық үйлестіруді жүзеге асыру. Жоғары федералды және облыстық мемлекеттік органдардың заңнамалық, нормативтік құқықтық актілерін, Мәскеу облысы губернаторының Мәскеу облысы үкіметінің халықты әлеуметтік қорғау мәселелері жөніндегі бұйрықтарын орындау.

5. Мемлекеттік әлеуметтік саясатты іске асыруда қала халқын әлеуметтік қорғау мәселелері бойынша меншік нысанына және ведомстволық бағыныстылығына қарамастан қоғамдық, діни және өзге де ұйымдармен байланысты жетілдіру.

6. Әлеуметтік қорғау мәселелері бойынша азаматтардың өтініштерін қарау және шешу, халықты қабылдауды ұйымдастыру, азаматтардың ұсыныстарында, арыздары мен шағымдарында қамтылған мәселелерді зерделеу және қорыту, олардың уақтылы және дұрыс шешілуіне бақылауды жүзеге асыру.

7. Аудан тұрғындарының әлеуметтік тіркелімін жүргізу, сондай-ақ ҚР Федерациясының заңнамасына және Мәскеу облысының заңнамасына сәйкес тұрғын үй және коммуналдық қызметтерге ақы төлеу бойынша әлеуметтік қолдау шаралары ұсынылатын аудан тұрғындарының тізілімін жүргізу.

8. Мәскеу облысының халықты әлеуметтік қорғау саласында жүргізіліп жатқан жұмыстар туралы бұқаралық ақпарат құралдары арқылы аудан тұрғындарын хабардар ету.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. ҚР Конституциясы
2. Әлеуметтік энциклопедия / Ред. кол. а. п. Горкин, г.н. Карелова, Е. Д., Катульский және т. б. - М: Больи. Рос. Энц-я, 2000. - 438 с
3. Пантелеева Т.с., Червякова Г. А. Әлеуметтік жұмыстың экономикалық негіздері: университет студенттеріне арналған оқу құралы - М.: ВЛАДОС гуманитарлық баспа орталығы, 2005.
4. Әлеуметтік жұмыс бойынша сөздік-анықтамалық / ред. е. и. Холостова. - М.: Заңгер, 2000. - 424 б.

ҚАЗАҚСТАНДА ТҮРҒЫНДАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУДЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Әділханқызы Айша
Ғылыми жетекшісі:

Сарыбаева Әлия Хожанқызы – п.ғ.к., доцент м.а.

Кілт сөздер: Әлеуметтік, педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.

Қазіргі заманғы ҚР өтпелі кезенді бастан кешуде, ол елдің әлеуметтік-экономикалық өмірінің барлық салаларына әсер етті, халықтың көптеген әлеуметтік қорғалмаған топтарының – жұмыссыздардың, босқындардың және мәжбүрлі қоныс аударушылардың, мүгедектердің және т.б. пайда болуына әкелді.

1993 жылғы ҚР Конституциясына сәйкес, ҚР(ҚР) әлеуметтік мемлекет болып жарияланды. Оның неғұрлым өзіне тән белгілері жүргізіліп отырған әлеуметтік саясатта көрініс табады, ол ҚР Конституциясының 7-бабына сәйкес адамның лайықты өмірі мен еркін дамуын қамтамасыз ететін жағдайлар жасауға бағытталған [1, 4-б.].

Әлеуметтік саясат-қоғамның әр мүшесіне қоғам мақұлдаған құндылықтар жүйесін ескере отырып, оның қажеттіліктерін жүзеге асыруды қамтамасыз ететін жағдай жасау үшін мемлекеттің маңызды функциясын іс жүзінде жүзеге асыру саласы [2, 253 б.], сондықтан әлеуметтік саясаттың орталығында әрқашан адам болады. оның мақсаты, пәні және пәні ретінде әрекет етеді.

Әлеуметтік саясат-бұл әлеуметтік топтар арасындағы, жалпы қоғам мен оның мүшелері арасындағы әлеуметтік құрылымдағы өзгерістерге, азаматтардың әл-ауқатының өсуіне, олардың өмірін жақсартуға, материалдық және рухани қажеттіліктерін қанағаттандыруға, өмір салтын жақсартуға байланысты қатынастарға қатысты мемлекеттің жалпы саясатының бөлігі.

Әлеуметтік саясат этика мен мораль шаралары жүйесі арқылы жүзеге асырылады. Оның ішінде (қоғамның жеке мүшелерінің (жеке адамдар, отбасылар, топтар, қабаттар және т. б.) өміріндегі соңғы орынды қалыптастыру және анықтау; қоғам мүшелерінің қоғамдық және жеке өміріне, оның ішінде адамның тамақ, киім, тұрғын үй, демалыс, ойын-сауық, денсаулықты сақтау қажеттіліктерін қанағаттандыратын материалдық және мәдени ортаны мемлекеттік реттеу; әр түрлі тұлғалардың, әлеуметтік топтардың, қабаттардың және т. б. әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктері туралы.

Халықты әлеуметтік қорғауға келетін болсақ, қазіргі кезеңде бұл ҚР Федерациясының әлеуметтік саясатының маңызды және басым бағыты болып табылады, ол мемлекет белгілеген қағидаттар, әдістер, әлеуметтік кепілдіктер, оңтайлы өмір сүру жағдайларын қамтамасыз ететін шаралар мен мекемелер жүйесі, қажеттіліктерді қанағаттандыру, өмірді қолдау және

белсенді өмір сүру. жеке тұлға, әртүрлі әлеуметтік санаттар мен топтар; азаматтардың қалыпты өміріндегі қауіп-қатер жағдайларына қарсы бағытталған шаралар, іс-қимылдар, мемлекет пен қоғам құралдарының жиынтығы [3, 315-бет].

Сөздің кең мағынасында Халықты әлеуметтік қорғау-бұл мемлекет пен қоғам жүргізетін және оңтайлы өмір сүру жағдайларын қамтамасыз ететін, қажеттіліктерді қанағаттандыратын, өмірді қамтамасыз ететін және әр түрлі әлеуметтік санаттар мен топтарға жеке тұлғаның белсенді өмір сүруін қамтамасыз ететін әлеуметтік-экономикалық іс-шаралар жиынтығы. ауру, жұмыссыздық, Кәрілік, асыраушысының қайтыс болуы сияқты азаматтардың қалыпты өміріндегі қауіпті жағдайларға қарсы бағытталған шаралар жиынтығы. Ол экономикалық қайта құру кезеңінде халықтың әлеуметтік осал топтарын мемлекет кепілдік берген ең төменгі материалдық қолдау деңгейін қамтамасыз ету жөніндегі шаралар кешенін білдіреді. [4, б. 315].

Кәрілік, мүгедектік, асыраушысының қайтыс болуы және басқалары сияқты азаматтардың қалыпты өміріндегі қауіпті жағдайларға қарсы бағытталған теориялық және практикалық қызметті ұйымдастырудың және құрудың принциптері мен әдістерінің жүйесін білдіреді [4, б.315], ал әдістеме бойынша – халықты әлеуметтік қорғауды жүйе ретінде практикалық және теориялық игерудің әдістері, зерттеу әдістері мен операцияларының жиынтығы [69, б. 316].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. ҚР Конституциясы
2. Әлеуметтік энциклопедия / Ред. кол. а. п. Горкин, г.н. Карелова, Е. Д., Катульский және т. б. - М: Больи. Рос. Энци-я, 2000. - 438 с
3. Пантелеева Т.с., Червякова Г. А. Әлеуметтік жұмыстың экономикалық негіздері: университет студенттеріне арналған оқу құралы - М.: ВЛАДОС гуманитарлық баспа орталығы, 2005.

1920 ЖЫЛҒА ДЕЙІН ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС ТЕОРИЯСЫН РЕСІМДЕУ

Рустемова Эльмира Жакановна

Ғылыми жетекшісі:

Искакова Парида Қуандыққызы – п.ғ.к., доцент

Кілт сөздер: педагогика, моральдық, әлеумет психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.

Әлеуметтік жұмысты теориялық тұрғыдан түсіну саласындағы алғашқы практикалық қадамдарды әлемнің көптеген елдеріндегі феминистер – Германиядағы Элис Соломон, Франциядағы Мария Гахери, Англиядағы Елизавета Фрай, АҚШ-тағы Джейн Адамс жасады. Кедейлік-кез-келген қоғамға тән қасиет. Ол «әлеуметтік зұлымдық» ретінде

қарастырылады. Бұл әр мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік "ауруы". Кедейлік-қажеттілік пен теңсіздіктің синонимі.

Кедейлік мәселесі әрдайым өзекті болды, бірақ ол әсіресе XIX ғасырдың соңында өткір сезілді. Салықтық өндіріп алуды арттыру кедейлік проблемаларын шеше алмады. Бұл қажеттілік «Тұманды Альбион» Үкіметі үшін ауыр жүк болды. Бақытымызға орай, ағылшын жұртшылығы өз елі үшін өсіп келе жатқан қауіпті тез түсінді. Көптеген көрнекті қайраткерлер кедейлік проблемасын ашық көтере бастады, осылайша мемлекеттік «ақыл-ойды» оны тез шешуге итермеледі. Үкімет тарапынан бірқатар әлеуметтік реформалар өткір әлеуметтік теңсіздікті жоюға көмектесті. Бірақ бұл кедейлікті соңына дейін жойған жоқ. Біртіндеп қажеттілік XIX ғасырдан XX ғасырға өтті, бірақ мұндай маңызды масштабта емес, содан кейін XXI мыңжылдықта.

«Еуропадағы 19 ғасырдағы пауперизм мәселелері» курстық жұмыс тақырыбының даму деңгейіне келетін болсақ, XIX ғасырдағы кедейлікті зерттеу тарихтағы ең қиын зерттеу міндеттерінің бірі болып табылады. Бұл, ең алдымен, құжаттық дереккөздердің тапшылығына байланысты, олардың көпшілігі XIX ғасырда билік құрған көпшілікке деген немқұрайдылықты көрсетеді. Мұндай түсіндіру протестантизмнің құндылық жүйесімен алдын - ала анықталды, ол сенімділік, еңбексүйгіштік, үнемділік, бизнестегі жетістік, «мұның бәрі қаржылық жағдай үшін жеке жауапкершілік идеясына сәйкес келді» деп жариялады.

Біз қарайтын хронологиялық және аумақтық шеңберлер біз үшін қол жетімді көздермен едәуір нашар қамтамасыз етілгенін атап өткен жөн. Материалдың көп бөлігі: полиция, түрме, сот хаттамалары; приход кітаптары; салық төлеушілердің тізімдері; қоғамдық көмек жазбалары; туу мен өлімді тіркеудің приходтық кітаптары - бұл көбіне біз үшін қол жетімді емес. Олардың көпшілігі Англиядағы жергілікті қоймаларда. Олардың кейбіреулері жіктелмеген, ал басқалары өрттен, судан немесе жай ғана ұқыпсыз қараудан қайтыс болды. Бұл, сот хаттамаларын туралы сілтеме каторге, онда олар бір ай ішінде жойылуы арнайы, т. б. кейбір айтқаным жасыру непривлекательное өткен ата-бабаларының. Сонымен қатар, 1834 жылы өрт барлық парламенттік өтініштерді жойды. Бұл жұмыста ғылыми-зерттеу айналымына кеңінен енетін, біздің уақытқа дейін жарияланған және сақталған деректанулық материалдар туралы сөз болады.

Курстық жұмыстың өзектілігі XIX ғасырдағы Еуропадағы пауперизм мәселесін жеткіліксіз зерттеумен байланысты.

Бірақ теориялық зерттеулер саласындағы үлкен жетістіктерге жеке жұмыс әдісінің мәнін сипаттаған М. Ричмонд қол жеткізеді. Оның тәсілдері медициналық тәсілдер, психологияның мінез-құлық мектебі, З.Фрейдтің психоанализі негізінде қалыптасты.

М. Ричмондтың әлеуметтік жұмыс теориясы саласындағы алғашқы кітаптарының бірі - "кедейлерге Достық сапар: қайырымдылық ұйымдарында жұмыс істейтіндерге арналған нұсқаулық". Мұқтаждарға

көмек және қолдау бір субъектінің екіншісіне қатысты Достық әрекеті ретінде түсініледі. Алайда, әсер мұқтаж адамдарға ғана емес, сонымен бірге кедейлік пен кедейлікке ұшыраған адамдарға теріс әсер ететін әлеуметтік ортаны өзгертуге бағытталған.

XX ғасырдың басында клиенттердің қажеттіліктеріне жеке көзқарас идеологиясы кеңінен тарала бастады, ол әлеуметтік жұмыстың әртүрлі салаларында қолданылады: медициналық, еңбек қатынастары саласындағы кеңес беру, пенология (түрмелердегі жаза туралы ғылым), балаларға қамқорлық. Осы уақытқа дейін әлеуметтік жұмыс тәжірибесінде жеке жұмыстың келесі принциптері жасалады:

Адамның қоршаған ортаға бейімделе алмауының себептері экономикалық және әлеуметтік факторлардан туындайды.

Адамдар әлеуметтік құбылыстарға жеке ресурстарды қолдана отырып жауап береді: биологиялық және зияткерлік.

Әлеуметтік мәртебесіне қарамастан, адамдар өзін-өзі бағалайды, олар құрметке лайық.

Дұрыс диагноз қою жеке проблеманы жеке тұлға ретінде зерттеумен қатар жүреді. Клиент өмірінің әртүрлі аспектілерін зерттеу қажет: әлеуметтік, экономикалық, отбасылық, зияткерлік.

Фактілерді талдау барысында клиентпен достық қарым-қатынас орнатылуы керек.

Әдебиеттер тізімі

1. Біріккен Корольдіктің фабрикаларындағы балалар мен жасөспірімдердің еңбегін реттейтін Акт (29 тамыз 1833) // шет елдердің мемлекет және құқық тарихы хрестоматиясы. М., 2007.
2. Бронте Ш. Джейн Эйр. М., 1992.
3. Әр түрлі жұмыс топтарының балаларының салмағы / / Дионео. Қазіргі Англия туралы очерктер. СПб. 1903.

XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДА ҚАЙЫРШЫЛЫҚ ПЕН ПАУПЕРИЗМГЕ НЕГІЗГІ ТЕОРЕТИКАЛЫҚ КЕЛУ ЖОЛДАРЫ

Рустемова Эльмира Жакановна

Ғылыми жетекшісі:

Искакова Парида Қуандыққызы – п.ғ.к., доцент

Кілт сөздер: педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.

XIX ғасырда еуропалық адамзат нақты және өсіп келе жатқан қауіпке-кедейлік, аштық, кедейлікке тап болды. Бұл проблемалар адамзат қоғамымен бұрыннан бірге жүрді, бірақ индустриалды қоғамға көшу, капиталистік қатынастардың дамуы бұған бұрын-соңды болмаған әлеуметтік апаттарды берді. Бұл проблемалық жағдайлар әсіресе Англияда өткір болды.

Лондон шын мәнінде жалғыз ірі қала болып қала берді. Ғасырлар бойы өзгерістер соншалықты баяу болды, олар көрінбейтін болды. Көптеген адамдар өздерінің өмір салтын өзгермейтін дәстүрлі тәртіптің бөлігі ретінде қабылдады және өнеркәсіптік революция өз елін дамудың жаңа кезеңіне шығарғанын түсінбеді. Ағылшын халқының көпшілігі елді ерте индустрияландыруға дайын емес еді. Қол еңбегін машинамен ауыстыру халыққа қатты әсер етті. Өнеркәсіптік революция машиналарды жаппай қолданудың басталуымен ғана емес, сонымен бірге қоғамның бүкіл құрылымының өзгеруімен де байланысты. "Төмендейтін ұтқырлықтың күшеюі салдарынан пауперлердің әлеуметтік қабаты пайда болды" (63; 23). Халықтың үлкен топтары ел өміріндегі жаңалықтарға бейімделе алмады. Осылайша пайда болған жаңа сауда-өнеркәсіп элитасы ұзақ уақыт бойы қабылдамаған ағылшынның "әлеуметтік түбі" қалыптасты және біртіндеп нығайтылды. Мыңдаған адамдар өмір сүру проблемасына тап болды.

"Әлеуметтік түбі" - бұл бірқатар себептерге байланысты өмір сүру жағдайлары мен нормаларынан тыс қалған адамдар жиынтығының белгісі. Римашевская Н.М. осы терминге жататын адамдардың бірнеше санатын анықтайды: біріншіден, бұл қайыршылар, қайыршылықты ашық сұрайды, екіншіден, баспанадан айырылған адамдар, үшіншіден, ата-анасынан айырылған немесе үйден қашып кеткен көше балалары, төртіншіден, азғын өмір салтын ұстанатын адамдар (ұрылар, өлтірушілер, жезөкшелер). Бұл тезисте біз дәл осы жіктеуді қолданамыз. Римашевскаяның пікірінше: "'әлеуметтік түбінің" өкілдері ұқсас белгілерге ие. Бұл әлеуметтік ресурстардан, тұрақты байланыстардан айырылған, қарапайым әлеуметтік дағдылар мен қоғамның басым құндылықтарын жоғалтқан адамдар. Көбісі өмір үшін күресті тоқтатты" (62; 23). Сонымен қатар, бұл топтардың өзіне тән ерекшелігі – олардың арасында қатаң бет жоқ: жезөкше Қайыршы, үйсіз ұры және т. б. болуы мүмкін. Кедейлік, жұмыссыздық, елдегі экономикалық және әлеуметтік тұрақсыздық, үміттердің орындалмауы, сондай-ақ иммигранттардың жаңа өмір жағдайларына бейімделуі "түбіне" түсуге көмектеседі. Кедейлік қоғам мүшелерінің материалдық жағдайындағы айырмашылық ретінде әрқашан және барлық жерде тарихи дамудың серігі болды. Кедейлік ғана емес бөліседі, сондай-ақ болып табылады итермелеуші себеп үшін адам добивался үздік үлестері. Бүгінгі таңда ол ең қолайлы экономикалық жағдайда, ең гүлденген қоғамдарда бар.

Алайда кедейліктің кедейлігі әр түрлі. Бір нәрсе-шөл даладағы кедейлік, екіншісі-табиғи ресурстарға бай елде. Бір нәрсе-жалқау және ақыл-ойынан айырылған адамның кедейлігі, екінші жағынан-дәрежесі бар еңбекқор адамның кедейлігі.

Еуропада кедей болу немесе кедей ортада айналу ұят. Ресейде кедейлік, керісінше, басқаларға жанашырлық пен аяушылық тудыруы керек бақытсыздық ретінде қабылданады. Сондықтан, көптеген ресейліктер үшін өздерінің қаржылық жағдайын жаман деп тану немесе таныстарының арасында кедей болу туралы ұят нәрсе жоқ.

Кедейлік – адамның немесе әлеуметтік топтың экономикалық жағдайының сипаттамасы, онда олар өмір сүруге, еңбекке қабілеттілікті сақтауға және ұрпақ өсіруге қажетті минималды қажеттіліктердің белгілі бір шеңберін қанағаттандыра алмайды. Кедейлік-бұл салыстырмалы ұғым және белгілі бір қоғамдағы өмір сүру деңгейінің жалпы стандартына байланысты. Бұл дүниежүзілік проблема және ол үнемі шиеленісіп келеді. Біз бұл мәселені Тропикалық Африка, Азия және Латын Америкасы сияқты аймақтармен байланыстыруға бейімбіз, бірақ тіпті Еуропада да миллиондаған адамдар кездеседі.

Кедейлік әрқашан өзекті мәселе болды, бірақ қазіргі Ресейде бұл мәселе әсіресе өткір. Қазіргі уақытта халықтың едәуір бөлігі кедейлік шегінен төмен немесе "әлеуметтік түбінің" шекарасына жақын орналасқан. Бұл әсіресе кедейлер мен байлардың кірістеріндегі айырмашылық ондаған, жүздеген және мыңдаған есе болған кезде қатты стратификация жағдайында байқалады. Бұл процесс динамикалық сипатқа ие, кедейлер кедей болады, ал байлар одан да бай болады. Халықаралық еңбек ұйымының (ХЕҰ) және басқа да халықаралық ұйымдардың деректері бойынша қазір 1 миллиардтан астам. Жер тұрғындарының өмір сүруіне қажетті қаражат жоқ, яғни олар маргиналды халық болып саналады. Ресей Федерациясына келетін болсақ, ресми статистикаға сәйкес, күнкөріс минимумы деңгейінде және осы мәннен төмен өмір сүретін адамдардың саны халықтың 40% - дан астамын құрайды, шамамен 57 млн. адам (зейнеткерлердің едәуір бөлігі; жұмыссыздар; балалары бар отбасылар; жалақысы ең жақсы 50% - дан асатын бюджет саласының қызметкерлері). өнеркәсіптегі жалақы деңгейі).

Әдебиеттер тізімі

1. Біріккен Корольдіктің фабрикаларындағы балалар мен жасөспірімдердің еңбегін реттейтін Акт (29 тамыз 1833) // шет елдердің мемлекет және құқық тарихы хрестоматиясы. М., 2007.
2. Бронте Ш. Джейн Эйр. М., 1992.
3. Әр түрлі жұмыс топтарының балаларының салмағы / / Дионео. Қазіргі Англия туралы очерктер. СПб. 1903.

МЕКТЕПТЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖҰМЫСТЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Уримбаева Айдана Талаповна

Ғылыми жетекшісі:

Рысбаева Аршагуль Клышбековна – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.

Өздеріңіз білетіндей, мектепте дәстүрлі түрде үш жетекші жұмыс бағыты бар – басқару, бала тәрбиесіне қатысу және білім беру ортасын

ұйымдастыру. Осы бағыттарға сәйкес мектептің кез-келген маманының қызметі кәсіби ерекшелігіне байланысты олардың біреуіне назар аудара отырып құрылады. Сондықтан әлеуметтік педагогтың қызметінде үш аспектіні бөлуге болады: басқаруға қатысу; оқу процесіне қатысу; баланы тәрбиелеу ортасын ұйымдастыруға қатысу.

Осы аспектілердің әрқайсысы әлеуметтік педагог жұмысының нақты бағыттарын және тұтастай алғанда әлеуметтік-педагогикалық жұмысты жетілдіру жолдарын анықтайды.

Мектептегі әлеуметтік педагогтың тиімділігін арттыру үшін оның жұмысының мектеп психологымен, сынып жетекшілерімен, директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасарымен байланысы қажет.

Мектепті басқаруға әлеуметтік педагог негізгі үш бағыт бойынша қатысады.

Әкімшілікке кеңес беру. Әкімшіліктің кеңесшісі ретіндегі қызмет педагогикалық және балалар топтарында да, ата-аналар арасында да әлеуметтік және әлеуметтік-психологиялық зерттеулер жүргізуді қамтиды. Мұндай зерттеулердің нәтижелері неғұрлым ойластырылған және негізделген басқарушылық шешімдер қабылдауды; жанжалдарды шешуге қатысуды қамтамасыз етеді. Тәжірибе көрсеткендей, мектептің ата-аналармен және балалармен өзара әрекеттесуіндегі жанжал деңгейі көбінесе қалаған деңгейден асып түседі және көп жағдайда қақтығыстар шиеленістің әлеуметтік себептерін түсінбеуден туындайды.

Әдістемелік жұмыс. Ол педагогикалық ұжымның кез-келген маманының тікелей міндеттеріне кіреді. Осы іс-әрекеттің аясында әлеуметтік мұғалім мұғалімдермен сабақ өткізеді, онда оларға сыныптағы тұлғааралық атмосфераны социометриялық бақылау әдістерін үйрету керек; қауіп факторларын диагностикалауға көмектеседі (иеліктен шығарылған, шығарылған, бойкотталған); әлеуметтік элементтердің теріс әсерін өтеу үшін студенттер тобындағы рөлдерді тиімді бөлуге ықпал етеді және т.б.; консилиумдардың жұмысына қатысады.

Мектептен тыс өзара іс-қимыл. Әлеуметтік педагог қызметінің бұл бағыты мыналарды қамтиды:

мектеп атынан әлеуметтік даму және әлеуметтік-педагогикалық мәселелерді шешу мәселелері бойынша жергілікті билік және өзін-өзі басқару органдарының жұмысына, аймақтық және жергілікті әлеуметтік бағдарламалар мен жобаларды әзірлеуге және талқылауға қатысу және т. б.;

нақты әлеуметтік-педагогикалық мәселелерді шешу үшін білім беру, әлеуметтік қорғау, денсаулық сақтау мекемелерімен, кәметке толмағандардың істері жөніндегі комиссиялармен және т. б. өзара іс-қимыл жасау;

белгілі бір әлеуметтік-педагогикалық мәселелерді шешуге көмектесетін қоғамдық және басқа ұйымдармен ынтымақтастық.

Оқу процесіне қатысу екі негізгі бағытты қамтиды:

Мектепішілік мониторинг. Ол әлеуметтік-педагогикалық мәселелерді анықтауды және диагностикалауды қамтамасыз етеді және мыналарды қамтиды:

мектептегі, сынып ұжымдарындағы, оқушылар топтарындағы жалпы жағдайды, мұғалімдер, оқушылар, ата-аналар және т. б. арасындағы қарым-қатынасты ағымдағы бақылау.;

нақты проблемалық әлеуметтік-педагогикалық жағдайларды талдау және болжау.

Әлеуметтік-педагогикалық оңалту. Бұл бағыт әлеуметтік педагог қызметінде жетекші бағыт болып табылады. Бұл белгілі бір оқушымен жеке жұмысты қажет етеді, онда әлеуметтік оқытушыдан жеке күш-жігердің үлкен жетістіктері күтіледі. Дұрыс емес, "проблемалық" балалардың пайдасына қанша іс-шара өткізсеңіз де, нақты еңбек көрсеткіштері балалардың тірі тағдырларынан тұрады.

Бұл бағыт әр түрлі қызмет түрлерінде жүзеге асырылады: әлеуметтік-педагогикалық қолдау жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен және баланы орналастыру үшін қажетті өкілеттіктерге ие түрлі ведомстволармен және оны ұстауға арналған қаражатпен, сондай-ақ қорлары мен еріктілері бар жұртшылықпен ынтымақтастықта жүзеге асырылады. Бұл кәмелетке толмағандарды қиын немесе қауіпті жағдайдан шығаруға, баспанаға орналастыруға, басқа отбасына немесе интернатқа беруге, Егер сіз батыл әрекет етуіңіз керек болса, ал егер отбасындағы жағдайды жақсартуға деген үміт жоғалмаса-ата-аналарды әртүрлі әлеуметтік мекемелердің, орталықтардың және т. б. оңалту бағдарламаларына енгізуге мүмкіндік береді.;

Педагогикалық оңалту - бұл оқу процесінде әлеуметтік қолдау. Бұл, бір жағынан, балалармен шамадан тыс сабақтарға қаражат жинауды, екінші жағынан, сәтсіз оқушының әлеуметтік – психологиялық жағдайын жақсартуды қамтиды. Сонымен қатар, әлеуметтік педагог, шын мәнінде, баланың жеке басын бей-жай қалдыратын ортадан қорғаушы ретінде әрекет етеді, өйткені балалар жоғалтқандарды ұнатпайды. Бұл ұжымның гуманизмін білдіреді, иеліктен шығарылған және репрессияланған меценат ретінде әрекет етеді.

Баланы тәрбиелеу ортасын ұйымдастыруға қатысу әлеуметтік педагог жұмысының келесі үш міндетті бағытын қамтиды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. 10.07.1997ж. № 32661 "білім туралы" ҚР Заңы
2. Шеламова г. м. іскерлік мәдениет және қарым-қатынас психологиясы / 9-шы басылым., перераб. / г. м. Шеламова. - М.: Академия, 2009. - 192 б.
3. Шептенко П.А. әлеуметтік педагог жұмысының әдістемесі мен технологиясы / ред. Слостенина В. А. - М.: Академия, 2007. - 208 б.

ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫСТЫҢ ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ТӘЖІРИБЕСІНІҢ ДАМУЫНА ГУМАНИСТІК ПСИХОЛОГИЯНЫҢ ӘСЕРІ

Уримбаева Айдана Талаповна

Ғылыми жетекшісі:

Рысбаева Аршагуль Клышбековна – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.

Әлеуметтік педагогиканың мақсаты-балаға (жасөспірімге) тәрбие беру және көмек көрсету.

Әлеуметтік педагогика қоғамдағы баланы (жасөспірімді) тәрбиелеудің, ұйымдастырудың қандай процестерін қамтиды? Оның әлеуметтік функциялары мен міндеттері қандай? Осы сұрақтарды кезең-кезеңмен қарастырыңыз

1. Негізгі міндет-баланы (жасөспірімді), оның қақтығыс кезеңіндегі жағдайын зерттеу.

2. Қиын жағдайға тап болған балаға (жасөспірімге) көмек көрсету. Дағдарыстан шығудың жолдарын, нұсқаларын табу, қиын уақытта қолдау маңызды.

3. Баланы қоршаған және оған әсер ететін әртүрлі әлеуметтік салалардағы әлеуметтік тәрбиенің жағдайын талдау.

4. Әлеуметтік педагогика оң тәжірибені талдауға, зерттеуге және таратуға, насихаттауға арналған.

5. Ол баланың (жасөспірімнің) іс-әрекетін өзін-өзі тәрбиелеуге, өзін-өзі оқытуға және өз өмірі мен іс-әрекетін өз бетінше ұйымдастыра білуге бағыттауы керек.

6. Әлеуметтік педагог баланың (жасөспірімнің) құқықтарын қорғауға қатысты мәселелерін шешетін әртүрлі мамандарды, ұйымдарды үйлестірумен және біріктірумен айналысады.

7. Әлеуметтік педагогиканың функцияларының бірі әлеуметтік тәрбиенің әртүрлі мәселелерін ұйымдастыруға, зерттеуге, әлеуметтік педагогтардың жұмысын талдауға байланысты[3].

Әлеуметтік педагогиканың нақты функцияларын келесідей тұжырымдауға болады:

тәрбиелік;

әлеуметтік-құқықтық;

әлеуметтік-оңалту.

Білім беру функциясы баланы (жасөспірімді) қоршаған ортаға қосуды, оның әлеуметтену процесін, оны оқыту мен тәрбиелеу процесіне бейімдеуді қамтиды.

Әлеуметтік-құқықтық мемлекеттің балаларға қамқорлығын, оларды құқықтық қорғауды білдіреді.

Әлеуметтік-оңалту функциясы-бұл негізгі әлеуметтік функцияларды мұғалім орындайтын физикалық немесе ақыл-есі кем мүгедек балалармен тәрбие және білім беру жұмысы.

Әлеуметтік педагог үлкен жұмыс атқарады. Оның клиенттері студенттер де, олардың ата-аналары да, отбасы да. Жалпы, әлеуметтік педагог келесі функцияларды орындайды:

Білім беру-тәрбиелік, яғни балалар мен ересектердің мінез-құлқы мен қызметіне мақсатты педагогикалық ықпал етуді қамтамасыз ету; барлық әлеуметтік институттарға, дене шынықтыру және спорт мекемелеріне, бұқаралық ақпарат құралдарына жәрдемдесу.

2. Диагностикалық, яғни "әлеуметтік диагноз" қою, ол үшін балалардың, отбасының, әлеуметтік ортаның жеке ерекшеліктері мен әлеуметтік-тұрмыстық жағдайларын зерттеу; оң және теріс әсерлерді және әртүрлі проблемаларды анықтау.

3. Ұйымдастырушылық, яғни балалар мен ересектердің, мұғалімдер мен еріктілердің әлеуметтік-педагогикалық көмек мәселелерін шешудегі, тәрбиені қолдау және ЖОСПАРЛАР мен бағдарламаларды іске асыруды дамытудағы қоғамдық құнды қызметін ұйымдастыру.

4. Болжамдық және сараптамалық, яғни белгілі бір микросоциумның әлеуметтік даму процесін бағдарламалауға, болжауға, жобалауға, Әлеуметтік жұмыстағы әртүрлі институттардың қызметіне қатысу.

5. Ұйымдастырушылық және коммуникативті, яғни ерікті көмекшілерді, шағын аудан тұрғындарын әлеуметтік-педагогикалық жұмысқа қосу. Бірлескен жұмыс пен демалысты ұйымдастыру, балалармен, отбасылармен жұмыс жасауда әртүрлі институттар арасында өзара әрекеттесу.

6. Қауіпсіздік және қорғаныс, яғни қолда бар арсеналды пайдалану жеке адамның құқықтары мен мүдделерін қорғауға арналған құқықтық нормалар. Жәрдемдесу

мемлекеттік мәжбүрлеу шараларын қолдану және Қазақстан Республикасының

тікелей немесе жанама жол беретін тұлғаларға қатысты жауапкершілік әлеуметтік педагогтың қамқорлығына заңсыз әсер ету.

Делдалдық, яғни баланың мүддесі үшін отбасы, оқу орны және баланың жақын ортасы арасындағы байланысты жүзеге асыру.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. 10.07.1997ж. № 32661 «Білім туралы» ҚР Заңы
2. Шеламова г. м. іскерлік мәдениет және қарым-қатынас психологиясы / 9-шы басылым., перераб. / г. м. Шеламова. - М.: Академия, 2009. - 192 б.
3. Шептенко П.А. әлеуметтік педагог жұмысының әдістемесі мен технологиясы / ред. Слостенина В. А. - М.: Академия, 2007. - 208 б.

ЕРТЕГІ – МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Карабаев Демеу Курманғалиевич

Ғылыми жетекшісі:

Арымбаева Кулимхан Маликовна – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.

Зерттеу МДОАУ-Белогорск қаласында үлкен топта жүргізілді. Зерттеу 2011 жылдың қыркүйегінен 2012 жылдың ақпанына дейін жүргізілді.

Зерттеуге 20 мектеп жасына дейінгі бала қатысты. 10 бала эксперименттік топты және 10 бала бақылау тобын құрады. Эксперименттік топта үлкен балалардың адамгершілік қасиеттерін арттыруға бағытталған қалыптастырушы эксперимент жүргізілді. Бақылау тобында сабақтар дәстүрлі түрде өткізілді.

Жұмыс жоспары: әдістемелік кабинеттің жабдықталуын, зерттелетін мәселе бойынша жылдық және күнтізбелік жоспарларды зерделеу; Өз Жұмыс жоспарыңызды жасау; "тарихты Аяқта", "сюжеттік суреттер" (Г.А. Урунтаева, Ю. А. Афонькина) әдістемелері бойынша әңгіме жүргізу [А қосымшасы].

Анықтау кезеңінің мақсаты-үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың адамгершілік қасиеттерінің деңгейін анықтау.

Алдымен әдістемелік кабинеттің жабдықталуы, зерттелетін мәселе бойынша жылдық, күнтізбелік жоспарлар зерттелді. Талдау нәтижесінде жыл сайынғы жоспарда балаларды көркем тәрбиелеу жұмысы көрсетілгені анықталды. Мектепке дейінгі білім беру мекемесінде мектеп жасына дейінгі балалардың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған сабақтар, көркем әдебиеттер оқылады. Жылдық жоспарды талдағаннан кейін, үлкен топтарда балалардың көркемдік тәрбиесіне, мектеп жасына дейінгі балалардың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға жеткілікті көңіл бөлінбейтіні туралы қорытынды жасалды.

Содан кейін тәрбиешілердің күнтізбелік жоспары талданды. Тәрбиешілер мектепке дейінгі мекеменің жылдық жоспарына сүйене отырып, күнтізбелік жоспарларда әртүрлі құралдар арқылы балаларды көркемдік тәрбиелеу міндеттерін көрсететіні анықталды.

Әдістемелік кабинеттің жабдықталуын зерттей отырып, балалардың адамгершілік тәрбиесі туралы жеткілікті әдебиеттер бар екенін атап өткен жөн. Кабинет ауызша халық шығармашылығы арқылы балалардың адамгершілік тәрбиесіне арналған материалмен жабдықталған: әртүрлі халықтардың ертегілері жинағы, мақал-мәтелдер, халық әндері жинақтары, бірақ мұғалімдер өз жұмыстарында жеткіліксіз қолданады.

"Тарихты Аяқта" әдістемесі.

Мақсаты. Балалардың адамгершілік қасиеттерін түсіну: мейірімділік-ашу; жомарттық - ашкөздік; еңбекқорлық - жалқаулық; шыншылдық - алдау.

Моральдық сананы зерттеу үшін дәл осы ұғымдар таңдалды, өйткені балалар мектепке дейінгі жаста олармен танысады және осы моральдық нормалардың орындалуы көбінесе олардан талап етіледі. Басқаша айтқанда, бұл моральдық қасиеттер мектепке дейінгі жастағы балаларға таныс және түсінікті.

Әдістемені жүргізу. Зерттеу жеке жүргізіледі. Балаға мыналар айтылады: "Мен саған әңгімелер айтамын, ал сен оларды аяқтайсың". Осыдан кейін бала кезекпен төрт оқиғаны оқиды (кездейсоқ тәртіпте).

Бірінші тарих. Себеттен шыққан қыз жолда ойыншықтар шашырап кетті. Жанында бала тұрды. Ол қызға жақындап, былай деді...

Бала не деді? Неліктен? Қалай түсіп, бала? Неліктен?

Екінші оқиға. Катя туған күніне анасы әдемі қуыршақ сыйлады. Катя онымен ойнай бастады. Оның қарындасы Вера оған жақындап: "Мен де осы қуыршақпен ойнағым келеді", - деді. Содан кейін Катя жауап берді...

Катя не деп жауап берді? Неліктен? Катя қалай әрекет етті? Неліктен?

Қазақстан тарихы үшінші. Балалар қала салды. Оля ойнағысы келмеді, ол жақын жерде тұрды және басқалардың қалай ойнайтынын көрді. Балаларға отыр тәрбиешісі деді: "Біз завтракать. Текшелерді қорапқа салу уақыты келді. Олядан сізге көмектесуін сұраңыз". Сонда Оля жауап берді ... Оля не деп жауап берді? Неліктен? Оля қалай әрекет етті? Неліктен?

Қазақстан тарихы төртінші. Петя мен Вова бірге ойнап, әдемі, қымбат ойыншықты сындырды. Әкем келіп: "ойыншықты кім сындырды?" Содан кейін Петя жауап берді...

Петя не деп жауап берді? Неліктен? Петя қалай әрекет етті? Неліктен?

Нәтижелерді өңдеу.

балл-бала балалардың әрекеттерін бағалай алмайды.

балл-бала балалардың мінез-құлқын оң немесе теріс (дұрыс немесе бұрыс, жақсы немесе жаман) деп бағалайды, бірақ бағалауды ынталандырмайды және моральдық норманы тұжырымдамайды.

балл-бала моральдық норманы атайды, балалардың мінез-құлқын дұрыс бағалайды, бірақ оның бағасын ынталандырмайды.

балл-бала моральдық норманы атайды, балалардың мінез-құлқын дұрыс бағалайды және оның бағасын ынталандырады.

"Сюжеттік суреттер" әдістемесі.

Мақсаты. Алдыңғы әдіспен бірдей моральдық қасиеттерге эмоционалды қатынасты зерттеу.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Акимова, Т.М. орыс халық поэзиясы. Т. М. Акимова / «Жоғары Мектеп» баспасы. - Мәскеу. - 1969.
2. Бабанский, Ю. К. Педагогика. - М., 1988 ж.
3. Бибко н.с. ертегілерді оқу қабілетін қалыптастырудағы сөйлеу мен оқудың мәнерлілігі бойынша жұмыс // Бастауыш мектеп. - 1991. - № 12. - С. 20-26.

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ АҒЗАНЫҢ ҮЙЛЕСІМДІ ДАМУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

*Шиндалиева Фаридә Тагаевна
Ғылыми жетекшісі:
Алипбек Ардақ Зәуірбекқызы - п.ғ.к.*

Кілт сөздер: педагогика, психология, қалыптасу, ғылым, топтық жұмыс, әрекеттесу, әдістеме

Балалар жас ерекшеліктеріне байланысты тұрақты қозғалысқа бейім. Алайда, мектепте және үйде жоғары оқу жүктемесіне және басқа да себептерге байланысты балалардың көпшілігінде өз денелерін дамытуға уақыт жетіспейді. Қозғалыстың болмауы гипокинезияның пайда болуына әкеледі, бұл баланың денесінде бірқатар елеулі өзгерістер тудыруы мүмкін. Гигиенистердің зерттеулері көрсеткендей, күндізгі уақыттың 85% - на дейін студенттердің көпшілігі статикалық күйде (отыру). Тіпті жас мектеп жасына дейінгі балаларда ерікті қозғалыс белсенділігі (серуендеу, ойындар) тәулік уақытының тек 16-19% құрайды, олардың тек 1-3% - ы дене тәрбиесінің ұйымдастырылған түрлеріне келеді. Мектепке қабылданған балалардың жалпы қозғалыс белсенділігі 50% - ға төмендейді, төменгі сыныптардан жоғары сыныптарға дейін төмендейді. 9-10 сыныптардағы қозғалыс белсенділігі 6-7 сыныптағыларға қарағанда аз, қыздар тәулігіне ұлдарға қарағанда аз қадамдар жасайды; жексенбі күндеріндегі қозғалыс белсенділігі жаттығуларға қарағанда үлкен, ал көктем мен күзде қыс мезгіліне қарағанда көбірек [20].

Партадағы немесе жұмыс үстеліндегі отырықшы жағдай дененің көптеген жүйелерінің, әсіресе жүрек-тамыр және тыныс алу жүйелерінің жұмысына әсер етеді. Тыныс алу азаяды, метаболизм төмендейді, төменгі аяқтарда қанның тоқырауы пайда болады, бұл бүкіл ағзаның және әсіресе мидың жұмысының төмендеуіне әкеледі: назар азаяды, есте сақтау қабілеті әлсірейді, қозғалыстардың үйлестірілуі бұзылады, психикалық операциялардың уақыты артады. Сонымен қатар, дененің суыққа және жұқпалы ауруларға төзімділігі төмендейді, әлсіз, оқытылмаған жүректің қалыптасуына және жүрек-тамыр жүйесі жеткіліксіздігінің одан әрі дамуына алғышарттар жасалады. Белсенді емес балалардың әлсіз бұлшықеттері денені дұрыс қалыпта ұстамайды, бұл нашар қалып пен иілудің дамуына әкеледі. Бұл жағымсыз құбылыстарды бейтараптандырудың жалғыз мүмкіндігі-белсенді демалу және ұйымдастырылған физикалық белсенділік. Дене шынықтыру мен спортпен жүйелі түрде айналысқан кезде адамның мүшелері мен жүйелері үнемі жетілдіріліп отырады.

Зерттеулерге сәйкес, дене шынықтырумен айналыспайтын оқушыларда бір жыл ішінде дене күші 8,7 кг — ға, дене шынықтырумен айналысатын сол жастағы жасөспірімдерде — 13 кг-ға, ал спортпен айналысатындарда-23 кг-ға артты. Келесі эксперимент бұған нақты түсінік береді. Микроскоппен қараған кезде бұлшықет аймағының бір шаршы мм-

де демалу кезінде 30-дан 60-қа дейін капилляр бар екендігі анықталды. Сол аймақта күшейтілген жұмыстан кейін 30 000 капиллярлар болды, яғни ондаған есе көп. Сонымен қатар, әр капилляр диаметрі 2 есе өсті. Бұл туралы куәландырады тыныштық күйде капиллярлар қатыспайды қан айналымы, ал бұлшық ет жүктемесінің олар толтырылады қанмен мүмкіндік жасай отырып, оқуға түсу бұлшық қоректік заттар. Осылайша, бұлшықет жұмысы кезінде метаболизм бірнеше есе артады.

Бұлшықеттер адамның дене салмағының 40-тан 56% - на дейін болғандықтан, Егер дененің құрамдас бөліктерінің жақсы жартысы жеткілікті тамақтанбаса және жақсы жұмыс жасамаса, денсаулықты күту екіталай.

Жүйелі, әртүрлі және қалыпты бұлшықет жүктемелерінің әсерінен орталық жүйке жүйесінің барлық бөлімдерінің үйлесімді дамуы жүреді. Жаттығу жүйке жүйесінің күші, қозғалғыштығы және жүйке процестерінің тепе-теңдігі сияқты функцияларын дамытуға пайдалы әсер етеді.

"Жаяу жүру менің ойларымды жандандырады және шабыттандырады. Жалғыз қалғанда, мен ойлана алмаймын; менің денем қозғалыста болуы керек, содан кейін ақыл да қозғала бастайды", — деп ұлы француз ойшылы Дж.Руссоның мойындауы мидың қозғалыспен байланысын жақсы көрсетеді. Жаттығу ас қорыту жүйесінің жақсы жұмысына ықпал етеді, бауыр мен бүйректің, эндокриндік бездердің белсенділігін арттырады, қан айналымы жүйесін жаттықтырады, оны жетілдіреді, қан айналымына үлкен қан массасын қосады және гемопоздді ынталандырады.

Физикалық жаттығулар тудырады жоғары қажеттілік организмнің әдемілейді. Нәтижесінде өкпенің сыйымдылығы артып, олардың толық таралуы тоқырауды, шырыш пен қақырықтың жиналуын жояды, яғни мүмкін аурулардың алдын-алу қызметін атқарады. Дене тәрбиесі жағымды эмоциялар, көңілділік, жақсы көңіл-күй тудырады.

Оқу процесінің тиімділігін арттыру үшін дене тәрбиесінің әртүрлі құралдары, әдістері, әдістері мен әдістері қолданылады. Дене шынықтыру сабақтарында кеңінен қолданылатын ойын және бәсекелестік әдістер мұғалімнің алдында тұрған үйлесімді тұлғаны қалыптастырудың көптеген мәселелерін шешуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

1. Абзалов Р.А., Яруллин Р. х. дене тәрбиесі адамды дене шынықтыру арқылы өмірге дайындаудың әлеуметтік институты ретінде // Теор. және практ. физ. табыну. 1993, № 7, 14-15 беттер.

2. Ананьев Б. Г. бір онтопсихологиялық міндет туралы / / SB. спорт психологиясының мәселелері. — Л., 1970.

3. Балсевич в.К. дене шынықтыру барлығына және Барлығына арналған. — М.: ФиС, 1988. — 208 б.

АДАМНЫҢ ЖЕТІЛУІНДЕ ДӘНЕ ТӘРБИЕСІ МЕН СПОРТТЫҢ МАҢЫЗЫ

*Шиндалиева Фаридә Тагаевна
Ғылыми жетекшісі:
Алипбек Ардақ Зәуірбекқызы - п.ғ.к.*

Кілт сөздер: педагогика, психология, қалыптасу, ғылым, әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу.

Дене шынықтыру және спорт кезінде адамның моральдық-еріктік қасиеттерін тәрбиелеу мәселесі спорт психологиясының саласына жатады. Сонымен қатар, дене шынықтыру және спорт психологиясы бойынша ғылыми зерттеулер үшін мектептер даму принципі, жеке тұлға мен іс-әрекеттің бірлігі принципі болып табылады. А.Ц. Пунидің отандық спорт психологиясының қалыптасуына сіңірген еңбегін атап өтіп, Б. Г. Ананьев: "...Спорт психологиясы Адам дамуының күрделі мәселелерін шешуге және шешуге болатын деңгейге жетті", оның ішінде онтогенетикалық эволюцияны да, спортшының өмір жолын да талдау [2, Б. 12].

Сол мақалада ол спорттың онтопсихологиясы ұғымын енгізді, оның тақырыбы спортшыны спорттық қызмет пен мансап жағдайында жеке тұлға, субъект, тұлға және тұлға ретінде дамыту болып табылады. Дене тәрбиесінің онтопсихологиясы жүйелі жаттығулар процесінде адамның дамуын зерттейді.

Дене тәрбиесі мен спорттың онтопсихологиясын дамытудағы жетістіктердің ішінде мыналарды бөліп көрсетуге болады:

- жалпы спорттық іс-әрекетте және спорттың нақты түрлерінде психикалық процестерді мамандандырылған дамыту тұжырымдамасы;
- спортшының ерікті дайындығы туралы түсінік;
- физикалық жүктемелердің психикалық процестерге әсер ету заңдылықтары;
- мектеп жасындағы балалардың физикалық, психомоторлық және интеллектуалдық даму динамикасы мен өзара байланысының заңдылықтары;
- спортшылардың спорттық-маңызды психикалық қасиеттерін дамыту және кезең-кезеңмен қалыптастыру заңдылықтары.

А. Ц. Пунидің онтопсихологиялық идеялары оның "спорт психологиясының очерктері", "спорттағы ерікті дайындықтың психологиялық негіздері", "спорт психологиясындағы жеке тұлға мәселесі" және т.б. еңбектерінде ұсынылған...Әрине... спорт-бұл адамның физикалық және рухани күштерінің әр түрлі көріністерін талап ететін, сол арқылы оларды жан-жақты жетілдіруге мүмкіндік беретін қызмет саласы"), жеке тұлғаны оның іс-әрекет көріністерінде жан-жақты зерттеу қажеттілігін көрсетеді ("...Зерттеу қажет емес жеке басын куәландыратын және қызметі, ал үңіле, т. е. адам қолданылып жүрген, познающего, мыслящего,

творящего, преобразующего шындық және өзіне..., в психологии спорта-деятельную личность спортсмена" [16, с. 13-14].

Ол спортшының жалпы және мамандандырылған дамуының біртұтастығына баса назар аударады, психикалық процестер мен қасиеттерді жетілдіру, әдетте, адамның өмірдің әртүрлі салаларында белсенді болуына мүмкіндік береді, ал мамандандырылған Даму белгілі бір қызмет түрінің нақты талаптарымен анықталады, ал адамның психикалық қорында жалпы және нақты даму байланысты болуы керек.

Бұл спортта алынған қасиеттерді адам қызметінің басқа түрлеріне ауыстыру мүмкіндігін де білдіреді: "спорттық іс-әрекет жағдайында жетілдірілген жеке тұлғаның психикалық қоймасының жалпы және мамандандырылған дамыған ерекшеліктері оң ауысу заңдарына сәйкес Өмір үшін тиімді маңыздылығын сақтайды..." [16, с. 28].

Жыл сайын Беларусь Республикасында студенттер саны артып келеді. Заңнамаға сәйкес жоғары мектеп Кәсіби дайындық міндеттерін шеше отырып, студенттердің физикалық дайындығын қамтамасыз етуі керек. Осылайша, студенттердің дене тәрбиесі студенттердің жалпы тәрбиесінің ажырамас, маңызды бөлігі ретінде қарастырылады.

Дене тәрбиесінің және жоғары оқу орындарында дене шынықтыруды бағытталған қолданудың басқа формаларының рөлі көп қырлы. Техникалық прогресс, ғылымның қарқынды дамуы және қазіргі заманғы маманға қажет жаңа ақпараттың көбеюі студенттің оқу жұмысын қарқынды, қарқынды етеді.

Әдебиеттер тізімі

1. Абзалов Р.А., Яруллин Р. х. дене тәрбиесі адамды дене шынықтыру арқылы өмірге дайындаудың әлеуметтік институты ретінде // Теор. және практ. физ. табыну. 1993, № 7, 14-15 беттер.
2. Ананьев Б. Г. бір онтопсихологиялық міндет туралы // SB. спорт психологиясының мәселелері. — Л., 1970.
3. Балсевич в.К. дене шынықтыру барлығына және Барлығына арналған. — М.: ФиС, 1988. — 208 б.

ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ЖІКТЕЛУІ

Сатыш Еркебулан Саятулы

Ғылыми жетекшісі:

Көшербаева Газиза Нуралиевна - п.ғ.к.

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу Әдістеме дефектологтар.

Сынып жетекшісінің тәрбие қызметі іс – шаралар кешені-тәрбие жұмысының формалары арқылы дәл көрінеді.

Көбінесе педагогикалық практикада мұғалім тәрбие жұмысының формаларының мәнін дұрыс түсінбейді, олар әдістермен анықталады.

Алайда, грек тілінен аударылған әдіс бір нәрсеге жол, таным, зерттеу әдісін білдіреді. Тәрбие әдістері-бұл тәрбиешінің оқушылардың санасына, ерік-жігеріне, сезімдеріне, мінез-құлқына әсер ету жолдары, тәсілдері.

Ал форма (лат. forma-сыртқы көрініс, сыртқы құрылым, белгілі, тұрақты тәртіп) – әдістің сыртқы көрінісі. Демек, тәрбие нысаны тәрбие жұмысын ұйымдастырудың сыртқы жағы болып табылады, ол білім беру әсерін бағыттайтындардың санына, уақытына, орнына және оны жүзеге асыру тәртібіне байланысты.

Тәрбиені ұйымдастыру формалары сабақтың белгілі бір түрін анықтайды және тәрбие қызметінің мазмұнын қамтитын тәрбиелік шаралар ретінде пайда болады: ақпараттық хабарламалар, сынып сағаттары, "дөңгелек үстелдегі" әңгімелер, диспуттар, ауызша журналдар, ұжымдық шығармашылық істер, конкурстар, оқырман конференциялары, үйірмелер, тақырыптық кештер, дискотекалар, ғылым мен мәдениет апталары, халық күнтізбесінің мерекелері, клубтар мен қызығушылықтар бойынша бірлестіктер және т. б.

В.С. Безрукованың пікірінше, педагогикалық форма-бұл педагогикалық процесті оның барлық компоненттерінің бірлігінде аяқталған педагогикалық ұйымдастыру.

Жалпы педагогикалық түсінікте тәрбие жұмысының нысаны-бұл белгілі бір педагогикалық мәселелерді шешуге бағытталған нақты актілерді, жағдайларды, оқу процесіне қатысушылардың өзара әрекеттесу процедураларын ұйымдастырудың белгіленген тәртібі (білім беру және ұйымдастырушылық-практикалық), тәрбие жұмысының сыртқы көрінісін қамтамасыз ететін ұйымдастырушылық әдістер мен тәрбие құралдарының жиынтығы.

«Тәрбие жұмысының формасы» ұғымының мәнін түсіну үшін бұл тұжырымдаманың педагогикалық процесте қандай орын алатындығын және оның функциялары қандай екенін анықтаған жөн.

Тәрбие жұмысының формаларының бірінші функциясы ұйымдастырушылық болып табылады, өйткені тәрбие жұмысының кез-келген формасы ұйымдастырушылық мәселелерді шешуді қарастырады.

Ұйымдастырушы ретінде мұғалім де, оқушылар да әрекет ете алады.

Іс-шараны ұйымдастыру іс-әрекеттің белгілі бір логикасын, қатысушылардың өзара әрекеттесуін көрсетеді.

Тәрбие жұмысының әр түрлі формаларын ұйымдастырудың дәстүрлі және педагогтер қолданатын жалпыланған әдістері (алгоритмдері) бар (әңгімелер, ұжымдық шығармашылық істер, конкурстар, викториналар және т.б.). Оларды жүзеге асыру бірқатар кезеңдерден, ұйымдастырушылық қызмет кезеңдерінен өтуді қамтиды.

Бірақ ұйымдық формалардың жалғыз функциясы емес.

Пішіннің екінші функциясы – реттеу. Әр түрлі формаларды қолдану мұғалімдер мен студенттер арасындағы және студенттер арасындағы қатынастарды реттеуге мүмкіндік береді.

Әр түрлі формалар мектеп оқушыларының тобын біріктіру процесіне әр түрлі әсер етеді. Қатысушылардың өзара әрекеттесу қажеттілігі алдын-ала белгіленген нысандардың арқасында әлеуметтік қатынастардың нормалары қалыптасады.

Функциясы – ақпараттық. Іске асыру осы функцияны көздейді ғана емес, біржақты хабар оқушыларға сомасын білімді, қажетті одан әрі өмір, бірақ және өзектендіруді сол білімді олар бар, үндеу, олардың тәжірибесі.

Осылайша, функционалды тәсілге сүйене отырып, тәрбие жұмысының формасын педагогикалық процесті ұйымдастырудың негізгі компоненті ретінде анықтауға болады.

Тәрбие жұмысының бір түрі өзіне тән белгілі бір қасиеттерге байланысты басқасынан ерекшеленеді. Олар болуы мүмкін: дайындық және өткізу уақыты, қатысушылардың саны, шарттары мен қолданылатын құралдар және т.б. тәрбие жұмысының барлық түрлерімен олардың жалпы белгілері мен тәсілдерін бөліп көрсетуге болады, сондықтан оларды топтастыруға болады.

Өткізу мерзіміне сәйкес барлық нысандарды бөлуге болады: қысқа мерзімді, ұзақ мерзімді, дәстүрлі, жағдайлық.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Адамгершілік тәрбиесінің әліппесі ред. және А. Каиров, О. С. Богданова. - М.: Білім, 1975;
2. Алтынсарин Ы. Үш томдық шығармалар жинағы. Т. 1. Алматы, Ғылым, 1975;
3. Қазақстанның педагогикалық ойының антологиясы. сост. К.Б. Жарикбаев, С. К. Қалиев. Алматы, Рауан, 1995;

АДАМЗАТ ДАМУЫНЫҢ ҚАЙ КЕЗЕҢІНДЕ БОЛМАСЫН ТӘРБИЕНІҢ ТИІМДІЛІГІН ЖЕТІЛДІРУ

Сатыш Еркебулан Саятулы

Ғылыми жетекшісі:

Көшербаева Газиза Нуралиевна – п.ғ.к.

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу Әдістеме дефектологтар.

Тәрбие-педагогиканың негізгі категориясы. Адам туғаннан бастап өлімге дейін тәрбиеленеді. Бұл тәрбиелік әсердің күші, әрине, жасына, әлеуметтік жағдайына және мәртебесіне байланысты өзгереді.

Жалпы алғанда, білім қоғамның қажеттіліктеріне сәйкес жеке тұлғаны немесе оның жеке қасиеттерін қалыптастыру процесін басқару ретінде қарастырылды. Марксистік идеологияның Үстемдігі жағдайында білім коммунизмнің белсенді және саналы құрылысшыларын даярлау құралы ретінде қарастырылды.

"Білім" ұғымының әр түрлі түсіндірмелері осы құбылыстың қандай аспектісі зерттеуші үшін ең маңызды болып көрінетіндігімен байланысты.

Тәрбие бірқатар психологиялық және педагогикалық ұғымдармен тығыз байланысты. Ең алдымен, мұндай байланыс "қалыптастыру" ұғымымен объективті түрде бар. Бұл термин адамның белгілі бір өзгерістерін қамтиды, бұл аяқталған нәтижеге, адамның физикалық және жеке ісіктерінің пайда болуына әкелетін процесс. Тәрбиені анықтайтын қандай аспект болмасын, барлық жағдайларда бұл құбылысты сипаттайтын жалпы белгілер бар.

Біріншіден, білім беру-бұл процесс, яғни мұғалім өзара әрекеттесетін адамдардағы нақты сапалық және сандық өзгерістерді қамтитын динамикалық құбылыс.

Екіншіден, тәрбие оқушыға әсер етудің мақсаттылығымен сипатталады. Бұл дегеніміз, білім беру әрқашан белгілі бір нәтижеге қол жеткізуді мақсат етеді және ол ең алдымен оқушының жеке басындағы оң өзгерістермен анықталады. Мақсатсыз тәрбие (жалпы білім) жоқ.

Үшіншіден, тәрбие гуманистік бағытқа ие, ол оқушыларға әсер ету векторын анықтайды. Кез-келген әсер гуманистік қасиеттерді тәрбиелемейді. Әрине, "антивоспитания" бар, онда басқалардың әсері теріс, адамгершілікке жатпайтын қасиеттерді қалыптастырады.

Төртіншіден, тәрбиенің маңызды белгісі ретінде зерттеушілердің көпшілігі тәрбиеші мен оқушының өзара әрекетін атайды. Дәл осы белгі оқушының тәрбие процесіндегі белсенділігін баса көрсетеді, оның субъективті позициясын анықтайды.

Қазіргі жағдайда тәрбие көбінесе адамның әлеуметтенуінің құрамдас бөлігі ретінде қарастырылады.

Әлеуметтену-бұл адамның әлеуметтік қатынастар жүйесіне, әртүрлі әлеуметтік қауымдастықтарға (топқа, мектепке) интеграциясы. Әлеуметтену оның жеке басының қасиеттерін қалыптастыратын мәдениет элементтерін, әлеуметтік нормалар мен құндылықтарды ассимиляциялау ретінде қарастырылады.

Басқаша айтқанда, ол тәрбиеленген, яғни социализденген. Бұл тұжырымға дау айтуға болады, өйткені отбасы шеңберіндегі тәрбие және ұжым шеңберіндегі тәрбие (топ, Сынып және т.б.) жалпы әлеуметтенудің әртүрлі деңгейін береді. Бұл тікелей адамның өзіне байланысты (біздің жағдайда студент).

Қазіргі педагогикалық шындық білім беру мен тәрбие процесін түсінуге, білім беру саласындағы Педагогикалық қызметті ұйымдастыруға деген көзқарастардың көптігімен ерекшеленеді. Бұл тәсілдерді білу зерттеуші мұғалімге де, практик — мұғалімге де қажет, өйткені екеуінің де қызметі ең алдымен тұжырымдамалық, әдіснамалық және теориялық тұрғыдан негізделген болуы керек.

Дәстүрлі парадигма аясында негізінен "қатаң" педагогикалық басқару тұжырымдамалары жасалады. Бұл дегеніміз, мұғалімнің оқушыға әсер ету

проблемаларына басымдық беріледі, яғни. негізінен педагогикалық өзара әрекеттесудің тек бір жағы зерттеледі. Педагогтың қызметі анықтаушы, жетекші (авторитарлық), ал тәрбиеленушінің қызметі педагогтің іс — әрекетіне жауап ретінде қарастырылады.

Тәрбиенің дәстүрлі тұжырымдамасының мысалы-баланың жеке басын қалыптастырудың жүйелік-рөлдік теориясы (Н. М.Таланчук). Бұл тұжырымдаманың авторы жеке тұлғаның қалыптасуы мұрагерліктің әлеуметтік механизміне және әлеуметтік құндылықтардың көбеюіне байланысты болады. Адам белгілі бір қоғамдастықтың құрамына кірген кезде әлеуметтік құндылықтарды мұра етеді, белгілі бір әлеуметтік рөлдерді орындайды (неке, ата-ана, кәсіби-еңбек, коммуникативті, патриоттық, адамгершілік, мақсат қою, шығармашылық субъектісінің рөлі). Әлеуметтік рөлдер жүйесін игере отырып, адам оған әр түрлі аспектілерде — отбасы адамы, кәсіпқой, азамат болуға мүмкіндік беретін қасиеттерге ие болады. Осы Тұжырымдама аясында білім адамның әлеуметтік рөлдер жүйесін дамытуды мақсатты реттеу ретінде қарастырылады, ал тәрбиенің мақсаты осындай рөлдер жүйесін орындауға дайын және қабілетті тұлғаны қалыптастыруда көрінеді

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Адамгершілік тәрбиесінің әліппесі ред. және А. Каиров, О. С. Богданова. - М.: Білім, 1975;
2. Алтынсарин Ы. Үш томдық шығармалар жинағы. Т. 1. Алматы, Ғылым, 1975;
3. Қазақстанның педагогикалық ойының антологиясы. сост. К.Б. Жарикбаев, С. К. Қалиев. Алматы, Рауан, 1995;

БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰЛЫҚТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ ҚАЛЫПТАСУ ӨЛШЕМДЕРІ МЕН ДЕҢГЕЙЛЕРІ

Ирғибаева Динара Өтегенқызы

Ғылыми жетекшісі: Кабекеева Қымбат Калиевна – PhD доктор

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу Әдістеме дефектологтар.

Біздің қоғам дамуының қазіргі кезеңінде адам факторының жандануы одан әрі адамзат прогресінің шарттарының бірі ретінде әрекет етеді. Осыған байланысты, жалпы білім беретін мектептің алдына не болып жатқанын өз бетінше бағалауға және өз қызметін айналасындағы адамдардың мүдделеріне сәйкес құруға қабілетті қоғамдық азаматты даярлау міндеті қойылады. Бұл мәселені шешу оқушылардың тұрақты құлықтық қасиеттерін, жауапкершілігін, еңбекқорлығын қалыптастырумен байланысты.

Мектептегі тәрбие сана мен іс-әрекеттің бірлігі қағидатына негізделген, оның негізінде тұрақты жеке қасиеттердің қалыптасуы мен дамуы оның іс-әрекетке белсенді қатысуымен мүмкін болады. Іс жүзінде кез-келген іс-әрекет моральдық сипатқа ие, оның ішінде оқу, психологтардың пікірінше, үлкен тәрбиелік мүмкіндіктерге ие. Бастауыш мектеп жасында бұл өте маңызды, өйткені оқу іс-әрекеті жетекші ретінде әрекет етеді. Бұл жаста оқу әрекеті оқушылардың дамуына үлкен әсер етеді, көптеген ісіктердің пайда болуын анықтайды. Сонымен қатар, ол тек ақыл-ой қабілеттерін ғана емес, сонымен қатар тұлғаның құлықтық саласын да дамытады. Оқу процесінің регламенттелген сипатының, оқу тапсырмаларын міндетті түрде жүйелі орындаудың нәтижесінде кіші оқушы оқу іс-әрекетіне, құлықтық көзқарасына тән құлықтық білімді дамытады.

Осы негізде Бала оқиғаларды бағалауды, оның өзін-өзі бағалауы мен мінез-құлқын өзгертеді. Кеңес психологтарының бірқатар зерттеулерінің нәтижесінде анықталған бұл теориялық ережелер оқыту мен тәрбиенің бірлігі принципінің негізінде жатыр. Бұл қағида, салынып жатқан, - деп атап процесінде оқу қызметін жүзеге асыру мүмкін емес, оқыту, бірақ және тәрбиелеуші функцияларды табады кең қолдану мектеп практикасында.

Сонымен бірге, оқу процесінде қалыптасқан құлықтық қасиеттерді оқушының басқа да іс-әрекеттерінде қолдану туралы мәселе түсініксіз болып қалады. Сондықтан оқушының құлықтық қасиеттерін қалыптастыру туралы алынған мәліметтер белгілі бір дәрежеде шартты болып табылады. Өлшеу кезінде моральдық тәрбие мен дамудың нәтижесіне тек түпкілікті нәтиже қосылады, ал барлық аралық байланыстар ескерілмейді. Осыған байланысты моральдық қасиеттердің қалыптасуының тиімділігі күрделі ішкі өзгерістерді ескерместен тек сыртқы көрсеткіштер бойынша бағаланады. Жағдай мен тұлғаның дамуы арасындағы байланысты анықтаған кезде педагогикалық әсер бөлінбейді. Сонымен қатар, оқушының жеке басына әсер ететін табиғи қайталанатын факторлар мен құбылыстарға қатысты сандық көрсеткіштер ескерілмейді. Кейбір зерттеушілер қысқа мерзімде тәрбиенің белгілі бір деңгейінің көрінісін алуға ниетті екенін есте ұстаған жөн. Шындығында, бұл тиімділікті оқушының белгілі бір жас кезеңін "өткеннен" кейін ғана алуға болады.

Моральдық қасиеттерді өлшеуге арналған индикаторлардың, сондай-ақ осы тұлғаның қалыптасуын сипаттайтын диагностикалық материалды зерттеу және өңдеу әдістерінің дамымауы қол жеткізілген қалыптасу деңгейін объективті түрде соңына дейін анықтауға мүмкіндік бермейді.

Осылайша, оқушылардың құлықтық қасиеттерін қалыптастырудың оңтайлы шарттары және оның көрсеткіштері әр түрлі Бухгалтерлік есеп жүйесін қолдануды көздейтін педагогикалық тұрғыдан қарастырылуы керек.

Кез - келген оқшауланған әдісті қолдана отырып, оқушының құлықтық қасиеттерінің қалыптасу деңгейін терең және жан-жақты зерттеу мүлдем мүмкін емес, сондықтан оқытудың ең тиімді жүйесі Педагогикалық бақылаудың әртүрлі нұсқаларын, студенттермен, ата-аналармен, арнайы

сауалнамалармен әңгімелесуді, оқушылардың жазбаша жұмыстарын талдаудан тұрады. оқу және сыныптан тыс жұмыстар.

Осыған байланысты әдебиеттік оқу сабақтарында бастауыш сынып оқушыларының құлықтық қасиеттерін қалыптастыру бойынша зерттеу жүргізілді. Біз алдымызға келесі мақсаттарды қойдық: оқу іс-әрекетінде қалыптасатын құлықтық қасиеттердің қалыптасу деңгейін анықтау, яғни балалардың жеке тәжірибесінен қалыптасатын құлықтық идеялардың бастапқы деңгейін анықтау; балалардағы құлықтық қасиеттерді қалыптастыру процесінде педагогикалық жағдайлардың тиімділік дәрежесін анықтау.

Бастауыш сынып оқушыларының алғашқы идеяларын зерттеген бастапқы материал ретінде адам өмірінде әрдайым маңызды және қоғам өмірінің қазіргі кезеңінде өзекті болып табылатын "жауапкершілік" және "ізгілік" сияқты моральдық қасиеттер таңдалды. Әдебиеттерді талдау осы қасиеттердің негізгі мазмұндық сипаттамаларын анықтауға мүмкіндік берді. Жауапкершілікті анықтау кезінде объективті қажеттілік туындаған кезде міндеттемелерді өз еркімен қабылдау, нақты жағдайларды ескере отырып, қабылданған міндеттемелерді қатаң сақтау, өз қызметінің ағымдағы және перспективалық нәтижелері үшін есеп беруге дайын болу, олардың шарттары мен олардың ықтимал салдарын басқа адамдардың мүдделерімен байланыстыру көрсетілді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Білім туралы заң . 2003 ж
2. Аплетаев М.Н. Оқу үрдісіндегі тұлғаны тәрбиелеу жүйесі: Монография/Омбы. мемлекеттік пед. ун-т: Өмгпу баспасы, 1998.
3. Архангельский Н. В. Адамгершілік тәрбиесі-М.: Білім, 1999.

АБАЙ ЕҢБЕКТЕРІНІҢ НЕГІЗІНДЕ АНА ТІЛІ ОҚУ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚҰЛЫҚТЫҚ ТӘРБИЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУЫН ЖЕТІЛДІРУ

Ирғибаева Динара Өтегенқызы

Ғылыми жетекшісі: Кабекеева Кымбат Калиевна – PhD доктор

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу, әдістеме дефектологтар.

Философия туралы қысқаша сөздікте құлық ұғымы мораль ұғымымен теңестіріледі " Мораль (лат. нүкте-мораль) - адамдардың мінез-құлқының нормалары, принциптері, ережелері, сондай-ақ адамның мінез-құлқының өзі (іс-әрекеттің себептері, қызмет нәтижелері), сезімдер, пайымдаулар, адамдардың бір-бірімен және қоғамдық тұтас (ұжым, сынып, халық, қоғам) арасындағы қатынастарды нормативтік реттеуді білдіреді".

В.И. Даль мораль сөзін "құлықтық ілімі, адамның еркіне, ар-ұжданына арналған ережелер" деп түсіндірді. Ол: "құлық-денеге, тәнге, рухани, жанға қарама-қайшы. Құлықтық тұрмысы адам маңыздырақ тұрмыс заттық". "Жататын бір жартысында рухани тұрмысын, қарама-қарсы ақыл-ой, бірақ сопоставляющий жалпы онымен рухани бастау, және ақыл-ой жатады шындық және өтірік, және құлықтық - жақсылық пен жамандық. Адал, ақкөңіл, ақкөңіл, ар-ожданмен, шындық заңдарымен, адал және таза азаматтың жүрегі бар адамның қадір-қасиетімен келіседі. Бұл құлықтық, Таза, мінсіз мораль адамы. Кез-келген самоотверженное бар қылығын құлықтық, ізгі құлықтық, ерлік».

Жылдар өте келе мораль туралы түсінік өзгерді. Ожегов С.И. біз оқимыз: "мораль - бұл адамды басшылыққа алатын ішкі, рухани қасиеттер, этикалық нормалар, осы қасиеттермен анықталған мінез-құлық ережелері" .

Әр түрлі ғасырлардағы ойшылдар мораль ұғымдарын басқаша түсіндірді. Ежелгі Грецияда да Аристотельдің құлықтық адам туралы еңбектерінде: "құлықтық әдемі адам кемелді қадір-қасиет деп аталады.... Құлықтық сұлулық туралы ізгілік туралы айтады: құлықтық әдемі-әділ, батыл, ақылды және жалпы барлық қасиеттерге ие адам" .

В.А. Сухомлинский баланың құлықтық тәрбиесімен айналысу, "адамды сезіну қабілетіне" үйрету қажет екенін айтты .

Василий Александрович: "ешкім кішкентай адамға:" адамдарға бейжай қарамаңыз, ағаштарды сындырыңыз, сұлулықты бұзыңыз, жеке басыңызды жоғары қойыңыз", - деп үйретпейді. Егер адамға жақсылық үйретілсе, олар шебер, ақылды, табанды, талапшыл, нәтижесінде жақсы болады. Олар зұлымдықты үйретеді (өте сирек, бірақ солай болады), нәтижесінде зұлымдық болады. Олар жақсылықты да, жамандықты да үйретпейді-бәрібір жамандық болады, өйткені оны адам жасау керек»

В. А. Сухомлинский "құлықтық нанымның мызғымас негізі балалық шақта және ерте жасөспірімде, жақсылық пен жамандық, Ар-намыс, ар-намыс, әділеттілік пен әділетсіздік баланың түсінуіне қол жетімді болған кезде, ол көрген, жасаған, көрген моральдық мағынасының айқын көрінуімен ғана қол жетімді" деп санайды.

Мектеп өскелең ұрпақты тәрбиелеу жүйесіндегі негізгі буын болып табылады. Баланы оқытудың әр кезеңінде тәрбиенің өзіндік жағы басым. Ю.К. Бабанскийдің пікірінше, бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеуде құлықтық тәрбиенің мұндай жағы болады: балалар қарапайым құлықтық нормаларын игереді, оларды әртүрлі жағдайларда ұстануға үйренеді. Оқу процесі құлықтық тәрбиемен тығыз байланысты. Қазіргі мектеп жағдайында, білім беру мазмұны ішкі құрылымында күрделеніп, күрделене түскен кезде, құлықтық тәрбиесінде оқу процесінің рөлі артады. Моральдық ұғымдардың мазмұндық жағы оқушылардың оқу пәндерін оқу арқылы алатын ғылыми біліміне байланысты. Моральдық білімнің өзі оқушылардың жалпы дамуы үшін белгілі бір оқу пәндері бойынша білімнен кем емес.

Н. И. Бондырев моральдық тәрбиенің өзіндік ерекшелігі оны қандай да бір арнайы білім беру процесінде оқшаулауға болмайтындығы екенін айтады. Моральдық келбеттің қалыптасуы балалардың барлық жан-жақты іс-әрекеті (Ойындар, оқу) процесінде, құрдастарымен, өзінен кіші балалармен және ересектермен әр түрлі жағдайларға қатысатын әртүрлі қатынастарда жүреді. Алайда, құлықтық тәрбие-бұл педагогикалық іс-әрекеттің мазмұны, формалары, әдістері мен әдістерінің белгілі бір жүйесін қамтитын мақсатты процесс .

Құлықтық білім беру жүйесін қарастыра отырып, Н.Е. Ковалев, Б.Ф.Райский, Н. А. Сорокин бірнеше аспектілерді ажыратады:

1. Белгілі бір педагогикалық мәселелерді шешуде мұғалім мен оқушылар ұжымының келісілген тәрбиелік әсерін жүзеге асыру, ал сынып ішінде - барлық оқушылардың іс-әрекеттерінің бірлігі.

2. Құлықтық тәрбиемен оқу іс-әрекетін қалыптастыру тәсілдерін қолдану.

3. Моральдық тәрбие жүйесі қазіргі уақытта тәрбиеленген балалардың моральдық қасиеттерінің өзара байланысы мен өзара әсерін де білдіреді.

4. Құлықтық тәрбие жүйесін балалардың өсуі мен ақыл-ой жетілуіне қарай белгілі бір жеке қасиеттердің даму дәйектілігінде де қарастырған жөн.

Жас оқушының жеке басын қалыптастыруда С. Л. Рубинштейннің көзқарасы бойынша мінез-құлықтың негізін құрайтын моральдық қасиеттерді дамыту мәселесі ерекше орын алады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Білім туралы заң . 2003 ж
2. Аплетаев М.Н. Оқу үрдісіндегі тұлғаны тәрбиелеу жүйесі: Монография/Омбы мемлекеттік пед. ун-т: Өмгпу баспасы, 1998.
3. Архангельский Н. В. Адамгершілік тәрбиесі-М.: Білім, 1999.

«ЖАҢА ФОРМАЦИЯ МҰҒАЛІМ ІС-ӘРЕКЕТІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІСІ» ПӘНІНІҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Керимкулова Эльмира Бакадириевна

Ғылыми жетекшісі:

Искакова Парида Қуандыққызы – п.ғ.к., доцент

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу Әдістеме дефектологтар.

Көптеген оңалту орталықтары ата-аналармен жұмысты басым бағыттардың бірі ретінде анықтады. Бұл жұмыс аналардың психологиялық жағдайын тексеруді және оларға кеңес беру және қажет болған жағдайда психотерапиялық көмек көрсетуді, мүмкіндігі шектеулі балаларды үйде тәрбиелеу және оңалту әдістерін үйретуді, мүгедек балалардың ата-

аналарының қоғамдық бірлестіктерінің қызметіне көмек көрсетуді қамтиды. Ата-аналардың оңалту процесіне белсенді қатысуымен жаңа оңалту технологияларын қолдану қойылған міндеттерді шешуге қол жеткізуге мүмкіндік береді [16, 4].

Оңалту немесе басқа мамандандырылған мекеменің ұжымы оңалту процесінің барлық қатысушыларының күш-жігерін біріктіретін және жалпы нәтижелерге қол жеткізуге бағыттайтын буын болып табылады. Ата-аналарға психологиялық-педагогикалық кеңес беру кезінде нақты міндеттер бөлінеді:

- баланың дамуындағы жас және жеке ерекшеліктерін анықтау;
- дамудағы бастапқы және қайталама ауытқулардың себебін анықтау;
- ата-аналардың балаға деген көзқарасын анықтау (қабылдау-қабылдамау) және ата-аналардың баласымен өзара әрекеттесу жолдары (барабар-жеткіліксіз);

- ата-аналарға педагогикалық көмек ұйымдастыру; отбасылық тәрбие сипатына теріс әсер ететін жеке мәселелерді шешуде психологиялық қолдау көрсету;

- баланың даму заңдылықтары туралы психологиялық-педагогикалық білім саласындағы олардың құзыреттілік деңгейін арттыру;

- мектепке дейінгі білім беру мекемесінің түрін анықтау: баланы тәрбиелеу мен оқытудың жеке бағдарламасын әзірлеу;

- педагогикалық болжамды негіздеу [16, 5].

Отбасында ақауы бар баланың пайда болуы туралы жаңалықтан туындаған соққы ата-аналардың психикасына ауыр зиян келтіреді және олардың арасындағы қарым-қатынасқа әсер етеді. Үйлесімді отбасыларда ерлі-зайыптылар, әдетте, өзара қолдау, бір-бірін тыныштандыру, қайғы-қасіретін бірге сезіну жолдарын табады. Бірақ көбінесе ақауы бар бала пайда болғаннан кейін ерлі-зайыптылар арасындағы қарым-қатынас салқындатылады. Мүмкіндігі шектеулі баласы бар ата — аналардың жағымсыз тәжірибелерін жеңудің маңызды шарттарының бірі-оларды бала тәрбиесімен байланысты белсенді әрекетке қосу. Сонымен қатар, ата-аналарға баламен өзара әрекеттесудің әртүрлі формаларын үйрету, оның реакциялары мен мінез-құлқын бақылау және бағалау маңызды. Егер ата-аналар баламен белсенді айналыса бастаса, онда баланың әлеуметтенуі сәтті болады. Сондықтан ата-аналарды бала тәрбиесіндегі отбасының маңыздылығын түсінуге жетелеу керек, өйткені баланың жеке қасиеттерін түзету оның отбасындағы ересектермен қарым-қатынасын өзгертпестен мүмкін емес [16, 6].

Мүмкіндігі шектеулі балалары бар отбасылардың проблемалары мен қиындықтары ұқсас. Көбінесе олар физикалық және моральдық күштерге ие болмайды. Олардың барлығы психологиялық қолдауды, өз күмәндері мен қиындықтарын басқа адамдармен бөлісу қажеттілігін қажет етеді. Ата-аналардың қарым-қатынас сипаты көбінесе олардың жеке ерекшеліктерімен анықталады. Үйлесімді отбасылардың мүшелері, көбінесе, тек бір-бірімен

қарым-қатынас шеңберімен жабылмайды, бірақ достары бар, олардың өз мүдделері, сүйікті іс-әрекеттері бар. Сыртқы әлеммен бұл байланыстар белгілі бір отбасылық проблемалар туындаған кезде психологиялық қолдаудың тұрақты көзі болып табылады. Ата-аналар әрқашан достарымен отбасында туындаған алаңдаушылық пен қиындықтар туралы бөлісе алады, әсіресе егер олар осындай жағдайларға тап болса. Балалар, ересектер сияқты, отбасынан тыс достар да бар. Өкінішке орай, көптеген ата-аналар белгілі бір проблемалармен ауырса, танысу шеңберін тарылту үрдісі бар. Олар көбінесе өздерін жауып тастайды, достарымен кездескісі келмейді, олар басқа адамдарға күдік, сенімсіздік тудыруы мүмкін. Осы себепті олар өз проблемаларынан «аулақ болу» қиынға соғады, үнемі ішкі психикалық стрессті сезінеді, бұл көбінесе үмітсіздік сезімінің пайда болуында көрінеді. Мұндай ата-аналар үшін ата-аналар топтарында жұмыс істеу және басқа, оптимистік ата-аналармен қарым-қатынас жасау өте пайдалы [17, 40].

Отбасында ақауы бар баланың пайда болуына байланысты туындаған көптеген қиындықтарға қарамастан, егер ата-аналар өздерінің сезімдері мен ойларын басқару дағдыларын игерсе, басқа отбасыларда жинақталған осындай балаларды тәрбиелеу мүмкіндіктері мен тәжірибесін қолдануды үйренсе, оларды жеңуге немесе жеңілдетуге болады. "Ата-ана тәрбиесі" ұғымы ата-аналарға арналған психотерапия мен отбасылық терапияны қамтымаса да, барлық отбасылар өздеріне жүктелген проблемаларды өздері шеше алмайды. Оларға уақтылы психологиялық қолдау және психотерапиялық көмек қажет.

Әдебиеттер тізімі

1. Екіжанова, Е.А. түзету-дамытушылық оқыту және тәрбиелеу [Мәтін]. - М.: Білім, 2005. - 272 б.
2. Жигорева, м .в. дамуында күрделі ауытқулары бар балалар: педагогикалық көмек [Мәтін]. - М.: Академия, 2006. - 238 б.
3. Зальцман, л.м. көру және ақыл-ойы бұзылған балалардың ата-аналарымен жұмыс [Мәтін] // Дефектология. – 2006. - №2. – Б. 31 - 35.

«ЖАҢА ФОРМАЦИЯ МҰҒАЛІМ ІС-ӘРЕКЕТІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІСІ» ПӘНІНЕ ЖАЛПЫ ТҮСІНІК

Керимкулова Эльмира Бакадировна

Ғылыми жетекшісі:

Искакова Парида Қуандыққызы - п.ғ.к., доцент

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу Әдістеме дефектологтар.

Отандық Түзету педагогикасының бастауында көрнекті ғалымдар болды: А.и.Граборов, л. к. Шлегер, к. н. Корнилов. Ресейде арнайы білім берудің белсенді ұйымдастырушысы В.П. Кашенко (1870-1943) болды, ол

1908 жылы Мәскеуде "ақаулы балаларға арналған мектеп-санаторий" ашты. Оның кітабы " педагогикалық түзету. Балалар мен жасөспірімдердегі мінез-құлықтың кемшіліктерін түзету" 1994 жылы қайта шығарылды және мұғалімдер, дефектологтар мен ата-аналар арасында әлі де сұранысқа ие.

Ресейде арнайы білім берудің мемлекеттік жүйесінің қалыптасуы 1917 жылдан кейін басталды. дамуында ауытқулары бар балалар тек мемлекеттік қамқорлықтың нысаны болып жарияланды және қалыпты дамып келе жатқан құрдастарының, отбасының, шіркеудің және қоғамдық қайырымдылық бастамаларының ортасынан оқшауланды. Интернат үлгісіндегі "жабық" арнайы білім беру мекемелерінің жүйесі қалыптасты.

Соңғы онжылдықта жаңа көзқарастардың арқасында мемлекеттер жеке қайырымдылық бастамаларына және шіркеудің ерекше балаларға қамқорлығына ғана емес, сонымен бірге Кеңес кезеңімен салыстырғанда ата-аналардың құқықтары кеңейтіліп, оқыту формаларын таңдау еркіндігі жарияланды.

Жедел проблема-дамудағы ауытқуларды ерте диагностикалау мен түзетуді ұйымдастыру. Бұл ерте және мектепке дейінгі кезеңдер, бұл ең қарқынды психикалық даму кезеңдері. Осы кезеңдерде мидың жетілуі жүреді, шартты байланыстардың негізгі көлемі қалыптасады, бұл жоғары психикалық функциялар мен тұтастай тұлғаның одан әрі дамуына негіз болады.

Баланың даму процесінде функционалды жүйелер бір-біріне өзара әсер етеді. Бұл әсер әсіресе ерте жаста көрінеді. Сонымен, өмірдің бірінші жылында баланың психикалық дамуы оның сенсорлық және мотор функцияларын дамытумен тығыз байланысты. Сондықтан баланың анамен эмоционалды-позитивті қарым-қатынасы барлық психикалық функциялардың қалыптасуының негізін құрайды: сөйлеу, зейін, есте сақтау, мақсатты әрекет, эмоционалды сала, ойлау және сана.

Арнайы зерттеулер көрсеткендей, жабық типтегі мекемелерде нәрестелер мен жас балаларды тәрбиелеудің теріс салдары материалдық күтімнің жоқтығынан туындамайды, бірақ баланың эмоционалды байланыстары мен ересек адаммен бірлескен іс-әрекетінің жеткіліксіздігінің салдары, сондай-ақ мұндай мекемелерде баланың сенсорлық және әлеуметтік ынталандыруының жеткіліксіздігі. [5,61]

Арнайы педагогика үшін ең маңыздыларының бірі-Л.С. Выготскийдің дамудағы оқытудың жетекші рөлі туралы тұжырымдамасы. Арнайы білім берудің теориясы мен практикасы үшін оның кез-келген кемшіліктің жүйелік құрылымы және дамудың әртүрлі ауытқуларында компенсаторлық мүмкіндіктердің болуы, баланың жеке басын қалыптастыру үшін ұжымдық іс-әрекеттің (білім беру, ойын, еңбек) маңызы, интеллект пен әсердің арақатынасы, ойлау мен сөйлеуді дамыту туралы идеялары үлкен маңызға ие.

Оқу процесінің түзету бағыты балаларда танымдық мүмкіндіктердің дамуындағы компенсаторлық процестерді ынталандыратын арнайы әдістер мен әдістерді қолдана отырып педагогикалық әсерді қамтиды.

Арнайы психология мен педагогикада отбасы зерттеу объектісі ретінде өте аз зерттелген. Негізінен дамудың ең ауыр ауытқулары бар балалары бар отбасыларды, атап айтқанда церебральды сал ауруы (церебральды сал ауруы) салдарынан ақыл-ой кемістігі, мүгедектігі бар балаларды ғылыми зерттеуге назар аударылады. Отбасылардың психологиялық ахуалы қаралып, отбасыларға нақты көмек көрсетуге арналған түзету шаралары әзірленді. Қазіргі уақытта Е. М.Мастюкова, А. Р. Маллер, О. Н., В. В. Ткачеваның осындай балалар мен олардың ата-аналарының проблемаларын көрсететін маңызды жұмыстары белгілі.

"Баламен сәтті түзету жұмыстары ата-аналардың арнайы білімінсіз мүмкін емес. Мекеменің барлық жұмысы пассивті бақылаушылардың ата - аналары балаларын тәрбиелеу мен оқытудың белсенді қатысушылары болуына бағытталуы керек", - деп санайды А .Р. Маллер [7, 172].

Е. М. Мастюкова анасымен барлық психотерапиялық жұмыстарды түзету жұмыстарының нақты әдістерін үйретумен қатар жүргізу керек деп сендіреді. [6, 281] .

Әдебиеттер тізімі

1. Екіжанова, Е.А. түзету-дамытушылық оқыту және тәрбиелеу [Мәтін]. - М.: Білім, 2005. - 272 б.
2. Жигорева, м .в. дамуында күрделі ауытқулары бар балалар: педагогикалық көмек [Мәтін]. - М.: Академия, 2006. - 238 б.
3. Зальцман, Л.М. көру және ақыл-ойы бұзылған балалардың ата-аналарымен жұмыс [Мәтін] // Дефектология. – 2006. - №2. – Б. 31 - 35.

КӘСІБИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДҮНИЕТАНЫМ ЖӘНЕ ОНЫ ҮЗДІКСІЗ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ЖОБАЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жатыбаева Эльмира Ақылбековна

Ғылыми жетекшісі:

Искакова Парида Қуандыққызы - п.ғ.к., доцент

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, дидактикалық, әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу, әдістеме.

Үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесіндегі кәсіби-педагогикалық дүниетаным мен оның дизайн ерекшеліктерін қарастырыңыз. Кәсіби-педагогикалық дүниетаным-бұл оның қатысушыларының жеке ерекшеліктерімен анықталатын объективті және маңызды сипаттамалардың жалпыланған түрінде интегралды, көп деңгейлі көрініс және қайта құру. Мұғалімнің кәсіби-педагогикалық дүниетанымы тек мазмұнды ғана

емес, сонымен қатар функционалды аспектілерде де қарастырылады. "Функция" ұғымы көп мағыналы, ол жаратылыстану және гуманитарлық ғылымдарда өте кең ауқымда қолданылады: математикалық түсініктен екі немесе одан да көп айнымалылар арасындағы кез-келген түрдің тәуелділігі ретінде кез-келген жүйелік құбылыстың сипаттамасы немесе белгісі ретінде функцияға дейін. Адам қызметінің әлеуметтік-педагогикалық аспектісін зерттейтін ғылымдарда функция көбінесе жүйені сақтауға, қолдауға және дамытуға бағытталған сапалы сипаттама ретінде түсініледі. Жүйенің функционалды компоненттерінің тұрақтылығы олардың құрылымдық компоненттермен және өзара байланысымен анықталады. Құрылымдық аспект мотивациялық, білім, эмоционалды және құндылық және Тиімді практикалық компоненттерді қамтиды. Құрылымдық және функционалды компоненттер тығыз өзара әрекеттесіп, тұтас жүйені құрайды. Компоненттерге әсер ету арқылы дүниетанымды кәсібилендіру жолы, біздің ойымызша, толығымен толық емес, өйткені тұтас оның бөліктеріне сәйкес келмейді. Кәсіби-педагогикалық дүниетанымның нақты функцияларын бөліп көрсету арқылы талдау процесінде барлығын сақтауға болады.

Кәсіби-педагогикалық дүниетанымның компоненттері арасында кәсіби бағыттың элементін құрайтын әртүрлі қатынастар бар: мотивтер, мақсаттар, білім, сенім, көзқарастар, құндылықтар, принциптер, кәсіби жоспарлар. Бұл түзілімдер жүйе құраушы болып табылады:

- мақсаттары, жоспарлары, уәждері (жеке тұлғаның кәсіби бағыттылығына қызмет көрсететін элемент);

- қағидаттар-педагогикалық үдерістегі тұжырымдамалық тәсілдерге қызмет көрсететін элемент;

- жағдайларды бағалау, шешімдер логикасы-ақылдың, сөйлеудің, озбырлықтың көрінісі;

- түйсігі-сезім мен эмоциялар деңгейінде шешім қабылдау, еріксіз көріністер.

Бұл элементтер арасында өзара байланыс бар: танымдық, рефлексиялық, эмпатикалық, реттеуші, болжамдық, әдіснамалық.

Кәсіби-педагогикалық дүниетанымның танымдық функциясы жағдайды бағалауды, шешім қабылдауды, өзін-өзі бағалауды, кәсіби әрекеттерді орындауды анықтайтын ақпарат көлемінің қажеттілігі мен жеткіліктілігін анықтау арқылы сыртқы орта, ақыл, эмоциялар, іс-әрекеттер арасындағы байланысты қамтамасыз етеді.

Рефлексивті функция ақыл-ойдың даму деңгейін, эмоциялардың жетілуі мен жеткіліктілігін, мотивацияның хабардарлығын бағалауға мүмкіндік береді, мақсат қоюды және оның жетістігін бақылауды қамтамасыз етеді.

Кәсіби және педагогикалық дүниетанымның эмпатикалық функциясы өзара әрекеттесу бойынша серіктестерді дұрыс қабылдауға, басқа адамның жағдайын түсінуге, педагогикалық позицияны қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Болжамдық функция әр түрлі деңгейдегі мақсаттарды анықтайды, педагогикалық процесті құрастырады, модельдейді, педагогикалық технологиялардың тиімділігін таңдайды және бағалайды, студенттермен және педагогикалық процестің басқа қатысушыларымен қарым-қатынас нәтижелерін болжайды.

Реттеуші функция педагогикалық іс-әрекетті күрделі талдау негізінде мұғалімнің іс-әрекеті мен мінез-құлқына түзетулер енгізуді қамтамасыз етеді.

Әдіснамалық функция оперативті ойлаудың жоғары деңгейде әрекет етуіне мүмкіндік береді, өйткені ақпаратты таңдау мен талдаудың жағдайды бағалаудың, ынталандырудың, мақсат қоюдың негізі белгілі бір тұжырымдамалық ережелер болып табылады.

Бұл кәсіби-педагогикалық дүниетанымның сапалық сипаттамасын нақтылайтын және кәсіби-педагогикалық дүниетанымның динамикалық даму жүйесі ретінде сақталуын, сақталуын және дамуын қамтитын функциялар. Сонымен қатар, функционалды сипаттама мұғалімнің кәсібилігін қамтамасыз етеді және осы құбылыстың функцияларын дамыту кәсіби қызметтің тиімділігін анықтайтын ойлаудың өнімділігіне әсер етеді.

Әдебиеттер тізімі

1. Кардышевская М. Мектеп географиясының гуманистік әлеуетін іске асыру әдістемесі // [Электрондық ресурс]. URL: <http://www.dslib.net/teoria-vospitania/metodika-realizacii-gumanisticheskogo-potenciala-shkolnoj-geografii.html> (өтініш берген күні 30.05.2016).

2. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттегі проблеманы белгілеу [Электрондық ресурс]. URL: <http://www.ecsir.ru/plmeds-610-4.html> (өтініш берген күні 30.05.2016).

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КЕҢЕС БЕРУДІҢ ТӨҢІРЕГІНДЕ КӘСІБИ ДҮНИЕТАНЫМЫН ҚҰРАСТЫРУ; БАРЛЫҚ ТАНЫ-МАЛ ПСИХОТЕРАПИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯ-ЛЫҚ МЕХАНИЗМДЕРІН ТҮСІНУМЕН, БІР УАҚЫТТА КЕҢЕС БЕРУДІҢ ӨЗІНДІК ӨТІЛІМІ

Жатыбаева Эльмира Ақылбековна

Ғылыми жетекшісі:

Искакова Парида Қуандыққызы – п.ғ.к., доцент

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, дидактикалық, әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу әдістеме.

Бұрынғы Кеңес Одағы республикаларында психологиялық көмек теориясы мен практикасының дамуының қазіргі кезеңі соншалықты тез және әр түрлі дамып келе жатқан психологиялық кеңістік болып табылады, сондықтан міндетті түрде айту керек: психологиялық практиканың барлық бағыттары мен бағыттарын, мектептері мен мектептерін жалпылауға және

көрсетуге қарағанда, психологиялық көмектің дамуының соңғы тарихына қысқаша сипаттама беру оңайырақ.

Дегенмен, XX ғасырдың психологиясы мен психотерапиясының кеңейтілген және жүйелі тұжырымдамалық аппараты мен тәжірибесіне негізделген психологиялық көмекке қазіргі заманғы отандық тәсілдердің сипаттамаларын атап өтуге болмайды. Мұндай ерекшеліктер бірнеше тенденцияға ие. Сонымен қатар, олар мазмұнды (пәндік) және әдіснамалық және психотехникалық аспектілерде дамиды.

Біріншіден, негізгі психотерапиялық парадигмаларға (психодинамикалық тәсіл, гуманистік бағыт, трансперсоналды психология және т.б.) сәйкес келетін, бірақ эпигонизмнің айқын белгілерін көрсететін, бірақ дұрыс ғылыми және мәдени шеңберде жүзеге асырылатын, үзілген және жоқ дәстүрлердің отандық топырақта қайта басталуы, қалпына келуі және қалыптасуының сөзсіз фактісін атап өткен жөн [3, 5 б].

Екіншіден, даму көбінесе американдық негізде немесе классикалық, Павловская негізінде-мінез-құлық психотерапиясының және оның танымдық-бағытталған филиалдарының ең жақын және таныс дәстүрлері ("нейролингвистикалық бағдарламалау", эриксондық гипноз және т.б.).

Үшіншіден, Орыс православие мен классикалық орыс философиясының рухани дәстүрлері негізінде қалыптасқан адамға психологиялық көмек көрсетудің отандық тәсілдерін қалпына келтіру.

Төртіншіден, психологиялық көмек көрсету теориясы мен практикасының нақты ғылыми рефлексиясына айқын көрінетін үрдіс. Кеңестік философиядағы дәстүрлі қуатты эпистемологиялық дәстүрден туындайтын және қазіргі ғылымның тұжырымдамалық аппараты мен әдіснамасына негізделген үрдіс.

Сонымен қатар, белгілі психиатр-дәрігерлер мен психотерапевтер медициналық психотерапиялық көмекке сәйкес психологиялық көмек көрсетудің тұрақты, ондаған жылдар бойы үзілмеген дәстүрін жалғастыруда.

Бұған мектеп психологтарының, сондай-ақ халықтық білім беру мекемелеріне, әлеуметтік-психологиялық бюроларда және жұмыспен қамту қызметтерінде, кәсіпорындарда және т. б. жұмыс істеуге арналған отбасыларға психологиялық қызмет көрсетуге бағытталған практикалық психологтардың кәсіби дайындығын күшейтудің белгілі фактісі қосылуы керек.

Соңғы онжылдықта Достастық республикаларында, шын мәнінде, өте білікті емес, бірақ психологиялық қызмет көрсетуге қызығушылық танытатын мамандардың нақты кәсіби дәлелденген қабаты пайда болды: мектеп оқушыларының психодиагностикасынан бастап фирмалар мен кәсіпорындардың директорларына басқарушылық кеңес беруге дейін.

Соңғы жылдардағы жарияланымдарды талдау негізінде психолог-практиканың негізгі принциптерін қалыптастыруға мүмкіндік бар:

1. Тұлға қызметінің принципі.

2. Жеке тұлғаның жауапкершілік принципі.
3. Психологиялық мәселелерді пән мен әдіс бойынша психотехникалық деп түсіндіру принципі.
4. Психотерапиялық өзара әрекеттесудің диалогтық сипаты принципі.
5. Психолог-консультанттың қызметіндегі жүйелілік принципі.
6. Клиенттің проблемаларындағы психологиялық проблемалардың ерекшеліктерін бөліп көрсету принципі.
7. Кері байланыс принципі.
8. Психологиялық және әлеуметтік-психологиялық құрылымдардың белсенді делдалдық принципі.
9. Әлеуметтік-психологиялық құбылыстарды символдық материалдандыру принципі.
10. Психиканың интеллектуалдық және эмоционалды аспектілерінің органикалық бірлігі принципі.
11. Гуманистік құндылықтарды жандандыру.
12. Кеңесшінің клиентке деген ерекше эмоционалды қатынасы немесе қабылдау принципі.

Олардың шетелдік және отандық, орыс және кеңестік дәстүрлермен байланысы мен байланысы айқын. Сонымен қатар, психологиялық практиканың өзі адам қызметінің дербес саласы ретінде "қызмет көрсетуге" бағытталмайды, әдеттегідей және жиі басқа тәжірибелер мен пәндерге (педагогика, медицина, спорт және т.б.) емес, өзінің психотехникасына, өзіндік философиясына, әдіснамасына және психологиялық көмек саласында жұмыс істейтін психолог қызметінің нақты практикалық мазмұнына бағытталған [6, 51 б].

Әдебиеттер тізімі

1. Кардышевская М. Мектеп географиясының гуманистік әлеуетін іске асыру әдістемесі // [Электрондық ресурс]. URL: <http://www.dslib.net/teoria-vospitania/metodika-realizacii-gumanisticheskogo-potenciala-shkolnoj-geografii.html> (өтініш берген күні 30.05.2016).
2. Психологиялық-педагогикалық әдебиеттегі проблеманы белгілеу [Электрондық ресурс]. URL: <http://www.ecsir.ru/plmeds-610-4.html> (өтініш берген күні 30.05.2016).

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ ҚҰРАЛЫРЕТІНДЕ

Карабаев Демеу Курмангалиевич

Ғылыми жетекшісі:

Арымбаева Кулимхан Маликовна – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогика, моральдық, психология, ғылым, Әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу адамгершілік.

Адамгершілік — бұл рухани тәрбие. **Адамгершілік** - адам бойындағы ең асыл **қасиет** және адамзат баласының ең жоғарғы мақсатына бағытталады. Бұл **қасиет** адамды мейірімділікке, Отанын, елін, отбасын сүюге үйретеді. Егер адамда адамгершілік **қасиет** болмаса, ол адам өз - өзін сыйламайды.

Рухани - адамгершілік тәрбиесі - өзіндік сананы дамытуға жағдай жасауды, жеке тұлғаның әдеп ұстанымын, оның қоғам өмірінің нормалары мен дәстүрлерімен келістірілетін моральдік **қасиеттерін** және бағдарларын қалыптастыруды болжайды. Оқушыларды рухани - адамгершілікке тәрбиелеу, болашағына жол сілтеу – бүгінгі қажетті, кезек күттірмес мәселе. Әсіресе, мектеп жасына дейінгі балаларды адамгершілікке тәрбиелеудің мазмұны осы жастағы балалардың ерекшеліктеріне сай келуі тиіс. Негізгі міндет – балалардың жақсы әдет, мінез - құлықын қалыптастыру. Баланың сезіміне әсер ету арқылы ішкі жан дүниесін ояту нәтижесінде оның рухани - адамгершілік **қасиеттері** қалыптасады.

Жаңа кезеңдегі білім берудің өзекті мәселесі жас ұрпаққа - адамгершілік - рухани тәрбие беру. «**Адамгершілікке** тәрбиелеу құралы – еңбек пен ата - ана үлгісі» - деп, Ы. Алтынсарин атамыз айтқандай, құнды **қасиеттерге** ие болу, рухани бай адамды қалыптастыру баланың туылған кезінен басталуы керек. Халықта «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. Сондықтан баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды **қасиеттерді** сіңіріп, өз - өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен педагогтар шешуші роль атқарады. Рухани - адамгершілік тәрбие - екі жақты процесс. **Адамгершілікке**, еңбекке тәрбиелеу күнделікті өмірде, үлкендердің қолдан келетін жұмысты ұйымдастыру барысында, ойын және оқу ісінде жоспарлы түрде іске асады.

Мектепке дейінгі балаларды адамгершілік сана - сезімін оятып, жағымды мінез - құлқын қалыптастыруда даярлық тобының балаларына арналған ашық сабақтар: «Мамандықтар», «Ұ дыбысы мен әрпі», тәрбие сағаты: және ойын - сабақтарын: «Ойнайық та, ойлайық!» өткіздім. Мұның бәрі адамгершілікке бағытталды әрі дәл осыған кереғар **қасиеттерді** бала бойынан кездестірдім және оған керекті әдіс - амалдарды да іздестіріп, қолданып келемін.

Халқымыз «баланы ойын өсіреді»деген сөзі тегін айтылмаса керек. Бала ойнап жүріп, ойланады, жүйкесі тынығады, ойы сергиді, денесі шымырланады. Өздерінің құрбы - құрдастарымен жақсы араласуды үйренеді. Сан алуан ойындар баланың дене тәрбиесін дамытып, жас жеткіншектің бойына адамгершілік, сүйіспеншілік, кішіге көмек, үлкенге құрмет көрсете білуге, қиыншылықтан қорықпауға, мақсатқа жетуде төзімділікті ұлғайтуға тәрбиелеуде ерекше мәні бар. Ең бастысы, ойын баланы жан - жақты, тез ойланып шешім қабылдауға, ойын шыншыл ойнауға кешірімді, жанашырлыққа тәрбиелейтіні анық.

Рухани - адамгершілік білім беру – жас ұрпақтың бойына өмірдің мәні, сүйіспеншілік, бақыт, сыйластық, татулық, бірлік, төзімділік сынды құндылықтарды дарыту арқылы адамның қоғамда өз орнын табуына, қабілет - дарынының ашыла түсуіне, ақыл - парасатын дамытуына, яғни сәнді де мәнді өмір сүруіне қызмет етеді.

«Жұмыла көтерген жүк жеңіл» демекші бала тәрбиелеудегі осындай міндеттерді іске асырушылар – мектепке дейінгі мекемелер мен отбасы. Осы екі арнада жүргізілетін тәлім - тәрбие сабақтаса, ұштаса өткізілгенде ғана көздеген мақсат нәтижелі болары өзсіз. Бүгінгі жаңа қоғам мүддесіне лайықты, жан - жақты жетілген, бойында ұлттық сана, ұлттық психология қалыптасқан ертеңгі қоғам иегері боларлық парасатты азамат тәрбиелеп өсіру – отбасының балабақшаның, барша халықтың міндеті.

Қорыта келгенде, уақыт талабынан туындап, білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістер баланы тәрбиелеу осы заман талабына сай үйлесімді деңгейді қайта құруды міндеттейді. Тәрбие мен оқу егіз деген сөз бар. «Тәрбие бар жерде ғана сапалы білім саналы ұрпақ болады» деген дана халқымыздың мақал сөзіне сүйенеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Акимова, Т.М. орыс халық поэзиясы: Т. М. Акимова / «Жоғары Мектеп» баспасы. - Мәскеу. - 1969.
2. Бабанский, Ю. К. Педагогика. - М., 1988 ж.
3. Бибко н.с. ертегілерді оқу қабілетін қалыптастырудағы сөйлеу мен оқудың мәнерлілігі бойынша жұмыс // Бастауыш мектеп. - 1991. - № 12. - С. 20-26.

БІЛІМ БЕРУ ӘЛЕУМЕТТІК – МӘДЕНИ ҚҰБЫЛЫС РЕТІНДЕ

*Алымбаев Бауыржан Дауренбекович
Арымбаева Кулимхан Маликовна – п.ғ.д., профессор*

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, -дидактикалық, әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу, әдістеме.

Кез-келген қоғам оның мүшелері белгілі бір табиғи және әлеуметтік-тарихи жағдайларға байланысты қабылданған құндылықтар мен мінез-құлық нормаларын ұстанған жағдайда ғана өмір сүреді. Адам әлеуметтену процесінде жеке тұлғаға айналады, соның арқасында ол әлеуметтік функцияларды орындауға қабілетті болады.

Кейбір сарапшылар әлеуметтенуді өмір бойы процесс деп түсінеді, оны тұрғылықты жері мен ұжымының өзгеруімен, отбасылық жағдайымен және кәріліктің келуімен байланыстырады. Мұндай әлеуметтену-бұл әлеуметтік бейімделуден басқа ештеңе емес. Әлеуметтену әлі де жеке тұлғаны қалыптастыруды, өзін-өзі анықтауды және өзін-өзі жүзеге асыруды қамтиды.

Бұл міндеттер өздігінен де, мақсатты түрде де, бүкіл қоғам, бұл үшін институттар және жеке адам жасаған. Бұл мақсатты түрде құрылған әлеуметтенуді басқару процесі білім беру деп аталады, ол көптеген ғылымдармен айналысатын көптеген аспектілері мен аспектілері бар күрделі әлеуметтік-тарихи құбылыс болып табылады [15, 98-бет].

Қазіргі жағдайда әлеуметтік және техникалық прогрестің логикасынан туындайтын үйлесімді дамыған тұлғаның талаптары 1-ші жоспарға шығады. Қазір әлемдік қауымдастық білім берудегі гуманистік стандарттарды оның жұмысының әлеуметтік, педагогикалық және экономикалық тиімділігін арттыру арқылы жүзеге асыруда сөзсіз. Әлеуметтік тиімділік қоғамда да, педагогикалық процесс ретінде білім берудің мазмұны мен дамуында да гуманизмді бекітудің әртүрлі формаларында көрінеді.

Білім беру әлеуметтік құбылыс ретінде бейтарап әлеуметтік маңыздылық болып табылады. Кез-келген қоғамның жоғары адамгершілік, ақыл-ой, ғылыми-техникалық, рухани-өркениетті және экономикалық әлеуеті білім беру саласының қалыптасу мәніне тікелей байланысты. Бірақ әлеуметтік табиғаты мен тарихи сипаты бар білім осы әлеуметтік функцияны жүзеге асыратын қоғамның тарихи түріне байланысты. Ол әлеуметтік дамудың міндеттерін, қоғамдағы экономика мен мәдениеттің деңгейін, оның саяси және идеологиялық көзқарастарының сипатын көрсетеді, өйткені мұғалімдер де, студенттер де қоғамдық қатынастардың субъектілері болып саналады.

Бастапқы түрінде білім беру маңызды, өмірлік маңызды ақпарат пен еңбек дағдыларын оқыту мен тәрбиелеу арқылы беруді білдірді. Уақыт өте келе ол адамның мәдениет әлеміне ену әдісі ретінде әрекет ететін қоғамның тәуелсіз функциясына айналды. Белгілі бір адам үшін бұл белгілі бір құндылықтар мен білімдерді қабылдау және сақтау процесі ғана емес, оны біртіндеп өзгерту және жетілдіру.

Әлеуметтік-мәдени құбылыс бола отырып және әлеуметтік-мәдени функцияларды орындай отырып, білім жеке салалардың (экономика, саясат, мәдениет) және тұтастай қоғамның қалыптасуының қажетті және маңызды факторы болып табылады.

Білім берудің негізгі функциялары:

- Адамның мәдениет әлеміне кіруінің оңтайлы және қарқынды тәсілі.
- Байланыс ортасы [19, б. 89]
- Адамның тұлға және кәсіпқой ретінде дамуы мен қалыптасуының құралы.
- Жеке тұлғаны әлеуметтендіру тәсілі, оның өзін-өзі растау процесі.
- Ұрпақтар сабақтастығын қамтамасыз ету құралы.
- Әлеуметтік прогресс факторы.
- Мәдени өзгерістер мен қайта құрулардың үдеткіші.

Барлық осы функцияларды 2-ге азайтуға болады: әлеуметтік тәжірибені, мәдениетті жаңа ұрпақтарда көбейту және жеке тұлға мен

тұтастай қоғамның қалыптасуы. Білім мазмұны мәдени мұрадан, сондай-ақ адамның өмірі мен тәжірибесінен алынады және толықтырылады. Яғни, білім әлеуметтік-мәдени құбылыс болып саналады және әлеуметтік-мәдени функцияларды орындайды. Білім беру процесінде адам мәдени құндылықтарды игереді, ол тарихи дәстүрге енген жаңа әлеуметтік идеялар мен алдыңғы ұрпақтардың мұраттары арасындағы тұрақтандырушы себеп болып саналады. Ол тарихи және әлеуметтік тәжірибені жаңғырту мен беру процесін тежеуге және жас ұрпақтың санасында жаңа саяси және қаржылық болмысты, қоғамдық және мәдени қалыптасудың жаңа бағдарларын бірден бекітуге мүмкіндік береді.

Педагогикада білім берудің белгілі бір классикалық модельдері бұрыннан қалыптасқан, олар қоғамның даму деңгейіне және оның қазіргі жағдайларға қойылатын талаптарына байланысты оқыту мен тәрбиеге деген көзқарастың әртүрлі аспектілерінде ерекшеленеді. [17, 217 Б.].

Әдебиеттер тізімі

1. Интеллектуалды дамуы бұзылған балаларды оқыту: (Олигофренопедагогика): оқу. пособие для студ. жоғ. пед. Оқу. Пузанов, н.п. Коняева, б. б. Пузанова. - М. "Академия" Орталығы, 2006. - 71с.

2. Түзету педагогикасының негіздері: оқу. пособие для студ. жоғ. пед. оқу. орындарының/ А. Д. Гонеев, Н.Мен. Лифинцева, Н.В. Ялпаева; Под ред. В. А. Слостенина. - 2-ші басылым., перераб. - М.: Академия, 2002.

3. И.М. Бгажнокова «Дамуында кемістігі бар балаларды тәрбиелеу және оқыту»//коррекциялық педагогика. – М.: Гуманитар. бас. орталық Влад, 2007. – 239 б.

ОҚЫТУ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ ҰҒЫМДАРЫНЫҢ АРА ҚАТЫНАСЫ

Алымбаев Бауыржан Дауренбекович

Ғылыми жетекшісі:

Арымбаева Кулимхан Маликовна – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, дидактикалық, әдістеме, топтық жұмыс, әрекеттесу, әдістеме.

Оқыту әдісі-бұл өзінің мақсаттары, міндеттері бар және тұтас құрылымды білдіретін педагогикалық әсер ету әдісі.Әдістемелік әдіс-бұл оқушының жауап әрекетін тудыратын мұғалімнің нақты, жиі қарапайым әрекеті.Оқыту әдістемесі-белгілі бір мазмұн мен әдістердің жиынтығы (педагогикалық технология).

«Әдістемелік» және «әдіснамалық» ұғымдарын шатастырмау керек. Әдістеме-белгілі бір дүниетанымды көрсететін және белгілі бір ғылымның негізін құрайтын негізгі принциптерді қамтитын философиялық

категория. Оқыту әдістерін әр түрлі тұрғыдан қарастыруға болады. Оқыту әдістерінің бірнеше жіктелуі бар:

Арнайы педагогика үшін ю.к. Бабанский жасаған оқу процесіне тұтас көзқарасты ескере отырып, әдістерді жіктеу ерекше маңызды. Ол әдістердің үш тобын анықтайды. [1,71 Б.]

I топ-оқу-танымдық қызметті ұйымдастыру және жүзеге асыру әдістері. Бұл әдістер тобына мыналар кіреді:

- ауызша, көрнекі және практикалық (оқу ақпаратын беру және қабылдау-білім көзі);
- индуктивті және дедуктивті (интеллектуалдық қызмет);
- репродуктивті және проблемалық-іздеу (ойлауды дамыту);
- мұғалімнің басшылығымен оқушылардың өзіндік жұмысы.
- II топ-ынталандыру және ынталандыру әдістері.
- III топ-бақылау және өзін-өзі бақылау әдістері.

В. А. Онищук ұсынған оқыту әдістерінің жіктелуі қызығушылық тудырады. Автор мұғалім мен оқушылардың іс-әрекеттерін жіктеудің негізі ретінде алды. Олар оқытудың келесі әдістерін анықтады:

- коммуникативті;
- танымдық;
- түрлендіргіш;
- жүйелеуші;
- бақылау.

Арнайы білім беру мекемелері оқушыларының танымдық іс-әрекетін дамытудың кемшіліктері (әсіресе ойлау және сөйлеу, сенсорлық-перцептивті іс-әрекет, назар) қандай да бір жіктеуді немесе тәсілдерді толығымен қолдануға мүмкіндік бермейді.

Түзету оқыту жүйесінде ауызша, көрнекі, практикалық оқыту әдістері кеңінен қолданылады. Оларды қолдану мүмкіндіктерін түзету дидактикасы тұрғысынан а.н. Граборов, г. м. Дулнев, и. Г. Еременко және басқалар егжей-тегжейлі ашты..

Проблемалық балалармен жұмыс жасауда көрнекі, ауызша, практикалық әдістерді қолдану ерекшеліктері.

Ақпаратты беру әдісіне сәйкес әдістердің үш тобы бөлінеді:

1. Бақылау мен демонстрацияны қамтитын көрнекі әдістер.

Бақылау-бұл объектіні немесе құбылысты мақсатты қабылдау, оны мұғалім арнайы жоспарлайды. Қысқа немесе ұзақ, тұрақты немесе эпизодтық болуы мүмкін.

Демонстрация дегеніміз-тақырыпты, құбылысты немесе әрекетті көрсету, көрсету.

Демонстрацияға арналған көрнекі құралдар бар:

- заттық көрнекілік құралдары (нақты заттар немесе олардың көшірмелері);

- бейнелік көрнекілік құралдары (иллюстрациялар, слайдтар, фильмдер);

- шартты-символикалық құралдар (формулалар, символдар, схемалар).

Проблемалық балалармен жұмыс жасауда көрнекі әдістер ең қол жетімді және маңызды, әсіресе жұмыстың бастапқы кезеңдерінде. Оларды қолданған кезде балалардың ерекшеліктерін есте ұстаған жөн, мысалы: қабылдаудың баяу қарқыны, қабылдау көлемі тарылған, қабылдаудың дәлдігі зардап шегеді. Суреттер үлкен, қол жетімді, нақты стильде болуы керек.

Проблемалық балалармен түзету жұмыстарында оқудың полисенсорлық негізін қамтамасыз ету принципі қолданылады, яғни оқыту барлық сезімдерге негізделген.

2. Ауызша әдістер.

Әңгіме-бұл оқу ақпаратын қамтитын мұғалімнің монологы.

Әңгіме-мұғалім мен оқушының диалогы.

Түсініктеме-бұл тікелей қабылдаудан жасырылған маңызды белгілерді, байланыстарды, қатынастарды ашатын түсініктеме.

Әңгіме қысқа, нақты болуы керек, Материалды ұсыну эмоционалдылық пен мәнерлілікті қажет етеді. Әңгіме барысында сұрақтарды нақты тұжырымдау маңызды, олар балаға түсінікті болуы керек. [19,576 бет]

Әдебиеттер тізімі

1. Интеллектуалды дамуы бұзылған балаларды оқыту: (Олигофренопедагогика): оқу. пособие для студ. жоғ. пед. Оқу. Пузанов, н.п. Коняева, б. б. Пузанова. - М. "Академия" Орталығы, 2006. - 71с.

2. Түзету педагогикасының негіздері: оқу. пособие для студ. жоғ. пед. оқу. орындарының/ А. Д. Гонеев, Н.Мен. Лифинцева, Н.В. Ялпаева; Под ред. В. А. Слостенина. - 2-ші басылым., перераб. - М.: Академия, 2002

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚР-ГЕ ҚОСЫЛУЫ КЕЗЕҢІНДЕ ҚАЗАҚ АҒАРТУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДА ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУДА ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНЫҢ ИДЕЯЛАРЫ

Малдыбекова Айнур Рыскуловна

Ғылыми жетекшісі:

Сарыбаева Әлия Хожанқызы – п.ғ.к., доцент м.а.

Кілт сөздер: педагогикасы ,педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту өскелең ұрпақ, ағартушылар.

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік егемендік алуы, біздің қоғамда өрістеп жатқан демократияландыру процестері қоғамның өзінің де, оның жана әлеуметтік институттарының да тарихын ұғыну жөніндегі міндеттерді қояды. Қазіргі жағдайда халықтың рухани өмірінде ұмытылған

және тыйым салынған құбылыстарды қайтару міндеті шешілуде. Өткеннің мәдени-тарихи мұрасын жаңғырту қазіргі заманның өзекті мәселесіне айналуға, оның құрамдас бөліктерінің бірі өскелең ұрпақты тәрбиелеудің бай дәстүрлері мен тәжірибесі бар халық педагогикасы болып табылады.

Өскелең ұрпақты патриотизм мен интернационализм рухында тәрбиелеу процесінде педагогтар тарих, мәдениет, ағарту бойынша материалдарды жеткіліксіз пайдаланатынын атап өткен жөн. Ал жастарға қызмет қағидаттары мен қазіргі заманның өзекті мәселелері өткеннің прогрессивті гуманистік идеяларында терең тарихи тамыры бар екенін көрсету өте маңызды. Бұл идеяларды таратуда ХІХ ғасырдағы қазақ ағартушылары, қоғамдық білім берудің адамгершілік қағидаттары мен мұраттарын қорғаған ағартушылықтың дәйекті поборники үлкен рөл атқарды. Ш.Уәлихановтың педагогикалық көзқарастары. Және Алтынсарин, ал Құнанбаева білім берудің даму тарихында оң рөл атқарды, олар әлі де өз маңызын жоғалтпайды. Олардың ілімдері көптеген педагогикалық проблемалар көрініс тапқан, қолдануға енгізілген біртұтас және ерекше педагогикалық жүйе ^ ең маңызды ғылыми ұғымдар - жалпы педагогикалық, дидактикалық және әдістемелік: оқытудағы көрнекілік, тәжірибе және байқау. оқу, білім беру, сыныптан тыс және сыныптан тыс жұмыстардың түрлері. Қазақ ағартушылары тәрбиенің әртүрлі компоненттерінің ерекшеліктеріне ерекше назар аударды: адамгершілік, дене тәрбиесі және еңбек халықтық дәстүрлер негізінде.

Зерттеушілер Қазақстандағы халық білімінің тарихымен байланысты көптеген мәселелер мен мәселелерді зерттеді. Т.Тәжібаев, А. Ситдықов, А. Сембаевтың тарихи-педагогикалық еңбектері Қазақстандағы халық білімінің және мектеп ісінің даму тарихымен байланысты мәселелерді әзірлеуге арналған. 50 жылдан бастап Қазақстандағы мектептер мен халыққа білім беру тарихы бойынша революцияға дейінгі және кеңестік кезеңдерде бірнеше кандидаттық диссертациялар жазылып, қорғалды. Атап айтқанда, Л.П. Герасимованың "Қазақстандағы педагогикалық білім беру тарихынан" диссертациясы (1950 ж.). Бұл аймақта мұғалімдер семинарияларының құрылу тарихы туралы. И.Я. Гармстың "революцияға дейінгі ҚР қазақтары арасындағы халық білімі" атты кандидаттық диссертациясында (1958 ж.) Қазақстандағы мектеп біліміне талдау жасалды. Бұл диссертациялардың мазмұны жеке мақалалар түрінде жоғары оқу орындары мен педагогикалық журналдардың "ғалымдардың жазбалары" беттерінде жарияланған. Бірақ жоғарыда аталған зерттеулердің авторлары Қазақстанның ҚРге қосылуы кезінде қазақ ағартушыларының шығармашылығындағы халықтық педагогика мен білім беру идеяларының тарихын зерттеуге арнайы міндет қоймады. В.В. Востровтың, Х. А. Қауанованың "қазақ халқының материалдық мәдениеті", к. т. Жұмағұловтың "Ы. Алтынсарин және қазақ халқының мәдениетін дамыту", халық педагогикасы саласындағы әзірлемелер: а. э. Измайловтың "Орта Азия және Қазақстан халықтарының

халық педагогикасы", К. ж. Қожахметованың "Қазақ этнопедагогикасы" аса маңызды әзірлемелер болып табылады.

Соңғы уақытта ұлттық педагогика мәселелері қазақ халқының салт-дәстүрлерімен, әдет-ғұрыптарымен, оның мәдениетімен, тілдік проблемаларымен, адамгершілік-рухани құндылықтарымен байланысты практикалық міндеттерді шешу кезінде жиі ескеріле бастады. Бұл басқа мән-жайлардан басқа Республиканың егемендігі туралы декларацияның қабылдануына, оның Тәуелсіздігінің жариялануына байланысты. Республика егемендігі идеялары қазіргі қоғамның экономикалық, саяси және идеологиялық өмірінің барлық дерлік формаларына ене бастады. Халық педагогикасы ғасырлар қойнауынан келе жатқан оқыту мен тәрбиелеудің халықтық әдістерінен туындайтын менталитеттің ерекшеліктерін, тілдің өзіндік ерекшелігін көрсету міндетін қояды. Дүниеде айтады: "Если хочешь білуге бөтен халық, оқып-үйрен, оның салт-дәстүрі". Бұл халық педагогикасының идеяларын білім беруді дамытуда және қазақ ағартушыларының шығармашылығында қазіргі кезеңде зерделеу өзекті деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Жоғарыда айтылғандар халық педагогикасы идеяларының революцияға дейінгі кезеңде қазақ ағартушыларының шығармашылығында қалай іске асырылғанын және олардың білім мен тәрбиенің дамуына қаншалықты ықпал еткенін зерттеу проблемасын тұжырымдауға мүмкіндік береді. Бұл мәселені зерттеу біздің зерттеуіміздің мақсаты болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н. А. Тарих толқынында, - Алматы: Атамұра, 1999.-296 Б. (249).
2. Назарбаев Н. А. XXI ғасырдың табалдырығында. - Алматы: ©нер, 1996.-288 с. (152).
3. Плеханов г.в. Тарихтағы тұлғаның рөлі туралы. Избр. шығармалары т. 2. М.: Политиздат, 1956.-540 Б. (340).
4. Дилигенский г. г. мағынасы мен мақсатын іздеуде. М.: Ғылым, 1986.-185 Б.; Баталов е. я. идеал жоқ.// Еркін ой. -1996.- Х³.-Б. 18-25;

МЕКТЕПТІҢ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚЫЗМЕТ СИПАТТАМАСЫ ПЕДАГОГ-ТӘРБИЕШІ

Коспанова Фариза Саденқызы
Ғылыми жетекшісі:
Алипбек Ардақ Зәуірбекқызы – п.ғ.к.

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, дидактикалық, әдістеме, топтық жұмыс, философия, әрекеттесу

Білім беру мекемесіндегі тәрбие тәрбие процесі арқылы жүзеге асырылады. Оқу процесін сәтті жүзеге асыру мұғалімдердің оқу пәндерін

оқытумен қатар тәрбие жұмысының маңыздылығын түсінуімен мүмкін болады.

Тәрбие жұмысы-бұл өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі жүзеге асыру мақсатында педагогикалық топ немесе жеке мұғалім жүзеге асыратын ересектер мен балалардың бірлескен өмірін ұйымдастырудың мақсатты қызметі. Оның мазмұны, әдістемесі мен технологиялары белгілі бір оқу орнының тәрбие жұмысының жүйесімен анықталады.

Мектептегі тәрбие жұмысының жүйесін өзара байланысты блоктар түрінде ұсынуға болады (суретті қараңыз. 5).

Суреттен көрініп тұрғандай, мектептегі немесе мектептен тыс мекемедегі тәрбие жұмысының жүйесі оқу процесінде және сабақтан тыс іс-әрекетте оқушыларды тәрбиелеуді қамтиды, оның барысында мектепте, сыныпта, топта ұжымдық және жеке тәрбие мәселелері шешіледі. Тәрбие жұмысын ұйымдастыру гуманистік қатынастар мен қолайлы моральдық-психологиялық ахуал орнату мақсатында мектептің қоғаммен өзара іс-қимылын, отбасымен ынтымақтастығын білдіреді.

Тәрбие жұмысын ұйымдастырушылардың функциялары әртүрлі, олар атқаратын лауазымына және жүзеге асырылатын оқу процесіне байланысты өзгереді. Мысалы, мектеп директорының тәрбие ісі жөніндегі орынбасарының қызметі көптеген функцияларды қамтиды, олардың негізгілері: әкімшілік (әлеуметтік, даму, білім беру, тәрбие)

ұйымдастыру (аналитикалық-рефлексивті, түзетуші, бағалау-нәтижелі, ынталандырушы); технологиялық (диагностикалық, конструктивті, әдістемелік, коммуникативтік, ұйымдастырушылық, зерттеу).

Сынып жетекшісінің негізгі функциялары: жүйелік-ұйымдастырушылық, диагностикалық, коммуникативті, тәрбиелік, дизайн, ұйымдастырушылық-белсенділік, дамыту, әдістемелік, ынталандыру, бағалау, қауіпсіздік және қорғаныс, түзету. Бұл функциялар мұғалім-тәрбиеші қызметінің маңызды бағыттарын анықтайды.

Әр түрлі білім беру жүйелерінің болуы, сондай-ақ мектептегі тәрбие жұмысының жүйесі әртүрлі әлеуметтік институттар арасында білім беру функцияларын қайта қарауды және қайта бөлуді, мұғалімдер қызметіндегі мақсаттар мен міндеттерді өзгертуді талап етеді.

Жетекші міндеттер арасында мыналарды атап өту керек: адамның жеке басын абсолютті құндылық ретінде тану; гуманистік тәрбие идеяларын білу және оларды практикада қолдану; білім беру ортасын анықтау; жеке тұлға мен ұжымның тәрбиелік деңгейін анықтау; студенттерді тәрбиелеу бағдарламасын құру; білім беру процесін ұйымдастырудың инновациялық тәсілдерін қамтамасыз ету (жүйелік-құрылымдық, гуманистік, құндылық, мәдени, ұйымдастырушылық-іс-қимыл, қарым-қатынас, тұлғаға бағытталған, жан-жақты және т. б.); өзін-өзі басқару органдарымен жан-жақты іс-әрекетті және жұмысты ұйымдастыру; тәрбие процесінің әдістері мен вариативтік технологиялары жүйесін пайдалану.

Осы міндеттерді іске асыру педагогтың, оқу-тәрбие процесін ұйымдастырушының кәсібилігі мен жалпы мәдениетіне жоғары талаптар қояды. Тәрбие жүйесін құру

білім беру мекемесі мұғалімнен бөлімдердің тәрбие жүйесін құруды талап етеді: сынып, топ, бірлестік және т.б. сонымен, сынып жетекшісінің тәрбие жұмысының негізгі бағыттарын бөліп көрсетуге болады: Бірлескен басқару және өзін-өзі басқару арқылы әртүрлі қызықты әлеуметтік маңызды ұжымдық іс-шараларды ұйымдастыру; ұжымда қолайлы моральдық-психологиялық климат құру үшін балалардың қарым-қатынасын ұйымдастыру.

Бірқатар мұғалімдер (Е.Н. Степанов, Е. В. Алексеева, А. А. Андреев, Л. в. Байбородова және т. б.) сыныптың білім беру жүйесін жеке тұлға мен ұжымның дамуына ықпал ететін өзара әрекеттесетін компоненттердің тұтас және реттелген жиынтығы болып табылатын сынып қоғамдастығы мүшелерінің өмірі мен тәрбиесін ұйымдастыру әдісі ретінде қарастырады (жеке-топтық, құндылық-бағдарлау; функционалды-белсенділік, кеңістік-уақыт, диагностикалық-аналитикалық).

Мұғалім-тәрбиеші қызметінің жүйесі әр түрлі педагогикалық іс-әрекеттің дәйекті жиынтығын білдіреді.

Суретте көрсетілгендей. 6. педагог қызметі жүйесінің құрылымы мақсат қою, диагностикалық, болжамдық, жобалау, конструктивті, түзетуші коммуникативтік және ұйымдастырушылық қызметтерді қамтиды.

Мақсат қою қызметі-тәрбиенің, ұжым мен тұлғаны дамытудың жақын және алыс мақсаттарын анықтау. Тұлғаны тәрбиелеудің жетекші мақсаты ретінде дамыту адамның болмысының, санасы мен өзін-өзі тануының органикалық бірлігін, оның құндылық және эмоционалды-қажеттілік саласын қамтиды.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Азаров Ю. п. махаббат пен еркіндік педагогикасы. — М., 1994.
2. Амонашвили Ш.А. педагогикалық үдерістің тұлғалық-адамгершілік негізі. Минск, 1990.
3. Амонашвили Ш.А. адамгершілік педагогика туралы ойлар. — М., 1996.
4. Педагогикалық ойдың антологиясы: 3 том — М., 1989.

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕГІ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ

*Коспанова Фариза Саденқызы
Ғылыми жетекшісі:
Алипбек Ардақ Зәуірбекқызы – п.ғ.к.*

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, дидактикалық, әдістеме, топтық жұмыс, философия, әрекеттесу.

Білім беру жеке тұлғаның мәдени дамуының мақсатты процесі ретінде оқушының жеке басын таңдауға әсер ететін өзара байланысты және өзара тәуелді элементтер жүйесі болып табылады. Бұл белгілі бір уақыт кезеңіндегі баланың нақты даму деңгейі, ол мақсатты, содан кейін мазмұнын, формаларын, әдістерін, тәрбие құралдарын анықтаудың негізгі себебі болып табылады-белгілі бір дәрежеде мұғалімнің кәсіби деңгейі әсер етеді. Тәрбие процесі тиімді және тиімсіз болуы мүмкін. Оның сипаты тек қоғам мен микро орта мәдениетімен ғана емес, сонымен бірге осы процеске кіретін тәрбие субъектілерімен, олардың мақсаттарымен, мотивтерімен, көзқарастарымен, тұтастай алғанда мәдениет деңгейімен де анықталады.

Білім беру оқу процесі арқылы жүзеге асырылады—өзара әрекеттесудің мақсатты процесі: жеке тұлға-жеке тұлға, жеке тұлға-топ, жеке тұлға-ұжым. Бұл процесс әртүрлі әлеуметтік институттарда ұйымдастырылады және жүзеге асырылады: отбасы, білім беру (балалар үйі, интернат), Білім беру (мектеп, гимназия, лицей), кәсіптік білім беру (колледж, кәсіптік, көркем, музыкалық, медициналық училище) мекемелері, жоғары оқу орындары, секциялар, клубтар, мұражайлар, театрлар, балалар бірлестіктері мен ұйымдары. Білім беру педагогикалық мақсаттарды жүзеге асыруға бағытталған субъектілердің арнайы ұйымдастырылған өзара іс - қимылымен-білім беру немесе педагогикалық процесте неғұрлым мақсатты және тиімді жүзеге асырылады.

Педагогикалық процесс – бұл бірлескен іс-әрекетпен, ынтымақтастықпен, оның субъектілерінің бірлесіп құрылуымен, мәдени мазмұнмен және мәдениетті дамыту және оны құру әдістерімен сипатталатын кәсіби ұйымдастырылған тұтас оқу процесі. Бұл процесте мұғалімнің көшбасшылық рөлін оқушының дамуымен, оның белсенділігі мен тәуелсіздігімен байланыстыру керек, игерілген мәдениеттің мазмұнын оқушының өзі және өзін-өзі дамыту туралы білімінің болуымен тығыз байланыстыру қажет.

Дәстүрлі педагогикада оқу және тәрбие процестерінің шартты бөлінуі бар. Бұл бөлу жеке тұлғаның дамуындағы оқытудың жетекші рөлі туралы идеямен байланысты. Дәстүрлі педагогика мектепті ең алдымен "оқу мектебі" ретінде қарастырады. Гуманистік педагогика "педагогикалық" және "тәрбиелік" ұғымдары мағынасына жақын деп саналатын "даму мектебін" жақтайды, "оқу-тәрбие процесі" термині жиі қолданылады. Осылайша, білім беру процесі-бұл мұғалімдер мен студенттердің өзара әрекеттесуінің мақсатты процесі, оның мәні осы процестің субъектілерінің өзін-өзі жүзеге асыруына жағдай жасау болып табылады.

Оқу процесінің мақсаты-оқушыларды өзін-өзі тәрбиелеуге, өзін-өзі дамытуға, өзін-өзі жүзеге асыруға бағыттау.

Өзін-өзі дамыту үшін жағдай жасау және қолдау ретінде білім беру процесін ұйымдастыру оның ізгі ниетін ескере отырып, оқушымен тығыз қарым-қатынаста жүзеге асырылады.

Е. В. Бондаревская атап өткендей, білім беру теориясында бұл талап жеке тұлғаға бағытталған тәсіл арқылы көрінеді, онда оқушы өзара әрекеттесу-ынтымақтастық жағдайында толық серіктес ретінде танылады. Бұл тәсіл қазіргі жағдайда оқу процесін ұйымдастыруда гуманистік педагогика идеяларын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Б. п. Битинас өзінің құрылымында білім беру процесін тәрбие процесінің негізгі элементі болып табылатын бір-бірінен кейінгі білім беру жағдайларының дәйекті, үздіксіз өзгеруі ретінде қарастыруға болады деп санайды.

Тәрбиелік (педагогикалық) жағдай — белгілі бір уақыт кезеңіндегі педагогикалық жүйенің нақты жағдайы.

Оқу процесінің тиімділігі мұғалімнің шеберлігіне, оның педагогикалық жағдайды сауатты талдай білуіне және тәрбиенің негізгі мақсатын ескере отырып туындайтын педагогикалық мәселелерді шешуге, сондай-ақ оқу процесінің әдістері мен технологияларына байланысты (суретті қараңыз. 3).

Оқу процесін ізгілендіру келесі принциптердің тұтас кешенін жүзеге асыру арқылы мүмкін болады:

- * баланы сөзсіз қабылдау, оған тұрақты оң көзқарас;
- * әр адамға құрмет көрсету және өзін-өзі бағалау сезімін сақтау;
- * жеке тұлғаның басқаларға ұқсамау құқығын түсіну және тану;
- * еркін таңдау құқығын беру;
- * баланың жеке басын емес, оның іс-әрекетін, іс-әрекетін бағалау;
- * әр нақты баланың "сезіну" (эмпатия) қабілетіне ие болу, мәселені өз көзімен, өз позициясынан қарау мүмкіндігі;
- * баланың жеке-психологиялық және жеке ерекшеліктерін ескеру.

Пайдаланған әдебиеттер

4. Азаров Ю. п. махаббат пен еркіндік педагогикасы. — М., 1994.
5. Амонашвили Ш.А. педагогикалық үдерістің тұлғалық-адамгершілік негізі. Минск, 1990.
6. Амонашвили Ш.А. адамгершілік педагогика туралы ойлар. — М., 1996
7. Педагогикалық ойдың антологиясы: 3 том — М., 1989.

ДІН ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ӨЗГЕРІСТЕР

Аминова Балкерим Торбековна

Ғылыми жетекшісі:

Атемова Калина Турсуновна – п.ғ.д., доцент

Кілт сөздер: *Дінді әлеуметтік-мәдени педагогика, психология, ғылым, дидактикалық, әдістеме, топтық жұмыс, философия, әрекеттесу.*

Дін әлеуметтік құбылыс ретінде, оның қоғамдық қатынастардағы детерминизмі ХІХ ғасырда арнайы зерттеу тақырыбына айналуда. ХVІІІ

ғасырда ағартушы ойшылдар дінді қысымшылық құралы, ерекше әлеуметтік институт ретінде түсінді. Дінді мұндай түсіну діннің қоғамдағы орнын алу үшін оның әсерін жоюға тырысқан зайырлы идеологиялардың пайда болуының алғышарты болып табылады. Анықтай отырып, тәуелділік, дін, қоғам, ойшылдар Ағарту көрсетті, бұл дін ретінде қызмет етеді белгілі бір әлеуметтік топқа, сондықтан ол мүмкін емес үміткер жалпыға бірдей көзқарас болуы тиіс артта қалып қойды. Бұл дәстүрдің мұрагері белгілі бір дәрежеде діннің дінді сақтауға мүдделі тарихи процесс субъектілерінің әлеуметтік-экономикалық жағдайына тәуелділігін қарастыруды жалғастырған марксизм болды. Бұл тұжырымдамадан айырмашылығы, XX ғасырдың басында дінді әлеуметтік өзгеріс факторы ретінде зерттеген М.Вебер тұжырымдамасы пайда болды. Осылайша, ол діннің қоғамдық қатынастардың барлық спектрінің өзгеруіне әсер етуі (белгілі бір мағынада жаңа әлеуметтік жүйені қалыптастыру) әмбебап дүниетаным екенін және жалпыға бірдей жағымды мазмұнға ие екенін көрсетті. Рас, діннің позитивтілігі, Вебердің пікірінше, қазіргі және болашақ емес, өткенге қайта оралады. Бірақ тұтастай алғанда, бұл зерттеулер діннің қоғамда оң маңыздылығын сақтайтынын көрсетті. Олар қоғамның рухани негіздерін ескере отырып, зайырлы идеологияны құруға мүмкіндік береді.

Бұл тараудағы біздің міндетіміз-дінді қоғамдық өзгерістердің детерминанты ретінде зерттеген тұжырымдамаларды зерттеу. Бұл XX ғасырдың басындағы неміс әлеуметтік ойшылдарының тұжырымдамалары М. Вебер мен В. Зомбарт. Біз үшін діннің әлеуметтік өзгерістерге әсерін көрсететін бірқатар себептік тәуелділіктерді талдау маңызды. Вебер мен Зомбарттың тұжырымдамаларына талдау жасамас бұрын, олар әлеуметтік жүйенің дамыған теориялық моделінен тыс бірқатар себеп-салдарлық қатынастарды (дін – мінез – құлық мотивациясы – еңбек этикасы-экономикалық практиканың өзгеруі) талдайтындығын атап өткен жөн. Осы олқылықтардың орнын толтыру үшін біз Т.Парсонстың әлеуметтік жүйелер тұжырымдамасына жүгінеміз, әлеуметтік жүйенің теориялық моделіне көзқарасымызды ұсынамыз және оның негізінде Вебер мен Зомбарт анықтаған діннің әлеуметтік өзгерістерге әсерін қатаң сипаттаймыз.

XIX ғасырдың екінші жартысында марксистік зерттеу парадигмасы әлеуметтік-гуманитарлық мәселелерді зерттеушілерге үлкен әсер етті. Марксистік әлеуметтану әдіснамасы бүгінгі күнге дейін айтарлықтай әсер етеді (Коллинздің оны қолдануын қараңыз). Қоғамды марксистік талдаудың негізі тарихты материалистік түсіну деп аталды. Оны К.Маркс "неміс идеологиясының" бірінші тарауында, "саяси экономиканы сынға алу" кіріспесінде және бірінші томға "капиталды" енгізуде мәлімдеді. Қоғам ол табиғи-тарихи процесс ретінде талдай бастады. Бұл тәсілдің алғышарттары "неміс идеологиясының" бірінші тарауында нақты тұжырымдалған. Бұл әдіснаманың бастапқы нүктесі идеялар мен білімнің емес, адамның материалдық және өндірістік қызметінің әлеуметтік дамуының негізгі

факторлары ретінде тану болды. Идеология понималась Марксом бейнесі ретінде қалыптасқан шаруашылық қарым-қатынастар.

Маркс өзі ұсынған әдіснаманы дәлелдейтін нақты тарихи талдау жасамағанын атап өткен жөн. Сайып келгенде, ол негізінен дәлелденбеген үй-жай болып қала берді, кейбір нақты болжам, оны жеке мысалдар қолдады, бірақ ешқашан ғылыми негізделген теория мәртебесін алған жоқ. Осыған байланысты бұл тұжырымдама Маркс түсінгендей идеология болды, яғни әлеуметтік топтың қызығушылығына негізделген шындықты прагматикалық түсіну. Бұл тұжырымдама кейбір айқын болжамдарға сүйенді (мысалы, дерексіз тақырыптарды талқылау үшін адам алдымен толық болуы керек деген тұжырым). Алайда, бұл айқын болжамдарды теориялық тұжырымдама үшін дәлелдеу базасының орнына қолдануға болмайды. Сонымен қатар, бұл ережелерді кеңейту деп түсінуге болмайды. Шынында да, адам тек жақсы тамақтанған кезде дүниетанымдық жүйелер жасай алады деген тезистен бұл жүйелердің мазмұны адамның аштықты қанағаттандыру процесін көрсетуі керек деген тұжырымға келмейді. Кем дегенде, соңғы мәлімдеме дәлелдеуді қажет етеді. Сонымен қатар, Маркс тамақсыз жүрген адамдардың шығармашылық белсенділігі фактілерін назардан тыс қалдырады. Көптеген діндердің тәжірибесінде ораза ұстау және белгілі бір уақытқа тамақтануды толық тоқтату сенім тақырыбын түсінудің қажетті шарты ретінде қарастырылады. Адамның физикалық және рухани табиғатына тәуелділіктің осы діни көзқарасының көрінісі-бұл ораза кезінде шөл далада орын алған Иса Мәсіхтің рухани дамуын сипаттайтын әйгілі евангелиялық эпизод.

Пайдаланған әдебиет

1. Бергер, П. Социология: Биографический подход / П. Бергер, Б. Бергер, Р. Коллинз // Личностно-ориентированная социология. – М.: Академ. проект, 2008.
2. Бердяев, Н.А. Истоки и смысл русского коммунизма / Н.А. Бердяев. – М., 2009. (репринт. изд.)
3. Бердяев, Н.А. Я и мир объектов. Опыт философии одиночества и общения // Н.А. Бердяев // Философия свободного духа. – М., 2008.

ПОНЯТИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕХНОЛОГИИ

Ким Елена Валерьевна

Научный руководитель:

Майгельдиева Шарбан Мусабековна – п.ғ.д., профессор м.а.

Ключевые слова: *социальной защите, интеллект, развитие. Самостоятельные, профессиональный.*

В последнее время большое внимание в научной литературе уделяется вопросам профилактики насилия в семье и минимизации жертв среди несовершеннолетних. Однако по-прежнему актуальным остается вопрос

специальной профилактики насилия в отношении несовершеннолетних в семье.

По мнению А. М. Баданова, авторитет родителей по отношению к детям всегда проявлялся в контроле их поведения и стимулировании одобряемых обществом действий и поступков. Конечно, все родители хотят от своего ребенка послушания, послушания, скромности, усердия и других положительных качеств. Но, не понимая этого, родители иногда противоречат себе. Если вы хотите нормальных отношений с родителями, взаимного доверия и уважения, стоит ли задумываться о том, какой стиль воспитания вы выбрали? С точки зрения родителей послушный ребенок-это идеал, образец, и чтобы достичь этого идеала, родители прилагают все усилия и пытаются контролировать жизнь ребенка. Для ребенка родители всегда имеют большую репутацию, но они могут создать неудобные условия для жизни ребенка и причинить ему вред. Властное поведение родителей заставляет ребенка действовать интуитивно по принципу "избегание наказания-получение вознаграждения" [12: 116]. Этот принцип не всегда работает, и дети по – прежнему наказываются родителями.

Проблема насилия и халатности в семье многогранна и включает в себя участие в ее решении специалистов различных специальностей: психологов, социальных работников, социальных педагогов, психотерапевтов, врачей и т. конечно, к наиболее распространенным формам в практике социальной работы с случаями насилия в отношении детей в семье относятся: кризисные центры; телефоны доверия; учреждения социального обслуживания семьи и детей, социально-реабилитационные центры для несовершеннолетних, а также приемные семьи,

Профилактика насилия и жестокого обращения в отношении детей и семьи, являющихся составной частью общей профилактики бытового насилия, проводится в соответствии с Законом Республики Казахстан "О правовых, экономических и иных нормативных правовых актах, осуществляемых субъектами профилактики бытового насилия, направленных на защиту конституционных прав, свобод и законных интересов человека и гражданина в сфере семейно-бытовых отношений, предупреждение и пресечение бытового насилия, а также выявление и устранение причин и условий, способствующих, комплекса социальных и организационных мер " ("бытовые

Правовой основой профилактики является система различных по своей юридической силе нормативных правовых актов, к числу которых можно отнести:

Конституция РК является основополагающей в системе, провозглашенной "брак и семья, мать, отец и ребенок находятся под защитой государства" (п. 1 ст. 27). Важными гарантиями реализации защиты указанных ценностей являются другие конституционные нормы, предусматривающие: обязанность государства в соответствии с Конституцией признавать и гарантировать права и свободы человека (пункт

1 статьи 12); право каждого на признание правосубъектности и право на защиту своих прав и свобод всеми не противоречащими закону способами (пункт 1 статьи 13); недопустимость какой-либо дискриминации по мотивам происхождения, социального, должностного и имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места жительства или по любым иным обстоятельствам" (пункт 2 статьи 14); право каждого на судебную защиту своих прав и свобод (пункт 2 статьи 13); равенство всех перед законом и судом (статья 14); неприкосновенность человеческого достоинства, а также); право каждого на получение квалифицированной юридической помощи, а в предусмотренных законом случаях-на бесплатное оказание юридической помощи (пункт 3 статьи 13); • не допускать ограничения прав и свобод, предусмотренных статьями 10, 11, 13-15, пунктом 1 статьи 16, статьями 17, 19, 22, пунктом 2 статьи 26 (Пункт 3 статьи 39) Конституции и т.д.

Международные документы. Национальное законодательство, касающееся предупреждения насилия и жестокого обращения, в основном приведено в соответствие с общепризнанными принципами и нормами международного права, международными договорами с участием Казахстана и международными стандартами в этой области.

Литература

1. <https://primeminister.kz/kz/news/interviews/garantirovannyy-socpaket-dlya-detey-iz-maloobespechennyh-semey-chto-vhodit-i-kto-budet-poluchat>
2. Закон Республики Казахстан "Об органах внутренних дел Республики Казахстан" (с изменениями и дополнениями от 27.12.2019 г.)
3. Закон Республики Казахстан от 9 июля 2004 года № 591-ІІ

ДІН ТЕОРИЯЛАРЫ МЕН ДІН ӘЛЕУМЕТТАНУЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ФУНКЦИЯЛАРЫ

Аминова Балкерим Торбековна

Ғылыми жетекшісі:

Атемова Калина Турсуновна – п.ғ.д., доцент

Кілт сөздер: Дінді әлеуметтік-мәдени педагогика, психология, ғылым, дидактикалық, әдістеме, топтық жұмыс философия, әрекеттесу.

Дінді әлеуметтік-мәдени өзгерістердің факторы ретінде қарастыру дінді басқа ішкі жүйелермен белгілі бір қатынастарда орналасқан арнайы әлеуметтік-мәдени Ішкі жүйе ретінде әлеуметтік құбылыс ретінде зерттеуді қамтиды. Ағарту дәуірі дінге оның функционалды мақсаты тұрғысынан қарай бастады. Бұл тәсілдің нәтижесі марксизмде айқын көрінетін діндегі кез-келген өзіндік мазмұнның қалауынан толық бас тарту болды. Дінге қатысты ағартушылықтың жалпы көзқарасын дамыта отырып, Э. Дюркгейм

дінді ерекше әлеуметтік институт ретінде қарастыруды ұсынды, бірақ қоғамда белгілі бір оң функцияларды орындайды. Бұл тәсіл т.Парсонстың теориясында одан әрі дамыды. Мұнда туындайтын мәселені келесідей тұжырымдауға болады: діннің өзіндік мазмұны қоғам үшін қаншалықты функционалды бола алады. Бұл сұрақтың жауабы зайырлы мемлекеттің діни ұйымдарға қатысты нақты саясатын құруды және жүргізуді анықтайды.

Дін адамды трансцендентальды өмірге бағыттайды, ал зайырлы әлеуметтік ішкі жүйелер әлеуметтік жүйе белгілеген айқын функцияларды орындайды. Практикалық маңызы бар теориялық мәселе-діннің әлеуметтік жүйеде өз мазмұнын қаншалықты сақтай алатындығы және оның мазмұны қаншалықты оң немесе теріс жұмыс істей алатындығы. Бұл сұраққа жауап беру үшін діннің өзіндік мазмұнын шындыққа нақты көзқарас ретінде қарастыру қажет.

Діннің өзіндік мазмұнын талдау бірқатар бағыттар бойынша жүргізілуі мүмкін. Ең алдымен, діннің өзіне қатысты ең тән тұжырымдарын анықтау маңызды. Діннің өзін-өзі тануы шешілмеген діни санамен салыстырғанда дін тақырыбы туралы жаңа түсінік беретін теологияда көрінеді. Әрі қарай, дін мазмұнын философиялық әдістеме тұрғысынан, сондай-ақ зайырлы дінтану тұрғысынан қарастыруға, дін ғылымында тәуелсіз ғылыми пән ретінде қалыптасқан дінге деген көзқарасты зерттеу қажет. Бұл тәсілдерді зерттеу діннің өзіндік мазмұнын анықтауға мүмкіндік береді. Дін адамның сенімдері мен іс-әрекеттерінің тұтас кешені ретінде әрекет етеді. Оның мазмұнын түсіндіру үшін діни сана тақырыбын, сенім тақырыбын зерттеудің маңызы зор. Сондықтан зерттеудің бұл бөлігі діннің өзіндік мазмұнын зерттеу мақсатында Діни сенім тақырыбына әртүрлі көзқарастарды талдауға бағытталған.

А.мен, В. Гараджи, М. Томпсон, и. Яблоков және басқалардың қазіргі заманғы конфессиялық және зайырлы дінтану зерттеулерінде дінді анықтауға әртүрлі көзқарастарды табамыз. Теориялық талдау құралдарының жетіспеушілігі көбінесе діни тәжірибе мен діни нысандарды талдаудан аулақ болуға тырысады, бірақ онсыз дінді әлеуметтік институт ретінде толық түсіну мүмкін емес.

Діннің негізгі тұжырымдамасы, оның маңызды мазмұны, адамның сенімі-Құдай, Құдайдың болмысы. М. Томпсон [81, с. 383] Құдайдың келесі қасиеттерін тізімдейді: ол әлемнің жаратушысы, Мәңгілік, құдіретті, білімді, трансцендентті және имманентті [81, с. 103-110]. Мұнда Құдайдың барлық қасиеттерінің антиномиясы көрсетілген.

Жаратушы Құдайдың идеясын барлық шындықтың жалғыз себебі ретінде түсіндіру үшін сананың шындықты бір нәрсе ретінде қарастыруға мүмкіндік беретін абстрактілі әрекетке қабілеттілігін түсіндіру қажет. Сананың рефлексивті табиғатын тек рефлексия теориясымен түсіндіруге болмайды.

Діннің өзінде бұл сенім ешқандай негіздемені қажет етпейді, ол тікелей адам үшін сенімді нәрсе ретінде енгізіледі. Құдайдың бар екендігінің

дәлелі-ойлау үшін осы идеяның заңдылығын беруге тырысудың мәні. Бірақ діннің өзінде Құдай берілген нәрсе ретінде қабылданады. Ағарту дәуірі, әдетте, дінді халықты мойынсұнудың құралы ретінде, оған жат нәрсе ретінде қарастырды. Бірақ бұл жағдайда діни қызметкерлер тианның еркін орындай отырып, оған жат идеяларды халыққа жеткізуі керек еді. Сондықтан, бұл көріністер мәні бойынша полемикалық болуы керек, балама көзқарасты білдіруі керек. Алайда, бастапқы діни мәтіндерде бұл полемиканың ешқандай белгілері жоқ, бұл дін адамның өзін-өзі тануының барабар нысаны болғандығын білдіреді.

Пайдаланған әдебиет

1. Бергер, П. Социология: Биографический подход / П. Бергер, Б. Бергер, Р. Коллинз // Личностно-ориентированная социология. – М.: Академ. проект, 2008.
2. Бердяев, Н.А. Истоки и смысл русского коммунизма / Н.А. Бердяев. – М., 2009. (репринт. изд.)
3. Бердяев, Н.А. Я и мир объектов. Опыт философии одиночества и общения // Н.А. Бердяев // Философия свободного духа. – М., 2008.

АТА – АНАЛАР МЕН МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ

Алипова Раушан Мухтархановна

Ғылыми жетекшісі:

Көшербаева Газиза Нуралиевна – п.ғ.к.

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, дидактикалық, әдістеме, топтық жұмыс Философия, әрекеттесу.

Білім беру процесіне қатысатын адамдардың әртүрлі топтары арасындағы өзара әрекеттесудің тұжырымдамасы мен мәні көптеген ғалымдарды қызықтырды және білім берудің даму тарихында әртүрлі ғылымдар тұрғысынан қарастырылды және әлі күнге дейін өзектілігін жоғалтпайды. Қазіргі орыс қоғамында ересектер мен балалардың бірлескен өмірін ұйымдастыру мәселесі барған сайын байқалады мұғалімдер мен ата-аналар мектеп жасына дейінгі баланы тәрбиелеудің мақсаттары мен міндеттері туралы дұрыс түсінікке ие. Мұғалімдер мен ата-аналардың өзара әрекеттесу қажеттілігі туралы алғаш рет ХІХ ғасырдың соңында п.Ф. Каптерев, Н.К. Крупская, п. Ф. Лесгафт, К. Д. Ушинский және т. б. сияқты көрнекті отандық мұғалімдер сөйледі [42; 49].

Философия, психология, педагогика сияқты әртүрлі ғылымдар тұрғысынан әртүрлі көзқарастар мен авторлар тұрғысынан өзара әрекеттесудің көптеген тұжырымдамалары бар. Бұл параграф біздің зерттеуімізге ең қызықты және жақын авторлық ұстанымдарды көрсетеді.

Егер өзара әрекеттесуді философия тұрғысынан қарастыратын болсақ, онда ол белгілі бір жылдамдықпен және белгілі бір кеңістік уақытында

жүзеге асырылатын салыстырмалы ұғым ретінде пайда болады, яғни материяның, қозғалыстың және ақпараттың берілуімен бірге жүретін материалдық процесс ретінде [73]

Біздің зерттеуіміз үшін ең қызықтысы-психология тұрғысынан өзара әрекеттесу тұжырымдамасы [67], онда әлеуметтік объектілер (субъектілер) бір-біріне тікелей немесе жанама әсер ететін және өзара шарттылық пен байланыс тудыратын процесс ретінде айтылады, яғни өзара әрекеттесу үшін кем дегенде екі объект немесе субъект қажет. Білім беруде мұндай нысандар білім беру процесінің қатысушылары болады: мұғалімдер, ата-аналар, бір-біріне өзара әсер ететін немесе топтың мүшелері үшін ортақ әрекетті жүзеге асыруға мүмкіндік беретін бірлескен әрекеттерді тікелей ұйымдастыратын балалар.

Өзара әрекеттесудің екі негізгі компоненті бар-бұл мазмұн мен стиль. Бірінші компонент өзара әрекеттесудің себебін анықтайды, яғни. адамдар не туралы немесе не туралы, ал біздің жағдайда мұғалімдер мен ата-аналар қарым-қатынасты бастайды. Өзара әрекеттесу стилі-бұл басқалармен қарым-қатынас кезінде адам қандай формалар мен әдістерді қолданады [63]

Біздің зерттеуіміз негізінен стиль төңірегінде құрылады немесе мұғалім мен ата-ана сияқты тақырыптардың өзара әрекеттесуінің басқа түрі айтылады. Өнімді (конструктивті және тиімді) және өнімді емес сияқты өзара әрекеттесулер бар. Өзара әрекеттесудің өнімді стилі мұғалімдер мен Dow ата-аналары арасында сенімді қарым-қатынас орнатуға көмектеседі, бұл өзара әрекеттесудің әр қатысушысының жеке әлеуетін ашуға және бірлескен қызметте оң нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі. Өзара әрекеттесудің нәтижесіз стилі, керісінше, сенім деңгейін төмендетеді және жеке әлеуетті іске асыруға кедергі келтіреді, бұл бірлескен қызметтің оңтайлы нәтижелерінің төмендеуіне әкеледі.

Психологияда өзара әрекеттесу стилін анықтауға болатын бес критерий бар:

біріншіден, өзара әрекеттесу кезінде алатын серіктестердің позициясы бойынша, яғни. тең дәрежеде қарым-қатынас жасаңыз немесе біреуі өзін екіншісінен жоғары қояды;

екіншіден, алға қойылған мақсаттарға сәйкес олар болуы мүмкін: барлық қатысушылардың мақсаттары ескерілгенде, жалпы дамиды; немесе басым серіктес тек өзінің мақсаттарын алға тартады және екінші тараптың пікірін ескермейді;

үшіншіден, жауапкершілік бойынша: жауапкершілік өзара әрекеттесудің барлық қатысушыларына бөлінеді немесе оны тек басым серіктес көтереді;

төртіншіден, серіктестер арасында пайда болатын қарым-қатынаста (мейірімділік пен сенім; агрессия, реніш, тітіркену);

бесіншіден, серіктестер арасындағы сәйкестендіру/оқшаулау механизмінің жұмыс істеуі бойынша [67].

Біздің зерттеуіміз үшін әртүрлі ғалымдар мен оқытушылар қарастыратын, осы тұжырымдамаға әртүрлі сипаттамаларды енгізетін педагогикалық өзара әрекеттесудің тұжырымдамасы мен мәні ең қызықты.

Кейбір зерттеушілер өзара әрекеттесу белгілі бір уақытта субъектілер арасында (қарым-қатынастың кемінде екі субъектісі) болатын процесс екенін айтты (В.И. Вернадский, Б.С. Соловьев, Н. А. Умов, П. А. Флоренский, Б. М. Кедров, Я. А. Пономарев); басқалары өзара әрекеттесуді субъектілер арасында қандай-да бір қарым-қатынас болатын байланыс ретінде зерттеді, кортекс кезінде олар ойлармен, сезімдермен, рухани құндылықтармен алмасады (Л. П. Буева, м. с. қаған және т. б.).[38,40].

Пайдаланған әдебиеттер

1. А.Е. Рябов. Что определяет отношение родителей к учителям, работающим в начальной школе? //Начальная школа - 2001 г. - № 4. - С. 27.
2. В.А. Гейко. Роль семьи в развитии школьных успехов ребенка. //Начальная школа - 1999 г. - № 3. - С. 60.
3. Г.П. Маркова. У нас в классе настоящие родители. // Начальная школа - 1998 г. - № 5. - С. 89-91.
4. Н.И. Семенистых. Родительские собрания в сельской школе. //Начальная школа - 1998 г. - № 2. - С. 97-99.

ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ МЕН ӘДІСТЕМЕЛЕРІНІҢ СИПАТТАМАСЫ. ҮЛГІ СИПАТТАМАСЫ

Алипова Раушан Мухтархановна

Ғылыми жетекшісі:

Көшербаева Газиза Нуралиевна – п.ғ.к.

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, дидактикалық, Әдістеме, топтық жұмыс, философия, әрекеттесу

Зерттеу әдістері мен әдістемелерінің сипаттамасы

Зерттеу Санкт-Петербургтегі Петродворцов ауданының 10 мемлекеттік бюджеттік мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің негізінде жүргізілді, олар бір-бірінен қысқа қашықтықта және халық үшін қол жетімді жерде орналасқан (№1 кесте)

Педагогтардың ата-аналармен қарым-қатынас стилін меңгеру деңгейін анықтау мақсатында келесі әдістер қолданылды:

Педагогтар мен ата-аналарға сауалнама жүргізу.

Тестілеу.

Педагогикалық Құжаттаманы талдау.

Пайдаланылған әдістер:

"Ата-аналардың ОУ жұмысына қанағаттануы"сауалнамасы.

К.Томастың қақтығыс жағдайындағы мінез-құлыққа арналған тест-сауалнамасы (Томас әдістемесі).

Үлгі сипаттамасы:

Зерттеуге қатысушылар саны:

Педагогтар-175 адам.

- Ата-аналар-1099 адам.

. Аудандағы балабақшалар әртүрлі жобалық қуатқа ие, топтардағы балаларды орта есеппен 20-25 адам жинақтайды, кадрлармен қамтамасыз ету 100 %.

. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы барлық мұғалімдердің жоғары және орта арнайы білімі бар, орташа жасы 40-50 жас.

. Ата-аналардың жартысынан көбінің жоғары білімі және төртіншіден арнайы орта білімі бар, ата-аналардың негізгі үлесі 20-дан 30 жасқа дейін. Яғни, ата-аналардың едәуір бөлігі мұғалімдерден гөрі басқа ұрпақ, сондықтан бұл факторды өзара әрекеттесу кезінде де ескеру қажет.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымының рейтингі ерте жастан ауданның мектепке дейінгі мекемелеріне ата-аналардың берген өтініштерінің санын, олардың қалауын ескере отырып жасалған.

Осы ата-анасының қанағаттанушылығын зерттеу үшін сауалнама жасалды, ол шартты түрде 4 сұрақ блогына бөлінді (№2 қосымша.Ата-аналардың қанағаттану сауалнамасы мектепке дейінгі білім беру ұйымы): ата-аналардың хабардарлығы, консультациялық көмек, балабақша қызметіне қатысу және қарым-қатынас (жеке компонент). №6 диаграммадан. Ата-аналардың білім беру қызметіне қанағаттануы біз №4,5,6 балабақшаларда ең жоғары деңгей бар екенін көреміз, ата-аналар балалары баратын мектепке дейінгі мекемеге толығымен қанағаттанады. №3 және 10 балабақшаларда толық қанағаттанған ата-аналардың пайызы біршама төмен, ал басқа мекемелерде ата-аналардың жартысынан азы мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің жұмысына қанағаттанады.

Егер салыстыру қанағаттануы ата-аналардың МДМ-мен рейтинг мекемесінің ауданында көруге болады арасындағы өзара байланыс осы компоненттері. Қанағаттану деңгейі жоғары бақтарға өтініштер саны, біз № 16 диаграммада көріп отырған қанағаттанушылық деңгейі төмен бақтарға қарағанда әлдеқайда көп.

Ата-аналардың қалауын анықтау және мұғалімдердің ата-аналармен өзара әрекеттесуіндегі проблемалық өрісті анықтау үшін 5 бөлім бойынша сауалнамаға талдау жүргізілді, олар бұрын айтылған: ата-аналардың мектепке дейінгі, топтық қызметі туралы хабардар болуы; консультациялық көмек; ата-аналардың балабақша қызметіне қатысуы; мұғалімдердің жеке және кәсіби қасиеттері; басқалары (үйге жақын, материалдық-техникалық база және т.б.). Барлық осы қанағаттану өлшемдерін № 7, 8 диаграммалардан көруге болады.

Олардан мұғалімдердің ата-аналармен ынтымақтастығы бойынша жұмысты жоспарлау кезінде қай мектепке дейінгі мекемеде не нәрсеге назар аудару керектігін көруге болады. Кейіннен біз бұл деректерді проблемалық аймақтарды анықтау үшін ғана емес, сонымен қатар белгілі бір мектепке дейінгі мекемеде ата-аналармен өзара әрекеттесудің ең қызықты формалары

мен әдістерін анықтау үшін нұсқаулық ретінде қолдана отырып, ынтымақтастық технологиясын жасау кезінде қолданамыз.

Егер жалпы үрдіс туралы айтатын болсақ, онда 5 критерий бойынша қанағаттану деңгейі біркелкі бөлінді. Сәл аз(13%) ата-аналар балабақшада болу кезеңінде БҚҚ және топтағы балалардың қызметі туралы хабардар болуына қанағаттанады, 18% - ы консультациялық қызметтің жоғары деңгейде екенін және тек 21% - ы ғана білім беру мекемесінің қызметіне белсенді түрде тартылатынын айтады.

Пайдаланған әдебиеттер

1. А.Е. Рябов. Что определяет отношение родителей к учителям, работающим в начальной школе? //Начальная школа - 2001 г. - № 4. - С. 27.
2. В.А. Гейко. Роль семьи в развитии школьных успехов ребенка. //Начальная школа - 1999 г. - № 3. - С. 60.
3. Г.П. Маркова. У нас в классе настоящие родители. // Начальная школа - 1998 г. - № 5. - С. 89-91.
4. Н.И. Семенистых. Родительские собрания в сельской школе. //Начальная школа - 1998 г. - № 2. - С. 97-99.
5. Г.В. Манышева. Дни открытых дверей для родителей. //Начальная школа - 2000 г. - № 1. - С. 105.

ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУДЫ КЕЗЕҢГЕ КЕЛТІРУ ТӘСІЛДЕРІ

Бектемирова Алия Нурмахамедовна

Ғылыми жетекшісі:

Сарыбаева Әлия Хожанқызы – п.ғ.к., доцент м.а.

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, инновациялық-дидактикалық, Әдістеме, топтық жұмыс, тұлға-әлеуметтік.

Жалпы баланың даму процесіне әртүрлі көзқарастар бар. Оның даму процесін ең алдымен стадион процесі ретінде қарастыру керек. Балалар психологиясы үшін ең маңыздысы – бір кезеңнен (немесе кезеңнен) екіншісіне ауысуды түсіндіру.

Балалық шақ, кезең деген не? Осы кезеңдердің объективті белгілері, критерийлері бар ма? Кейбір авторлар бұл процесті уақыт координаттарында қарастырады, уақытты кезеңдерге Бөлмей аралықтарға бөледі. Баланың өміріндегі белгілі бір жас немесе оның дамуының тиісті кезеңі салыстырмалы түрде жабық кезең болып табылады, оның мәні ең алдымен баланың дамуының жалпы қисығындағы орны мен функционалды мәнімен анықталады. Әр жас немесе кезең келесі көрсеткіштермен сипатталады:

1) белгілі бір әлеуметтік даму жағдайы немесе баланың осы кезеңде ересектермен қарым-қатынасының нақты түрі;

2) негізгі немесе жетекші қызмет түрі (баланың дамуының белгілі бір кезеңдерін сипаттайтын бірнеше түрлі қызмет түрлері бар);

3) негізгі психикалық ісіктер (әр кезеңде олар жеке психикалық процестерден жеке қасиеттерге дейін болады).

Бұл көрсеткіштер күрделі қатынастарда. Осылайша, осы кезеңде пайда болған ісіктер баланың дамуының әлеуметтік жағдайын өзгертеді: бала ересектермен қарым-қатынастың басқа жүйесін талап ете бастайды, әлемге басқаша қарайды және ересектердің көмегімен олармен қарым-қатынас жүйесін өзгертеді. Басқаша айтқанда, белгілі бір әлеуметтік жағдайда пайда болған ісіктер оған қайшы келеді және оны табиғи түрде бұзады.

Балалық шақты кезеңдеу мәселесі психологтардың назарын әлдеқашан аударған. Кейбір ғалымдар бұл процесс үздіксіз деп санайды, ал басқалары оны дискретті деп санайды. Үздіксіз дамуды жақтаушылар бұл процесс тоқтамай, жеделдетпей немесе баяуламай жүреді деп мәлімдейді; бір кезеңді екіншісінен бөлетін шекаралар жоқ. Дискретті дамуды жақтаушылардың пікірінше, ол біркелкі емес, содан кейін жеделдейді, содан кейін баяулайды және дамудың негізгі, жетекші факторы бар. Сондықтан бір-бірінен сапалы түрде ерекшеленетін даму кезеңдері мен кезеңдерін бөліп көрсету қажет. Балалар дамудың барлық кезеңдерінен бір сатыдан өтпей және алға ұмтылмай өтеді деп саналады.

Балалық шақ кезеңдерінің көптеген жіктелімдері бар. Оларды екі түрге бөлуге болады.

1. Кезеңдердің моносимптоматикалық бөлінуі (белгілі бір белгі бойынша). Мұндай жіктеуді "энергетикалық тепе-теңдік" ұғымын енгізген п.п. Блонский ұсынды. Бұл қаңқаның оссификация дәрежесімен байланысты. Оссификацияның көрсеткіші тістердің болуы және жағдайы болуы мүмкін. Сондықтан ол ұсынған балалық шақ кезеңдері деп аталады: тіссіз, сүт-тіс және тұрақты-тіс балалық шақ. Оссификацияға сәйкес, әрине, баланың күнтізбелік жасын елестетуге болады, алайда ол балалық шақтың психологиялық кезеңімен тікелей байланысты емес, бұл белгі психиканың дамуына мүлдем қатысы жоқ.

В. Штерн сөйлеу дамуының симптомы бойынша бір уақытта ұқсас жіктеуді ұсынды. Алайда кез-келген симптоммен дамуды бағалауға бола ма? Сонымен қатар, барлық осы жіктеулер балалық шақтың кейбір белгілерінің артында не тұрғанын ашпайды.

2. Полисимптоматикалық классификациялар балалар психологиясының сипаттамалық кезеңіне тән. Бірақ олар сонымен бірге балалық шақтың жеке кезеңдерін сипаттауда қандай психологиялық процестер жатқанын бағалауға негіз бермейді.

Қазіргі уақытта дамуды кезеңдерге бөлудің екі тәсілі белгілі: стихиялық және нормативтік. Стихиялық көзқарасты жақтаушылар даму процесі балалардың өмірінде болып жатқан көптеген кездейсоқ факторлар мен жағдайлардың әсерінен өздігінен дамиды деп санайды. Нормативтік оқыту мен тәрбиені дұрыс ұйымдастырумен барлық әсер етуші факторларды ескере отырып, идеалды даму процесі болып саналады.

Л. с. Выготскийдің айтуынша, барлық кезеңдерді үш топқа бөлуге болады.

Бірінші топқа даму процесіне байланысты сыртқы критерий негізінде құрылған периодизация кіреді. Оған биогенетикалық принцип бойынша құрылған кезеңділікті, дамудың үш сатысы (инстинкт, жаттығу (дағдылар), ақыл – ой) теориясының авторы К.Булердің кезеңділігін жатқызуға болады, ол бала мектепке дейінгі жастан кейін бір нәрсені түсіне бастайды деп сенген.

Пайдаланған әдебиеттер

1.Азаров.Ю.Беспризорность и детская преступность – наши беды. // Воспитание школьников.–2002.–№7.

2. Основы профилактики безнадзорности и беспризорности несовершеннолетних. /Подред.Ф.А.Мустаевой.–М.:Академический проект, 2003.

3. Починок А.П. Не должно быть в стране беспризорных детей. // Социальная работа. – 2003. - № 1.

4. Пятницкая И.Н., Шаталов А.И. Девиантное поведение подростков: наркотизм, криминальность, экстремизм. – М.: Анархасис, 2004.

5. Словарь по социальной педагогике. / Сост. Л.В. Мардахаев. – М.: Академия, 2002.

«ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ДАМЫТУЫ» ПСИХОЛОГИЯ-ЛЫҚ ТРЕНИНГ БАҒДАРЛАМА-СЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТЕСТ ӘДІСІ

Бектемирова Алия Нурмахамедовна

Ғылыми жетекшісі:

Сарыбаева Әлия Хожанқызы – п.ғ.к., доцент м.а.

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, инновациялық-дидактикалық, әдістеме, топтық жұмыс, тұлға-әлеуметтік.

Тұлға – әлеуметтік дамудың феномені, сана мен өзін-өзі танитын нақты тірі адам.

Ағылшын тіліндегі тұлға("тұлға") сөзі латынның "тұлға"сөзінен шыққан. Бастапқыда бұл сөз ежелгі грек драмасындағы театрландырылған қойылым кезінде актерлер киген маскаларды білдіреді. Шын мәнінде, бұл термин бастапқыда театр актісіндегі күлкілі немесе қайғылы фигураны көрсетті. Осылайша, басынан бастап Сыртқы, Үстірт әлеуметтік образ "тұлға" ұғымына енгізілді, ол белгілі бір өмірлік рөлдерді ойнаған кезде жеке тұлға – белгілі бір "тұлға", басқаларға қарайтын қоғамдық тұлға.

Жеке тұлға сонымен қатар жеке тұлғаның ең жарқын және көрнекті сипаттамаларының үйлесімі ретінде қарастырылды. Сонымен, адам туралы

оны "көпшіл адам" немесе "ұялшақ адам" деп айтуға болады, бұл ұялшақтық немесе достық оның ең тән белгілері екенін білдіреді.

Идеалистік психология адамды ерекше өзгермейтін рухани болмыс ретінде, мотивтер жүйесінде екі негізгі қажеттілік бар "толығымен психикалық болмыс" ретінде қарастырады: танымның идеалды қажеттілігі және өмір сүру, әрекет ету үшін әлеуметтік қажеттілік "басқалар үшін»

Әлеуметтік психология саласындағы зерттеулердің әсерінен жалпы психологиялық проблемаға-жеке тұлға проблемасына жаңа көзқарастар пайда болды.

Бұрын психологтар негізінен бір жағынан психикалық функциялардың, процестер мен жағдайлардың, екінші жағынан психологиялық тұлғалық қасиеттердің арақатынасы мәселелерін талқылады. Көбінесе Негізгі міндет болды: оқшауланған зерттелген функциялар мен процестерден тұтас тұлғаны қалай "жинау" керек. Оның дамуы негізінен жеке іс-әрекеттерді зерттеу тұрғысынан қарастырылды. Сонымен бірге, әрине, тұлғаның дамуы әлеуметтік жағдайлармен, факторлармен, әсерлермен, тұтастай алғанда әлеуметтік ортамен анықталады деп айтылды. Алайда, бұл өте жалпы мәлімдеме болды. Психологиялық деңгейде "әлеуметтік орта" зерттелмеген немесе тек ішінара зерттелген.

Әлеуметтік психология Әлеуметтік психология саласына қатысты құбылыстарды талдауға бет бұрды, соған байланысты бірқатар жаңа ұғымдар, әдістер мен зерттеу принциптері пайда болды. Тұлға әртүрлі деңгейдегі адамдардың қауымдастықтарын (топ, ұжым, отбасы, сынып, ұлт және т.б.) зерттеу аясында қарастырыла бастады. Ерекше бағыт пайда болды - адамның әлеуметтік психологиясы. Әлеуметтік психологиядан жеке тұлғаны зерттеуге деген көзқарас бірқатар жаңа мәселелерді тұжырымдауға және жеке тұлғаның жалпы психологиясында дәстүрлі түрде зерттелгендердің жаңа аспектілерін анықтауға мүмкіндік берді.

Жеке тұлғаның психологиясына қатысты мәселелерге назар аудару оның бірлескен іс-әрекеттегі, қарым-қатынастағы және басқа адамдармен қарым-қатынастағы орны мен рөлін зерттеу саласына көшті. Осыған байланысты жеке тұлғаның әлеуметтік дамуының психологиялық тетіктерін, адамды (жеке адамды) өндіріске, бөлу және тұтыну саласына қосу, оны мәдениет әлемімен, қоғамдық сананың әртүрлі формаларымен және т. б. таныстыру процесін зерттеу қажеттілігі туындады. Басқаша айтқанда, егер бұрын жеке тұлға қандай да бір тұтас жүйе ретінде қарастырылса және қоғам оған сыртқы орта ретінде қарастырылса және психологиялық зерттеудің міндеті оның қандай ішкі жүйелерден, қасиеттерінен, элементтерінен (жеке тұлға) тұратынын анықтау үшін азайтылса, қазір тағы бір жоспар пайда болды: әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі жеке тұлғаны зерттеу, яғни оны әлеуметтік жүйенің элементі ретінде қарастыру.

Психологиядағы жеке Тұжырымдаманың әртүрлілігі туралы түсінік қалыптастыру үшін біз осы саладағы кейбір танымал теоретиктердің көзқарастарына жүгінеміз.

Мәдени дамудың, мәдени мінез-құлықтың әр формасы адамзаттың тарихи дамуының жемісі болып табылады. Л. с. Выготскийдің ұстанымымен табиғи материалды тарихи түрге айналдыру әрдайым дамудың өзіндік түрін күрделі өзгерту процесі болып табылады және қарапайым органикалық жетілу емес. Айта кету керек, тек психологтар ғана емес. Антропологтардың пікірінше, қазіргі типтегі адамның қалыптасуы кезінде (Homo Sapiens) шынымен дамудың жаңа түрі пайда болды (л.с. Выготский, Я. Я. Рогинский).

Л. с. Выготскийге дейінгі және кейінгі балалар дамуының ең танымал батыстық тұжырымдамалары баланың даму процесін баланың психикасының дамуына натуралистік көзқарастың негізін құрайтын табиғи-ғылыми парадигма тұрғысынан сипаттады.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Азаров Ю. Беспризорность и детская преступность – наши беды. // Воспитание школьников. – 2002. – №7.
2. Основы профилактики безнадзорности и беспризорности несовершеннолетних. / Под ред. Ф. А. Мустаевой. – М.: Академический проект, 2003.
3. Починок А. П. Не должно быть в стране беспризорных детей. // Социальная работа. – 2003. – № 1.

ІСКЕРЛІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТРЕНИНГІ

Кенжебаева Фаридә Егемкуловна

Ғылыми жетекшісі:

Куралбаева Алия Ахметкаримовна – PhD, доцент м. а.

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, инновациялық-дидактикалық, Әдістеме, топтық жұмыс.

Дәстүрлі түрде ұйымдастырушылық және әдістемелік жоспарда іскерлік қарым-қатынастың әлеуметтік-психологиялық тренингін өткізудің 3 негізгі кезеңі қарастырылады: 1) тренингтің ұйымдастырушылық мәселелерін шешу, топты жинақтау, топ пен оның қатысушыларының психологиялық портретін жасау, кіріспе дәріс, тренинг бағдарламасын әзірлеу сияқты элементтерді қамтитын дайындық кезеңі; 2) іскерлік қарым-қатынастың әлеуметтік-психологиялық тренингі әдістерінің көмегімен қойылған міндеттерді шешуді іске асыратын негізгі кезең; 3) тренингтің нәтижелерін қорытындылайтын, жетекші жұмысының тиімділігін, курстың басында белгіленген мақсаттарға қол жеткізудің сәттілігін талдауды қамтитын қорытынды кезең.

Дайындық кезеңі барлық кейінгі жұмыстардың сәттілігін қамтамасыз ететін белгілі бір іс-шараларды өткізуді қамтиды. Топ мүшелері күнделікті

өмірден, күнделікті мәселелерді шешуден ажыратылған кезде, топтық жұмысты жүргізу ең қолайлы болып табылады, олар топтың қызметіне толық қосылуға және оқыту принциптерін сақтауға кедергі келтіретін белгілі бір бірлестіктерге ие болмайды. Топ қатысушыларын топқа кірмейтін адамдармен (қаладан тыс жерде, кеме бортында) қарым-қатынастан оқшаулау жағдайында сабақ өткізген жөн. Тренингте болып жатқан оқиғаларды достарымен және туыстарымен талқылау әдетте сабақтың әсерін әлсіретеді, ал шетелдіктердің түсіндірмелері мен кеңестері топтағы адамның мінез-құлқына бақылаусыз әсер етуі мүмкін. Мүмкіндігінше, қатысушылардың сабақтан тыс уақытта бір-бірімен байланысын шектеу ұсынылады, өйткені жүргізуші топта болып жатқан процестерді бақылауға мүмкіндігі жоқ және сабақ кезінде күтпеген құбылыстарға тап болуы мүмкін.

Топ мүшелері жұмыс істейтін ұйымда сабақтар өткізбеу керек, өйткені ұйымдастырушылық мәдениеттің, билік иерархиясының және айтылмаған ережелердің жасырын және айқын әсері топта болып жатқан процестерге қатты әсер етуі мүмкін, қатысушылар арасында сенімді қарым-қатынас орнатуға кедергі келтіруі мүмкін. Жүргізушіге мұндай әсерді бейтараптандыру қиын болуы мүмкін және мүмкін болмауы мүмкін. Егер ұйымнан тыс жерде қолайлы бөлмені таңдау мүмкін болмаса, мысалы, жиһаздың орналасуын өзгерту, плакаттарды, кестелер мен ұрандарды алып тастау, оларды түстермен, оқу ережелері көрсетілген плакаттармен және жүргізушінің жоспарына сәйкес басқа материалдармен алмастыру арқылы барлығын мұқият дайындау керек. Бөлме жақсы дыбыс өткізбейтін қасиеттерге ие болуы керек, жылы және қатысушылардың қозғалысы үшін жеткілікті кең болуы керек. Шаршы пішінді бөлмені қолданған жөн. Топ мүшелерінде релаксация рәсімдерімен байланысты және өте жағымсыз релаксация атмосферасын құра алатын психологиялық жеңілдету кабинеттерінен аулақ болу керек. Креслолар, атап айтқанда, ыңғайлы болуы керек, бірақ демалуға болмайды, үлкен кедергілерді тудырмайтын жеңіл үстелдерді қолданған жөн. Кейбір кәсіби жүргізушілер кеңістікті жағдайдың талаптарына байланысты оңай құруға мүмкіндік беретін арнайы дизайнды қолданады (мысалы, кез-келген мақсат үшін дөңгелек, шаршы, тікбұрышты пішінді үстелді жинауға болатын кішкентай үшбұрышты үстелдер болуы мүмкін).

Егер тренингті ұйымдастыру мәселесі, атап айтқанда сабаққа арналған үй-жайларды таңдау және жобалау мәселесі жетекші әкімшінің немесе басқа арнайы тағайындалған адамның бақылауында болса, бұл өте жақсы.

Егер тренинг ұйым басшысының тапсырысы бойынша өткізілсе, сабақ уақытында қатысушылар жұмыстан босатылуы тиіс. Жеке бос уақытты пайдаланбау керек, өйткені бұл тренингте жұмыс істеуге деген ынтаны төмендетеді. Ерекшелік топ мүшелерінің ерекше тілектерімен ғана рұқсат етіледі.

Әр сабақтың жиілігі мен ұзақтығы туралы мәселені жүргізуші шешеді, оны таңдау жеке қабілеттері мен қалауына, сондай-ақ қойылған міндеттердің ерекшеліктеріне байланысты анықталады. Аптасына үш сағатқа созылатын бір реттік кездесулер қажет емес. Кездесулер арасындағы үлкен олқылықтар әрбір кезекті сабаққа көп нәрсе ұмытылады, тренингтің бірыңғай матасы үзіледі, нәтижесінде топтың эмоционалдық климаты, қалыптасқан тұлғааралық байланыстар, сенімділік пен ашықтық атмосферасы зардап шегеді. Дегенмен, кейде әртүрлі практикалық себептерге байланысты (әдетте қатысушылар мен көшбасшылардың жұмыспен қамтылуы), бұл опция жалғыз мүмкін. Бұл жағдайда әр сабақ логикалық түрде аяқталғанына көз жеткізу керек.

Пайданылған әдебиет:

1. Алешина Ю.Е. консультативтік әңгіме: практикалық әлеуметтік психологияға кіріспе. - М., 1996.
2. Алешина Ю.Е. Жеке және отбасылық психологиялық кеңес беру. - М., 1994.
3. Анисимов О.С. педагогикалық іс-әрекет пен ойлаудың әдіснамалық мәдениеті. - М., 1991.

ПСИХОЛОГ-КОНСУЛЬТАНТТЫҢ КӘСІБИ ЭТИКАСЫН ЖӘНЕ ОЙЛАУДЫҢ ПСИХОТЕХНИКАЛЫҚ НЕГІЗІН ҚҰРАСТЫРУ

Кенжебаева Фарида Егемкуловна

Ғылыми жетекшісі:

Куралбаева Алия Ахметкаримовна – PhD, доцент м. а.

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, инновациялық-дидактикалық, әдістеме, топтық жұмыс.

Еуропада "этикалық бизнес – салауатты бизнес" (Francis, 1993) деген тіркес тамыр жайған. Шетелде этиканы сақтау Қарапайым коммерциялық ойлармен, баспасөздегі жағымсыз пікірлерден, шағымдар мен сот істерінен аулақ болуды қалайды [8]. Біздің елімізде психологиялық кеңес алуға жүгінетін көптеген клиенттер этикалық комитеттердің бар екенін, маманның кәсіби саладағы мүшелігінің маңыздылығын біледі ме

қоғамдастыққа? Этикалық комитеттерге жүгіну сирек кездеседі, көбінесе Интернеттегі психологиялық порталдарда сирек талқылаулармен шектеледі. Біздің елімізде этиканы сақтау мәселелері-психологтың жеке адамгершілік мәселелері. Жеке практикада, көп жағдайда, психолог өзінің кәсіби және әлеуметтік жауапкершілігі минималды болған кезде және мүмкін этикалық бұзушылық ешқандай заңды санкцияларға алып келмейтін моральдық таңдау жағдайында жұмыс істейді.

Осылайша, этикалық өлшемнен этикалық дилемма жағдайы психологиялық, жеке тұлғаға ауысады, мұнда шешім қабылдау кәсіби этикалық жүйенің жетілуіне емес, маманның жеке санасының жетілуіне,

белгілі бір этикалық жүйені қабылдау туралы хабардар болуына, оның құндылықтары мен дүниетанымына байланысты болады. дүниетаным, жеке жетілу және даналық.

Психологиялық этика және деонтология саласындағы зерттеу нәтижелерін талдау негізінде біз анықтаған, кеңесші психологтың кәсіби қызметінде этикалық проблемалардың туындауына әкелетін ең өткір қайшылықтарды қарастырыңыз.

Кәсіби және жеке этикалық жүйелердің дилеммасы.

Психолог мамандығына көмек көрсететін кәсіптердің этикалық стандартының талаптары қоғамдағы жеке адамгершіліктің орташа деңгейімен салыстырғанда өте жоғары [5; 9]. Мұның салдары-е. к. Веселова сипаттаған көмекші мамандықтардың мамандарында Қос этикалық стандарт құбылысының пайда болуы [1]. Бұл екі этикалық жүйені ұстанудан тұрады: кәсіби (жұмыста) және жеке, моральдық талаптар Күнделікті өмірде әлдеқайда төмен. Әдетте, мұндай жағдайда оқиғалардың нәтижесінің екі нұсқасы пайда болады. Оң нәтижемен кәсіптің жоғары этикалық жолағы адамды жеке дамуға итермелейді және кәсіби этикалық қағидаларды саналы түрде интернационализациялауға әкеледі, бұл құндылық жанжалдарын азайтуға көмектеседі.

Екінші нұсқада этикалық кәсіби кодекс кәсіби рөлді жүзеге асыру үшін қажетті мінез-құлық ережелері ретінде оқытылады. Алайда, бұл жағдайда құндылық қақтығысы жағдайында кәсіби кодексті ұстану маманнан үлкен күш-жігерді талап етеді, бұл тез кәсіби күйіп кетуге әкелуі мүмкін. Сондай-ақ, қос моральдық стандарт Кодекстің талаптарын орындамау жазалауға және ауыр зардаптарға әкеп соқпайтын, бірақ коммерциялық немесе басқа да пайда әкелетін "әлсіз моральдық таңдау" деп аталатын жағдайларда Этикалық кодекстің қағидаларын бұзуға ықпал етуі мүмкін.

Психологиялық мектептер құндылықтарының алшақтығы.

Тұлғаның адамгершілік санасының негізі-дүниетанымдық жүйе. Әртүрлі кеңес беру мектептерінің өкілдері болып табылатын психологиялық қауымдастықты талқылауға күрделі этикалық дилемма жасаған кезде, әртүрлі моральдық нұсқаулықтары бар адамдардың өзара әрекеттесу жағдайында туындайтын моральдық қақтығыстар жиі таратылады. И. Р. Мироненко орыс психологиясындағы моральдық нұсқауларды іздеу мәселесіне арналған жұмыста адамгершілік саласындағы дағдарыс жағдайы күрделі әртүрлілік пен өзара әрекеттесудің қарқындылығындағы құндылықтар туралы идеялардың алшақтығынан туындағанын айтады

қазіргі қоғамда да, психологиялық әдіснамада да, практикада да мәдениеттер [7].

Әлемдік ғылым интеграция процесінде, онда әр түрлі теориялар мен тәсілдердің құндылық-моральдық негіздері сөзсіз ашылады, бұл оларды тудырған мәдениеттер идеалдарының көрінісі болып табылады. Әрбір психологиялық теория, нақты психологиялық зерттеу сияқты, белгілі бір

философиялық тұжырымдамадан, адамның мәні мен оның мақсаты туралы идеядан туындайды, оны растайды немесе жоққа шығарады. Бүгінгі таңда психологиялық ғылымда бірыңғай құндылық бағдарлары жоқ. Психиканың негізгі функциялары, оның әртүрлі мектептердің тұжырымдамаларындағы эволюциялық мақсаты туралы идеялар, сондай-ақ адамның мәні мен идеалы туралы сұрақтарға жауаптар айтарлықтай ерекшеленеді.

Осылайша, дүниетанымдық жүйелердегі айырмашылықтар қоғам мүшелеріне моральдық тұрғыдан көрінетін жағдайдың жалғыз шешімін табуды қиындатуы мүмкін.

і сізге қажет нәрсені таба аласыз ба? Әдебиеттерді таңдау қызметін қолданып көріңіз.

Әділеттілік пен қамқорлық моральының дилеммасы.

Таңдау жағдайларының ең қиын түрлерінің бірі-этикалық дилемма.

Этикалық дилемма моральдық таңдау жағдайын білдіреді, оның шығуы тек екі өзара ерекше шешімді қамтиды, ал екі шешім де моральдық тұрғыдан мінсіз емес [12]. Басқаша айтқанда, маман осы нақты жағдайда Кодекстің қандай этикалық принципін ұстанатынын және қайсысын бұзу керектігін таңдауы керек. Бұған Кәсіби этиканың постулатын орындау Әлеуметтік этикалық қағидаларды бұзуға әкелетін жағдайларды да жатқызуға болады.

Пайданылған әдебиет:

1. Алешина Ю.Е. консультативтік әңгіме: практикалық әлеуметтік психологияға кіріспе. - М., 1996.
2. Алешина Ю. Е. Жеке және отбасылық психологиялық кеңес беру. - М., 1994.
3. Анисимов О.С. педагогикалық іс-әрекет пен ойлаудың әдіснамалық мәдениеті. - М., 1991.

ЖАЛПЫ ОҚУ ПӘНІ БОЙЫНША САБАҚТЫ ЖОСПАРЛАУ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Даулетбаева Раушан Адильбековна

Ғылыми жетекшісі:

Көшербаева Газиза Нуралиевна – п.ғ.к.

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, инновациялық-дидактикалық, әдістеме, топтық жұмыс

Бір сабақты жоспарлау – мұғалімнің тиянақты бір сабаққа дайындығы, яғни сабақты жоспарлау, тақырыптық жоспарлауды әрбір жеке сабаққа сәйкес нақтыландыру, сабақтың негізгі мазмұны мен бағыты анықталғаннан кейін сабақтың жоспары мен қысқаша мазмұнын терең ойластыру мен құрастыру. Сабақ жоспары мұғалімнің жұмыс тәжірибесіне, білімдарлығына, педагогикалық шеберлігінің деңгейіне қарамастан, әрбір мұғалім үшін қажет. Сабақтың жоспары, тақырыптық жоспар, бағдарлама

мазмұны негізінде, мұғалімнің оқушыларды және олардың дайындық деңгейін білуінің негізінде құрастырылады. Сабақты жоспарлауда және оны өткізу технологияларын дайындауда екі өзара байланысты бөліктер бар: сабақ мақсатын, оның әрбір қадамын терең ойластыру; арнайы дәптерге сабақ жоспарын белгілі бір түрде жазып алу.

Сабақтың мақсаты бағдарлама материалының мазмұны негізінде, мектептің материалдық базасының және оқушылардың белгілі бір оқу жағдайына сәйкес ұйымдастыруға болатын оқу материалымен жұмысының мазмұны негізінде анықталады. Сабаққа дайындалудың бұл бөлімінде мұғалім болашақ сабақтың өту барысын болжайды, оны ой-санасынан өткізіп, өзінің оқушылармен бірлесіп жасайтын іс-әрекеттерінің өзіндік бір сценарийін дайындайды. Өзінің және оқушылардың сабақтағы әрекеттерінің негізгі мазмұны мен бағыттылығын анықтағаннан кейін барып мұғалім оқушылар меңгеруге тиісті қажет және жеткілікті материалды таңдайды, сабақта талданатын жаңа түсініктерді енгізудің жүйелілігін анықтайды. Мұғалім оқушылардың белсенділігін арттыратын қызықты материалды таңдайды, оған оқушылардың назарын жалпылама сұрақтар, есептер арқылы аударатын, сабақтың құрылысын алдағы жұмыстың көлеміне қарай алдын ала анықтайды.

Сонымен мұғалімнің сабаққа дайындығы дегеніміз – тек оқу материалының тиянақты талдауы, оны оқып білу кезеңдеріне сәйкес құрастыруы ғана емес, сонымен қатар оқушылардың осы материалмен жұмысы кезінде пайда болуы мүмкін сұрақтары, ауаптары, пайымдаулары - оны қабылдауы, түсінуі, т.б. Сабақтың осындай алдын ала талдасмасы неғұрлым тиянақты жасалса, сабақ өткізу барысында кездейсоқ жағдайларға тап болу мүмкіндігі біртұтас педагогикалық процесте солғұрлым аз болады.

Осындай мұқият талдаудан кейін және сабақтың құрылысын тиянақты ойластырғаннан кейін мұғалім сабақтың жоспарын жасайды. Сабақтың конспектісі, әсіресе жас мұғалімдер үшін, толық және жан-жақты жасалады. Мұндай конспект мұғалімге тек бір сыныптағы ғана емес, сонымен бірге барлық қосарқы сыныптардағы жұмысы кезінде де қажет болады.

Алайда, сабақтың ойдағыдай өтуі тек мұғалімнің мұқият дайындығына ғана емес, сонымен қатар оның оқушыларды алдағы сабақтағы жұмысқа әзірлеуіне және оқушылардың өздерінің сабаққа деген психологиялық дайындығына байланысты. Ол үшін оқушыларды келер сабақтағы жұмыс жоспарымен таныстырып, оларды оқулықтың немесе әдеби шығарманың жекелеген тараулары мен тақырыптарымен алдын ала таныстыруға бағыттап, жаңа материалды меңгеруге септігін тигізетін бақылау мен күрделі емес сынақтар өткізу қажет.

Сабақтың жоспарында сабақтың тақырыбы, сабақ өткізілетін сынып бөлмесі және дидактикалық міндеттері нақтыланған сабақтың мақсаты, сабақта өтілетін материалдың қысқаша мазмұны, оның міндеттері көрініс табады. Сондай-ақ, сабаққа қатысатын оқушылардың өзара қатынасын

ұйымдастыру, оқушылардың оқу-танымдық қызметін дамытатын тапсырмалар, білім беру әдістері мен дидактикалық әдіс-тәсілдері анықталады. Тапсырмалар арқылы алға қойылған міндеттерге қарай, ал ол міндеттерді орындау барысында бұған дейінгі алған білімдері толықтырылады, жаңа ғылыми түсініктер және білім жолындағы кездесетін әр түрлі жағдайларда қолданыла алатын әрекеттердің тәсілдері қалыптасады, оқушылардың оқу әрекетін бақылау мен түзету жүзеге асады, олар білімсіздіктен білімге, епсіздіктен біліктілікке қарай қадам жасайды.

Сабақтың сапасы мен нәтижелі өтуі, көбінесе, мұғалімнің өзінің және басқалардың жетістіктері мен қателерін дұрыс талдай алуына байланысты. Өз жұмысына талдауды сабақ өткізе салысымен және келесі сабақтың алдында, яғни сабақтың конспектісінің негізі дайын болған кезде жүргізуі тиімді. Бұндай жағдайда мұғалім өткен сабақтың нәтижелеріне сүйене отырып, келесі сабаққа дайындығы кезінде осының барлығы ескерілуін ойластырады. Өзін-өзі бағалау өткен сабақтың талдауына негізделеді, яғни мұғалім жасаған жоспарын тағы қайтара талдап, сәтсіздіктерінің себебін табуға тырысып, дидактикалық тұрғыдан ұтымды тұстарын қайталауға тырысады.

Осылайша, қазіргі уақытта да сабақ оқушылардың мектепте білім алуын ұйымдастыру түрінің ең негізгісі болып қала береді. Сабақтың нәтижелілігі мұғалімнің дайындық деңгейіне, оқушылардың оқу-танымдық әрекетін ұйымдастыра алуына және ол оқу әрекетінің нәтижесін болжай алуына байланысты.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Азаров. Ю. Беспризорность и детская преступность – наши беды. // Воспитание школьников. – 2002. – №7.
2. Основы профилактики безнадзорности и беспризорности несовершеннолетних. / Под ред. Ф. А. Мустаевой. – М.: Академический проект, 2003.
3. Починок А. П. Не должно быть в стране беспризорных детей. // Социальная работа. – 2003. – № 1.

МЕКТЕПТЕ ПСИХОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Жунайтова Молдир Абилбековна

Ғылыми жетекшісі:

Молдахмет Құлахмет – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, инновациялық-дидактикалық, әдістеме, топтық жұмыс.

Жалпы білім берудің Қазақстандық моделі негізі болуы үшін студенттер санасына өз халқының тарихи тамырын, рухани және адамгершілік қағидаларын азаматтық және отан сүйгіштік идеяларын басқа

халықтарға деген ізгі көзқарастарын сіңіру қажет. Студенттерге инновациялық-дидактикалық, деңгейлеп саралап оқыту, оңтайлы әдіспен оқыту, модульдік технологиясы арқылы білім берудің теориялық тұрғыдан негіздеуден басталды. Білім алу, шеберлікке, іс-әрекет дағдыларына үйрету мен меңгеру барысы және адамды өмір мен еңбекке бейімді етіп даярлаудың негізгі құралы – оқыту. Оқыту барысының нәтижесінде білім беру мен тәрбие мақсаттары жүзеге асырылады. Білім берудегі инновациялар – қоғамның тұрақты өзгеріп отыратын мұқтаждықтарына сәйкес оның дамуының қажетті және табиғи шарты. Бір жағынан құндылы/угардың сақталуына ықпал етсе, екінші жағынан, олар барлық ескі нәрседен бас тартып, әлеуметтік қайта жасалымдардың негізін өзгерте алады.

Тәрбиенің басты мақсаты қоғамның нарықтық қарым-қатынас кезеңінде саяси экономикалық және рухани дағдарыстарында жеңіп шыға алатын ХХІ ғасырды құрушы, шебер, өмірге икемделген, жан-жақты, мәдениетті тұлғаны тәрбиелеп дамыту – деген тұжырымдаманы негізге ала отырып Қазақстан Республикасы қазіргі отандық білім беру жүйесінің басты мәселелерінің бірі келешек ұрпақты заман талабына сай интеллектуалды, жоғары мәдениеттілігі ұштасып жататын азамат етіп тәрбиелеу міндетін жүзеге асыру.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында білім беру жүйесінің басты міндеті ғылым және тәрбие жетістіктері мен қатар ұлттық рух пен жалпы адамзаттық құндылықтар негізінде жеке адамды қалыптасғырып, дамытуға жағдай жасау қажеттілігі айтылған [1].

Уақыт талабына сай әлеуметтік өзгерістер мен қоғамдағы өндірістік қатынастардың дамуы тәрбие талабы жаңғырып, өзгеріп, дамып отыруына әсер етіп отыр. Бұл тұрғыда философиялық, психологиялық және педагогикалық тақырыптағы ғылыми зерттеулер кеңінен арналған.

Біз қадам басқан ХХІ ғасыр жан-жақты дамыған, білімді, өз ісіне және өзгенің ісіне әділ баға бере алатын, өзіне сенімді, отанының әлеуметтік-экономикалық жағынан дамуына зор үлесін қоса алатын азамат тәрбиелеуді талап етіп отыр.

Бүгінде біз орта білім беруді одан әрі ақпараттандырудың екінші кезеңіне көштік, ол мазмұндық тұрғыда болады және компьютерлік сауаттылықтан жеке тұлғаның ақпараттық мәдениетінің іргелі операциялық негіздеріне ауысуын білдіреді, мұнда әрбір студент ақпаратқа, қазіргі инновациялық технологияларға назар салып қана қоймай, оны тиімді қолдана білуі, интернет, ғаламдық ақпарат жүйесін пайдалана алуы тиіс. Яғни, біз өмір сүріп отырған әлем – жаңару үстіндегі ақпараттық ілімдік орта. Олай болса, педагогикалық және ақпараттық – коммуникациялық технологиялардың үйлесуі білім беру үдерісінің қажетті деңгейіне қол жеткізуі тиіс.

Білім берудегі инновациялар – қоғамның тұрақты өзгеріп отыратын мұқтаждықтарына сәйкес оның дамуының қажетті және табиғи шарты. Бір жағынан құндылықтардың сақталуына ықпал етсе, екінші жағынан, олар

барлық ескі нәрседен бас тартып, әлеуметтік қайта жасалымдардың негізін өзгерте алады. Осыдан келіп, оқу процесін жаңаша жүргізуге талпынғандарға арналаған ерекше талаптар туындайды.

Жеке тұлға алдымен өз әрекеті арқылы дамиды. Технология - жеке тұлғаны дамытуға негізделген мақсатты педагогикалық жүйе. Технология - жан-жақты оқытудың, сапалы білім берудің, жеке тұлғаны жан-жақты дамытудың тың ізденістерін, тиімді, нәтижелі ізденістерін талап етеді [2]. Студенттердің білім алу, даму іс-әрекеттерін мақсатты түрде ұйымдастыра білу, оған басшылық ету, білімді өз ынтасымен алуына жағдай жасау-педагогикалық технологиялардың басты белгілері болып табылады.

Сабақта жаңа педагогикалық технологияларды қолданудағы мақсат - студентті ғылыми ойлауға, болмысты тануға, өз бетінше білім алуға, ізденуге дағдыландыру, шәкіртті оқу процесінде мұғаліммен бірдей субъект ретінде қабылдап, қарым-қатынасын жетілдіріп, студенттердің танымдық құндылықтарын, тәжірибелік іс-әрекеттерін дамыту, студенттің ақыл-ой әлеуетін қалыптастыруға белсене қатысу, жеке тұлғаның рухани жаңаруына жағдай жасау, дарынды балалардың қабілетін дамытуға қолайлы жағдай туғызу, шығармашылық жұмысқа бағыттау [3].

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім беру» заңы. 2011.
2. ҚР 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. Основы педагогического мастерства. Зязюн И.А. 1989.
3. Беспалько В.Н. Слагаемые педагогические технологии. М, 1989.

ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ПАЙДАЛАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жунайтова Молдир Абилбековна

Ғылыми жетекшісі: Молдахмет Құлахмет – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, инновациялық-дидактикалық, әдістеме, топтық жұмыс

Қазіргі кезде егемен елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Бұл оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр. Себебі, білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болуда. Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетінің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі маңызды мәселелердің бірі.

Ғылым мен техниканың жедел дамыған, ақпараттық мәліметтер ағыны күшейген заманда ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту білім беру мекемелерінің басты міндеті болып отыр. Ол бүгінгі білім беру кеңістігіндегі ауадай қажет жаңару оқытушының қажымас

ізденімпаздығы мен шығармашылық жемісімен келмек. Сондықтан да әрбір оқушының қабілетіне қарай білім беруді, оны дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын жаңартылған педагогикалық технологияны меңгеруге үлкен бетбұрыс жасалуы қажет. Өйткені мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқу үрдісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияны ендіруді міндеттейді.

Білім беру саласы қызметкерлерінің алдына қойылып отырған міндеттердің бірі — оқытудың әдіс тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және қазіргі заманғы педагогикалық технологияларды меңгеру. Қазіргі таңда оқытушылар инновациялық және интерактивтік әдістемелерін сабақ барысында пайдалана отырып сабақтың сапалы әрі қызықты өтуіне ықпалын тигізуде.

«Инновация» ұғымын қарастырсақ, ғалымдардың көбі оған әртүрлі анықтамалар берген. Мысалы, Э.Раджерс инновацияны былайша түсіндіреді: «Инновация- нақтылы бір адамға жаңа болып табылатын идея». Майлс «Инновация — арнайы жаңа өзгеріс. Біз одан жүйелі міндеттеріміздің жүзеге асуын, шешімдерін күтеміз», — дейді.

Инновациялық құбылыстар білім беру саласында өткен ғасырдың сексенінші жылдарында кеңінен тарала бастады. Әдетте инновация бірнеше өзекті мәселелердің түйіскен жерінде пайда болады да, берік түрде жаңа мақсатты шешуге бағытталады, педагогикалық құбылысты үздіксіз жаңғыртуға жетелейді. » Масырова Р.Линчевская Т — «Жаңару» дегенімізді былай деп түсіндіреді: «Жаңару — белгілі бір адам үшін әділ түрде жаңа ма, әлде ескі ме оған байланысты емес, ашылған уақытынан бірінші қолданған уақытымен анықталатын жаңа идея.

Қазақстанда ең алғаш «Инновация» ұғымына қазақ тілінде анықтама берген ғалым Немеребай Нұрахметов. Ол «Инновация, инновациялық үрдіс деп отырғанымыз — білім беру мекемелерінің жаңалықтарды жасау, меңгеру, қолдану және таратуға байланысты бір бөлек қызметі» деген анықтаманы ұсынады. Н.Нұрахметов «Инновация» білімнің мазмұнында, әдістемені, технологияда, оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыруда, мектеп жүйесін басқаруда көрініс табады деп қарастырып, өзінің жіктемесінде инновацияны, қайта жаңарту кеңістігін бірнеше түрге бөледі: жеке түрі (жеке — дара, бір-бірімен байланыспаған); модульдік түрі (жеке — дара кешені, бір-бірімен байланысқан); жүйелі түрі (мектепті толық қамтитын).

Әдіскер С.Көшімбетова өзінің зерттеуінде оқу-тәрбие үрдісінде оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдерін қолданудың мынадай ерекшеліктерін атап көрсеткен:

— дербес оқыту технологиясы оқу-тәрбие үрдісінде ғылымның негіздерін игерту үшін ізгілік, адамгершілік қасиеттерді қалыптастыра отырып, жеке тұлғаның әлеуметтік-психологиялық жауапкершілін арттырады.

— қоғам мен табиғат заңдылықтарын кіріктіру негізінде меңгеруі;

— оқытушы білмейтін шығармашылық ізденіс негізінде өмірге келген жаңа қабілет;

— саралап деңгейлел оқыту технологиясында оқытудың мазмұны мен әдістері шығармашылық ізденіс іс-әрекет жасау негізінде адамның инновациялық қабілеттерінің қалыптасуына бағытталады.

— ақпараттық бағдарламалап оқыту — оқытудың мазмұнын пәнаралық байланыс тұрғысынан ұйымдастыру;

— иллюстрациялы түсіндірмелі оқытуда «адам-қоғам-табиғат» үйлесімдік бағыттағы дүниетанымында жүйелі саналы мәдениет қалыптасады;

— ізгілендіру технологиясында педагогика ғылымының алдыңғы қатарлы ғылыми жаңалықтарды тәжірибеде «бала –субъект», «бала-объект» тұрғысынан енгізіле бастайды да, ал ғылыми білімдер «оның тұрмысының әлеуметтік жағдайы мен іс-әрекетінің әлеуметтік нәтижесінің бірлігінде қарастырады;

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім беру» заңы. 2011.
2. ҚР 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. Основы педагогического мастерства. Зязюн И.А. 1989.
3. Беспалько В.Н. Слагаемые педагогические технологии. М,1989.
4. Амонашвили Ш.А. Личность – гуманная основа педагогического процесса. М, 1990.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ОҚЫТУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Егембердиева Раушан Анваровна

Ғылыми жетекшісі: Атемова Калина Турсуновна – п.ғ.д., доцент

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, әлемдік, әдістеме, топтық жұмыс.

Қазіргі білім берудегі оқытудың негізгі бағыттары және жалпы психологиялық негізінің қалыптасуы Қазіргі замандағы оқытудың негізгі бағыттарының барлығы кейбір жалпы негіздемелер тұрғысынан қарастырылды.

1. Оқытушы мен оқушының өзара байланысының өзіішік негіздемесі бойынша контакт және қашықтан оқыту түрлерін бөлуге болады. Бірінші түріне оқытудың дәстүрлі игеріліп жатқан бағыттары. екіншісіне-қазіргі уақытта құрылып жатқан, арнайы өзара әрекеттесетін техникалық құралдардың көмегі арқылы жүзеге асырылатын “қашықтықтан” оқыту. 12

2. Саналы “интуитивизм” принципінің негіздемесі бойынша оқыту тәжірибені игеру сипатына қатысты бөлінеді. Мәселен баланың туған тілін ішкі түйсікпен меңгеруі, оған Л.С.Выготский “төменнен жоғары” жол деп анықтама берген (оған 60 жылдардың ортасында Г.К.Лозановтың пайда

болған сугтестопедиялық бағыты да жатады) және саналылық принципіне негізделген оқыту да жатады.

3. Оқытудың саналылық принципіне негізделетін теориясын қарастыру өте маңызды, себебі ол оқушының оқыту процесінде аңғару объектісі болып табылады. Егер оқушылар тек ережелер мен құралдарды аңғарса, онда бұл оқытудың Н.Ф.Тальзина бойынша, дәстүрлі, “мәлімет беруші” догматикалық” формасы. Егер бұл белгілі бір ережелерге бағынатын әрекеттердің өзін аңғару болса, онда бұл ой-әрекеттерінің қалыптастыру теориясы (П.Я.Гальперин, Н.Ф.Тальзина). Егер бұл ісәрекеттің бағдарламасын, алгоритмін аңғару болса, онда бағдарламаланған оқыту, алгоритмизациялау теориясы (Н.Ф.Тальзина, Л.Н.Ланда). Егер бұл проблеманы, міндеттерді шешу үшін қажетті құралдар, тәсілдер, әдістерді талап ететін оқыту болса, онда бұл проблемалық оқыту. (В.Оконь, М.И.Махмутов, А.М.Матюшкин, И.Я.Лернер).

4. Білім беру процесінде басқарудың орын апуы негіздемесі бойынша оқыту а) оған негізделетін (мысалы, дәстүрлі оқыту) және б) басқаруды меңгерудің негізгі механизм! ретінде қарастырылатын (ой-еңбегі әрекеттерін сатылап қалыптастыру теориясы, бағдарламаландырылған, алгоритмизацияланған оқыту) болып екіге бөлінеді.

5. Оқытудың болашақ қызметпей байланысы негізі бойынша белгілік - контекстік оқыту (А.А.Вербицкий) және дәстүрлі контекстен тыс оқыту.

6. Оқытуды ұйымдастыру тәсілі негізі бойынша оқытудың белсенді түрлері мен әдістерін қамтитын түрі мен дәстүрлі (ақпараттық, мәлімет берушілік) оқыту түрі бөлініп шығады. Аталған негіздерге сәйкес дәстүрлі оқыту контактілік (қашықтан оқыту да мүмкін), саналылық принципіне негізделген (пәнді меңгерудің өзін аңғарту, яғни білім алу) мәлімет беруші, пәндік принципке құрылған мақсатты бағытта басқаруға қон13 бейтін оқыту, контекстен тыс (жоғары білім жүйесінде оқу процесінде болашақ кәсіби қызметті мақсатты үлгілеусіз) оқыту ретінде сипатталады. Н.Ф.Тальзианың дәстүрлі оқытуға ақпараттық-мәлімет берушілік, догматикалық, пассивті деген анықтамалар беруі-жоғарыша аталған сипаттамаларды бейнелейді.

Бұл жерде оның «жақсы», «жаман» деп баға беретін емес, фактіні белгілеуші анықтама екенін атап еткен жөн.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Баранова И.В. Особенности механизма управления инновационными процессами // Материалы научно-практической конференции “Проблемы образования в Казахстане. Реальность и перспектива” приуроченной 60-летию института. Алматы, 1993. 106 с.
2. Большаков В.Ю. Психотренинг: социодинамика. Упражнения. Игры. - СПб.: “Социально - психологический центр”, 1996-380 с,
3. Борцовский Г.А., Извочкин В.А Новые технологии обучения: вопросы терминаологии // Педагогика. -1993 N5-С12- 16.

ПСИХОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУ МІНДЕТТЕРІ

Егембердиева Раушан Анваровна

Ғылыми жетекшісі: Атемова Калина Турсуновна – п.ғ.д., доцент

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, әлемдік, әдістеме, топтық жұмыс.

Психология білімінің жедел дамуы, қоғамның талабы болып табылады. Бірақ қоғам психология білімін қолдануды білмейді, сондықтан практикалық психологияны міндеті барлық адамдардың психологиялық сауаттылығын артыру. Бұл мақсатқа жету үшін квалификациясы жоғары жақсы дайындығы бар мамандар қажет. Қазіргі заманғы психология білім жаңа әдістемелік бағдарламаларды талап етеді. Біз осы әдістемелік ғылыми зерттеу нәтижелері болу үшін практикалық тенденциядан өту керек. Психологияны оқыту әдістемесі – оқыту пәні және жеке ғылым ретінде, бұл ғылымға көптеген белгілі психологтар көңілаударғанына қарамастан әлі жеткілікті дәрежеде зерттелмеген.

Психологиялық білім ұзақ уақыт бойы жаратылыстану ғылымдарының бірі болғанмен қазіргі таңда гуманитарлық болып табылады. Басқа ғылымдарға қарағанда психологиялық білім психологияны оқыту процесінде міндетті түрде есепке алу қажет.

– Психология ғылымының пәні үнемі қатысты жекелік болып табылады.

Ол адамдардың жасына, мінез-құлқы мен іс – әрекетіне байланысты өзгеріп отырады. Сондықтанда жеке тұлғаның қабылдауының нақтылығы басқа ғылымдар сияқты емес.

- Психологиялық білім әрбір жеке тұлғаның ерекшелігіне байланысты дамиды. Бұндай ерекшеліктер психология ғылымдарынан басқа кездеспейді.

- Психология көріністерді меңеру процесі тек қана логикалық емес, бейнелік- көркемдік, ойлауды сонмен қатар дамыған ой-өрісті талап етеді. Студент – психолог бейнелді ойлауды және оларды орынды үйлестіре білу ерек. Сондай-ақ психолог – кеңесші өзінің жұмыс барысында клиенттің ой-өрісін жобалап, жағдайға дұрыс бейімделуіне дұрыс бағыт беріп отыру керек. Бұл мүмкіндік психолог – кеңесшінің клиентті дұрыс түсініп, жағдайдан дұрыс шығуына көмектеседі.

- Психологиялық білімді нақты бір ғылым ретінде емес, әдістемелік мақсаттарда қолдануға болады. Психологиялық көріністерді толық сипаттау үшін мына жағдайларды анықтау қажет.

1. Түсініктер жүйесі (анықтаушы , бейнелеуші)
2. Психологиялық көріністердің функциясы.
3. Механизмдер (көріністің пайда болуы және құбылысты жүйелеу)

4. Түрлер (классификациясы)
5. Заңдылықтары.
6. Индивидуалды, жас және жыныстық ерекшеліктері.
7. Өсіп жетілу заңдылықтары.(онтагенез немесе филогенез)
8. Бұзылуы.
9. Психологиялық теориялар.
10. Меңгеру әдістері.

Психологияны оқыту әдістемесінің пәні – әдістер , психологияны оқыту құралдары және олардың ерекшеліктері болып табылады.

Оқыту әдісі: Әдіс грек тілінен аударғанда оқып, игеру және іс-әрекетте пайдалану деген мағананы білдіреді.

Оқыту әдісі дегеніміз – бұл бір-бірімен байланысты, мұғаліммен оқушының меңгеру іс-әрекеттері.Оның 3 түрлі қызметі бар: Оқыту мақсаты, мазмұнын игеру мүмкіндіктерін және оқушы мен мұғалімнің дұрыс қарым – қатынасын орнату.

Пәннің міндетті: Студенттерге психология пәнінің ерекшеліктерін үйрету. Студенттер педагогикалық процесті басқару мүмкіндіктерін қалыптастыру. Студентке педагогикалық қабілетін жетілдіру. Ағарту іске қабілетін дұрыс ұйымдастыру талабын дамыту. Студенттерге профессионалдық білімді жетілдіруге және өз-өзін тәрбиелеуге көмектесу.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Баранова И.В. Особенности механизма управления инновационными процессами // Материалы научно-практической конференции “Проблемы образования в Казахстане. Реальность и перспектива” приуроченной 60-летию института. Алматы, 1993. 106 с.
2. Большаков В.Ю. Психотренинг: социодинамика. Упражнения. Игры. - СПб.: “Социально -психологический центр”, 1996-380 с,
3. Борцовский Г.А., Извочкин В.А Новые технологии обучения: вопросы терминалогии // Педагогика. -1993 N5-С12- 16.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ РЕТТЕУШІ ӘМБЕБАП ОҚУ ӘРЕКЕТТЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ БАСТАПҚЫ ДЕҢГЕЙІН ЗЕРТТЕУ

Жахын Гүлжан

Ғылыми жетекшісі: Алметов Нығметжан – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, әлемдік, әдістеме, топтық жұмыс.

Топтардағы тапсырмаларды орындай отырып, балалар анықтамалық әдебиеттерді, оқулықты пайдаланады, қажетті ақпаратты іздеу және таңдау әдісін қолданады, оқығандарын талқылайды, осылайша өзара ақпарат алмасады, онда топтың әр оқушысы белсенді қатысады.

Материалды зерттегеннен кейін топтар әр жаңа топқа әр алдыңғы топтан 1 адамнан болатындай етіп қайта құрылады. Жаңа топтың әр мүшесі өзінің жаңа әріптестеріне алдыңғы топтың құрамында оқыған және қойылған сұрақтарға жауап беретін тақырыптың бір бөлігін түсіндіреді.

Жұмыстың соңында қорытынды жасаңыз. Топтық жұмысты кез-келген тақырыпты оқып-үйрену кезінде математика сабағында бастауға болады, онда студенттердің топтардағы бірлескен іс-әрекеті орынды болады. Ең бастысы, топтық жұмыс үшін бірінші тапсырма балаларға белгілі оқу материалын беру керек, осылайша басты назар бір-бірімен өзара әрекеттесу әдістерін игеруге аударылады. Әрі қарай, бастауыш сынып оқушыларының бір-бірімен ынтымақтастығын ұйымдастыру кез-келген оқу материалында белсенді түрде жүзеге асырылуы мүмкін.

Математика сабақтарында топтық жұмыс оқу материалын қайталау және бекіту кезеңдерінде тиімді. Мұғалім дидактикалық карталарды дайындайды, олардың екеуі де бір-бірін толықтыратын етіп жасалады, соның ішінде қайталанудың барлық сұрақтары. Алдыңғы жұмысты қайталауды аяқтауға болады.

Топтық жұмыс сабағының міндетті соңғы элементі рефлексия болуы керек. Топтық рефлексия-бұл ұйымдасқан және саналы түрде бағытталған процесс, оның барысында топ мүшелері тапсырманы қаншалықты жеңе алғанын, мақсаттарына қол жеткізгендерін және жақсы топтық қатынастарды қалыптастырғанын талқылайды. Рефлексия оқушыларға өз тәжірибесі бойынша оқуға мүмкіндік береді. Талданбаған және болашақ жұмыс үшін пайдаланылмаған бал саңырауқұлақтары пайдасыз. Жіберілген қателер, егер олар ескеріліп, түзетілсе, қорқынышты емес. Егер топта достық атмосфера болса, Рефлексия сәтті болады.

Топтық оқыту формаларын ұйымдастырудағы мұғалімдердің жұмысы мен әдебиеттерін талдай отырып, біз оқытудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін топтық жұмыстың әртүрлі түрлерін қолдануға назар аудардық.

Біз қатысқан математика сабақтарын талдау топтық жұмыстың жоғары педагогикалық тиімділігін көрсетеді; ынтымақтастық жағдайындағы қызмет тиімділіктің жоғары деңгейін қамтамасыз ететіндігін, сыныпта Достық жағдайды қалыптастыратындығын, оқушылардың өзін-өзі бағалауы мен коммуникативтік мәдениетін арттыруға көмектесетінін сенімді түрде дәлелдейді. Әр оқушының оқу материалын жүйелі түрде айтуы, өз ойларын тұжырымдау студенттерді дамытады. Жолдастардың бақылауы қателіктердің алдын алуға көмектеседі. Нәтижесінде оқу процесіне қанағаттану сезімі пайда болады, оқушылардың шығармашылық қабілеттері дамиды, әр оқушы үшін сәттілік жағдайы қалыптасады.

Шағын топтармен сабақтарда жұмыс істейтін мұғалім басқаша әрекет ете алады:

1. Ол басқара алады
2. Ұйымдастыру

3. Оқушылардың жұмысын бағалау
4. Топ жұмысына қатысу
5. Қатысушыларға әртүрлі шешімдерді ұсыныңыз
6. Тәлімгер, зерттеуші немесе дереккөз ретінде әрекет ету ақпарат.

Тиімді топтық жұмысты ұйымдастырғысы келетін мұғалім жасамауы керек екенін есте ұстаған жөн:

топтық жұмысты "заңды үзіліс" ретінде қабылдауға, сыныптан шығуға мүмкіндік береді;

қалғанын ұмытып, барлық назарыңызды бір топқа бөлуге тырысыңыз; жіберілген қателерді түзетуге мүмкіндік беріңіз (студенттер бұл туралы өздері сұраған жағдайларды қоспағанда);

қатысушыларға қысым жасаңыз немесе олардың сөйлеуіне кедергі жасаңыз;

алғашқы мәлімдемелерді түзетуге немесе сынауға болмайды, тіпті егер

олар өрескел қателіктерден тұрады, студенттер бұл жұмысты мейірімді түрде орындауы керек;

□ беруге болмайды тым категоричных бағалау – олар жұмыс істейді научастников подавляюще;

егер оған оқушылардың бірі жауап бере алса, сұраққа жауап бермеу керек;

□ жөн жүре сыныбы бойынша немесе тұруға жуық оқушылар началегрупповой жұмыс: оқушылар жиі ұялып, ойын жеткізуге, вприсутствии мұғалімдер. Бірақ талқылаудың соңына қарай, қатысушылар сөйлескен кезде мұғалім де жұмысқа қатыса алады: топтарда талқылаудың қалай жүріп жатқанын тыңдау, қатысушыларды бағыттау және қолдау, сұрақтарға жауап беру.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Асмолова, А.Г. жаңа буын стандарттарын әзірлеудегі жүйелі және белсенді тәсіл [Мәтін] / А. Г. Асмолова // Педагогика М.: 2009-№4. -18 – 22

2. Белорыбкина, е.а. ФГОС талаптарын ескере отырып, бастауыш мектептегі заманауи сабақ [Мәтін] / Е. А. Белорыбкина // Бастауыш білім беру - 2014. - №1. - 16 -19 Б.

3. Коджаспирова, г. м. Педагогика: практикум және әдістемелік материалдар [Мәтін]: оқу.оқу құралы / Г.М. Коджаспирова. – М.: ВЛАДОС, 2003. – 416 б.

ТОПТЫҚ ОҚЫТУ ФОРМАЛАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жахын Гүлжан

Ғылыми жетекшісі: Алметов Нығметжан – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, . Әлемдік, Әдістеме, топтық жұмыс.

Оқу процесінің тиімділігі мұғалім таңдаған оқыту формаларына байланысты. Оқыту формалары белгілі бір уақытта қоғамның нақты талаптарына сәйкес келеді, олар оқу процесінің нақты мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес келуі керек. Әлемдік педагогикалық ойдың тарихы мен оқыту практикасы оқытуды ұйымдастырудың әртүрлі формаларын біледі. Қазіргі уақытта Әдістемеді оқытудың үш түрін бөлуге болады: жеке, фронтальды және топтық, олардың әрқайсысының өзіндік артықшылықтары мен кемшіліктері бар, ал олардың ұтымды үйлесімімен оқытудың жоғары тиімділігіне қол жеткізіледі.

В. И. Дьяченко топтық оқыту әдісі 15-16 ғасырларда пайда болғанын, пайда болған буржуазиялық қоғамның талаптарына сәйкес келмейтін жеке оқыту әдісі жүйесінде қайшылықтар болған кезде пайда болғанын айтады. Жеке оқыту әдісі топтардың өсуіне байланысты тиімділігін жоғалтты. Ол сондай-ақ оқытуды ұйымдастырудың топтық формасы бүкіл оқу-тәрбие процесінде төңкеріс жасағанын, ол жүйе құраушы компонентке айналғанын атап өтті [20].

XVI ғ. П.И.Пидкасистый жеке-топтық деп атайды, XVI-XVII ғғ. соңында ұжымдық оқыту формасы пайда болады, яғни белгілі бір дәрежеде жеке және топтық жұмысты қамтитын сыныптық-сабақ жүйесі [42]. Алайда, сынып-сабақ жүйесінің кемшіліктері бар, осыған байланысты педагогика тарихында оны әртараптандыруға әртүрлі әрекеттер бар. Сонымен, Ллойд Трамп ұжымдық оқыту формасын топпен біріктіруге тырысты, ал XX ғасырдың басында АҚШ ғалымдары Роджер Джонсон мен Дэвид Джонсон шағын топтардағы ынтымақтастықта оқыту технологиясын әзірлеумен айналысады, бұл технологияны Е.С. Полат жалғастырды [19].

Қазіргі уақытта оқытуды ұйымдастыру нысаны оқушылардың жұмыс тиімділігін арттыру жолдарын іздеуде үлкен маңызға ие болуда. Бүгінгі таңда студенттердің дағдылары мен дағдыларын дамыту үшін көптеген әдіскерлер топтық жұмыс түріне көбірек көңіл бөледі. Ол сынып-сабақ жүйесіне үйлесімді үйлеседі және оны заманауи талаптарға бейімдеп, кейбір кемшіліктерін түзетіп толықтырады.

Педагогикалық сөздік оқушылардың топтық жұмыс формасына келесі анықтама береді: сабақтағы топтық жұмыс – мұғалімнің жалпы және нақты тапсырмаларында жұмыс істейтін әртүрлі шағын топтардың жұмысын қамтитын сабақта оқу-танымдық іс-әрекетті ұйымдастырудың бір түрі [24].

Е. И. Пассов мынадай анықтама береді: «топ – бұл оқу тапсырмасын орындау мақсатында уақытша мұғалім немесе өз бастамасы бойынша біріккен және ортақ мақсаты мен функционалдық құрылымы бар оқушылардың белгілі саны (3-5 адам)» [40].

Л. В. Гикал өзінің «топтық жұмыс сабақты ұйымдастырудың тиімді формасы ретінде» атты мақаласында топтық жұмыс формасын «оқу тапсырмасын бірлесіп орындау үшін сынып негізінде шағын жұмыс топтары құрылатын қызметті ұйымдастыру формасы» ретінде анықтайды [13].

Жоғарыда аталған барлық анықтамаларда жалпы тапсырманы

орындау үшін біріктірілген студенттердің шағын топтары құрылатындығы айтылған. Алайда, топтық оқыту формасы мен топтық оқыту әдісі арасында айырмашылық бар. Оқыту формасы қарым-қатынас түрінде қалыптасады. Оқытудың ұйымдастырушылық формалары өз кезегінде оқыту әдісін анықтайды.

Топтық жұмыс-бұл оқытуды ұйымдастырудың толыққанды тәуелсіз түрі. Топтық жұмыстың бірегейлігі оның белгілері арқылы қамтамасыз етіледі, мысалы, студенттер арасындағы тікелей өзара әрекеттесу (балалар оқу тапсырмасын шағын топтың құрамында бірге орындайды) және мұғалім тарапынан оқушының іс-әрекетін жанама басқару. Мұғалім бүкіл топтың жұмысын жалпы басқарады: оған тапсырманы, оны орындау жөніндегі нұсқаулықты ұсынады, топ жұмысының нәтижелерін бағалайды. Әр оқушының іс-әрекетін топ ішіндегі балалардың өздері басқарады [39]. Осыған байланысты топтық жұмыстың маңыздылығын асыра бағалау қиын. Ол мектеп оқушыларын оқыту процесін белсендіреді, теориялық жалпылау үшін кең негіз жасайды, оқушылардың мақсат қою, бақылау, бағалау сияқты күрделі реттеуші әмбебап оқу әрекеттерін игеруіне жағдай жасайды.

Топтық жұмыстың даму әлеуеті зор, онда оқушы жалпы істің маңызды қатысушысы болады - өйткені бүкіл топтың нәтижесі оның жұмысына байланысты болады [52]. Мұндай жағдайда студент оқу іс - әрекетін тиімді игереді және оның дамуында келесі кезеңге өту үшін алғышарттар жинайды-жеке тәуелсіз оқу іс-әрекетін ұйымдастыру, яғни жоғары деңгейде реттеуші әмбебап оқу іс-әрекеттерін қалыптастырудың алғышарттары бар.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Асмолова, А.Г. жаңа буын стандарттарын әзірлеудегі жүйелі және белсенді тәсіл [Мәтін] / А. Г. Асмолова // Педагогика М.: 2009-№4. -18 – 22
2. Белорыбкина, е.а. ФГОС талаптарын ескере отырып, бастауыш мектептегі заманауи сабақ [Мәтін] / Е. А. Белорыбкина // Бастауыш білім беру - 2014. - №1. - 16 -19 Б.
3. Коджаспирова, г. м. Педагогика: практикум және әдістемелік материалдар [Мәтін]: оқу.оқу құралы / Г.М. Коджаспирова. – М.: ВЛАДОС, 2003. – 416

СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Ақылбек Жанар Набиевна

Ғылыми жетекшісі: Алыпбек Ардақ Зәуірбекқызы – п.ғ.к.

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, дидактикалық театрлар, конференция.

Сыныптан тыс ұйымдастыру кезінде оқушылардың сабақтары эскурсиялар, дөңгелек үстелдер, конференциялар, пікірталастар, олимпиадалар, сайыстар, дидактикалық театрлар, кітапханалық сабақтар, қоғамдық пайдалы іс-тәжірибелер, ізденушілік және ғылыми

зерттеулер өткізіледі. Оқушыларды сабақтан тыс қызметтің барлық бағыттары бойынша біріктірудің ұйымдастыру формалары үйірмелер, секциялар, клубтар, студиялар, оқушылардың ғылыми қоғамдары, зерттеу немесе жобалық зертханалар, кіші ғылым академиясы, балалардың қоғамдық бірлестіктері жатады.

Оқушылардың сөз құдіретіне деген сезімін оятуда, әдеби дүниетанымын кеңейтуге, өз беттерімен көркем шығармалар оқуға баулуда, оқырмандардың дағдысын қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстардың маңызы, рөлі ерекше. Әдебиет сабағы, сабақ процесіндегі жұмыстар мен сыныптан тыс жұмыстар тонның ішкі бауындай қабысып, бірлікте жүріп отыруы керек.

Оқу бағдарламасындағы оқып, талдауға ұсынылатын шығармалардың барлығын сабақ процесінде игеріп біту мүмкін нәрсе емес. Көркем шығарманы оқудың басты кезеңдері сыныптан тыс мезгілде жүзеге асырылады. Сыныптан тыс оқулардың басты мақсаттарының бірі – кітаппен жұмыс істеуге үйрету, өз беттерімен оны тыңдай білу, оқығандарының ішінен ең негізгі, басты мәселелерді еске ұстау дағдыларын қалыптастыру.

Сыныптан тыс оқу барысында «кітап сыйлау» немесе «кітап алмастыру» әдісін өткізу өте тиімді. Толығырақ айтқанда, әдістің негізгі атауы **«Буккроссинг»** деп аталады. Оқушылар оқыған қызықты кітаптарын **«Еркін»** сөрелеріне қойып, орнына сол сөреден өзі оқымаған кітапты алып кетуі арқылы достарымен бөліседі. Немесе, «Еркін сөрелерде» оқушыларға белгілі бір автордың туындысы беріліп, кітап айналымда жүреді. Мысалы, Зейнолла Қабдоловтың «Ұшқын» және «Жалын» романдарын екі сыныпқа беріп, **«Буккроссинг»** әдісі арқылы оқытылады.

Оқушылар романды оқып болғаннан кейін алған білімдерін дамытып, әрі қарай ұштай түсу үшін оқырман конференциясын өткізу тиімді болып саналады. Екі сынып болып романдарды салыстырып, ұқсастықтарын талдап, неліктен романдар «Ұшқын» және «Жалын» екенін түсіндіре кетіп, пікір талас өткізеді. Мұндай конференцияның негізгі мақсаты – көзқарасты кеңейту, көркем талғамды қалыптастыру, оқырман мүдделерін дамыту. Жаппай кітап оқу азайып кеткен қазіргі заманда «буккроссинг» қозғалысын кітап пен оқырман арасын жақындатудың тиімді жолы. Егер адам кітапқа қарай жүргісі келмесе, онда кітаптың өзін адамға қарай жүргізіп, оны оқырман орбитасында шыр айналдыру, адамдардың кітапқа деген ықыласын ояту, рухани мәдениетін көтеру болып табылады.

Сыныптан тыс жұмыстары оқушылардың өзіндік ой өрісін дамытуға, білімге қызығушылығын арттыруға үйретеді; оларды өз беттерінше жаңа ғылымның жетістіктерін үйренуге жетелейді. Бос уақыттарын дұрыс пайдалануға талпындырады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан -2030: Ел президентінің Қазақстан халқына жолдауы» Егемен Қазақстан № 194, 1994

2. Бурганова Р.И., Оспанова Я.Н., Абдрашитова Т.А., Радионова К.В. Модель региональной программы развития досуговой деятельности школьников. – Астана. – 2009. – 87 с.

3. Бутенко Л.П. Свободное время: за и против подростков // Семья и школа. – 2004. – № 2. – С. 9-12.

МЕКТЕПТЕГІ ЖӘНЕ УНИВЕРСИТЕТТЕГІ ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУДЫҢ МӘНІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жунисбекова Арайлым Сеиткуловна

Ғылыми жетекшісі: Базарбаева Клара Коңаровна – п.ғ.к., доцент

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, технологиясы

Проблемалық оқыту технологиясы жаңа емес, ол 20-30 жылдары кеңестік және шетелдік мектептерде таралды. Проблемалық оқыту американдық философ, психолог және педагог Дж. Дьюи (1859-1952), 1894 жылы Чикагода тәжірибе мектебін құрды, онда оқу жоспары ойын және еңбек қызметімен алмастырылды. Оқу, санау, жазу сабақтары физиологиялық жетілу кезеңінде балаларда өздігінен пайда болатын қажеттіліктерге, инстинкттерге байланысты ғана жүргізілді. Ол оқытудың төрт инстинктін анықтады: әлеуметтік, құрылыс, көркемдік өрнек, зерттеу. Инстинкттерді қанағаттандыру үшін балаға білім көзі ретінде берілді: сөз, өнер туындысы, техникалық құрылғылар, балалар ойынға және практикалық іс - әрекетке-жұмысқа тартылды.

1923 жылы КСРО - да Дьюи негізіндегі "кешенді жобалар" болды. Сынып-сабақ жүйесі ескірген форма деп жарияланды, ол зертханалық - бригадалық әдіспен ауыстырылды, бірақ 1932 жылы БКП ОК қаулысымен бұл әдістер жойылды.

Бүгінгі таңда проблемалық оқыту дегеніміз-танымдық белсенділікті дамыту мақсатында мұғалімнің басшылығымен проблемалық жағдайларды құруды және оқушылардың белсенді тәуелсіз әрекетін қамтитын сабақтарды ұйымдастыру, нәтижесінде білім, Дағдылар, дағдылар шығармашылық игеріліп, ақыл-ой қабілеттері дамиды. [27, б. 123]

Дж. Дьюи білімге деген ұмтылыс АДАМДА белгілі бір жолмен шеше алмайтын проблемаға тап болған жағдайда ғана пайда болады деп сендірді. Мәселені шеше отырып, ол үйренеді.

Оқушыларға арналған барлық ақпараттың негізгі көздерінде білімнің проблемасыз көрсетілуінің табиғаты студенттерді проблемалық мәселелерді шешуге жүйелі түрде қосуды іс жүзінде мүмкін емес етеді. Бірақ күнделікті қарым-қатынаста мектепке кірмес бұрын, проблемалар баланың алдында жүйелі түрде тұрды. Енді студент бола отырып, ол мұғалім ұсынған және оқулықтарда сипатталған білімді дәйекті түрде түсінеді. Сондықтан, атап айтқанда, проблемалық оқытуды мектеп практикасына жаппай енгізу және

осы негізде ойлауды дамыту, ақыл-ой қызығушылығы, мектеп жасындағы құбылыстарға зерттеу тәсілі туралы мектепке дейінгі жаста байқалғанмен салыстырғанда айту қиын. Проблемалық оқытудың мәні неде?

Проблемалық оқыту-бұл мектептегі жасанды құбылыс, оны қызықтыратын сұраққа жауап іздейтін оқушыдан емес, мұғалімнен оқушыны оқу жұмысына қалай қызықтыруға болатындығы туралы алаңдайды, бұл олардың бүгінгі өміріне тек сыртқы міндеттермен байланысты, бірақ ішкі фактор емес. [24, б. 98]

Бұл жағдайды жеңе отырып, мұғалімнің өзі проблемалық жағдайды жасанды түрде жасайды, яғни оқушының жағдайын тудырады, онда олар бұрыннан бар білімді, дамыған дағдыларды белгісіз фактімен немесе құбылыспен салыстыру нәтижесінде бұрынғы білімнің жаңа фактіге сәйкес келмейтінін анықтайды.

Проблемалық жағдай - белгілі бір психикалық күй [23,б.65] немесе интеллектуалдық қиындық [24,б. 53], белгілі бір білім арқылы қажетті құбылысты, фактіні, процесті түсіндіру мүмкін болмаған кезде немесе белгілі бір тәсілдермен қажетті әрекетті орындау мүмкін болмаған кезде пайда болады. Анықтамадан көріп отырғанымыздай, проблемалық оқытудың қазіргі теориясында проблемалық жағдайдың екі түрі бөлінеді: психологиялық және педагогикалық. Біріншісі студенттердің қызметіне қатысты, екіншісі оқу процесін ұйымдастыруды білдіреді.

Педагогикалық проблемалық жағдай білім объектісінің жаңалығын, маңыздылығын, сұлулығын және басқа да ерекше қасиеттерін баса көрсететін белсенді әрекеттер, мұғалімнің сұрақтары арқылы жасалады. Психологиялық проблемалық жағдайды жасау тек жеке. Тым қиын да, оңай танымдық тапсырма да студенттер үшін қиын жағдай туғызбайды.

Сондықтан проблемалық жағдайды жасау үшін оның ерекшелігін, яғни оның барлық компоненттерін ескеру қажет.

Пайдаланған әдебиет

1. Балаев А. А. оқытудың белсенді әдістері. М., 2006.
2. Басова Н. В. Педагогика және практикалық психология. Дондағы Ростов, 2000.
3. Вербицкий А.А. Жоғары мектептегі белсенді оқыту: Контекстік тәсіл. М.: «жоғары мектеп», 2001.
4. Вербицкий А. А. белсенді оқыту әдісі ретінде іскерлік ойын // "қазіргі заманғы жоғары мектеп". – 2005. - №3. – Б.23-28.

МЕКТЕПТЕ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНЫНДАҒЫ ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

*Жунисбекова Арайлым Сеиткуловна
Ғылыми жетекшісі: Базарбаева Клара Конаровна – п.ғ.к., доцент*

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту

Проблемалық оқыту технологиясы жаңа емес, ол 20-30 жылдары кеңестік және шетелдік мектептерде таралды. Проблемалық оқыту американдық философ, психолог және педагог Дж. Дьюи (1859-1952), 1894 жылы Чикагода тәжірибе мектебін құрды, онда оқу жоспары ойын және еңбек қызметімен алмастырылды. Оқу, санау, жазу сабақтары физиологиялық жетілу кезеңінде балаларда өздігінен пайда болатын қажеттіліктерге, инстинкттерге байланысты ғана жүргізілді. Ол оқытудың төрт инстинктін анықтады: әлеуметтік, құрылыс, көркемдік өрнек, зерттеу. Инстинкттерді қанағаттандыру үшін балаға білім көзі ретінде берілді: сөз, өнер туындысы, техникалық құрылғылар, балалар ойынға және практикалық іс - әрекетке-жұмысқа тартылды.

1923 жылы КСРО-да Дьюи негізіндегі "кешенді жобалар" болды. Сынып-сабақ жүйесі ескірген форма деп жарияланды, ол зертханалық - бригадалық әдіспен ауыстырылды, бірақ 1932 жылы БКП ОК қаулысымен бұл әдістер жойылды.

Бүгінгі таңда проблемалық оқыту дегеніміз-танымдық белсенділікті дамыту мақсатында мұғалімнің басшылығымен проблемалық жағдайларды құруды және оқушылардың белсенді тәуелсіз әрекетін қамтитын сабақтарды ұйымдастыру, нәтижесінде білім, Дағдылар, дағдылар шығармашылық игеріліп, ақыл-ой қабілеттері дамиды. [27, б. 123]

Дж. Дьюи білімге деген ұмтылыс АДАМДА белгілі бір жолмен шеше алмайтын проблемаға тап болған жағдайда ғана пайда болады деп сендірді. Мәселені шеше отырып, ол үйренеді.

Оқушыларға арналған барлық ақпараттың негізгі көздерінде білімнің проблемасыз көрсетілуінің табиғаты студенттерді проблемалық мәселелерді шешуге жүйелі түрде қосуды іс жүзінде мүмкін емес етеді. Бірақ күнделікті қарым-қатынаста мектепке кірмес бұрын, проблемалар баланың алдында жүйелі түрде тұрды. Енді студент бола отырып, ол мұғалім ұсынған және оқулықтарда сипатталған білімді дәйекті түрде түсінеді. Сондықтан, атап айтқанда, проблемалық оқытуды мектеп практикасына жаппай енгізу және осы негізде ойлауды дамыту, ақыл-ой қызығушылығы, мектеп жасындағы құбылыстарға зерттеу тәсілі туралы мектепке дейінгі жаста байқалғанмен салыстырғанда айту қиын. Проблемалық оқытудың мәні неде?

Проблемалық оқыту-бұл мектептегі жасанды құбылыс, оны қызықтыратын сұраққа жауап іздейтін оқушыдан емес, мұғалімнен оқушыны оқу жұмысына қалай қызықтыруға болатындығы туралы алаңдайды, бұл олардың бүгінгі өміріне тек сыртқы міндеттермен байланысты, бірақ ішкі фактор емес. [24, б. 98]

Бұл жағдайды жеңе отырып, мұғалімнің өзі проблемалық жағдайды жасанды түрде жасайды, яғни оқушының жағдайын тудырады, онда олар бұрыннан бар білімді, дамыған дағдыларды белгісіз фактімен немесе құбылыспен салыстыру нәтижесінде бұрынғы білімнің жаңа фактіге сәйкес келмейтінін анықтайды.

Проблемалық жағдай – белгілі бір психикалық күй [23,б.65] немесе интеллектуалдық қиындық [24,б. 53], белгілі бір білім арқылы қажетті құбылысты, фактіні, процесті түсіндіру мүмкін болмаған кезде немесе белгілі бір тәсілдермен қажетті әрекетті орындау мүмкін болмаған кезде пайда болады. Анықтамадан көріп отырғанымыздай, проблемалық оқытудың қазіргі теориясында проблемалық жағдайдың екі түрі бөлінеді: психологиялық және педагогикалық. Біріншісі студенттердің қызметіне қатысты, екіншісі оқу процесін ұйымдастыруды білдіреді.

Педагогикалық проблемалық жағдай білім объектісінің жаңалығын, маңыздылығын, сұлулығын және басқа да ерекше қасиеттерін баса көрсететін белсенді әрекеттер, мұғалімнің сұрақтары арқылы жасалады. Психологиялық проблемалық жағдайды жасау тек жеке. Тым қиын да, оңай танымдық тапсырма да студенттер үшін қиын жағдай туғызбайды.

Сондықтан проблемалық жағдайды жасау үшін оның ерекшелігін, яғни оның барлық компоненттерін ескеру қажет. Осындай компоненттердің ішінде

А. М. Матюшкин шақырады:

- * жаңа, белгісіз тәсілге немесе іс-әрекет жағдайына танымдық қажеттілік туындайтын әрекетті орындау қажеттілігі;
- * туындаған проблемалық жағдайда ашылуы тиіс белгісіз;
- * оқушылардың қойылған тапсырманы орындаудағы, шарттарды талдаудағы және жаңасын ашудағы мүмкіндіктері.

Пайдаланған әдебиет

1. Балаев А. А. оқытудың белсенді әдістері. М., 2006.
2. Басова Н. В. Педагогика және практикалық психология. Дондағы Ростов, 2000.
3. Вербицкий А.А. Жоғары мектептегі белсенді оқыту: Контекстік тәсіл. М.: "жоғары мектеп", 2001
4. Вербицкий А. А. белсенді оқыту әдісі ретінде іскерлік ойын // "қазіргі заманғы жоғары мектеп". – 2005. - №3. – Б.23-28.

МЕКТЕПТЕГІ ПСИХОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУДЫҢ АЛЬТЕРНАТИВТІ БАҒДАРЛАМАСЫ

Алшымбекова Жанат Сейдильдаевна

Ғылыми жетекшісі: Сарыбаева Әлия Хожанқызы – п.ғ.к., доцент м.а

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту

Оқыту психологиясы-бұл білім мен дағдыларды игерудің психологиялық заңдылықтарын, оқыту мен оқу іс-әрекетінің психологиялық механизмдерін, оқу процесіне байланысты жас ерекшеліктерін зерттейтін

ғылыми бағыт. Оқыту психологиясының негізгі практикалық мақсаты оқу процесін басқару мүмкіндіктерін іздеуге бағытталған. Бұл ретте оқу-жаттығу ретінде қаралады спецификалық қызметі, ол себептері, мақсаттары және оқу әрекеттері.

Оқыту психологиясының орталық міндеті-оқушының педагогикалық процесте жүзеге асыратын оқу іс-әрекетіне қойылатын талаптарды талдау және әзірлеу. Ол неғұрлым нақты міндеттер кешенінде көрсетілген:

- * оқу мен ақыл-ой дамуының байланысын анықтау және процестің педагогикалық әсерін оңтайландыру шараларын әзірлеу;

- * баланың психикалық дамуына әсер ететін педагогикалық әсердің Әлеуметтік және әлеуметтік факторларын анықтау;

- * педагогикалық үдерісті жүйелі-құрылымдық талдау;

- * оқу іс-әрекетінің ерекшеліктеріне байланысты психикалық дамудың жеке көріністерінің табиғатын ашу.

Оқыту психологиясының негізі-студенттердің жас және жеке ерекшеліктерін ескеру ертең қол жеткізуге болатын деңгейге бағдарланған болуы керек деген ой. Сонымен қатар, оқыту-бұл тек білім беру ғана емес, сонымен бірге мотивацияны және жеке тұлғаны қалыптастыру.

Н. п. Локалова оқыту психологиясы мәселесінде басты орын білімді игеру процесін зерттеу деп санайды. Білімді игеру процесі білімді практикада қолдануды зерттеумен тығыз байланысты зерттеледі, өйткені шынайы ассимиляцияның маңызды шарты-студенттердің алған білімдерін өз бетінше пайдалану. Білімдерін қолдану құрамдас бөлігі бола тұра, оларды меңгеру, бар сол уақытта және өз арнайы ерекшеліктері бар, өйткені оқушыға ғана қолдануға тура келеді өздерінде бар білімді бір оқу пәнін, бірақ және алып жүруге алынған білімдер мен іскерліктер басқа ғылым және жаңа түрлерін оқыту. Білім, білік және дағдыларды берудегі бұл жаттығуларды оқушылар салыстырмалы түрде жаңа міндеттер қойылған жағдайда жүзеге асырады-оқушының ақыл-ой дамуында маңызды рөл атқаратын проблемалар. Оқу мен даму процестерінің арақатынасы оқу психологиясының маңызды теориялық мәселелерінің бірі болып табылады.

Оқыту психологиясының принциптері:

оқыту психологияның жасқа байланысты Даму мүмкіндіктері туралы деректері негізінде осы дамудың ертеңгі күніне бағдарланып, проксимальды даму аймағына негізделген.

оқыту оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастырылады, бірақ оларға бейімделу негізінде емес, оқу іс-әрекетінің жаңа түрлерін жобалау ретінде.

оқыту білім берумен, іс-әрекеттер мен операцияларды жасаумен шектелмейді, бірақ оқушының жеке басын қалыптастыру, оның мінез-құлқының мотивациясын дамыту процесі.

даму және білім беру әсері кез-келген емес, тек қалыптастырушы білім беру қызметін қамтамасыз етеді.

Оқыту психологиясының принциптері оқытушы мен оқушылардың іс-әрекетінің бірлігі ретінде оқыту әдістерін дамытуға негіз болады.

Оқыту әдістері мұғалімнің оқушылардың іс-әрекетін басқару сипатында ерекшеленеді.

К. Д. Ушинскийдің пікірінше, оқу процесінің тиімділігінің психологиялық критерийлері: оқушылардың білімі, дағдылары мен дағдыларының қоры, білімді қолдану қабілеті, оқу, еңбек іс-әрекетінің әр түрлі түрлерінің қалыптасу деңгейі, сондай-ақ баланың ақыл-ой және адамгершілік дамуындағы ісіктердің болуы.

Оқу процесінің өзі-бұл білім, білік және дағдыларды игеруді қамтамасыз ететін қызмет. Оқыту әрқашан оқытушы мен оқушының белсенді өзара әрекеттесу процесі болып табылады. Ол көп тараптардың. Оқытудың психологиялық жағы оқытудың құрылымында, оның тетіктерінде ерекше ерекше қызмет ретінде; оқушы мен мұғалім тұлғасының психологиялық ерекшеліктерінде; оқыту әдістерінің, тәсілдері мен нысандарының психологиялық негіздерінде көрінеді.

Оқыту-бұл білім беру процесін ұйымдастырудың бір түрі, алдыңғы буынның тәжірибесін жаңа ұрпаққа беруге бағытталған әлеуметтік жүйе. Оқытуды ұйымдастыру кеңістік пен уақытта жүзеге асырылады. Оқыту жүйесінде оқушы мен оқушы белсенді өзара әрекеттеседі. Бұл өзара әрекеттесу қарым-қатынас арқылы жүзеге асырылады, нәтижесінде оқу қызметі жүзеге асырылады [6].

Оқу іс – әрекетінің барлық компоненттерінің психологиялық мазмұны педагогикалық психология - "оқыту психологиясы" бөлімінде ашылады.

Мектептің басында бала өзінің мүмкіндіктерін біледі, ол талаптар мен рецепттерге бағынуға дайын, басқа көзқарасты көре алады, белсенді және оқығысы келеді.

Кіші мектеп жасы - шеберлікке және құзыреттілікке ие болу уақыты. Ересектерде ешқандай проблемалар болмайды, бірінші сынып оқушылары – ынталы студенттер және тілалғыш оқушылар.

Оқушы-баланың алғашқы мәртебесі. Әр бала дерлік бәрін дұрыс жасауға тырысады. Жетекші қызмет-оқу. Бұл жастағы әлем Ғылыми білім мен меңгеруді қажет ететін ұғымдар жүйесі ретінде көрінеді. Өз қызметінде студент ересектермен диалогта қабылдайтын іс-әрекеттің жалпы мәдени үлгілеріне назар аударады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Алферов А. оқушылардың даму психологиясы: психология бойынша оқу құралы. - Ростов-на-Дону: "Феникс", 2015.

2. Вензева, Т.Б. оқушылардың жеке ерекшеліктері және оқу процесі [Мәтін] / Т. Б. Вензева // даралық психологиясы – М.: ЭЖМ ММ баспа үйі, 2014.

3. Білімді игерудің жас ерекшеліктері / ред. Д. Б. Эльконин және В. В. Давыдов. – М., 2010.

4. Волков Б. С. кіші мектеп оқушысының психологиясы. — М.: Білім, 2012.

ПСИХОЛОГИЯНЫ ОҚИТУДЫҢ БАЛАМА ЖОЛДАРЫ

Алишымбекова Жанат Сейдильдаевна

Ғылыми жетекшісі: Сарыбаева Әлия Хожсанқызы – п.ғ.к., доцент м.а.

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту.

Мектептің психологиялық қызметі-бұл халықтық білім беру жүйесіндегі мамандандырылған бөлім, оның негізгі міндеті әр баланың толыққанды психикалық және жеке дамуына ықпал ететін жағдайларды қамтамасыз ету, олардың бұзылуы оқушылардың жас және жеке мүмкіндіктерін уақтылы жүзеге асыруға кедергі келтіреді және психологиялық-педагогикалық түзету қажеттілігіне әкеледі. Мектептің педагогикалық қызметінің жұмысын оқу-тәрбие мекемесінде (Балабақша, мектеп, ПТУ, балалар үйі, мектеп-интернат) немесе халыққа білім беру бөлімінің жанындағы психологиялық кабинетте жұмыс істейтін, өңірдің барлық оқу-тәрбие мекемелеріне консультациялық көмек көрсететін практикалық психолог жүзеге асырады. Қызметтің негізгі бағыттары. мектептің педагогикалық қызметі-психопрофилактика, психодиагностика, даму және психокоррекция, психологиялық кеңес беру. Психодиагностика мектеп жасына дейінгі және мектеп жасындағы студенттерді терең психологиялық-педагогикалық зерттеуге, жеке ерекшеліктерін анықтауға, оқу мен мінез-құлықтағы бұзушылықтардың себептерін анықтауға бағытталған. Психопрофилактика мұғалімдер мен ата-аналардың жеке тұлға мен Зияткерліктің қалыптасуындағы ықтимал бұзушылықтардың уақтылы алдын алу мақсатында әр жас кезеңінде балалардың психикалық дамуы туралы психологиялық білімді алу және пайдалану қажеттілігін қалыптастыруға бағытталған. Даму және психокоррекциялық бағыттардың міндеттері психологиялық қызметтің баланың дамуының жас нормаларына сәйкестігін қамтамасыз етуге, педагогикалық ұжымдарға балаларды оқыту мен тәрбиелеуді дараландыруға, олардың қабілеттерін дамытуға, жеке тұлғаны қалыптастыруға көмектесуімен анықталады. Консультативтік жұмыс мұғалімдерге, ата-аналарға, балаларға жеке, кәсіби және басқа да нақты өмірлік мәселелер бойынша көмек көрсетуден тұрады.

Жалпы алғанда, түріндегі тапсырманы психологы ретінде белгілеуге болады психологиялық қамтамасыз етуді, педагогикалық қызмет. Мұндай қамтамасыз етуді қалай, қалай құруға болады? Мектептегі психологиялық қызметтің екі стратегиясын, екі негізгі бағытын бөліп көрсетуді ұсынамыз. Оларды психологиялық кеңес беру және жобалау (немесе "дизайн") деп атауға болады.

Қызметті жобалау.

Психологтың кәсіби қызметінің бұл түрі болашақ жағдайды болжау және оған белгілі бір әлеуметтік қызметтің оңтайлы ағымын қамтамасыз ететін психологиялық жағдайлар жасау үшін басқа мамандықтардың өкілдерімен (біздің жағдайда, ең алдымен, мұғалімдер) күрделі өзара әрекеттесу болып табылады.

Кеңес беру.

Кеңес беру арқылы біз түзету міндеттерін шешуді түсінеміз (кең мағынада), яғни., басқаша айтқанда, психолог клиентке (жеке адамға, топқа, ұйымға) бұрыннан бар жағдайларға бейімделуге көмектесуі керек.

Егер кеңес беру кезінде психологтың мақсаты белгілі бір жағдайға барынша ену және оны түзетудің психологиялық тетіктерін іздеу болса, онда Жобалық іс — әрекетте оның міндеті белгілі бір жағдайдың психологиялық мазмұнын анықтау болып табылады деп айта аламыз. Толыққанды жобалау іс-әрекеті үшін психологтың басқа мамандармен өзара әрекеттесуі қажет, тек мұғалімдермен бірге педагогикалық іс-әрекетке мазмұнды талдау жүргізуге, оның психологиялық компоненттерін оқшаулауға болады. Сондай-ақ, әлеуметтанушылармен ынтымақтастық қажеттілігі туралы айтуға болады, мысалы, қоғамдағы бүкіл білім беру жүйесінің дамуын анықтайтын әлеуметтік тенденцияларды анықтау немесе, әрине, білім беру саласының маңызды факторы болып табылатын ұрпақтар арасындағы қатынастардағы өзгерістер бағытын болжау.

Жобалау қызметі.

Мектептегі психологтың белсенділігінің бұл түрін жобалау қызметі ретінде бөліп, оның мазмұнына тоқталайық. Бұл жұмыстың бірінші аспектісі-бүкіл білім беру жүйесінің және оның жеке элементтерінің ұйымдастырушылық шешімдерін психологиялық қолдау. Мектепте оқуды бастаудың жас шектері, оқытуды саралау мәселесі, жалпыға бірдей және міндетті оқытудың оның сапасына әсері, оқу орны мен тұрғылықты жерді таңдау арасындағы байланыс — осы мәселелердің барлығы психологиялық аспектілерді ескере отырып, жан-жақты шешуді қажет етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Алферов а. оқушылардың даму психологиясы: психология бойынша оқу құралы. - Ростов-на-Дону: "Феникс", 2015.

2. Вензева, т.б. оқушылардың жеке ерекшеліктері және оқу процесі [Мәтін] / Т. Б. Вензева // даралық психологиясы – М.: ЭЖМ ММ баспа үйі

3. Білімді игерудің жас ерекшеліктері / ред. д. Б. Эльконин және В. В. Давыдов. – М., 2010.

СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА ГРУПП С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

Котова Елена Викторовна

Научный руководитель: Арзымбетова Шолпан Жақсылықовна – к.п.н.

Ключевые слова: *социальной защите, интеллект, развитие. самостоятельные. интеракционал, социальное пособие.*

Казахстан вступил в новый этап социально-экономической модернизации и политической демократизации. В период вхождения Казахстана в число 50-ти наиболее конкурентоспособных стран мира поднимались вопросы соблюдения современных социальных политик, защищающих наиболее «уязвимые» группы населения и поддерживающих развитие экономики.

Социальная реабилитация лиц с ограниченными возможностями является важнейшей задачей для современных систем социальной помощи и социального обслуживания. В соответствии с реабилитационной программой 44-й сессии Ассамблеи Совета Европы от 5 мая 1992 года инвалидность определяется как наличие ограничений, не позволяющих человеку стать таким же здоровым членом общества, как физическое, психологическое, социальное, культурное, юридическое и другие барьеры. Общество должно адаптировать свой стандарт в соответствии с запросами людей с инвалидностью к целям создания условий для их самостоятельной жизни. Выражается как личностно-психологическая адаптация инвалида, а также как эмоционально-психологическое восприятие социумом проблемы инвалидности. Инвалиды являются наименее защищенной, социально уязвимой частью общества, так как относятся к менее мотивированным слоям населения. Это в первую очередь заболевание, приведшее к инвалидности-я вызываю, их физическое состояние зависит от недостатков. Кроме того, это связано с тем, что группы социально защищены, в большом количестве, наличием психологического фактора, который формирует их отношение к обществу и затрудняет с ними общение. Психологическая проблема возникает при отрыве инвалидов от внешнего мира. Профилактика таких проблем заключается не только в социальной политике, но и в том, чтобы люди объединялись в решении этой проблемы. Социально-экономические проблемы связаны с микросоциальной средой (семья, трудовая группа, жилье, рабочее место и т.д.) и макросоциальной средой (информационная среда, социальные группы, рынок труда и т.д.) важнейший путь решения проблем социальной защиты инвалидов через государственную политику страны. А в качестве аспекта решения вопросов инвалидности законность в отношении инвалидов основывается на особенностях Конституции Республики Казахстан и базового закона «об социальной защите инвалидов Республики Казахстан». Для управления общественными отношениями в различных сферах жизнедеятельности инвалидов приняты соответствующие специальные законодательные акты, кроме того, в «отраслевых» актах указана степень инвалидности. Исходя из закона, рассмотрим основные цели и задачи, пути реализации государственной политики на пути социальной защиты инвалидов.

В документе ООН об экономических, социальных и социальных положениях отмечается, что каждый ДК Гедек (взрослый или ребенок) имеет право на достижение своей возможной степени физического и психического здоровья. Документом, охватывающим все стороны жизни инвалидов в целом, является принятое ООН "стандартное правило обеспечения равных возможностей для инвалидов". В этом документе - жизнь рассматривается не только как ценность, но и как качество жизни без болезней, страданий, социального становления и развития.

Закон О социальной защите инвалидов в Республике Казахстан был принят 21 июня 1991 года. В настоящем Законе инвалидность трактуется как «состояние, требующее социальной помощи и защиты в связи с ограничением жизнедеятельности вследствие наличия физического или умственного дефекта». Также в статье 1 настоящего закона говорится, что «ограниченность жизнедеятельности человека заключается в его самообслуживании, передвижении, ориентации, общении, контроле за своим поведением, а также полном или частичном освобождении от способностей и возможностей заниматься трудовой деятельностью». В каждом государстве есть люди с такими ограниченными возможностями, нуждающиеся в социальной защите. В Казахстане наряду с лицами, ставшими инвалидами по рождению или ставшими инвалидами по различным обстоятельствам жизни, есть лица, участвовавшие в Великой Отечественной войне, Афганской войне, пострадавшие от полигона и т.д. В связи с защитой прав инвалидов на международном уровне Генеральная Ассамблея ООН 13 декабря 2006 года приняла «Конвенцию о правах инвалидов». Эта конвенция вступила в силу 3 мая 2008 года. Одновременно с этой конвенцией был принят ее Факультативный протокол. В настоящей Конвенции флаг женщин-инвалидов и детей гласит: «Государства-участники признают, что женщины-инвалиды и девушки-инвалиды подвергаются множественной дискриминации и в этой связи принимают меры по обеспечению полной и равной реализации ими всех прав человека и основных свобод.

Список литературы

1. "Правоведение: учебник для 10 класса общественно-гуманитарного направления общеобразовательной школы /А. Ибраева, г. Олибаева, К. Айтхожин. - Алматы: Изд-во "Мектеп", 2006. ISBN 9965-33-638-5
2. "Технология социального обслуживания" Москва, 2002
3. "Социальная работа: теория и практика" Москва 2004

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Котова Елена Викторовна

Научный руководитель: Арзымбетова Шолпан Жақсылықовна – к.п.н.

Ключевые слова: социальной защите, интеллект, развитие. самостоятельные. интеракционал, социальное пособие.

В соответствии с Конституцией Республики Казахстан гражданину гарантируется социальное обеспечение на случай болезни, инвалидности, потери кормильца и по иным законодательным основаниям, минимальный размер заработной платы и пенсий, в связи с достижением возраста.

Социальная защита-это система мер по обеспечению определенного уровня жизни граждан, которые не могут обеспечить себя определенным уровнем жизненно необходимых благ (по старости, состоянию здоровья, потере кормильца или работы и другим законным основаниям) и участия в соответствующем оплачиваемом труде. В целом больным при временной нетрудоспособности назначается социальное пособие. Социальные пособия также назначаются женщинам (мужчинам), усыновившим (удочерившим) ребенка непосредственно из роддома в связи с беременностью и рождением ребенка. В этом случае социальное пособие назначается на весь период со дня усыновления (удочерения) до истечения 56 дней со дня рождения ребенка.

При рождении ребенка выплачивается единовременное пособие в размере 10-кратного минимального расчетного показателя. Порядок выплаты социальных пособий работникам за счет средств работодателя предусмотрен законом. В нашей стране принят закон "О государственных социальных пособиях по инвалидности, в случае потери кормильца и по возрасту".

Если временная нетрудоспособность работника связана с травмой или профессиональным заболеванием, то социальное пособие выплачивается работодателем в размере 100 процентов от среднемесячной заработной платы с первого дня нетрудоспособности до выхода на работу либо установления инвалидности. За неисполнение либо ненадлежащее исполнение обязанностей по выплате социального пособия работодатель несет ответственность в порядке, установленном законом.

На работодателя также возлагается обязанность возместить вред, причиненный в связи с травмой и иным нарушением здоровья работника. Если по вине работодателя работник получил травму или иной вред здоровью при исполнении им служебных обязанностей и вследствие этого он полностью или частично утратил трудоспособность, то работодатель обязан возместить работнику причиненный ему вред в установленном порядке и при отсутствии выплаты страхового возмещения. Материальная ответственность работодателя наступает в случае, когда доказана виновность работодателя в причинении ему травмы или иного вреда здоровью работника независимо от того, где он был получен (на территории предприятия или за его пределами). Если работодатель докажет, что он не виновен в причинении вреда здоровью работника, то он освобождается от возмещения вреда.

Возмещение причиненного вреда означает выплату денежной суммы в размере заработной платы, дохода (или в размере их соответствующей заработной платы), выплату единовременного пособия и возмещение дополнительных расходов, понесенных в связи с нарушением здоровья пострадавшего работника, вследствие утраты им трудоспособности либо ее снижения. Требовать возмещения причиненного вреда в случае смерти пострадавшего работника; нетрудоспособных лиц, находящихся на иждивении умершего, или лиц, имеющих право на получение от него финансовой помощи на содержание до даты его смерти; ребенка умершего, родившегося после его смерти; а также иного члена семьи, занимающегося содержанием внуков братьев и сестер одного из родителей или неработающих и не достигших восьмилетнего возраста детей умершего.

Установлены также порядок и условия возмещения пострадавшим работникам дополнительных расходов, понесенных в связи с полученной трудовой травмой. Так, предприятие возмещает не только заработную плату, утраченную вследствие утраты здоровья пострадавшего работника, но и дополнительные расходы, понесенные им в связи с полученным ущербом (включая проезд на дополнительное питание, приобретение лекарств, медицинское обследование и восстановление здоровья, стоматологию, уход за ним, санитарное лечение, проезд пострадавшего к месту лечения, а при необходимости и сопровождающего его лица). Работники, ставшие инвалидами вследствие полученных травм или профессионального заболевания, обеспечиваются средствами передвижения, другими видами трудовой социальной реабилитации за счет средств работодателей, с которыми они состоят в трудовых отношениях.

В случае уклонения работодателя от выполнения указанных обязанностей он будет отвечать перед судом по искам инвалидов или органов социальной защиты, представляющих их интересы. В соответствии с действующим законодательством инвалиды имеют право на трудоустройство. Государство также принимает меры по социальной защите малообеспеченных граждан. Право на получение адресной социальной помощи имеют граждане Республики Казахстан, оралманы, лица, имеющие статус беженцев, иностранцы, лица без гражданства, имеющие право на проживание и постоянно проживающие в Республике Казахстан, со среднедушевым доходом, не превышающим черты бедности. Адресная социальная помощь безработным, не зарегистрированным в соответствующих органах по вопросам занятости, не назначается. Безработные, отказавшиеся от предложенной работы или трудоустройства без уважительных причин, самостоятельно отказавшиеся от участия в общественных работах, обучении и переобучении, лишаются права на получение адресной социальной помощи в течение шести месяцев.

Список литературы

1. "Правоведение: учебник для 10 класса общественно-гуманитарного направления общеобразовательной школы /А. Ибраева, г. Олибаева, К. Айтхожин. - Алматы: Изд-во "Мектеп", 2006. ISBN 9965-33-638-5
2. "Технология социального обслуживания" Москва, 2002
3. "Социальная работа: теория и практика" Москва 2004

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ТРУДОВОЕ ВОСПИТАНИЕ В ШКОЛЕ- СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ ОБЩЕЙ СИСТЕМЫ ВОСПИТАНИЯ

*Каратаева Гульжихан Усербековна
Научный руководитель:
Рысбаева Аршагуль Клышбековна д.п.н., профессор*

Ключевые слова: *социальной защите, интеллект, развитие. самостоятельные. парадигма, интеракционал, фундаментальный.*

Одной из главных и основных задач трудового воспитания является осознание подростками общественно полезных, сельскохозяйственных достижений и непосредственное участие в них, знание производства, привитие опыта работы с ним. Он также подчеркнул, что "сад, сад, где работают дети, и школа, в которой нет ни малейшего места, не может быть настоящей школой". В то же время Ушинский уделял особое внимание обмену мыслительным трудом и физическим трудом. "Заниматься физическим трудом после умственного труда - это не только душевный, но и очень полезный отдых".

Один из казахских просветителей И. Алтынсарин в своих стихах и рассказах на педагогическую тематику, переводах сделал вывод, что продуктивный труд - средство трудового воспитания.

Абай считал настоящим полезным трудом различные ремесла, земледелие и образование, обучение. Он сделал философский вывод, что умственное образование приходит через сложный труд.

Он особо оценил важную роль воспитания молодежи прежде всего в семье, школе и через литературу.

2. народ, переживший образ труда и пенсии, начал трудовое воспитание ребенка с семьи. - Да, - сказал он, - но я не могу.

Популяризация труда дает молодежи представление о человеке труда как образце-образце в сказке "Аязби" Аязби" КерКула "Кендебай" Кендебай и др.

Казахский народ в трудовом воспитании молодежи в связи с повседневной профессией, бытом, заботился о выпасе скота, охоте и промысле.

Наш народ считал труд и искусство близнецами. Особое искусство для девушек и женщин считалось вязанием шерсти, вязанием узоров, войлоком, валянием, резьбой, шитьем, тиснением войлока, дублированием кожи, шитьем головных уборов.

А профессии, связанные с кожей, деревом, железом, выполняли мужчины. Большим искусством считается сапожник (сапожник, сапожник, сапожник, сапожник, сапожник, сапожник, сапожник, Шидер).

Народ высоко ценил Плотников, изготавливавших из дерева - ашамай, тележки, кузовные топоры, кузнец, изготавливавший из железа инструментальные орудия труда или ювелирные украшения.

Трудовое и трудовое воспитание, имевшее место в народной педагогике, сопряжено с принципами современной теории педагогики. В процессе свободного труда человек создает материальную и духовную ценность для удовлетворения потребностей себя и членов всего общества. В процессе творческого труда человек определяет меру своих сил и способностей. Одним из главных требований общества является добросовестное, добросовестное отношение к труду, вклад каждого гражданина в жизнь, приложив все усилия на своем месте, способствуя приумножению богатства в обществе.

3. трудовое воспитание в школе-составная часть общей системы воспитания. Трудовое воспитание, воспитание и профессиональная ориентация, непосредственное участие школьников в общественно полезном производительном труде являются основными источниками воспитания сознательного отношения к обучению, нравственного и интеллектуального становления личности как гражданина, при этом мы должны понимать это как цель трудового воспитания.

Основная цель трудового воспитания-Воспитание подрастающего поколения о труде и всестороннее развитие личности.

Целью трудового воспитания является не только трудовая подготовка, но и развитие способности молодых людей вооружаться знаниями, умениями и навыками, помочь в выборе профессии.

Задачи трудового воспитания:

* Любовь к труду и уважительное отношение к людям труда.

* Ознакомление учащихся с видами труда в отраслях народного хозяйства, формирование у них умений и навыков в процессе трудовой деятельности.

* Подготовка к выбору профессии.

Ученые доказали необходимость придания значения экономическим (степеням) его результатам в процессе привития воспитательной деятельности к труду. Когда труд непродуктивен, он вызывает у человека чувство ненависти к труду. Важно то, что в процессе целенаправленного труда из одного вида труда рождается другой, и непрерывный труд становится ежедневным навыком человеческого организма.

В современном мире ориентация и умение строить работу на общечеловеческие ценности, взаимопонимание, сотрудничество являются залогом успешного труда.

Литература

1. Абай. Избранные произведения.

2. Ы. Алтынсарин. Тазабулак. - Алматы, 1993.
3. Коянбаев Р. Тәрбиетеориясы. - Алматы, 1991.
4. В. А. Сухомлинский. Сердечное тепло ребенку. - Алматы, 1976.
5. К. Сейталиев. Теория воспитания. - Алматы, 1983

Концепция трудового воспитания и обучения. // Учитель Казахстан. 1993 г.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТРУДОВОЙ ВОСПИТАНИИ ШКОЛЬНИКОВ

Каратаева Гульжыхан Усербековна

Научный руководитель:

Рысбаева Аршагуль Клышбековна д.п.н., профессор

Ключевые слова: *социальной защите, интеллект, развитие. самостоятельные. парадигма, интеракционал, фундаментальный.*

Наука, которая говорит, что трудно достичь достоинства настоящего, предугадать будущее, прежде чем познать историю, имеет свой принцип. Он – жизненная заповедь, великое слово. Это, наверное, воспитательный пример истории, пролог к труду. Воспитание и труд играют незыблемую, важную и значимую роль в правильном понимании хода развития нашей жизни, в том числе в познании и ориентации науки, воспитания, настоящего и настоящего. Действительно, какими бы ни были накопленные материальные блага человечества, столько же и запасов его духовного богатства. Один из них – сокровище для всех. Абу Наср аль-Фараби (870-950) говорил, что все это сокровище делает народ, это плод честного и самоотверженного труда.

Мы знаем, что Аль-Фараби проповедовал проблему воспитания, связанную с логикой. В своей работе "ум и понимание" он утверждал, что разум и мораль связаны с образцовым воспитанием, основой которого является чистый труд, а труд, в свою очередь, является основой воспитания.

В зависимости от истории развития общества, в соответствии с которой трудовое воспитание развивалось, совершенствовалось, менялось, обновлялось в различных формах. Из истории педагогики известно, что в основе педагогики великого чешского педагога Я. А. Коменского (1592-1670), выступавшего против средневекового школьного воспитания, были гуманизм и демократизм. Следовательно, это не только педагогика, но и главный принцип перестройки современного общества – гуманистический и демократический. Я. Коменский пропагандирует точку зрения о том, что школа – это должна быть "нравственная мастерская", воспитывающая в ребенке любовь, нравственные качества. На этом основании он считал, что воспитание необходимо проводить в соответствии с этим. Английский педагог Джон Локк (1632-1704) доказал, что "соответствие природе", предложенное Коменским в воспитании, осуществляется через трудовое и физическое воспитание. Чарльз Дарвин, английский естествоиспытатель, основатель эволюционного учения о происхождении видов животных и

растений путем естественного отбора, высоко оценил значение труда, трудового воспитания, его теоретической основы - трудового воспитания. Целью воспитания швейцарского педагога Генриха Песталоцци (1746-1827) является развитие силы ребенка. К различным движениям, движениям стремится сам ребенок. Таким образом, Песталоцци доказывает проведение физического воспитания в сочетании с трудовым воспитанием. Также одним из основных вопросов педагогической теории и деятельности Песталоцци является совмещение обучения с продуктивным трудом, в том числе ручным и сельскохозяйственным трудом. Песталоцци считал, что труд учит нравственности, формирует у детей взаимность друг с другом и их правильное взаимодействие со взрослыми. Правильно организованный труд развивает у детей интеллект, формирует нравственные качества. На этой основе он проповедовал, что основной целью трудового воспитания является формирование всесторонне развитого человека, активно участвующего в жизни общества.

К. Д. Ушинский, сыгравший главную роль в разработке теории трудового воспитания. В своем труде он показал большое значение труда для всестороннего развития человека. К. Д. Ушинский в своей статье "психическое и воспитательное значение труда" специально рассматривает сущность трудового воспитания: а в учебниках "Детский мир", "родной язык" написал для детей большое количество материалов по этому воспитанию.

К. Д. Одно из главных требований Ушинского - воспитание трудолюбия, умения трудиться и трудолюбия. Кто бы ни занимался полезным трудом, он знал, что этот человек может стать достойным гражданином общества Ушинский с самого раннего детства рекомендовал прививать сознанию ребенка необходимость и важность труда, воспитывать стремление делать полезное дело и добросовестно и аккуратно выполнять то, что он делает.

Одной из главных и основных задач трудового воспитания является осознание подростками общественно полезных, сельскохозяйственных достижений и непосредственное участие в них, знание производства, привитие опыта работы с ним. Он также подчеркнул, что "сад, сад, где работают дети, и школа, в которой нет ни малейшего места, не может быть настоящей школой". В то же время Ушинский уделял особое внимание обмену мыслительным трудом и физическим трудом. "Заниматься физическим трудом после умственного труда - это не только душевный, но и очень полезный отдых".

Один из казахских просветителей И. Алтынсарин в своих стихах и рассказах на педагогическую тематику, переводах сделал вывод, что продуктивный труд - средство трудового воспитания.

Абай считал настоящим полезным трудом различные ремесла, земледелие и образование, обучение. Он сделал философский вывод, что умственное образование приходит через сложный труд.

Литература

1. Абай. Избранные произведения.
2. Ы. Алтынсарин. Тазабулак. - Алматы, 1993.
3. Коянбаев Р. Тәрбиетеориясы. - Алматы, 1991.
4. В. А. Сухомлинский. Сердечное тепло ребенку. - Алматы, 1976.

СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В СФЕРЕ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ И ПСИХОЛОГИИ

*Ким Елена Валерьевна
Научный руководитель:*

Майгельдиева Шарбан Мусабековна – д.п.н., и.о.профессор

Ключевые слова: *социальной защите, интеллект, развитие. самостоятельные. парадигма, интеракционал, фундаментальный.*

Понятие «социальная технология» изначально появилось в социологии и отражало применение различных методик для обеспечения функционирования общественной сферы. Постепенно технологии социальной ориентации развивались, и расширялся спектр их действия. Были оформлены технологии социальной работы, которые по своей структуре и значению схожи с технологиями социальной педагогики.

Это обусловлено наличием тесной взаимосвязи и сходных черт в функционировании социального работника и педагога. Технологии социальной работы представляют собой методику реализации практических направлений функционирования социального работника, ориентированной на целесообразное применение различных методов, приемов и средств нацеленных на получение продуктивных и качественных итогов трудовой деятельности. технология базируется на разработке программы работы, включающей стадии проведения социальных мероприятий, обоснование определенных целевых направлений и задач для разрешения проблем социального характера, алгоритм выполнения деятельности и способы проведения контрольных мероприятий и оценку итогов проделанного труда. Технологии социальной направленности имеют определенные показатели оценки продуктивной работы социального специалиста.

Получить выполненную работу или консультацию специалиста по вашему учебному проекту Узнать стоимость Социально-педагогическая технология относится к одной из вариаций интегративного характера отдельно взятой социальной и педагогической технологии. Допустимость ее создания и использования определяется спецификой социально-педагогической работы, структурным строением, позволяющим дифференцироваться и поэтапно практически воплощаться. Социально-педагогический труд включает в себя целевое направление, определение ведущих методик и приемов организации протекания работы и его инструментального оснащения, а также мониторинг результатов,

проделанной работы. Конкретизация цели и итогов, которые требуется достигнуть обуславливаются квалифицированным и оптимальным подбором содержания, методов и способов построения конкретного вида деятельности. Педагогические технологии, внедряемые в социальную сферу базируются на методах, способах, приемах практической работы педагога, которая отличается осмысленной, обоснованной и рациональной поэтапной деятельностью и использованием конкретного инструментального оснащения. При этом, содержание, методы и формы конструирования технологического педагогического процесса являются тесно взаимосвязанными и могут сосуществовать только в единстве и сотрудничестве.

Содержание технологии предопределяет ее форму и методику осуществления, а те в свою очередь оказывают воздействие и способны приводить к изменению содержания. Помимо этого, прослеживается связь и зависимость между формами и методами педагогической социальной работы. Ты эксперт в этой предметной области? Предлагаем стать автором Справочника Условия работы Схема построения социально-педагогической технологии имеет следующий вид:

Постановка ведущей педагогической задачи – состоит из поиска, подготовки анализа и группировки информации, оказание поддержки социальному объекту в постановке и правильной формулировке, имеющейся задачи.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Аббаньяно Н. Введение в экзистенциализм. - СПб.: Изд-во «Алетейя», 1998.-506 с.
2. Адлер А. О нервическом характере. М.: АСТ, 1997. - 385 с.
3. Адлер А. Понять природу человека. СПб.: Академический проект, 1997. - 251 с.
4. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. М.: Фонд «За экономическую грамотность», 1995. - 296 с.
5. Александер Ф., Селесник Ш. Человек и его душа: познание и врачевание от древности до наших дней. М.: Прогресс-Культура, 1995. - 608 с.

ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ ПСИХОТЕРАПИЯ (СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ)

Севрюкова Валентина Андреевна

Научный руководитель:

Куралбаева Алия Ахметкаримовна – PhD, и.о. доцент

Ключевые слова: *социальной защите, интеллект, развитие. самостоятельные. парадигма, интеракционал, фундаментальный.*

Актуальность темы определяется, *во-первых*, происходящими в современном мире сложными и противоречивыми процессами.

Глобализация экономических, культурных, политических и других структур, как свидетельствуют факты, имеет не только позитивные, но и негативные последствия, выражающиеся в том, что постепенно возрастает дезинтеграция общества. Средний класс, считавшийся основой западного общества и состоявший из наиболее образованных и активных его членов, фактически разрушается, «нижняя прослойка среднего класса медленно, но верно скатывается к нищете».1

Характерной чертой нашей эпохи является кризис многих сфер общественной жизни, рост поляризации между богатыми и бедными странами, углубление пропасти между богатыми и бедными слоями общества даже в развитых и «благополучных» странах Западной Европы и США. Это приводит к усилению чувства неуверенности в завтрашнем дне, страха перед неизвестностью, осознания одиночества. Многие индивиды, оказавшись перед трудными проблемами, переживают глубокий психологический стресс, нередко приводящий к суициду, алкоголизму, наркомании.

Для нейтрализации негативных факторов глобализации необходимы серьезные изменения в экономической и социальной политике, политических приоритетах, а также активные меры психологической адаптации индивида к современным условиям социума. В связи с этим многократно возрастает роль гуманистической психотерапии, предлагающей человеку пути гармонизации внутреннего мира, раскрытия потенциала и создания подлинной системы ценностей.

Во-вторых, несмотря на широкое распространение различных видов гуманистической психотерапии, во многих странах, в том числе и в России,

Мартин Г.-П., Шуманн Х. Западня глобализации: атака на процветание и демократию. М., 2001. С.224. ч теоретическое осмысление данного явления встречается довольно редко. Насколько нам известно, российскими учеными изучение данного вопроса с рассматриваемых нами позиций ранее не проводилось. В некоторых работах затрагиваются определенные аспекты гуманистической психологии или упоминаются отдельные направления гуманистической психотерапии, однако работы, посвященные социально-философскому анализу гуманистической психотерапии, не были нами обнаружены в обозримом поле российской литературы, хотя гуманистическая психология и психотерапия занимают важное место в современных науках о человеке.

В-третьих, в соответствии со спецификой изучаемого явления, анализ затрагивает области философского, психологического и социологического знания. Работа отражает сформировавшуюся в современном научном познании тенденцию к междисциплинарному анализу смежных проблем и осуществляется на современном материале.

В-четвертых, гуманистическая психотерапия оказала огромное влияние а такие сферы общественной жизни, как образование, социальная работа, консультирование, управление производством и т.д. То есть анализ

гуманистической психотерапии способствует пониманию перечисленных выше явлений.

Гуманистическая психотерапия сформировалась в рамках более широкого гуманистического движения, возникшего на Западе во второй половине XX века. Гуманистическое движение является одним из фундаментальных направлений, реализующимся в философии, литературе, психологии, психотерапии и пр., обратившимся непосредственно к вопросам

1 См., например: Анциферова Л.И. Психология самоактуализирующейся личности в работах Абрахама Маслоу//Вопросы психологии, 1973. №4. С. 173-180; Брылева Л.Г. Онтология самоактуализации личности как предмет прикладной культурологии. СПб., 1998; Леонтьев Д.А. Развитие идей самоактуализации в работах А.Маслоу//Вопросы психологии, 1987. №3. С.150-158; Польская Н.А. Онтологические основания экзистенциальной психотерапии и психопатологии. Саратов, 1998.

2 Бурдин А.В. Социально-философский анализ феномена «больной дух». Пермь, 1999.

3 См., например: Первин Л., Джон О. Психология личности: Теория и исследования. М., 2000; Холл Кэлвин С., Гарднер Л. Теории личности. М., 1997; Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности (Основные положения, исследования и применение). СПб., 1997; Шульц Д.П., Шульц С.Э. История современной психологии. СПб., 1998. самоосуществления (самореализации, самоактуализации) личности.

Специфика психотерапии вообще заключается в том, что это явление синтетическое, впитавшее в себя идеи психологии, медицины, философии, физиологии, лингвистики, социологии и т.д. Едва ли можно утверждать, что психотерапия уже является полностью сформировавшимся социальным институтом с четко определенным местом в структуре общества, с единой методологической базой и четкими функциями. На данном этапе, вероятнее всего, происходит становление данного явления. В различных психотерапевтических школах обсуждаются новые, более эффективные подходы, формируются новые взгляды на личность, на природу и методы лечения нервных расстройств, на взаимоотношения человека и мира. Различные психотерапевтические направления опираются на философские теории, которые, по их мнению, создают наиболее адекватную картину человека в мире. В связи с этим именно социально-философский анализ позволяет наиболее глубоко и всесторонне исследовать данное явление. В ходе этого анализа мы не только выявляем теоретические, в том числе философские и социальные предпосылки, но также исследуем влияние психотерапии на современное общество. При рассмотрении психотерапии это приобретает особую важность, поскольку специфика данного явления заключается в том, что, с одной стороны, при формировании метода

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Аббаньяно Н. Введение в экзистенциализм. - СПб.: Изд-во «Алетейя», 1998.-506 с.
2. Адлер А. О нервическом характере. М.: АСТ, 1997. - 385 с.
3. Адлер А. Понять природу человека. СПб.: Академический проект, 1997. -251 с.
4. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. М.: Фонд «За экономическую грамотность», 1995. - 296 с.
5. Александер Ф., Селесник Ш. Человек и его душа: познание и врачевание от древности до наших дней. М.: Прогресс-Культура, 1995. – 608

ВЛИЯНИЕ ГУМАНИСТИЧЕСКОЙ ПСИХОЛОГИИ НА РАЗВИТИЕ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ.

Северюкова Валентина Андреевна

Научный руководитель:

Куралбаева Алия Ахметкаримовна – PhD, и.о., доцент

Ключевые слова: социальной защите, интеллект, развитие. самостоятельные. парадигма, интеракционал, фундаментальный.

Экзистенциально-гуманистическая парадигма теории социальной работы базируется на теоретических концепциях психологии. Немалую роль в ее оформлении сыграли феноменология и символический интеракционизм. Такое многообразие концепций дало основание исследователям рассматривать данную парадигму терапии как интеракциональную, где основной акцент делается на межличностном взаимодействии. Поэтому считается, что работы А. Маслоу, К. Роджерса, В. Франкла, Р. Мэя, Дж. Мида, Э. Гуссерля заложили теорию и практику данного метода не только в классической терапии, но и в технологиях практики социальной работы.

Гуманистические подходы А. Маслоу, К. Роджерса

Гуманистические темы в данной модели представлены психологическими концепциями Абрахама Маслоу и Карла Роджерса.

Концепция А. Маслоу

Этот американский психолог развивал подходы в психологии, которые исследовали "Я-концепцию" и проблемы самоактуализации личности. Понятие самоактуализации – центральное в его концепции гуманистической психологии. Под самоактуализацией ученый понимал наиболее полное раскрытие способностей и реализацию потенциала человека. Изучив биографии выдающихся личностей истории и современности, он выделил характеристики самоактуализирующихся людей:

- 1) более эффективное восприятие реальности и более комфортабельные отношения с ней;
- 2) принятие (себя, других, природы);

- 3) спонтанность, простота, естественность;
- 4) центрированность на задаче (в отличие от центрированности на себе);
- 5) некоторая "отъединенность" и потребность в уединении;
- 6) автономность, независимость от культуры и среды;
- 7) постоянная свежесть в оценке;
- 8) мистичность и опыт высших состояний;
- 9) чувство сопричастности и единения с другими;
- 10) более глубокие межличностные отношения;
- 11) демократическая структура характера;
- 12) различие средств и целей, добра и зла;
- 13) философское, невраждебное чувство юмора;
- 14) самоактуализирующееся творчество;
- 15) сопротивление аккультурации, "трансцендирование любой частной культуре".

Самоактуализацию Маслоу рассматривал как процесс, состоящий из определенных поведенческих актов, наиболее важные из которых связаны с переживанием, решением задач в пользу личностного роста, обретением реальности, принятием ответственности за свои действия и т.д.

Маслоу выдвинул концепцию о фундаментальных потребностях человека, которые делятся на нижележащий и вышележащий уровни. Эти потребности находятся в определенной иерархии, а их неудовлетворение ведет к неврозам и психологической неприспособленности личности. Теоретические подходы А. Маслоу нашли отражение в сфере образования, психиатрии, социальной работы.

Концепция К. Роджерса

В подходах к теории личности Роджерс разворачивал определенную систему понятий о самопредставлении индивида в процессе жизненного развития, формируя на этой основе концепцию о полноценно функционирующем человеке. По мнению Роджерса, человек находится в постоянной тревоге из-за несоответствия, которое выражается в его стремлении быть самим собой и в то же время смертельного страха быть таковым, в стремлении познать свой реальный жизненный опыт и в то же время боязни сделать это. Стремлению человека быть самим собой мешают определенные тенденции, осложняющие жизненное функционирование индивида.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Аббаньяно Н. Введение в экзистенциализм. - СПб.: Изд-во «Алетейя», 1998.-506 с.
2. Адлер А. О нервическом характере. М.: АСТ, 1997. - 385 с.
3. Адлер А. Понять природу человека. СПб.: Академический проект, 1997. -251 с.

4. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. М.: Фонд «За экономическую грамотность», 1995. - 296 с.

5. Александер Ф., Селесник Ш. Человек и его душа: познание и врачевание от древности до наших дней. М.: Прогресс-Культура, 1995. – 608

САБАҚТЫ ЖОСПАРЛАУ – МҰҒАЛІМНІҢ ТИЯНАҚТЫ САБАҚҚА ДАЙЫНДЫҒЫ

Даулетбаева Раушан Адильбековна

Ғылыми жетекшісі: Көшербаева Газиза Нуралиевна – п.ғ.к.

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, инновациялық-дидактикалық, әдістеме, топтық жұмыс.

Бір сабақты жоспарлау – мұғалімнің тиянақты бір сабаққа дайындығы, яғни сабақты жоспарлау, тақырыптық жоспарлауды әрбір жеке сабаққа сәйкес нақтыландыру, сабақтың негізгі мазмұны мен бағыты анықталғаннан кейін сабақтың жоспары мен қысқаша мазмұнын терең ойластыру мен құрастыру. Сабақ жоспары мұғалімнің жұмыс тәжірибесіне, білімдарлығына, педагогикалық шеберлігінің деңгейіне қарамастан, әрбір мұғалім үшін қажет. Сабақтың жоспары, тақырыптық жоспар, бағдарлама мазмұны негізінде, мұғалімнің оқушыларды және олардың дайындық деңгейін білуінің негізінде құрастырылады. Сабақты жоспарлауда және оны өткізу технологияларын дайындауда екі өзара байланысты бөліктер бар: сабақ мақсатын, оның әрбір қадамын терең ойластыру; арнайы дәптерге сабақ жоспарын белгілі бір түрде жазып алу.

Сабақтың мақсаты бағдарлама материалының мазмұны негізінде, мектептің материалдық базасының және оқушылардың белгілі бір оқу жағдайына сәйкес ұйымдастыруға болатын оқу материалымен жұмысының мазмұны негізінде анықталады. Сабаққа дайындалудың бұл бөлімінде мұғалім болашақ сабақтың өту барысын болжайды, оны ой-санасынан өткізіп, өзінің оқушылармен бірлесіп жасайтын іс-әрекеттерінің өзіндік бір сценарийін дайындайды. Өзінің және оқушылардың сабақтағы әрекеттерінің негізгі мазмұны мен бағыттылығын анықтағаннан кейін барып мұғалім оқушылар меңгеруге тиісті қажет және жеткілікті материалды таңдайды, сабақта талданатын жаңа түсініктерді енгізудің жүйелілігін анықтайды. Мұғалім оқушылардың белсенділігін арттыратын қызықты материалды таңдайды, оған оқушылардың назарын жалпылама сұрақтар, есептер арқылы аударатын, сабақтың құрылысын алдағы жұмыстың көлеміне қарай алдын ала анықтайды.

Сонымен мұғалімнің сабаққа дайындығы дегеніміз- тек оқу материалының тиянақты талдауы, оны оқып білу кезеңдеріне сәйкес құрастыруы ғана емес, сонымен қатар оқушылардың осы материалмен жұмысы кезінде пайда болуы мүмкін сұрақтары, ауаптары, пайымдаулары - оны қабылдауы, түсінуі, т.б. Сабақтың осындай алдын ала талдасмасы неғұрлым тиянақты жасалса, сабақ өткізу барысында кездейсоқ жағдайларға тап болу мүмкіндігі біртұтас педагогикалық процесте солғұрлым аз болады.

Осындай мұқият талдаудан кейін және сабақтың құрылысын тиянақты ойластырғаннан кейін мұғалім сабақтың жоспарын жасайды. Сабақтың конспектісі, әсіресе жас мұғалімдер үшін, толық және жан-жақты жасалады. Мұндай конспект мұғалімге тек бір сыныптағы ғана емес, сонымен бірге барлық қосарқы сыныптардағы жұмысы кезінде де қажет болады.

Алайда, сабақтың ойдағыдай өтуі тек мұғалімнің мұқият дайындығына ғана емес, сонымен қатар оның оқушыларды алдағы сабақтағы жұмысқа әзірлеуіне және оқушылардың өздерінің сабаққа деген психологиялық дайындығына байланысты. Ол үшін оқушыларды келер сабақтағы жұмыс жоспарымен таныстырып, оларды оқулықтың немесе әдеби шығарманың жекелеген тараулары мен тақырыптарымен алдын ала таныстыруға бағыттап, жаңа материалды меңгеруге септігін тигізетін бақылау мен күрделі емес сынақтар өткізу қажет.

Сабақтың жоспарында сабақтың тақырыбы, сабақ өткізілетін сынып бөлмесі және дидактикалық міндеттері нақтыланған сабақтың мақсаты, сабақта өтілетін материалдың қысқаша мазмұны, оның міндеттері көрініс табады. Сондай-ақ, сабаққа қатысатын оқушылардың өзара қатынасын ұйымдастыру, оқушылардың оқу-танымдық қызметін дамытатын тапсырмалар, білім беру әдістері мен дидактикалық әдіс-тәсілдері анықталады. Тапсырмалар арқылы алға қойылған міндеттерге қарай, ал ол міндеттерді орындау барысында бұған дейінгі алған білімдері толықтырылады, жаңа ғылыми түсініктер және білім жолындағы кездесетін әр түрлі жағдайларда қолданыла алатын әрекеттердің тәсілдері қалыптасады, оқушылардың оқу әрекетін бақылау мен түзету жүзеге асады, олар білімсіздіктен білімге, епсіздіктен біліктілікке қарай қадам жасайды.

Сабақтың сапасы мен нәтижелі өтуі, көбінесе, мұғалімнің өзінің және басқалардың жетістіктері мен қателерін дұрыс талдай алуына байланысты. Өз жұмысына талдауды сабақ өткізе салысымен және келесі сабақтың алдында, яғни сабақтың конспектісінің негізі дайын болған кезде жүргізуі тиімді.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Азаров. Ю. Беспризорность и детская преступность – наши беды. // Воспитание школьников.–2002.–№7.
2. Основы профилактики безнадзорности и непризорности несовершеннолетних. /Подред. Ф.А. Мустаевой.–М.: Академический проект.
3. Починок А.П. Не должно быть в стране непризорных детей. // Социальная работа. – 2003. - № 1.
4. Пятницкая И.Н., Шаталов А.И. Девиантное поведение подростков: наркотизм, криминальность, экстремизм. – М.: Анархасис, 2004.

СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫС ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУ

Ақылбек Жанар Набиевна

Кілт сөздер: педагогика, психология, ғылым, дидактикалық театрлар, конференция.

Сыныптан тыс ұйымдастыру кезінде оқушылардың сабақтары эскурсиялар, дөңгелек үстелдер, конференциялар, пікірталастар, олимпиадалар, сайыстар, дидактикалық театрлар, кітапханалық сабақтар, қоғамдық пайдалы іс-тәжірибелер, ізденушілік және ғылыми зерттеулер өткізіледі. Оқушыларды сабақтан тыс қызметтің барлық бағыттары бойынша біріктірудің ұйымдастыру формалары үйірмелер, секциялар, клубтар, студиялар, оқушылардың ғылыми қоғамдары, зерттеу немесе жобалық зертханалар, кіші ғылым академиясы, балалардың қоғамдық бірлестіктері жатады.

Оқушылардың сөз құдіретіне деген сезімін оятуда, әдеби дүниетанымын кеңейтуге, өз беттерімен көркем шығармалар оқуға баулуда, оқырмандардың дағдысын қалыптастыруда сыныптан тыс жұмыстардың маңызы, рөлі ерекше. Әдебиет сабағы, сабақ процесіндегі жұмыстар мен сыныптан тыс жұмыстар тонның ішкі бауындай қабысып, бірлікте жүріп отыруы керек.

Оқу бағдарламасындағы оқып, талдауға ұсынылатын шығармалардың барлығын сабақ процесінде игеріп біту мүмкін нәрсе емес. Көркем шығарманы оқудың басты кезеңдері сыныптан тыс мезгілде жүзеге асырылады. Сыныптан тыс оқулардың басты мақсаттарының бірі – кітаппен жұмыс істеуге үйрету, өз беттерімен оны тыңдай білу, оқығандарының ішінен ең негізгі, басты мәселелерді еске ұстау дағдыларын қалыптастыру.

Сыныптан тыс оқу барысында «кітап сыйлау» немесе «кітап алмастыру» әдісін өткізу өте тиімді. Толығырақ айтқанда, әдістің негізгі атауы «**Буккроссинг**» деп аталады. Оқушылар оқыған қызықты кітаптарын «**Еркін**» сөрелеріне қойып, орнына сол сөреден өзі оқымаған кітапты алып кетуі арқылы достарымен бөліседі. Немесе, «Еркін сөрелерде» оқушыларға белгілі бір автордың туындысы беріліп, кітап айналымда жүреді. Мысалы, Зейнолла Қабдоловтың «Ұшқын» және «Жалын» романдарын екі сыныпқа беріп, «**Буккроссинг**» әдісі арқылы оқытылады.

Оқушылар романды оқып болғаннан кейін алған білімдерін дамытып, әрі қарай ұштай түсу үшін оқырман конференциясын өткізу тиімді болып саналады. Екі сынып болып романдарды салыстырып, ұқсастықтарын талдап, неліктен романдар «Ұшқын» және «Жалын» екенін түсіндіре кетіп, пікір талас өткізеді. Мұндай конференцияның негізгі мақсаты – көзқарасты кеңейту, көркем талғамды қалыптастыру, оқырман мүдделерін дамыту. Жаппай кітап оқу азайып кеткен қазіргі заманда «буккроссинг» қозғалысын кітап пен оқырман арасын жақындатудың тиімді жолы. Егер адам кітапқа қарай жүргісі келмесе, онда кітаптың өзін адамға қарай жүргізіп, оны оқырман орбитасында шыр айналдыру, адамдардың кітапқа деген ықыласын ояту, рухани мәдениетін көтеру болып табылады.

Сыныптан тыс жұмыстары оқушылардың өзіндік ой өрісін дамытуға, білімге қызығушылығын арттыруға үйретеді; оларды өз беттерінше жаңа ғылымның жетістіктерін үйренуге жетелейді. Бос уақыттарын дұрыс пайдалануға талпындырады. Мұндай сыныптан тыс жұмыстардың тиімділігін атап өтсек: сыныптан тыс жұмыс құрылымының ұйымдастырылуы, сыныптағы оқушылардың іс-әрекетін бақылауға қолайлылық, оқу-танымдық тапсырмаларды орындаудағы ұжымдық бірлескен іс-әрекеттің жүзеге асуы, оқыту уақытының үнемделуі.

Оқушылардың танымдық қызметін дұрыс қалыптастырудағы өз бетімен жұмыс істеу процесінің сапасын танытатын, алға қойған барлық міндеттерді толық орындауға жетелейтін сыныптан тыс жұмыстар болып табылады. Ұтымды ұйымдастырылған сабақтан тыс жұмыстар оқушы тұлғасының дамуына мүмкіндік береді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан -2030: Ел президентінің Қазақстан халқына жолдауы» Егемен Қазақстан № 194, 1994

2. Бурганова Р.И., Оспанова Я.Н., Абдрашитова Т.А., Радионова К.В. Модель региональной программы развития досуговой деятельности школьников. – Астана. – 2009. – 87 с.

3. Бутенко Л.П. Свободное время: за и против подростков // Семья и школа. – 2004. – № 2. – С. 9-12.

ПОЯВЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ В КАЗАХСТАНЕ

Сиверина Марина Владимировна

Научный руководитель:

Искакова Парида Қуандыққызы – п.ғ.к., доцент

Ключевые слова: *социальной защите, интеллект, развитие. Самостоятельные, реформирование.*

Становление социальной работы – тема, имеющая междисциплинарный характер. Она предполагает и осмысление событий истории развития добровольной общественной инициативы и государственной социальной политики, и истории социологических и философских идей, которые выступали как их теоретическая основа.

Социальное реформирование в конце нынешнего века тесно связано с новыми ориентирами гражданской культуры, где социальная защита человека занимает особое место. Современная помощь и поддержка в Казахстане наименеезащищенных слоев населения связаны с многими важнейшими моментами, такими, как государственная необходимость в профессиональной деятельности при защите нуждающихся, общественная потребность в благотворительной помощи, состояние развития той фазы гражданской культуры, при которой социальное образование становится актуальной проблемой общественной жизни. Отсюда понятно

формирование интереса к истории общества как процессу крупномасштабной и долговременной трансформации общности, позволяющей с учетом социоэтнических детерминант создавать систему социальной защиты человека.

История социальной работы в Казахстане – новая тема о историческом познании. Актуальность исторического познания социальной работы как составной части социальной политики связана с прагматическими задачами. Споры о самостоятельном пути развития Казахстана как особой цивилизации заставляют более пристально изучать ее прошлое, в нем искать ответы на современные вопросы. Историческое прошлое социальной работы - не только многовековая коллективная память законодательных и политических доктрин, но и формы, методы, принципы работы с общностями и индивидами в социокультурной среде с учетом Казахстанской ментальности.

Современное состояние общественных отношений неотделимо от важнейших тенденций исторического становления государственности в Казахстане. Проблемы социальной помощи и защиты слабых, неимущих, обездоленных принимали различный характер не только в зависимости от экономического состояния производительных сил и производственных отношений, но и от уровня развития общества как главной помогающей силы.

Речь идет о социальной работе как профессиональной деятельности с различными группами населения, отдельными лицами, семьями, общностями людей, с социально-уязвимыми группами населения (инвалиды, престарелые, пожилые люди, дезадаптированные дети и подростки, группы социального риска), административной работе в системе социального обслуживания, социальной защиты населения.

На занятиях будущие социальные работники рассматривают многовековую теорию и практическую деятельность социальной работы стран Западной Европы, США, России и Казахстана.

В процессе учебы студенты старших курсов посещают различные организации для изучения деятельности социальных работников. В новом учебном году студенты уже побывали в Кокшетауском детском психоневрологическом медико-социальном учреждении.

Здесь пребывает 72 ребенка, из них 18 детей посещают группу дневного пребывания, которая работает с мая 2009 года. Группу посещают дети с нарушениями функций опорно-двигательного аппарата.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Назарбаев Н.А. Казахстан – 2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев. Послание Президента страны народу Казахстан // Казахстанская правда. 11 октября 1997 г.
2. Тасмагамбетов И.Н. Социальная политика в условиях независимости в РК. //«Саясат», 1997, №9.

3. Тасмагамбетов И.Н. Сущность и типология социальной политики //«Саясат», №1, 1997.

ЭТИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ БЕДНЯКА: XX ВЕКА ЕВРОПЕЙСКОГО И СЕВЕРОАМЕРИКАНСКОГО

Баранова Татьяна Владимировна

Научный руководитель:

Арымбаева Кулимхан Маликовна – д.п.н., профессор

Ключевые слова: *дискуссии педагогика, интеллект, толерантность, развитие самостоятельные, этический портрет бедняка*

Предметом исследования – этический портрет бедняка и его отражение в кинематографе XX века. Но, когда мы говорим портрет бедняка, то в первую очередь имеем в виду портрет человека - человека, поставленного в экстремальную, подчас, невыносимую ситуацию. Так делает учёный, когда помещает предмет своего исследования в идеальные, с точки зрения эксперимента, условия: вакуум или иную среду. Для этика такой средой оказывается жизнь человека "на грани": будь-то на грани смерти, преступления или чего-то подобного. Не потому, разумеется, что в условиях обычной жизни нравственному выбору нет места. А в силу того, что предельные условия наиболее выразительно очерчивают область морали, её границы и силу, если таковая имеется. Ведь в положении, когда нравственное поведение становится непозволительной роскошью – а именно так часто воспринимается нищета – моральные коллизии обнажаются наиболее полно.

Оказавшись в пограничной ситуации – смерти, страдания, страха – человек, согласно К. Ясперсу, освобождается от всех ранее сковывавших его условностей, общепринятых взглядов. Юлиус Эвола писал: "качества, которые собственно и делают его человеком, нередко пробуждаются в суровой атмосфере, на грани нужды и несправедливости, в обстановке, которая бросает человеку вызов, подвергает его духовному испытанию"¹. Поэтому наибольший интерес для нас представляет человек крайне бедный, иными словами, нищий*. Именно он чаще других оказывается и

¹ Эвола Ю. Люди и руины. М., 2007.

Здесь необходимо прояснить, в каких случаях мы употребляем понятия «бедность»*, «бедный», а в каких – «нищета», «нищий». Их употребление напрямую связано с определением и классификацией бедности. Большей частью в данной диссертационной работе они выступают в качестве перед лицом смерти, на которую его обрекает голод или незащищённость от болезней и преступлений, направленных против него; или он сам вынужден преступать закон и т. д. Таким образом, те качества и возможности, прежде всего, нравственного характера, которые

человек обнаруживает в подобных обстоятельствах, также становятся предметом нашего исследования.

Кроме того, понимание многих ключевых категорий этики, так или иначе, связано с представлениями о бедности и отношением к ней. Здесь мы, прежде всего, будем говорить о справедливости и милосердии. Да и сама бедность в истории этики нередко трактовалась как существенный элемент нравственной жизни: таковой она была, например, у киников.

Мы также не сможем избежать рассмотрения бедности как проблемы: экономической, социальной, нравственной.

Актуальность проблемы. Мы учитываем то воздействие, явное или подспудное, которое оказывают люди из низких социальных групп на политику, экономику, культуру человеческого сообщества. Глобальное влияние бедняков на культуру, особенно в сфере этики, отмечал Ф. Ницше. Но бедняки не только участвуют в создании культуры; они также являются её отражением и многое могут «поведать» о ней, её судьбе, а также о самом человеке.

Бедность до сих пор остаётся наиболее живучим феноменом в человеческой истории. Среди различных мировых проблем: экологии, перенаселения, опасности голода, нехватки ресурсов, терроризма, проблема бедности выглядит, на первый взгляд, не столь устрашающей. взаимозаменяемых, так как понятие "нищета" входит в более широкое понятие «бедность». В тех случаях, когда необходимо подчеркнуть различие между ними, это будет оговариваться особо.

Но все эти проблемы являются следствиями или причинами бедности, за исключением, пожалуй, возможной гибели нашей планеты от действия природных сил. Даже в случае с терроризмом нельзя отрицать тот факт, что рядовые исполнители в основном набираются из рядов людей, социально незащищённых, которым нечего терять.

Несмотря на длительную историю своего существования, проблема бедности именно в XX в. приобрела пугающие размеры и последствия. Потрясения, в первую очередь, мировые войны, отбросившие человечество вспять, породившие концлагеря фашистского (и, в гораздо меньшей степени, советского) образца, которые превращали людей в мусор, - ввергли огромные массы до сих пор благополучных людей в нищету, подорвали веру в нравственный прогресс человечества. События уже в современной России, связанные с переходом к капиталистической системе, продемонстрировали мировому сообществу, что с людьми по-прежнему можно творить любую несправедливость, не только не опасаясь возмездия за неё, но и придавая ей форму законности. Возможно, что увеличение случаев нарушения прав человека на уровне государства в западных странах, которые мы можем теперь наблюдать, являются, отчасти, отголосками российских реалий.

Другая сторона подобных катастроф сделала очевидным следующий факт: никто не защищён, любой может попасть в тиски нищеты, начиная с

жителей стран третьего мира, большая часть населения которых и так влачит жалкое существование, и заканчивая гражданами благополучных стран. Никакой "запас прочности" — наличие образования, работы, квартиры, - не гарантирует убежища от этой проблемы. Поистине, "от сумы да от тюрьмы не зарекайся!". Разработка инструментов для защиты каждого члена общества от социальных катаклизмов или, по меньшей мере, смягчения их последствий является актуальной задачей для экономистов, социологов, правоведов и этиков.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Абдуллаева З. Реальное кино. М., 2006.
2. Альтюссер Л. За Маркса. М., 2006.
3. Антология кинизма. М. 1996.
4. Антология мировой философии. В 4 т. М., 1969. Т. 1.4. 1.
5. Аристотель. Этика. М., 2006.
6. Асмус В. Ф. Античная философия. М. 1999.
7. Базен А. А что такое кино. М., 1972.

ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ДЕФОРМАЦИЯЛАРЫН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АЛДЫН АЛУ

Нәсір Құндызай Бақытжанқызы

Ғылыми жетекшісі:

Атемова Калина Турсуновна - п.ғ.д., доцент

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту.

Бүгінгі қазақстандық мектептерге қоғамның қарқынды дамуына ілесе алатын, заман талабына сай ойлайтын, ғылыми-әдістемелік білімі жеткілікті, педагогика мен психологияны терең меңгерген ізденімпаз мұғалім қажет. Бұл мұғалімнің кәсіби шеберлігінен көрінеді. Басқаша айтқанда, білім беру үдерісі мұғалімнің дайындық деңгейі мен мамандық сапасына үлкен талап қояды. Ол мұғалімнің өзін-өзі дамытуына, өзіндік білім алуына және өздігінен шығармашылық түрде қызметтерін іске асыруға мүмкіндік береді. Мұғалім – бүгінгі оқушы – ертеңгі қоғамның, елдің тірегін өмірге дайындаушы.

Кәсіби мұғалім – құзырлығы жоғары, әлеуметтік тұрғыдан жетілген, әдіс-тәсілдерді меңгерген, шығармашылықпен жұмыс істейтін, өзін-өзі кәсіби жетілдіруге ұмтылған маман. Мұғалім, Педагог мамандығы, зиялылар ішіндегі көп топтасқан мамандықтардың ірі тобына жатады. Білім беру жүйесінде педагогтар мемлекеттік қызметкерлер болып табылады. Педагог өз мамандығының сапасын, біліктілігін арттыруды психологиялық тұрғыдан қамтамасыз етуі үлкен роль атқарады. Педагогтың іс-әрекеті көбінде оның кәсіби шеберлігінің кеңістігіне қатысты, педагогикалық

қарым-қатынас механизмдеріне, оқушылардың (студенттердің) психологиялық ерекшеліктерінің табиғатына да байланысты. Педагогикалық іс-әрекеттің дамуының жоғары деңгейі мынада – педагог өзін-өзі дамыту механизмдерін қалыптастыруға мақсат қояды және оқушыларға (студенттерге) өз қабілет-қарымы бойынша даму бағыттарын ұштайды, кәсіби дамуды көздейді.

Кәсіби даму - (лат. *profiteor* – өз ісімді хабарлаймын) – еңбек әлемінде, соның ішінде жекеленген кәсіби ролдердің, кәсіби мотивацияның, кәсіби білімдер мен дағдылардың әртүрлі аспектілерін игеруге бағытталған адамның онтегенезде болып жатқан әлеуметтену үрдісі. Кәсіби дамудың негізгі қозғаушы күші әлеуметтік топтар мен институттарға идентификациялану негізінде әлеуметтік контекстке интеграциялануға тұлғаның талпынысы болып табылады.

Кәсіби даму – нәтижесінде адамның өзінің барлық өмірінің барысында өз кәсіби дағдылары мен іскерліктерінің деңгейін және сапасын сақтауға мүмкіндік алатын үрдіс. Бір рет қана кәсіби маман болу мүмкін емес. Кәсіби маман болып қалу үшін, тұлғаның үнемі кәсіби дамуы қажет.

Кәсіби даму іс – әрекеттің барлық саласына қатысты: педагог, менеджер, кеңес беруші, психолог, дәрігер, дизайнер, әртіс және тағы басқа.

Кәсіби даму – бұл жүйелі беку, білім саласында жетілу және кеңею, тұлғалық сапалардың дамуы, жаңа кәсіби білімдер мен дағдыларды меңгерудегі қажеттілік, өзінің барлық еңбек жолында белгілі міндеттерді атқара білу.

Кәсіби даму міндеттілік немесе жалған емес, ойлаудың, пайдалы әдеттің негізі болуы керек. Қоғамдық қызығушылықтардың көзқарасы бойынша, адамның кәсіби дамуы тек кәсіби әдеп кодексінің бір пункті: өзімен жұмыстанбайтын адам, кәсіби маман деп танылмайды деп те қарауға болады.

Кәсіби даму адамнан саналы, бағытталған, белсенді оқуды талап етеді. Мұндай оқу басқа формалардан анық ерекшеленеді.

Адамның кәсіби дамуының деңгейлік жоспары мынадай бағытта болғаны жөн: [1]

1. Жұмыс, еңбек әрекеті – қандай дағдылар қолданылмайды және неге? Түсіндіріңіз.

2. Кәсіби дағдылар – өз дағдыларыңызды 5 баллдық жүйеде бағалаңыз.

Бұл сізге қандай дағдыларыңызды жетілдіруіңізді анықтауға көмектеседі.

3. Құндылықтар – Сіздің құндылығыңыз топтың өзекті деп санайтын құндылықтарымен қаншалықты сәйкес екендігін тексеріңіз. Бұл өз құндылықтарыңызды қайтадан қарауға көмектеседі.

Әдебиеттер:

1. Составлено с использованием материалов *UK Centre for Materials Education CHELPRO.RU* – автор и источник

2. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития.

3. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat
<http://www.dissercat.com/content/psikhologicheskaya-podderzhka-professionalnogo-razvitiya-studentov-pedagogicheskogo-vuzasre#ixzz2RqWb9wwC>

ОСНОВНЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К НИЩЕТЕ И ПАУПЕРИЗМУ В НАЧАЛЕ XX ВЕКА

Баранова Татьяна Владимировна

Научный руководитель:

Арымбаева Кулимхан Маликовна – д.п.н., профессор

Ключевые слова: *дискуссии педагогика, интеллект, толерантность, развитие самостоятельные.*

Прошедшие на рубеже веков дискуссии о роли и месте государства в системе общественной благотворительности, о генезисе общественной помощи подняли целый ряд самостоятельных вопросов о субъектах и объектах помощи, обязательности и необязательности призрения, оперативном и упреждающем вмешательстве, которые постепенно выделились и оформились в самостоятельные области познания общественного призрения. Этому способствовала и общественная практика, которая на рубеже веков разделилась на отдельные «отрасли попечения» со своими системами -знаний и технологиями помощи. Они представляли такие самостоятельные области познания и практики, как трудовая помощь, технология патроната, детское призрение, работа с инвалидами, подготовка специалистов, теория и история социальной помощи, помощь в кризисных ситуациях.

Первые работы в области теории и практики «трудовой помощи» появляются в конце XIX века. В начале XX века этой проблеме уделяют внимание А. Горовцев, А. Вирениус, Е. Максимов, А. Раевский, Г. Швиттау и другие.

Проблемы личности в контексте общественного призрения начинают определяться тогда, когда актуализируются подходы к личностям благотворителя и нуждающегося на основе их деятельности, запросов, сценариев помощи и жизненных стратегий. Этот подход характерен не только для «Концепции трудовой помощи», но и для проблем инвалидизма и социальной патологии: нищенства, проституции, социальной патологии детства, которые образовывали свои сферы познания и практики.

Профессиональное нищенство как антиобщественное явление находит отражение в достаточно большом количестве монографий, например Д. Дриля, Я. Харламова, А. Левенстима, Е. Максимова, П. Чистякова. В них прослеживается генезис этого явления, дается классификация и типология профессиональных нищих, предлагаются законодательные меры, а также

меры репрессивного характера по искоренению данного социального недуга: изоляция, высылка, помещение в институты «труда»

Бедность, пауперизм, вызывающие их социально-экономические условия, роль государства в регулировании социальных проблем и организации институтов для их решения, пути нейтрализации социального неравенства через механизмы социального обеспечения народного образования, университетской политики, социальной медицины — вот то проблемное поле, где формировались парадигмы социальной политики нарубеже веков. На макроуровне, в системе «власть - общественная безопасность — социальная справедливость» осуществлялся поиск моделей нового государственного управления, критериев социальной справедливости, механизмов справедливого распределения и перераспределения. Логика научного и прикладного поиска осуществлялась на основе идентификации существовавших проблем с моделями распределения и перераспределения, имевшими место в исторической практике всей человеческой цивилизации. Парадигмы и приоритеты социальной политики в России складывались на основе фундаментальных идей различных отечественных и западноевропейских школ консервативного, либерального, социал-реформистского, марксистского, и анархистского толка.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Абдуллаева З. Реальное кино. М., 2006.
2. Альтюссер Л. За Маркса. М., 2006.
3. Антология кинизма. М. 1996.
4. Антология мировой философии. В 4 т. М., 1969. Т. 1.4. 1.
5. Аристотель. Этика. М., 2006.

ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ДЕФОРМАЦИЯЛАРЫН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АЛДЫН АЛУ

Нәсір Құндызай Бақытжанқызы

Ғылыми жетекшісі: Атемова Калина Турсуновна – п.ғ.д., доцент

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, гуманизация.

Білім берудегі гуманизация да тұлғаның ақыл – ой, эмоциональдық, еріктік және адамгершілік әлеуетін байыту, өзін – өзі көрсету, өзін – өзі дамыту шекарасын кеңейту және өзіндік қалыптасу үшін ақиқат жағдайлар туғызуды талап етеді. Мұны білім берудің гуманистік мақсаты деп санаған философ Э.В. Ильенков еді. Аталған гуманистік мақсат әр адамның жеке дамуының адамдық мәдениетінің шегін, танылған және танылмаған, жасалған және жасалмаған аймағын анықтауға мүмкіндік береді. Адамды мәдениеттің жаңа деңгейін меңгеруге көшіру, оның әлемге, басқа адамдарға

және өзіне деген қатынасын өзгерту, өз іс – әрекеттері және оның әкелер жағдайына деген жауапкершілігін арттыру – білім беруді гуманизациялаудың басты нәтижесі. [4]

Ал білім берудің дәстүрлі жағдайында педагог тек педагогикалық әрекетті қатаң жүзеге асырушы ретінде болады. Осыдан келіп педагогтың кәсіби дайындығының да мақсаты өзгереді. Ол кәсіби білім, іскерлік, дақдылардан басқа (кәсіби құзыреттілік) педагогтың жалпымәдени дамуын, тұлғалық ұстанымдардың қалыптасуын (педагогтың педагогикалық іс – әрекетке мотивациялық – бағалы қатынасын) қамтиды. Бұл бірлік - қасиеттердің жиынтығы емес, сапалы жаңа білім ретінде көрінеді. Ол педагогтың тұлғасының даму деңгейін сипаттайды.

Психологтар кәсіпке «ену» дегеніміз - бұл «суперроль», «өсу», адамның өмірінің бейнесі мен стилін анықтау дейді. Адамның жалпы қанағаттануы көп жағдайда онда іргелі қажеттіліктерінің қаншалықты болуына байланысты: шығармашылық өзін – өзі жетілдіру қажеттілігі, қоршаған ортадағы референтті тұлғалардың жекелік құндылықтарын түсінуі мен мойындауы, өзін – өзі дамыту және даму қажеттілігі және тағы басқа.

Әр адам тек өз жұмысын орындауы және «тек өмір сүруі» мүмкін емес, ол өз жұмысы немесе кәсібі, өзі немесе өз әрекеттері кәсібінде белгілі орын алатындай мақсат қоюы тиіс. Осындай жағдайда ғана тұлғалық және кәсіби қасиеттері мен кәсіби арасында қайшылықтар болмайды, болашақта кәсіби іс – әрекетінде құнды қатынастарды күтуге болады. Бір сөзбен айтқанда, тұлғалық даму мен тұлғаның кәсіби өсуінде бірлік байқалады.

Тұлғалық даму мен тұлғаның кәсіби өсуі кәсіпте өсу үрдісінде (мамандық таңдау, кәсіби білім алу, педагогикалық әрекетті жүзеге асыру) қайшылықтарды мақсатқа бағытталған шешу жүзеге асқанда ғана шектеулі бірлік болады.

Кәсіби дамуда педагогтың кәсіби өзіндікдаму мен өзіндік білім алу психологиясы ерекше. Әр педагог өзін іштей үнемі оқуға, ізденуге итермелеп, дайындап отыру керек. К.Д. Ушинский айтқандай, «мұғалім өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, оқуды, ізденуді тоқтатысымен оның мұғалімдігі де жойылады». Өмірдің өзі педагогтың алдындағы күн тәртібіне педагогикалық білім берудің үздіксіздігі мәселесін қойып отыр.

Кәсіби өзіндікдамуда, басқа да әрекет сияқты, мотивтердің күрделі жүйесі мен белсенділіктің қайнар көздерінің өзіндік негізі бар. Педагогтың өзін – өзі тәрбиелеудің қозғаушы күші мен қайнар көзі – өзін – өзі жетілдіру қажеттілігі болып табылады. Өзіндікдамуда өзін – өзі бағалау деңгейі үлкен мәнге ие.

Психологтар дұрыс өзін – өзі бағалаудың қалыптасуының екі әдісін бөліп көрсеткен: біріншісі – өзінің жеткен жетістіктерінің деңгейімен мақтану, ал екіншісі – өз жетістіктерін қоршаған ортадағылардың көзқарастарымен салыстыру. Кәсіби өзіндік бағалауда педагог әрекеті, кім алдына жоғары міндеттер қойса, онда қиындықтар болатынын көрсетті.

Қиындықтармен күресу педагогикалық – психологиялық жағдайды реттеп, түзетіп, дамуға әкеледі. Бұл әрине шығармашыл педагогтарда кездесетін жағдай. Егер педагог өз алдына жоғары міндеттер қоймай жеткен жетістіктерімен шектеліп қана қойса, олардың кәсіби дамуы төмендей берері сөзсіз. Сондықтан да педагогикалық кәсіпті таңдаған әрбір адам өз санасында педагог бейнесін қалыптастыра алуы қажет.

Егер өзіндікдамуды мақсатқа бағытталған әрекет деп қарасақ, онда оның негізгі міндетті бөлігі – өзіндікталдау болуы шарт. Педагогикалық әрекет танымдық психикалық үрдістерді дамытуға ерекше талаптар қояды: ойлау, қиял, ес. Әр педагог өз психикалық үрдістернің дамуын талдап, реттеп отырса, өзіндік дамуын байқай алады.

Кәсіби өзіндікдамудың құрамдас бөлігі – педагогтың өзіндік білім алу жұмысы. Кәсіби өзіндік білім алудың тиімді жолы – педагогикалық ұжымның шығармашылық ізденіс жұмысына қатысу, білім беру мекемесін дамытуда жаңашыл жобалар, авторлық курстар мен педагогикалық технологияларды жасақтау.

Әдебиеттер:

1. Составлено с использованием материалов *UK Centre for Materials Education* CHELPRO.RU - автор и источник
2. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития.
3. Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat <http://www.dissercat.com/content/psikhologicheskaya-podderzhka-professionalnogo-razvitiya-studentov-pedagogicheskogo-vuza-sre#ixzz2RqWb9wwC>

СТАНОВЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ В КАЗАХСТАНЕ

Сиверина Марина Владимировна
Научный руководитель:

Искакова Парида Куандыққызы – к.п.н., доцент

Ключевые слова: *социальной защите, интеллект, развитие, самостоятельные, реформирование.*

Становление социальной работы – тема, имеющая междисциплинарный характер. Она предполагает и осмысление событий истории развития добровольной общественной инициативы и государственной социальной политики, и истории социологических и философских идей, которые выступали как их теоретическая основа.

Социальное реформирование в конце нынешнего века тесно связано с новыми ориентирами гражданской культуры, где социальная защита человека занимает особое место. Современная помощь и поддержка в Казахстане наименеезащищенных слоев населения связаны с многими важнейшими моментами, такими, как государственная необходимость в профессиональной деятельности при защите нуждающихся, общественная потребность в благотворительной помощи, состояние развития той фазы

гражданской культуры, при которой социальное образование становится актуальной проблемой общественной жизни. Отсюда понятно формирование интереса к истории общества как процессу крупномасштабной и долговременной трансформации общности, позволяющей с учетом социоэтнических детерминант создавать систему социальной защиты человека.

История социальной работы в Казахстане – новая тема о историческом познании. Актуальность исторического познания социальной работы как составной части социальной политики связана с прагматическими задачами. Споры о самостоятельном пути развития Казахстана как особой цивилизации заставляют более пристально изучать ее прошлое, в нем искать ответы на современные вопросы. Историческое прошлое социальной работы – не только многовековая коллективная память законодательных и политических доктрин, но и формы, методы, принципы работы с общностями и индивидами в социокультурной среде с учетом Казахстанской ментальности.

Современное состояние общественных отношений неотделимо от важнейших тенденций исторического становления государственности в Казахстане. Проблемы социальной помощи и защиты слабых, неимущих, обездоленных принимали различный характер не только в зависимости от экономического состояния производительных сил и производственных отношений, но и от уровня развития общества как главной помогающей силы.

Речь идет о социальной работе как профессиональной деятельности с различными группами населения, отдельными лицами, семьями, общностями людей, с социально-уязвимыми группами населения (инвалиды, престарелые, пожилые люди, дезадаптированные дети и подростки, группы социального риска), административной работе в системе социального обслуживания, социальной защиты населения.

На занятиях будущие социальные работники рассматривают многовековую теорию и практическую деятельность социальной работы стран Западной Европы, США, России и Казахстана.

В процессе учебы студенты старших курсов посещают различные организации для изучения деятельности социальных работников. В новом учебном году студенты уже побывали в Кокшетауском детском психоневрологическом медико-социальном учреждении.

Здесь пребывает 72 ребенка, из них 18 детей посещают группу дневного пребывания, которая работает с мая 2009 года. Группу посещают дети с нарушениями функций опорно-двигательного аппарата.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Назарбаев Н.А. Казахстан – 2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев. Послание Президента страны народу Казахстан // Казахстанская правда. 11 октября 1997 г.

2. Тасмагамбетов И.Н. Социальная политика в условиях независимости в РК. //«Саясат», 1997, №9.

3. Тасмагамбетов И.Н. Сущность и типология социальной политики //«Саясат», №1, 1997.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ БАЛАНЫ ЕМЕС, ЖҮЙЕНІҢ ӨЗГЕРУІН БОЛЖАЙДЫ

Самандарова Мадина Улугбековна

Ғылыми жетекшісі: Көшербаева Газиза Нуралиевна – п.ғ.к.

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту

Ол барлық балалар әртүрлі екенін мойындайды, ал мектептер мен білім беру жүйесі барлық оқушылардың жеке қажеттіліктеріне бейімделуі тиіс. Инклюзивтілік барлығын бірдей етуге ұмтылуды білдірмейді. Оның негізгі компоненті-икемділік, балалардың түрлі жылдамдықпен оқитынын тану, ал мұғалімдерге оқыту процесінің икемділігін қолдау үшін арнайы дағдылар қажет.

Көп жағдайда балаларға жақсы, түсінікті, қолжетімді оқыту қажет. Бұл өз кезегінде баланың жеке қажеттіліктеріне, қабілеттері мен даму ерекшеліктеріне сәйкес келетін түрлі әдістерді пайдалануды көздейді. («Барлығы үшін мектептер. Арнайы білім алу қажеттілігі бар бала-ларды білім беруге қосу». «Спасите детей» қоры Лондон, 2002 ж)

Ерекше білім беру қажеттілігі – бұл әр оқушының оқуы табысты болуын қамтамасыз ету мақсатында психологиялық-педагогикалық әдістермен жүзеге асырылатын оқу үдерісіндегі көмек пен қызмет көрсету қажеттілігі.

Жалпы білім беруді дамыту инклюзивтілік принципті негізге ала отырып, білім берудегі құндылықты бағдарлардың өзгеруін болжайды. Инклюзивті білім берудің негізгі құндылықтары оқу үдерісінің барлық қатысушыларына төмендегілерді мәлімдейді:

- мүмкіндіктердің алуан түрлілігін кедергілер мен проблемалар емес, ре-сурстар ретінде қарастыру. Мұғалімнің педагогикалық шеберлігін жетілдіру және оқытудың жоғары сапасын қамтамасыз ету үшін қоғамдағы толе-рантты мінез-құлық мәдениетін тәрбиелеудің ресурстары. Бір оқушының қиындықтарын жеңуге қатысты жұмыс, әдетте, басқа балаларға да пайда әкеледі;

- оқу үдерісін оқуда жоғары жетістіктері бар оқушыларға ғана емес, барлық сынып оқушыларына бағдарлап құру;

- ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыларды тек мамандармен (ло-гопед, арнайы педагог, психолог, жеке көмекші) ғана емес, барлық білім беру процесіне қатысушылар тарапынан және де бірінші кезекте мұғалім тарапынан қолдауды қамтамасыз ету;

- оқу процесінде оқушыға көмек көрсету мәселелерін командалық тәсілмен шешу;

- оқушыларға қолдау көрсетуді ұйымдастыру кезінде "кемсітуден" бас тарту. Көмек "инклюзивті білім алушы", "ерекше", "дағдарысты", "инклюзияға жататын" балаларға емес, оқушылар қауымдастығының толық құқылы мүшесі болатын оқушыға көрсетіледі. Кемсіту дискриминацияның көрінісі болып табылады.

Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балалардың табысты оқуы үшін мек-теп олардың жеке ерекшеліктеріне қарай барлық қажетті оқу жағдайлары мен қызметтерін жасауы керек [4].

Сапалы білім алудың жағдайларына халықаралық қауымдастық төмендегілерді жатқызады:

- оқушылардың алауан түрлі мүмкіндіктерін қабылдай алатын мұғалім;
- білім алушының қажеттілігіне қарай білім мазмұнын бейімдеу;
- білім алушының түрлі мүмкіндіктеріне қарай оқу процесінің формасын ұйымдастыру, оқытудың көпнұсқаулығы мен амал-тәсілдерін қолдану;
- білім алушылардың жетістіктерін әртүрлі тәсілмен бағалау;
- мамандардың көмегі;
- жеке сабақтарды жүргізу үшін техникалық құралдармен, оқу-әдістемелік құралдармен қамтамасыз ету;
- ерекше білім беру қажеттіліктерін барлық деңгейде (орталық, аудан, мектеп) қамтамасыздандыру процесін басқару

Әдебиет:

1. Насимов М.О., Саткенов Д.А. Жоғары оқу орнындағы тәрбие жұмысын дамытудағы басым бағыттар // Молодой ученый. – 2014. – № 1-2. – С. 67-68.
2. Насимов М.О., Паридинова Б.Ж. Ақпараттық қоғам шарттарындағы тәрбие беру мәселелері. Сборники конференции НИЦ Социосфера. – 2013. - №40. – С. 037-038.
3. Nassimova G.O., Nassimov M.O., Paridinova B.Z., Koppossynova M.K. Patriotic education of students in the modern conditions // Paradigmata poznani. – 2014. - № 1. – P. 52-52.

БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ КАРПОРОТИВТІК МӘДЕНИЕТТІҢ ПСИХОЛОГИ-ЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Самандарова Мадина Улугбековна

Ғылыми жетекшісі: Көшербаева Газиза Нуралиевна – п.ғ.к.

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту.

"Инклюзивті білім беру" ұғымы білім беру адамның негізгі құқықтарының бірі болатын және де ол әділ қоғамның негізін құрайтын

тұжырымнан қалыптасқан. Барлық оқушылар жеке қасиеттеріне немесе проблемаларына қарамастан білім алуға құқылы [2].

Әлемдік қоғамдастық барлық адамдардың нәсілдік, этникалық, жыныстық, дене, психикалық және басқа да айырмашылықтарына қарамайтын құқықтары теңдігі принципін басшылыққа ала отырып, БҰҰ-ның халықаралық құқықтық актілерінде инклюзивті білім берудің негізгі ұғымдарын бекітті.

«Инклюзивті білім беру – барлық дискриминация формасына тосқауыл қоятын, оқушының білім алуындағы әртүрлі қажеттіліктері мен алу-ан түрлілігін есепке ала отырып, сапалы білім беруді қамтамасыз етуге бағытталған, жалпы білім беруді дамытудың үздіксіз процесі» [2].

Әлемдік заманауи қоғамдастықта жаңа мәдени норма қалыптастыру-адам арасындағы айырмашылыққа сыйластықпен қарау және әр адамның даралану құқығын, сонымен бірге қоғам тарапынан оның қандай да бір өзгешелігін, білім алу ортасындағы ерекшеліктерін есепке алу және мойындау. Сондықтан да инклюзивті білім беру оқушының оқу процесі барысындағы әртүрлі қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін, алуан түрлі ерекшеліктерін мойындаудан басталады.

Жоғарыда талданған пікірлердің негізінде көптеген мемлекеттер-де ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балалардың қажеттіліктерін бағалаудың және оқыту барысында қолдауды ұйымдастырудың әлеуметтік-педагогикалық моделі қалыптасты. Ал, ол біздің еліміздегі білім беру жүйесінде осы күнге дейін сақталып келген медициналық және дефектологиялық модельден түбегейлі ерекшеленеді.

Біздің білім беру жүйесінде білім беруді басқару органдарынан, ПМПК-дан бастап әрбір жалпы білім беру мектебіне дейін ең алдымен білім берудегі медициналық үлгіден (тәсілден) әлеуметтік үлгіге көшу қажет. Ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылардың сапалы білім алуға құқығын қамтамасыз етуді болжайтын әлеуметтік-білім беру моделін енгізу - жалпы білім беру жүйесіндегі өзгерістерді талап етеді. Бұл барлық оқушыларды дискриминациясыз және кемсітусіз білім алуда тең құқығы мен мүмкіндіктерін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін икемді жүйе болуы керек.

Қазақстан халықаралық құқықтық актілермен қатар БҰҰ-ның "Мүгедектердің құқықтары туралы" (2016 жылы) және "Білім беру саласындағы дискриминацияға қарсы күрес туралы" (2017 жылы) конвенцияларын ратификациялай отырып, әрбір азаматтың қандай да бір кемсітушіліксіз сапалы білім алу құқығын қамтамасыз етудің саяси еркіндігін көрсетеді.

Конвенцияның негізгі ережелеріне сәйкес Қазақстан барлық деңгейде (мектепке дейінгі, мектеп, ТЖКБ ұйымдарында, жоғары оқу орындарында) инклюзивті білім беруді қамтамасыз етуге міндеттенеді. Бұл ретте инклюзивті білім беру жеке алынған нәрсе емес екенін түсіну маңызды, инклюзия бүкіл білім беру жүйесінің принципі болып табылады.

Мектеп оқу процесінде қандай да бір себептердің салдарынан оқу ба-рысында қиындықтарға тап болған балалар бар екендігін және олардың нәтижесі ретінде – қанағаттандырылуы қажет ерекше білім беру қажеттіліктер бар екенін қабылдауы тиіс.

Әдебиет:

1. Насимов М.О., Саткенов Д.А. Жоғары оқу орнындағы тәрбие жұмысын дамытудағы басым бағыттар // Молодой ученый. – 2014. – № 1-2. – С. 67-68.
2. Насимов М.О., Паридинова Б.Ж. Ақпараттық қоғам шарттарындағы тәрбие беру мәселелері. Сборники конференции НИЦ Социосфера. – 2013. - №40. – С. 037-038.
3. Nassimova G.O., Nassimov M.O., Paridinova B.Z., Koppossynova M.K. Patriotic education of students in the modern conditions // Paradigmata poznani. – 2014. - № 1. – P. 52-52.

ӘЛЕМНІҢ ЖЕТЕКШІ ЕЛДЕРІ МЕН ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОРТА БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ РЕФОРМАЛАР МӘСЕЛЕЛЕРІ:САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Мерғалиева Майгуль Адилевна

Ғылыми жетекшісі:

Кенжебекова Рабига Ибрагимовна – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогикасы ,педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту

Қазақстанның Болон процесіне жедел кіруі нәтижесінде еліміз үш деңгейлі моделге енді: бакалавриат-магистратура- PhD докторантура. Қазіргі күні 42 жоғары оқу орны еуропалық агенттіктердің сапа менеджменті жүйесінің сертификаттау аудитінен өтіп үлгерді. Докторлық және магистратуралық бағдарламалары үшін кластерлі бастамалар негізінде озық мамандықтардың тізімі анықталды. Бұл құжаттар мемлекет саясатының білім саласындағы негізгі міндеттерін айқындады.

Қазақстанда өткізілетін әлеуметтік-экономикалық реформалар нәтижесінде, жоғарғы оқу орындарын қоса алғанда, соңғы жылдары алға қойылған келесі міндеттерді атап өтуге болады:

1. жоғарғы білім жүйесін демократияландыру және басқарудың бір орталықтан жүргізілмеуі;
2. жоғарғы оқу орындарының құрылымы мен жүйесін әртараптандыру;
3. жаңа заңнамалық және нормативтік-құқықтық базаны құру;
4. жоғары білім берудің жаңа мемлекеттік стандарттарын қалыптастыру.

Жалпы, Қазақстанның білім беру жүйесін жаңғырту арқылы үлкен нәтижелерге қол жеткізуге болады, егер келесі жағдайлар орындалса: үкіметтің білім беру саясатында орнатқан барлық бағдарламалары білім беру жүйесінің аясында жинақталған әлем тәжірибесінің мүмкіндігіне негізделіп жасалуы қажет. Ұлттық білім беру жүйесі әлем бойынша жаһандану үрдісін кешуде. Сондықтан, көптеген мемлекеттер үшін, әсіресе,

Орталық Азия үшін, өзінің білім беру жүйесін өзгертуде дұрыс бағыт таңдау мәселесі тұр. Жаңа заманның негізгі үрдістері білім беру саясатына да ықпалын тигізе бастады. Білім беру жүйесі әлеуметтік саясаттың басты бағыттарының біріне айналуда, себебі, жаңа әлемде мемлекеттің экономикалық жетістіктері білім беру жүйесімен, азаматтардың білімділігімен, мамандардың бәсекеге қабілеттілігімен анықталады.

Қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістер жағдайында ұзақмерзімді стратегия арқылы білім реформасын жүзеге асыруға болады. Сол мақсатта ҚР білім беру жүйесі белгілі даму сатыларынан өтіп келеді. Оған ҚР Президентінің жыл сайынғы халыққа Жолдаулары негіз болуда. Атап айтқанда, «Қазақстан-2030» стратегиялық бағдарламасында білім беру мәселесі төртінші ұзақмерзімді басымдықта көрсетілді. Басымдық атауында «Қазақстан азаматтарының денсаулығы, білімі мен әл-ауқаты» деп көрсетілгенімен, құжаттың аталған бөлігінде азаматтардың денсаулығы мен салауатты өмір салтын сақтау мәселесіне мән берілген. Атап айтқанда, тәуелсіздік жарияланған алғашқы жылдардағы өршіп тұрған нашақорлық пен наркобизнес, темекі мен алкогольді тұтыну мәселені ерекше көңіл аударылған. Білім беру мәселесі кейінгі бағдарламаларда тарқатылып айтылды.

Соңғы жылдардағы құжаттарға көңіл аударатын болсақ, 2015 жылғы 30 қарашадағы «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, даму» Жолдауының «Жаңа әлеуметтік саясат» тармағында 2016 жылдың 1 қаңтарынан бастап білім беру саласы қызметкерлерінің жалақысы – 29 пайызға дейін артатыны айтылды. Сонымен қоса 2017 жылдан «Баршаға арналған тегін кәсіби-техникалық білім» бағдарламасы басталатыны жарияланды.

Бұл Жолдауда негізінен дағдарысқа қарсы күрес, қаржы секторын тұрақтандыру, бюджет саясаты, жаңа инвестициялық саясатқа ден қойылған.

2017 жылғы 31 қаңтардағы «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» Жолдауында үш тілдік оқыту, мұғалімдердің деңгейі, кәсіптік білім беру туралы қозғалады. «Төртінші басымдық – адами капитал сапасын жақсарту» бөлімі келесі жылғы жолдаудың алғышартындай көрінеді.

Атап айтқанда, жаңа индустрияландыру талаптарына білім беру жүйесін, коммуникация мен стандарттау салаларын бейімдеу қажеттігі айтылды. Әдеттегідей оқу орындары жалпы аталмай, агроөнеркәсіп кешенін дамыту мақсатында аграрлық университеттердің рөлін қайта қарау міндеті қойылды. Яғни, аграрлық университеттер ауыл шаруашылығымен біте қайнасқан ғылыми және оқыту орталығы болуы тиіс. Ол тапсырманы оқу орындары толықтай орындамай отырғаны белгілі.

Бұл жолдауда өнеркәсіптік төңкеріс жағдайында еліміздің бейімделуіне 10 даму қағидасы алға қойылған. Оның ішінде «Адами капитал – жаңғыру негізі» жетінші қағидасында білім беру сапасын арттыру

мен интеллектуалдық ұлт қалыптастыру сұрақтары қарастырылған. Жалпы, бұл Жолдаудағы негізгі идея заманның өзгерістеріне бейім болу, инновациялық дамудың көшінен қалып қалмау. Бұл жерде ең алдымен оқыту бағдарламасын жаңартқан жөн.

Ол дегеніңіз – мектептерді компьютерлік сыныптармен қамту арқылы жастарды жаңа технологиялық қалыпқа бейімдеу (3Д принтер, робот техникасы, жасанды интеллект және т.б.); жекелеген пәндерді ағылшын тілінде оқытуды бастау, оқу орны мен кәсіпорын, корпорациялардың арасындағы ынтымақтастықты нығайту. Педагог-мамандардың мәртебесі тұрақты көтеріліп келеді. Педагогтарды оқыту және олардың біліктілігін арттыру жолдарын қайта қарау, ЖОО педагогикалық кафедралар мен факультеттерді дамыту туралы айтылғанымен, мәселе келесі Жолдауда қайталанып отыр.

Әдебиет:

1. Насимов М.О., Саткенов Д.А. Жоғары оқу орнындағы тәрбие жұмысын дамытудағы басым бағыттар // Молодой ученый. – 2014. – № 1-2. – С. 67-68.
2. Насимов М.О., Паридинова Б.Ж. Ақпараттық қоғам шарттарындағы тәрбие беру мәселелері. Сборники конференции НИЦ Социосфера. – 2013. - №40. – С. 037-038.
3. Nassimova G.O., Nassimov M.O., Paridinova B.Z., Koppossynova M.K. Patriotic education of students in the modern conditions // Paradigmata poznani. – 2014. - № 1. – P. 52-52.

БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҰНТЫМАҚТАСТЫҚ

Шерубаева Майра Үрістемқызы

Ғылыми жетекшісі: Кабекеева Қымбат Калиевна – PhD доктор

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту

Қазіргі заман ақпараттық технологиялардың жетік дамыған дәуірі. Ақпаратты жинап, өңдеп және онышартарапқа таратудың түрлі әдістері мен технологиялары адамзаттың секунд сайын жаңа ақпарат алуына, ақпаратпен алмасуына үлкен мүмкіндік тудыруда. Осыған сәйкестрансшекаралық деңгейде бұқаралық ақпарат құралдарын пайдаланудың құқықтық негізін реттейтін халықаралық-құқықтық нормаларды бөліп қарастыру мәселесі туындайды.

«Ақпараттық кеңістіктің құқықтық жағдайын, жеке адамдардың оны қолдану тәртібін реттейтін халықаралық-құқықтық принциптер мен нормалар шартты түрде халықаралық ақпараттық құқық деген терминге ие кешендік институт болып табылады» [1].

Бұқаралық ақпарат құралдарына түсінік берерден бұрын, оның қатарына телекөрсетілімдер мен радиохабарларын тарату, тираждалған баспа, дыбыс және визуалды өнімдері (мысалы: газет-журнал, кітаптар,

компакт-дискілер мен бейне-, магнитофон пленкалары, т.б.) жататынын айта кеткен жөн. Ғаламтордың даму заманында бұқаралық ақпарат құралдары санатына интернетті де жатқызуға болады. Дегенмен, дәл солай деуге, жаһандық ақпарат алмасу желісін пайдалануға нақты бекітілген заңды негіз жоқ. Тіпті, ғаламторды журналистика катарына қосу немесе қоспау мәселесі журналистика саласының өзінде де әлі күнге дейін түрлі пікір тудыруда.

Бұқаралық ақпарат құралдары саласындағы халықаралық ынтымақтастықты реттеу бұқаралық ақпарат құралдарын пайдаланудың техникалық шарттары, халықаралық ақпарат алмасу, таратылатын ақпарат мазмұны сияқты негізгі мәселелерге тәуелді. Атап айтқанда, өзара ақаулар тудырмас мақсатында радиожиліліктерді пайдалануды келісу, қоғамдық пікірді қалыптастыруға ықпал ететін теріс пиғылдағы ойларға тыйым салу немесе жағымды ойларды қолдау, мемлекеттердің идеологиялық мүдделері. Аталған мәселелер екі жақты және көп жақты негізде де жүзеге асырылады.

Мемлекеттер арасындағы ақпараттық мәселелерді шешуге екі жақты мемлекетаралық келісімдер ықпал еткен. Өзара байланыс саласындағы мұндай екі жақты келісімнің алғашқысы ретінде 1849 жылы жасалған телеграф желісін қосу туралы Австрия-Пруссия келісімін атауға болар. Әрине, телеграф желісі қалың бұқара халыққа арналған ақпараттарды таратпағандықтан, бұл уақытта да, бұл келісімде де бұқараға ақпарат таратудың мәселелері қарастырылмаған болатын. Бұл құжат хабарды кең ауқымда тарату техникасы пайда болмай тұрып қабылданған болатын. Ал уақыт өте келе кең көлемде хабар тарататын техниканың пайда болуымен қатар, таратылатын ақпараттың мазмұны туралы мәселелерді, радиожиліліктерді пайдалану сияқты техникалық мәселелерді халықаралық-құқықтық реттеу қажеттілігі туындады.

Әсіресе, XX ғасырдың бас кезінде әлем бойынша белең ала бастаған көтеріліске деген ұрандардың, соғысқа деген насихаттың көбеюі халықаралық құқықтық реттеуді қажет етті. Шешуін іздеген мәселелер: төңкеріске шақыратын ойлар мен ұрандардың таратылуын шектеу және соғысты насихаттауды тоқтату болатын. Себебі, сол кездің өзінде өзге мемлекеттің рұқсатынсыз сол елдің халқына тиісті ақпарат таратудың түрлі техникалық әдіс-тәсілдері болған. Осы жәйттерді ескере мемлекеттер бірте-бірте шетелдік насихатты бұқаралық ақпарат құралдары арқылы шектей бастады. Оның дәлелі ретінде 1923 ж. Танжерде қабылданған испандық-франкобритандық келісімді айтуға болады. Бұл келісім Француздық және испандық Мароккодағы тәртіпке қайшы келетін Танжерден төнген насихатқа тыйым салды. Сол сияқты 1928 ж. Испания, Англия, Франция, Италия арасындағы келісімді, 1938 жылғы Англия мен Италия арасындағы араздыққа әкеп соқтыратын насихат жұмыстарын тоқтататын келісімді айтамыз. Осы жылы Литва мен Польша да баспа

бетінде жауласпауды уағдаласып тиісті келісімге отырады. Кеңес Үкіметі де халықты ақпаратпен қамту барысында теріс пікір қалыптастыратын насихат жұмыстарын болдырмауды көздеп, мемлекеттер мүддесін сыйлау саясатын ұстанды. Нақтыласақ, өзге елдің үкіметіне қарсы бағытталған насихаттан теңқұқылық негізде бас тартты. Бұл принциптер 1918 ж. Брест келісінде, 1921 ж. Англиямен, Польшамен, Италиямен, Норвегиямен арадағы келісімдерде бекітілген еді. 1933 ж. КСРО мен АҚШ арасындағы келісімде де аталған принциптер орын алды.

Бұқаралық ақпарат құралдары арқылы насихат жұмыстарын халықаралық-құқықтық реттеумен қатар, өзара ақпарат алмасу жағы да тиісті келісімдер негізінде реттеліп отырды. Қазіргі таңда қоғамдық ұйымдар арқылы мекемелер мен жеке адамдар арасында ақпараттық өнімдермен алмасу үкіметаралық ақпарат алмасумен қатар жүріп жатыр. Ақпарат алмасудың аса маңызды мәселелері саяси мәселелермен қатар мемлекетаралық деңгейде талқыланып, шешіледі.

Халықаралық ақпарат алмасуға халықаралық құқықтың жалпы императивті принциптері ықпал етеді. Ал арнайы принциптер императивті принциптерді толықтырып тұрады. «Арнайы принциптерді жекелесек, халықаралық қауымдастықтың мініне ұшыраған ойпікірлерді мемлекеттер тоқтатуға міндетті; мемлекеттердің өздерінің саяси, экономикалық, мәдени мақсат-мүдделерін жүзеге асыруда ақпараттық инфрақұрылымдарын дамыту құқығы; мемлекеттердің телекөрсетілімдері мен радиохабарларды трансшекаралық таратуды жүзеге асыру немесе бекіту құқығы; тұрғындардың ақпарат алуға еркіндігін мемлекет қамтамасыз етуге міндетті; ұлттық ақпарат құралдарының өзге елдің ішкі саясаты мен ісіне араласуын, шетелдік теріс насихат жүргізуін мемлекет болдырмауға, тоқтатуға міндетті; өз аумағында халықаралық қауымдастықтың тыйым салған және мемлекеттік қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпке, халықтың денсаулығы мен санасына қауіпті ой-пікірлерді таратуға қарсы тұруға мемлекет құқылы»[2].

Пайдаланған әдебиет

1. Айдарбаев С.Ж., Шумилов В.М.. Международное публичное право. Алматы, Қазақ университеті, 2012. 285 б.
2. Ермичева Е.В. Международно-правовые аспекты деятельности средств массовых информации: Дисс.к.ю.н. М., Изд-во: Дип. Академия МИД РФ, 2003. 177 с.
3. «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» ҚР Заңы. Алматы, Жеті Жарғы 1999, 24б.

БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІНЕ ЫҚПАЛДАСУЫ

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту.

Ақпараттық заманда адамзат бұқаралық ақпарат құралдары (газет-журнал, теледидар, радио және Интернет) арқылы тәрбиеленіп келе жатқаны белгілі.

Бұқаралық ақпарат құралдары саяси процестердегі ең ықпалды құрылымдардың бірі және бүгінгі саяси сахнадағы негізгі құрал болып табылады. Сондықтан, баспасөз, радио мен теледидар қазіргі қоғамға ықпал ететін және жанама түрде тәрбиелейтін мықты институт.

Бүгінгі ғылыми зерттеулерде бұқаралық ақпарат құралдарының екі негізгі қызметін айқындай аламыз:

1) гуманитарлық (ақпараттандыру, білім беру, ойын-сауықтық);

2) саяси (бұқаралық сана қалыптастыру). Мақала авторлары осы уақытқа дейін зерттеу нысанына айналып отырған мәселе бойынша бірнеше мақалалары жарияланған болатын: жоғары оқу орнындағы тәрбие жұмысын дамытудағы басым бағыттар [1], ақпараттық қоғам шарттарындағы тәрбие беру мәселелері [2] және қазіргі шарттарда студент жастарды патриоттыққа тәрбиелеу [3]. Қоғамдық өмірдегі бұқаралық ақпарат құралдарының орны айқындалған мақалалар да жарық көрді: мемлекет пен қала имиджін қалыптастырудағы бұқаралық ақпарат құралдары [4]; жаңа қазақстандық патриотизмнің қалыптасуындағы басымдықтары [5]; жоғары мектептегі оқытудың инновациялық технологияларының дамуындағы белгілері [6]; әлеуметтік-экономикалық даму шарттарындағы білім мен ақпараттың өзара байланыстары [7]. Бүгінгі күндегі бұқаралық ақпарат құралдарының әлеуметтік трансформациялаудағы рөлі өте жоғары.

Міне, осы БАҚ бұқараның санасында қазіргі заман адамының өмірі мен қызметінің салтын қалыптастырады. Азаматтардың мінез-құлқы мен дүниетанымын реттейді, саяси ұстанымдарына ықпал етеді. Барлық ақпараттарды беруде адам санасына әсер етудің жасырын қызметін пайдаланады. Бұқара халық манипулятивтік технологиялар ықпалымен өз мүдделеріне қарсы шығу қаупі де туындауы әбден мүмкін. Бүгінгі күні телекөрсермен саяси басқарудың элементі ретінде телевизиялық коммуникацияның бастауы саналады.

Бұл демократиялық институттың негізі болып табылатын тікелей халықтық басқарудың технологиялық шыңы. Әлеуметтік жауапкершілікке ие теледидардың әлеуметтік-саяси дамуының аспектілері шын мәнісіндегі саяси мәдениеттің дамуына өз үлесін қосатыны белгілі. Қазіргі мәдени-саяси жүйедегі қажетті ақпаратты алу мен өңдеудің маңызды арналық белгісі бар байланыс қажеттілігі жана ақпараттық-коммуникациялық технологиялардағы тиімді және сапалы мүмкіндігін ұйымдастырудағы мәні зор.

Сондықтан әлеуметтік процестерді басқарудың метатехнологияларын қалыптастыру туралы да айта кеткен жөн. Өйткені бүгінгі күннің бұқаралық ақпарат құралдары бұқаралық коммуникацияның құралына айналды. Бұқаралық ақпарат құралдарының саяси қызметі қазіргі кезеңдегі өзіндік құрамдас бөлігін құрайтын және гуманитарлық қызметпен тығыз байланысты бірнеше өзіндік ерекшелігі бар қызмет түрлерін қамтиды.

Бұқаралық ақпарат құралдарының негізгі қызметтерінің қатарына ақпараттандыру жатады. Саяси ақпаратқа қоғамдық маңызы зор мемлекеттік органдар тарапынан назарды қажет ететін және оларға ықпал жасайтын мәліметтер енеді. Алынған ақпарат негізінде азаматтардың үкімет, парламент, партиялар мен басқа саяси институттар қызметі, қоғамның экономикалық және мәдени өмірі туралы ойлары қалыптасады. Бұқаралық ақпарат құралдарының ағартушылық қызметі ақпарат көздерінен алынған мәліметтерді өз дәрежесінде бағалау мен реттеуге бағытталады. Масс-медиа азаматтардың бүкіл өмірін қамту арқылы олардың саяси және әлеуметтік ақпаратты ұғынуға ықпал жасайды. Сондықтан азаматтардың саяси біліміне бұқаралық ақпарат құралдарының әсері мол.

Бұқаралық ақпарат құралдарындағы ағартушылық әлеуметтендіру қызметімен тығыз байланысты. Дегенмен, ағартушылық жүйелі білім игеру мен тұлғаның танымдық және құндылық мүмкіндіктерін кеңейтсе, саяси әлеуметтендіру халықтың саяси нормалар, құндылықтар мен мінез-құлық үлгілерін игеруге ұмтылдырады.

Сонымен қатар, тұлғаның әлеуметтік ақиқатқа бейімделуін қамтамасыз етеді. Бұқаралық ақпарат құралдарының сыни қызметін саяси жүйедегі масс-медиамен қатар, оппозиция кеңінен қолданады. Бірақ, ақпарат құралдарындағы сынның көлемділігі өте кең болғандықтан, мемлекеттік саясаттың барлық бағыттары оның назарында болады. Қоғамдық пікірдің беделділігіне негізделген бақылау қызметінің артықшылықтары өте мол.

Әдебиет:

1. Насимов М.О., Саткенов Д.А. Жоғары оқу орнындағы тәрбие жұмысын дамытудағы басым бағыттар // Молодой ученый. – 2014. – № 1-2. – С. 67-68.
2. Насимов М.О., Паридинова Б.Ж. Ақпараттық қоғам шарттарындағы тәрбие беру мәселелері. Сборники конференции НИЦ Социосфера. – 2013. - №40. – С. 037-038.
3. Nassimova G.O., Nassimov M.O., Paridinova B.Z., Kopposynova M.K. Patriotic education of students in the modern conditions // Paradigmata poznani. – 2014. - № 1. – P. 52-52.

Т.ТАЖИБАЕВТИҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫН ЖОҒАРЫ МЕКТЕП БІЛІМДЕНДІРУ ҮРДІСІНЕ ПАЙДАЛАНУ ЖОЛДАРЫ

Малдыбекова Айнур Рыскуловна

Ғылыми жетекшісі: Сарыбаева Әлия Хожжанқызы - п.ғ.к., доцент м.а.

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту

Жиырма бес жастағы Әбділда 1934 жылы Қазақстан жазушылар одағының хатшылығына, ал 1939 жылы оның төрағалығына сайланады.^[3]

30-жылдары ақын көп оқу, тынымсыз іздену үстінде өндіре де жазады, шығармаларының көркемдік сапасы жағынан да айтарлықтай биікке көтеріледі. "Жаңа ұрпақ" (1935), "Лирикалар" (1936) деп аталған жинақтары бірінен соң бірі жарық көреді. Белгілі "Оркестр", "Абыл", "Толағай" сынды романтикалық поэмалары мен М.Әуезовпен бірігіп жазған "Ақ қайың" деп аталатын тұңғыш пьесасы да сол жылдардың жемісі. Қазақ әдебиетінің сол кездегі маңдай алды таланттарының біріне айналған Әбділданы дарын сырын танығыш көреген М.Әуезов: "Қазақ поэзиясына әсерлі, сапалы көркем бір ағым кіргізіп келе жатқан ақын" деп (1939) бағалайды.

Ә.Тәжібаев 1945-1948 жылдары Қазақ ҚСР Ғылым академиясының Тіл және әдебиет институтының Жамбыл бөлімін басқарады. "Қазақ әдебиеті" газетінің бас редакторы болады.

1963 жылы Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің депутаты және Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесі Төралқасының мүшесі болып сайланады. Филология ғылымының докторы Ә.Тәжібаев жазушылығына қоса біраз жылдар М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтында ғылыми-зерттеу жұмыстарымен шұғылданып, өмірінің соңғы жылдарын бірыңғай шығармашылыққа арнайды. Қарт ақын Ахмет Байтұрсынұлы бастаған арыстарымыздың ақталғанын көріп, тоталитарлық жүйенің сеңі бұзылғанын сезініп, 1998 жылы 90-ға қараған шағында дүние салды.^[4]

Оның «Жаңа ырғақ», «Аралдар», «Кешеден бүгінге», «Жартас», «Жаңа өрімдер», «Құрдастар», «Толағай» және 5 томдық жыр жинақтары жарық көрген. «Майра», «Жартас», «Жалғыз ағаш орман емес», «Көңілдерестер», «Той боларда», «Дубай Шубаевич» т. б. пьесалары қойылған. «Өмір және поэзия», «Қазақ драматургиясының дамуы мен қалыптасуы», «Жылдар, ойлар» т. б. зерттеу еңбектерін жазған.

Т. абайтану мәселесіне де белсене араласып, ақын өлеңдерінің көркемдік ерекшеліктері мен шеберлігі тақырыбын сөз ететін мақалалар жазды. Оның «Абай және қазақ әдебиеті» («Социалистік Қазақстан», 1945, 19 тамыз), «Абай және қазақ совет поэзиясы» («Екпінді», 1940, 17 қазан) мақалаларында ақынның қазақтың жазба әдебиетін қалыптастырудағы рөлі және Абай бастаған реалистік шеберліктің бүгінгі қазақ әдебиетіндегі дәстүрлі жалғасы сөз болады. Күнделікті баспасөзде жарияланған мақалаларында үнемі Абай мұрасын жинау және оны дұрыс талдап, оқырман қауымға жеткізу мәселелерін қозғап отырды. Бұл үшін, алдымен, ақын мұрасын жүйелі зерттеумен айналысатын ғылыми мекеменің қажеттігін, ал ондай орталық Абай музейі бола алатынын арнайы мәселе етіп көтерді. Ғалым-ақынның абайтану ғылымында, әсіресе, «Қазақ лирикасы тарихынан» деген монографиялық еңбегінің маңызы зор. Бұл еңбектің 2-тарауы түгел дерлік Абай лирикасын зерттеуге арналған.

Ғалым Абай лирикасын бірнеше тақырыпқа бөліп талдау үстінде оның жеке шығармаларына тоқталады, ақын шығармашылығының бүгінгі қазақ әдебиетіндегі дәстүрлі жалғасын сөз етеді, Абай поэзиясының әлеуметтік қуатын, қоғамдық жүгін, жаңа поэзиясының бастауы ретінде тудырған жаңалықтарын ортаға салады, оған ілесе шыққан С. Торайғыров бастаған ізбасарларының: С. Сейфуллин, Б. Майлин, І. Жансүгіров, С. Мұқанов т. б. ақындар шығармаларындағы сабақтастықты, үндестікті дәлелдейді.

Тәжібаевтың өзі Абай шығармаларымен ерте танысып, көп үйренген ақын. Сондықтан да ол Абай өлеңдері тақырыбына қайта-қайта оралып, ақынның әр сезіне үніле қарау қажеттігін талмай көтеріп келеді. Абай аруағына арнап «Абай мен Мұхтарға қойдық белгі», «Сағындырған Сарыарқа», «Жолдас Абай» өлеңдерін жазды. Т-қа жыр жинағы үшін Қазақстан Республикасының Абай атынд. Мемлекеттік Сыйлығы берілген.^[5]

Әбділда Тәжібаев сонымен қатар осы заманғы қазақ поэзиясының аса көрнекті шебері, ірі драматург және белгілі әдебиет зерттеушісі. Әдебиеттегі алғашқы қадамын өткен ғасырдың 20-жылдарының соңына ала өлең жазудан бастаған ол қазақ сөз өнерінің озық дәстүрлерімен дүниежүзілік әдебиеттің үздік жетістіктерінен үйрене отырып, 30-жылдардың орта шенінде-ақ айтулы ақын, республикада әдебиет ісін ұйымдастырушы қайраткерге айналды. Ә.Тәжібаев – поэзияда лирика мен поэма жанрын қатар алып жүрген ақын. Оның қаламынан туған 30-дан астам поэма мен өте көп сандағы өлеңдері сыршылдық, ойшылдығымен, шыншылдық, оттылығымен ерекшеленеді.

Ә.Тәжібаев атақты драматург те. Драмалық шығармалар жазуды 30-жылдардың соңына ала бастап, әдебиеттің бұл күрделі жанрында айтулы туындылар берді. Әдебиеттану саласында да жемісті еңбек етіп, Ә.Тәжібаев талантты ғалым екенін танытты. Оның, әсіресе, поэзия мен драматургия саласындағы зерттеулері терең ғылымилығымен, талдауларының нәзіктігімен тәнті етеді.^[6]

Пайдаланған әдебиет

1. “ Қазақ әдебиеті. Энциклопедиялық анықтамалық. — Алматы: «Аруна Ltd.» ЖШС, 2010 жыл. ↑
2. Мұхтар Әуезов энциклопедиясы — Алматы, «Атамұра» баспасы, 2011 жыл. ↑ Абай. Энциклопедия. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясының» Бас редакциясы, «Атамұра» баспасы
3. Қазақ мәдениеті. Энциклопедиялық анықтамалық. Алматы: “Аруна Ltd.” ЖШС, 2005

XX Ғ. ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОЙЛАРДЫҢ ДАМУ ТАРИХЫ

Шаметова Умида Абдувахабовна

Ғылыми жетекшісі:

Куралбаева Алия Ахметкаримовна – PhD, доцент м. а.

***Кілт сөздер:** педагогика, психология төзімділік, мәселелері, дамыту парасатты, тарихи тағдыр этномәдениет.*

Қазақстан жағдайында, біздің ойымызша қадими мектептерді жадид мектептеріне айналдыру жұмысына көбінесе қазақтың жаңашыл “ғалия” медресесі мен оқушылар семинарияларында орысша білім алған зиялылары батыл кіріскен сияқты. Жадид мектептерін ашып, онда сабақты Еуропа педагогикасы жетістіктері негізінде ұйымдастыруға негізінен солар мұрындық болған.

Тіпті, кейбір қазақ оқытушылары жадид қозғалысы күшейсе қуанып, сәл әлсіресе ренжіп отырған. XIX ғасырдың 80-жылдарында III Александрдың керітартпа саясатының кезінде ”Тәржіман” газетіне жасалып отырған саяси қысымның күшеюіне өзінің риза емес екендігін газет редакциясына хат жазып, олардың бастамасын өзінің барынша қолдайтындығын айтып, ниеттестік, қамқорлық көрсеткен кісінің бірі-Ақмешіт уезі, қазалы қаласының тұрғыны, оқытушы Әубәкір Салықов болды. қатардағы оқытушының жадид қозғалысына үн қосуы, оның әлеуметтік-педагогикалық маңызын жоғары дәрежеде, ол қамтыған аймағының кең болғанын көрсетеді. Мұсылманша білім іздеген қазақ жастарының көбі XIX ғ. аяғы мен XX ғ. басында “ғалия” және “Хусоиния” медреселерінде оқыды, әсіресе ” ғалия” медресесі өзінің ұстаған жаңашылдық бағытымен, ол кезде, жастар арасында өте беделді болды.

Уфа қаласындағы ” ғалия” (арабша : алла жоғары) медресесін 1872 ж. Зия Камали деген жаңашыл ғалым ашып, оны көп жылдар бойы өзі басқарған. Осы медресенің шәкірті ғайса Тоқтарбекұлы 1913 жылы ” қазақ ” газетінде жарияланған мақаласында ” ғалия” медресесінде қырыққа жуық қазақ жастарының оқып жүргенін хабарлады. Оның ішінде, Семей облысынан –14 шәкірт, Ақмоладан-7, Астраханнан-6, Жетісудан-6, Торғайдан-5 және Сырдариядан-2 жігіттің білім алатынын жазады. Сол “қазақ” газеті 1915 ж. ” ғалия ” медресесінде қазақ қызы –Мағфура Найманқожа қызының оқитынын да жазады. Сонымен Уфа талай қазақ жастарының білім, тағлым алып, башқұрт, татар жастарымен қоян қолтықтасып, достасқан қаласы. Татар, башқұрт жастарының көбісі ол кезде қазақ даласына келіп бала оқытатын.

“Жымысқы” ойлардан ада, қазақ баласына тек жақсылық жасауды ойлап, өз қаражатына мешіт салдырған, жәдидше оқытатын мектеп ашқан біздің ата- бабаларымыз болған екен. Олардың бірі – Жетісу өлкесіндегі (қазіргі Талдықорған облысы, Ақсу ауданында) “Мамания” мектебі. Бұл мектепті ашқандар Маман әулеті. Кей деректерде Есенқұл және Сейітбаттал Мамановтар деп нақтырақ айтылып жүр.

Кейбір зерттеушілер жазып жүргендей¹ бұл ағайынды жігіттерді бір-бірінен бөле жарып, бұл мектепті Есенқұл ашқан деп нүкте қоюдың біздің ойымызша қажеті жоқ сияқты. Өйткені, кейбір деректерде мектеп бұлардың әкесінің, ағасының атымен Маман, Тұрысбек мектебі деп қосарлана аталады

(мәселен, ”қазақ” газетінде) . Әрине, бұл тұста жас та болса, бас болып бастама көтерген Есенқұлдың еңбегін жоққа шығара алмаймыз, сондай- ақ шама-шарқынша жыл сайын мың жарым сом беріп (“Айқап”,1914,N1), жәрдем еткен, оның алдында құрылыс жұмыстарына айтарлықтай қаржы бөлген Сейітбаттал қажының да еңбегін жоққа шығаруға болмас. Болыс болған, би болған, тоғыз болыс Матайды бір өзіне қаратқан Сейітбаттал қажының еңбегін тұстастары “Айқап” журналында (1914,N 1) жақсы жазған. Маман ұрпақтары тек мешіт салып, медресе ашумен шектелмей, қазақ әдебиетінің көсегесін көгертуді ойлап, қазақ топырағында тұңғыш роман жарысын жариялап, бәйге тіккен, өз мектептерінен шыққан ынталы оқушылардың қаражатын көтеріп, ірі шаһарларға оқуға жіберген. Бай атаулының бәрін шық бермес Шығайбайға, сараң қарабайға теңеп, “идеологияның” ықпалында өскен бүгінгі ұрпақ үшін мал – жанын халқы үшін садаға қылған байлардың да болғанын білу- тарихтың шынайы бір парағын ашу болып табылады.

Қазақ арасында роман жарысын жариялап, бәйге тіккен Есенқұл Мамановтың игі бастамасы туралы “Айқап” журналында Мұхамеджан Сералин, “қазақ” газетінде Әлихан Бөкейхановтар пікір білдірген. Екі азаматта Есенқұл Мамановты әйгілі швед байы Альфред Нобельге теңеген. Есенқұл бұл жарысқа сыншылыққа қазақтың игі жақсылары -Әлихан Бөкейхановты, Ахмет Байтұрсыновты, Міржақып Дулатовты, Мұхамеджан Сералинді, Райымжан Мәрсековті, Шәкәрім құдайбердиевті, Жақып Ақбаевты, Нарманбет Орманбетовты, Нұрғали Құлжановтарды ұсыныпты. Жалпы Маман әулетін қазақтан шыққан алғашқы меценаттар десе болады.Осы қазақтың алғашқы меценаттары ашқан “Мамания” мектебінің ірге тасының қаланғанына биыл 100 жыл толып отыр.

Әдебиеттер тізімі

1. Алтынсарин Ы. Таңдамалы шығармалары. ³/₄ Алматы: Ғылым, 1994. ³/₄ 76, 77-б.
2. Керімов Л.К. «Қиын» оқушылар және оларды қайта тәрбиелеу мәселелері. ³/₄ Алматы: Жазушы, 1991. ³/₄ 25-б.
3. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. ³/₄ Алматы: Атамұра, 2000. ³/₄ 83, 84-б.

ТӘРТІБІ ҚИЫН ОҚУШЫЛАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУ МЕН ОҚИТУ ҚАЗІРГІ УАҚИТТА ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕ РЕТІНДЕ ҚАРАСТЫРЫЛАДЫ

Манап Перизхат Әбсаттарқызы

Ғылыми жетекшісі: Исакова Парида Қуандыққызы – п.ғ.к., доцент

***Кілт сөздер:** педагогика, психология төзімділік, мәселелері, дамыту парасатты, озық технологиялар.*

Тәртібі қиын оқушыларды тәрбиелеу мен оқыту қазіргі уақытта әлеуметтік-педагогикалық мәселе ретінде қарастырылады. Мұның өзі «тәртібі қиын» оқушылар санының жылдан жылға артып келе жатқандығын көрсетеді. Бұдан сәл ертерек уақытта «қиын оқушыларға» көбіне жасөспірімдерді жатқызсақ, қазіргі таңда бастауыш сынып оқушыларының арасында да осы топқа жататындар аз емес екендігі байқалады. Сондықтан «қиын оқушыларды» ерте жастан бастауыш мектеп кезеңінен бастап қолға алып, олардың сапалы білім мен саналы тәрбие алуларына мүмкіндік жасалуы қажет. «Тәртібі қиын оқушыларды» тәрбиелеу жүйесінде адамгершілік тәрбиесі маңызды орын алатыны белгілі. Мораль нормаларына жауап беретін айналадағы болмысқа жеке адам көзқарастарының сансалалығын ескере келгенде, адамгершілік тәрбиенің жеке тұлғаны қалыптастырудағы рөлі өте зор.

Жалпы, мінез-құлықтағы қиындық және «қиын балалар» түсінігі 1920-1930 жылдары пайда бола бастады. А. Макаренко, С. Шацкий, Л. Выготский, П. Блонский, тағы басқалар «қиын» балалар мәселелерін жан-жақты зерттеді. Ж. Баласағұни «Құтты білік» дастанында адамгершілік тәрбиесін тұлға бойындағы адамдық, парасаттылық, имандылық, тектілік және ізгілік қасиеттерін қалыптастырумен байланыстырады. Оның «Адамшылық жаса, адамға адам бол, Адам атын мақтаныш қып адал бол» деген ой-пікірлері әл-Фарабидің идеяларымен үндесіп жатыр.

Осы ой-пікірлерлерге ой жүгіртсек, қазақ даласында тұңғыш мектеп ашып, болашаққа оқу-білім сәулесін таратқан халқымыздың ағартушы-педагогы Ыбырай Алтынсарин, ұлы ғұлама Абай Құнанбаев, көрнекті қоғам қайраткері, ғалым-ұстаз Ахмет Байтұрсынов, қазақ жерінде тұңғыш ұлттық педагогика, психология пәндерінің негізін қалаған Мағжан Жұмабаев, Жүсіпбек Аймауытовтардың шығармаларынан да орын тауып, кешегіні бүгінгімен жалғастырып келе жатқан игілігі мол асыл қазына болып отыр.

Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық қызметінде мұғалімдердің бала тәрбиесінде адамгершілік мәселесіне жоғары талап қоя білу байқалады. Ыбырай Алтынсарин досы Н.И. Ильминскийге 1861 жылы қаңтардың 19 жұлдызында жазған хатында: «Осы жылы қаңтардың 8 жұлдызында менің көптен күткен ісім орындалып, мектеп ашылды. Оған 14 қазақ баласы кірді, бәрі де жақсы, есті балалар. Мен балаларды оқытуға, қойға шапқан аш қасқырдай, өте қызу кірісіп кеттім. Кейін паракор болып шықпаулары үшін оларға адамгершілік жағынан әсер етуге бар күшімді салып отырмын», — деп өзінің сүйікті ісіне белсене кіріскендігін зор қуанышпен жеткізді.

Ағартушы-педагогтың бұл пікірінен байқағанымыз, адамгершілікті оқу-тәрбие үрдісінің арқауы ете отырып, бала тәрбиесінде мұғалімнің рөлі ерекше екендігін түсіндіреді. Әрине, бұл мәселе қазіргі уақытта да маңыздылығын жоғалпағандығы белгілі. Бірде бір адамзат қоғамы өзінен бұрынғы аға буынның ақыл-ойын, тәрбиелік тәжірибесін пайдаланбай өмір сүрген емес.

«Тәрбие мақсаты — баланы тәрбиешінің дәл өзіндей қылып шығару емес, болашақ өз заманына лайық қылып шығару ғой» деп М. Жұмабаев тәрбие мақсатын келер күн талабымен байланыстырғысы келеді. Қазіргі таңда, ақпараттың дамыған заманында, бәсекеге бейімді ұрпақ тәрбиелеу оңай іс емес. Интернет желісімен санасын улап, психологиясы әлсіз, тынымсыз, шыдамсыз оқушыларды өмірдің алауан түрлі сынына дайындаудың қиындығын М. Жұмабаев болжап дұрыс айтқан [1].

Қиын балаларды тәрбиелеу мәселесі ХХ ғасырдың 20–30-жж. бастап, күні бүгінге дейін педагогтардың, психологтардың және заңгерлердің зерттеулеріне арқау болып, әр жақты қарастырылып келе жатыр. «Қиын», «педагогикалық ықпалдан тыс қалған», «тәрбиесі қиын» балалар түсініктеріне келер болсақ, алдымен, қиын балалар деп тәрбиесінде кемкетігі бар балаларды, педагогикалық ықпалдан тыс қалғандарды, тәрбиеші, ата-ана қарауынсыз қалғандарды, тәрбиесі қиын және мінез-құлқында ауытқушылықтар басым балалар қатарына жатқызуға болады. Оларды жалпы және өзіндік ерекше-ліктерге қарап бөлуге болады. Тәрбиесі қиын балалар мәселесі педагогикалық тұрғыдан Д. Дриль, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский, психологтардан В.Г. Ананьев, А.Г. Асмолов, А.А. Бодолев, В.В. Давыдов, А.Н. Леонтьев, отандық педагог-ғалымдардан Г.А. Уманов, В.В. Тифонов, Л.К. Керімов, отандық психологтардан М.М. Мұқанов, Ж.Н. Намазбаева және тағы басқалар қарастырса, әлеуметтану саласы бойынша Ш.Е. Жаманбалаева өз зерттеулерінде жасөспірімдердің әлеуметтік және жеке даралық білімдері мен өмір тәжірибелерінде адамзат қоғамының жетістіктерін рухани байлықтарын игеріп, мінез-құлқын, дүниетанымын қалыптастырып, күнделікті жүріс-тұрыстарын басқарып отыруға өз биліктері мен бостандықтарының алатын орнын айқындаған.

Әдебиеттер тізімі

1. *Алтынсарин Ы.* Таңдамалы шығармалары. ³/₄ Алматы: Ғылым, 1994. ³/₄ 76, 77-б.
2. *Керімов Л.К.* «Қиын» оқушылар және оларды қайта тәрбиелеу мәселелері. ³/₄ Алматы: Жазушы, 1991. ³/₄ 25-б.
3. *Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М.* Педагогика. ³/₄ Алматы: Атамұра, 2000. ³/₄ 83, 84-б.

ҚИЫН ЖАСӨСПІРІМДЕРДІ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГ ПЕН ОТБАСЫНЫҢ БІРЛЕСКЕН ЖҰМЫСЫ

Манап Перизхат Әбсаттарқызы

Ғылыми жетекшісі: Исакова Парида Қуандыққызы – п.ғ.к., доцент

Кілт сөздер: педагогика, психология төзімділік, мәселелері, дамыту парасатты, озық технологиялар.

Балалар, жасөспірімдер, олардың тәрбиешілері өмірінің қиын кезеңінде әлеуметтік педагогтан көмек сұрайды. Өмірден түңілген, үмітін жоғалтқан, қиындықты басынан кешірген және проблеманы өздігінен шеше алмаған олар түсіністікті, тілектестікті, адамгершілік қолдауды және нақты көмекті күтеді. Оларға сөзбек және іспен көмектесу, олардың өзіне сенуіне, өзінің құндылықтарын қайта қарауына және кемелденуіне ықпал ету-әлеуметтік педагогтың басты міндеті. Балалар мен жасөспірімдердің жанын түсіну және аялау – әлеуметтік педагогтың негізгі миссиясы.

Қазіргі заман жастарының қоғамдағы жағдайын әлеуметтік депривациялық жағдай ретінде, яғни олардың өмір сүруі мен тұлғалық дамуына жағдайдың жеткіліксіз болуы, шектеулік, материалдық және рухани ресурстардың жеткіліксіз болуын айтуға болады. Күнделікті т өмірде жастар ішімдікпен, нашақорлықпен, ассоциалдық мінез-құлықпен, қылмыспен кездесуде. Баланың жаны мен психикасына жағымсыз әсер ететін толық емес, кикілжіңді, қолайсыз, бейморалды отбасылар көбеюде. Балалар мен жастар үнемі білім беру мен тәрбие саласында да әлеуметтік депривацияға түсуде. Қазіргі таңда сапалы білім алу тікелей отбасының материалдық жағдайына, байланысты болып отыр. Әлеуметтік қатынаста депривациялық фактор әлеуметтік жіктелудің күннен күнге тереңдеуіне және қала мен ауыл арасындағы айырмашылыққа байланысты болып отыр.

Әлеуметтік депривацияның көрінісінің бірі ретінде еліміздегі жартылай жетім және жетім балалар санының көбейіп отырғандығын айтсақ болады. Бұл проблема барлық мемлекеттерде бар мәселе. Бірақ та тірі ата-анасы бар кезде және олар мемлекет үшін товарға айналып отырған кезде жаңа көрініс-әлеуметтік жетімдердің көбею қаупі туындауда.

Әлеуметтік жетімдер деуінің себебі – қоғам өз мүшелеріне отбасылық, аналық борышын өтеуге жағдай тудырмай, жауапкершілік, махаббат, аяушылық және мейірімділік сезімін қалыптастырмай отыратындығында. Мемлекет пен сол елдің азаматының арасындағы қатігездік, немқұрайлық ата ана мен бала арасындағы қатынаста өз көрінісін табады.

Қазақстан қоғамының жоспарлы экономикадан нарықтық, тоталитарлық жүйеден демократиялық жүйеге ауысуы ескі проблемалардың шиеленісуіне жаңа проблемалардың соның ішінде жастар ортасында да пайдалануына әкеліп соғуда. Балалар мен жастардың әлеуметтік проблемалары – халық арасындағы ерекше әлеуметтік – демографиялық тобының өздері және қоғам үшін маңызды салаларындағы проблемалары. Бұл проблеманы шешу үшін өскелең ұрпақтың және оны әлеуметтендіру институтының белсенділігін ғана емес, мемлекет пен қоғам тарапынан арнайы саясаты қажет етеді.

Біздің елімізде бала проблемасы мен мемлекеттің жастарға қатынасы барлық кезде өзіндік, спецификалық көріністерге ие болған, ол қоғамның әлеуметтік-саяси құрылымының ерекшелігін көрсететін. 1990 жылдың басына дейін ол функцияны комсомол және пионер ұйымдары атқаратын. Кеңес Одағы жастарының 90 пайызы осы ұйым мүшесі болғаны белгілі.

Кенес Одағының ыдырауына байланысты идеологиялық, басқарушы функцияларды іске асыратын барлық жастар институтытоқырауға ұшырады. Ол ұйымдардың атқарған қызметі өз уақытында ешбір атқарушы билік өкіліне берілмеді. 1991-1993 жылдары балалар мен жастар мәселесімен мемлекет айналыспады. Мұның өзі жастармен әлеуметтік жұмыс жүргізетін мекемелердің материалдық базасына үлкен зиян тигізді. Жастар ортасында жүйелі және құрылымдық дағдарыспен қатар жастар саясатын іске асыратын мемлекеттік органдарды құру, оны мамандармен қамтамасыз ету мәселесі де өткір мәселеге айналды. Ол маман әлеуметтік педагог болып есептеледі.

Жастар санасында өзекті дүние-өмірлік проблемаларының алуан түрлілігі болып саналады. Елімізде 500 оқушыға жүргізілетін зерттеулер нәтижесінде төмегндегі жағдайлар анықталды.

Мәліметтерді талдай келе бүгінгі таңдағы жастардың әлеуметтенуі, әлеуметтік ортаға бейімделуі күрделі процесс екендігін байқауға болады. Бұл қиындық алдымен өз болашағы үшін тұлғалық жауапкершілігін сезінуі мен тұлға ретінде өзін-өзі іске асыруы болып табылады. Бүгінгі таңдағы оқушының проблемаларының көзі мектеп болып отыр. Мектеп-оқушының біршама бөлігі үшін әлеуметтік бейімделіне жағдай жасай алмай отыр. Бұл жерде проблема тек қана оқушының үлгермеушілігінде болып отырған жоқ, мектеп-баланың негізгі өмірлік дағдыларын қалыптастыра алмай отыр.

Өскелең ұрпақтың табысты әлеуметтенуі үшін олардың тұлғалық дамуы үшін, қоғам мүддесі үшін инновациялық қызметі үшін жағдай жасалынуы тиіс. Соған байланысты тұлғаны әлеуметтік қорғаудың өзектілігі артып отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі «Педагогика және психология» А.Мектеп-2002 ж.
2. «Методика и технологии работы социального педагога» М.А. Галагузова Х.В.Мардахаев. М. Академия 2004 г.
3. «Методическая помощь социальному педагогу образовательного учреждения по ведению текущей документации» А.И.Ситиик. А.В.Мисько. М.Академия 2005 г.
4. «Методика и технологии работы социального педагога» Н.А.Шентенко.Г.А.Воронина М.Академия 2002 г.

ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ОҚУШЫНЫҢ БЕЛСЕНДІЛІГІ, НЕГІЗІНЕН ЕКІ ТҮРЛІ СИПАТТА БОЛАДЫ: СЫРТҚЫ ЖӘНЕ ІШКІ БЕЛСЕНДІЛІК

Досалы Ақбаян Жаңабайқызы

Ғылыми жетекшісі:

Арымбаева Кулимхан Маликовна – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогика, психология төзімділік, мәселелері, дамыту парасатты, озық технологиялар.

Баланың жеке тұлғасында танымдық белсенділігінің дамуы бес - алты жас аралығында қарқынды келеді. Бұл әсіресе баланы логикалық тапсырмаларды белсенді орындауы, жауап кілтін табуға ширақ келуі, білуге деген ұмтылысы танымдық ойындар арқылы оқу әрекетінің міндеттерін шешуде айқын көрінеді

Оқу үрдісінде оқушының белсенділігі, негізінен екі түрлі сипатта болады: сыртқы және ішкі белсенділік.

Сыртқы белсенділік дегеніміз – оқушы әрекетінің сыртқы көріністері (белсенді қимыл қозғалыстары, практикалық әрекеттері, мұғалімге зейін қойып қарауы, әрекеті т. б.) бірақ осы кезде ол басқа нәрсені ойлап отыруы да мүмкін.

Оқушының ішкі белсенділігіне оның белсенді түрде ойлау әрекеті жатады. Оқушы белсенділігі қандай болғанда да ой дербестігіне сүйенеді

Оқыту үрдісінде оқушылардың белсенділігін дамытуды мақсат еткен мұғалім сабақтың барлық кезеңдерінде олардың ой дербестігін дамытуға тырысады. Оқушыда белсенділік бір қалыпта болмайды, оның қарапайым және күрделі шығармашылық т. б. белсенділік түрлері болады.

Соңғысы оқушының логикалық ойлау қабілеті мен дербестігін керек етеді. Оқушыларда жас ерекшеліктеріне және психикалық даму дәрежесіне қарай белсенділіктің бірнеше түрі қалыптасып дамиды: қимыл, сөйлеу, ойлау, таным, өзін – өзі тәрбиелеу, қызығушылық, шығармашылық т. б. белсенділіктер.

Мұғалімнің шығармашылық ізденісінің ең бастысы – оқушының ойлау қабілетін дамыту және оқуға деген ынтасын қалыптастыру. Баланы бастауыш сыныптардан бастап шығармашылық ойлауға, қалыптан тыс шешімдер қабылдай алуға, практикалық әрекеттерге дайын болуға әкелудің жолдарын көрсету керек.

Шығармашылық – бүкіл тіршіліктің көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап, бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі. Бұған бүкілхалықтық, жалпы және жеке адамның шығармашылығы арқылы келдік. Әр жаңа ұрпақ өзіне дейінгі ұрпақтың қол жеткен жетістіктерін меңгеріп қана қоймай, өз іс - әрекетінде сол жетістіктерді жаңа жағдайға бейімдей, жетілдіре отырып, барлық салада таңғажайып табыстарға қол жеткізеді.

Оқу материалын терең меңгеруге тек оқушылармен жүргізетін жаттығу жұмыстарының нәтижесінде қол жеткізуге болады. Сондықтан мұғалім оқушылардың танымдық қабілетін дамытуда мына қағидаларға сүйенеді:

1. Жаттығу жұмысы пәннің мәніне, тақырыпқа логикалық байланыста болуы керек.

2. Жаттығуларға сұрақтар жүйесі оқушылардың ойлау қабілетін дамытарлықтай болуы тиіс.

3. Жаттығу жұмысы сабақтың барлық кезінде болуы керек. Жаңа сабақты түсіндіруде, бекіту кезінде, білімді тексеруде, сондай - ақ қайталауда да қолданылады.

Қазіргі таңда білім саласының алдында дайын білімді, дағдыларды меңгеретін, қайталайтын ғана емес, шығармашылық бағытта жұмыс істейтін, тың жаңалықтар ашатын, біртума ойлау қабілетімен ерекшеленетін жеке тұлға қалыптастыру міндетінің тұрғаны баршамызға белгілі. Осы орайда, оқушылардың шығармашылық мүмкіндіктерін дамытудың маңызды мәселе екендігі туындайды.

Оқушылардың ана тілі пәнінде танымдық қызығушылығын арттырудың бір түрі – көркем әдебиетті үнемі оқып отыруға әдеттендіру. Сынып ішінде кітапхана ұйымдастыру және оқушылардың кітапты оқуын қадағалау және оқушыларға көптеген ертегі, әңгіме оқып беріп, сонан соң өздеріне ертегі немесе қысқа мәтіндер оқып келу ұсынылады және оларға хабарлама дайындау тапсырылады.

Осылай оқушылардың ана тілі пәніне ықыласы артып, танымдық қызығушылығы қалыптасады. Сонымен қатар сабақ тақырыптарына байланысты мақал – мәтел, жұмбақ – жаңылтпаш пайдаланудың маңызы зор. Баланың танымдық қызығушылығын арттырып, тілін дамытады.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Бастауыш мектеп журналы №5 1998ж
2. Бастауыш мектеп №3, 4 2010ж
3. Дамыта оқыту технологиялары Б. А Тұрғынбаева «Алматы», 2000ж
4. Қазақстан мектебі, Алматы №8 2003ж
5. Мен және бәрі, бәрі, бәрі Алматы «Аруна» 2006ж

ЖОҒАРҒЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ-ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

*Досалы Ақбаян Жаңабайқызы
Ғылыми жетекшісі:*

Арымбаева Кулимхан Маликовна – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогика, психология төзімділік, мәселелері, дамыту парасатты, озық технологиялар.

Қазіргі заманғы ғылыми – техникалық үрдістің қарқыны білім беру жүйесінің алдына үлкен мақсаттар мен жаңа міндеттер жүктейді. Жас ұрпақты жан – жақты жетілген, ақыл – парасатты, ой – өрісі биік, бәсекеге қабілетті азамат етіп тәрбиелеу – қоғамымыздың ең өзекті мәселесі. Бұл әр мұғалімнің шығармашылық ізденіспен жаңаша істеуін қажет етеді.

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын дамытудың негізгі факторы олардың білімі мен дағдыларының дәрежесі

ғана емес, сонымен бірге, баланың маңызды психикалық қызметтерін, ақыл - ой жұмысының тәсілдерін қалыптастыруға мүмкіндік беретін оқу процесін жолға қою керектігі саналады. Оқушының шығармашылық қабілеті де оның ойлау мен практикалық әрекеттері арқылы ғана дамиды. Ойлауға үйренетін сабақтарды дамыта оқыту сабақтары деп білеміз

«Дамыта оқыту деп – оқыту мақсаты, міндеттері, әдіс - тәсілдері баланың даму заңдылықтарына сәйкестендірілген оқытуды» атайды. Оқыту арқылы баланың психикасында жаңа құрылымдар пайда болуы, яғни жаңа сапалық өзгерістер болуы тиіс деп есептейді. Сондықтан да жаңа сапаға ие, шығармашыл, қабілетті адамдар тәрбиелеу үшін дамыта оқыту жүйесін ең негізгі басшылыққа алар нысана деп білеміз. Оқыту барысында баланың ақыл - ойын, қиялын т. б. танымдық үрдістерін дамытып қоймай, баланы әртүрлі әрекеттің субъектісі болып қалыптасуын қамтамасыз етуді алдыңғы қатарға шығарды.

Дамыта оқытуды ұйымдастыру, балаға ақыл - ой әрекетін меңгеруге жағдай жасау деп қарастыру керек. Дамыта оқыту үрдісінде оқушы оқу әрекетімен шұғылданып, теориялық ойлауға икемделеді, білімді өзі меңгеруге мүмкіндік алады.

Дамыта оқыту сабақтағы ерекше ахуал, мұғалім мен оқушы арасындағы ерекше қарым – қатынас. Мұғалім бұл жағдайда танымдық іс - әрекетті ұйымдастырып, оқушының шығармашылығын арттырады

Дамыта оқытуда баланың ізденушілік – зерттеушілік әрекетін ұйымдастыру басты назарда ұсталады. Осыған байланысты Д. Б. Эльконин, В. В. Давыдовтардың жасаған жүйесі 3 негізгі құраушыдан тұрады

1. Оқу мақсаттарының қойылуы.
2. Оны шешу жолын бірлесе қарастыруы.
3. Шешімнің дұрыстығын дәлелдеуі.

Сабақты жақсы оқитын оқушылармен ғана белсенді жұмыс істеп қана қоймай, барлық баланың дамуы үшін қолайлы жағдай туғызып, қабілеті жеткен жерге дейін еңбек ету ойластырылса, әр оқушының оқуға деген қызығушылығы артады

Дамыта оқыту ұлы неміс педагогы А. Дистербергтің әйгілі «Неміс мұғалімдерінің білім беру ісіне басшылық» атты еңбегінің де негізі болып табылады. Дамыта оқыту деп ол баланың білім алуға әрекет етуін ұйымдастыратын оқытуды атаған. «Жаман мұғалім ақиқатты өзі айтып береді, ал жақсы мұғалім оқушының өзін ізденуге жетелейді», - деген. Ал ойлауға үйрететін сабақты дамыта оқыту сабақтары деп білеміз

Білім негізі бастауыштан басталатыны белгілі. Бастауыш сынып оқушысы не нәрсені болса да білуге құмар, қолымен ұстап, көзбен көргенді ұнатады. Зейіндері тұрақсыз болғандықтан бір сарынды оқудан тез жалығады. Сондықтан оқу мазмұны мен тәрбие әдістерін жаңарту бағытында оқушыларға сапалы білім мен саналы тәрбие беру үшін жан - жақты іздене отырып, өз алдыма мынандай мақсат қойдым:

«Оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын, ынтасын оятып, танымдық белсенділіктерін арттыра отырып, шығармашылық қабілеттерін дамытуға жағдай жасау

Әр сабағымды қызықты, өзгеше өткізу үшін, әр пән бойынша көптеген жұмыстар жасауға тура келеді

Танымдық белсенділік дегеніміз – оқушының оқуға, білімге деген ынта – ықыласының, құштарлығының ерекше көрінісі. Мысалы: мұғалімнің баяндап тұрған материалын түсіну үшін, оқушының оны зейін қойып тындауы, алған білімін кеңейтіп толықтыру үшін, өздігінен кітап оқуы, бақылау, тәжірибе жасау, жазу, сызу сияқты жұмыстар істеуі керек. Өйткені өтілген материалды саналы қайталауда, жаңадан білім алуда, оның жолдары мен дағдыларына үйренуде белсенділіксіз мүмкін емес. Яғни оқушылардың белсенділігі ауызша, жазбаша жұмыстарда, бақылау эксперименттер жүргізу жұмыстарында, бір сөзбен айтқанда, оқу үрдісінің барлық кезеңінде қажет

Ал, «таным – ойдың білмеуден білуге қарай дәл емес, білуден неғұрлым толық дәл білуге қарай ұмтылатын ой - өрісінің күрделі үрдісі».

Танымдық белсенділік көп түрлі тұлғалық қатынастардың қалыптасуымен тығыз байланысты. Танымдық әрекеттің белгілі бір ғылым саласымен таңдаулы қатынасы, танымдық әрекеті, оларға қатысу және қатысушылармен танымдық қарым - қатынасы маңызды келеді. Сонымен бірге, адамның барлық жоғарғы таным процестерінің өзінің даму деңгейінен белсендіруде танымдылық белсенділік тұлғаның шындықты қайта құру әрекеті нәтижесінде ұдайы ізденіске жетелейді.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Бастауыш мектеп журналы №5 1998ж
2. Бастауыш мектеп №3, 4 2010ж
3. Дамыта оқыту технологиялары Б. А Тұрғынбаева «Алматы», 2000ж
4. Қазақстан мектебі, Алматы №8 2003ж

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН КӨПМӘДЕНИЕТТІ ОРТА АРҚЫЛЫ ПАТРИОТИЗГЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Шоңғарева Іңкәрім Нұрғалиқызы

Ғылыми жетекшісі:

Алметов Нығметжан – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогика, психология төзімділік, мәселелері, дамыту, озық технологиялар.

Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері білім беру саласындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыру аясында қазақстандық қоғамдағы заманауи әлеуметтік мәдени трансформация ескеріле отырып әзірленді.

Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды, адам өмірі мен денсаулығын, тұлғаның еркін дамуының басымдықтарын, патриотизм, еңбексүйгіштік, адам құқықтары мен бостандығын құрметтеуге тәрбиелеуді көздейді.

Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясы аясында отбасылық тәрбие құндылықтары, сондай-ақ оқу және тәрбие процестерінің өзара кірігуі негізінде білім беру процесінің тәрбиелік әлеуетін арттыруға, оқыту мен тәрбиенің кіріктірілуіне, тәрбие әдіснамасын, мазмұны мен құрылымын жаңартуға бағдарланған.

Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері Қазақстан Республикасы білім беру жүйесінде тәрбиенің даму перспективасын, басым бағыттарын, тәрбие мақсаттарын, міндеттерін, бағалау өлшемдерін және механизмдерін анықтайды.

Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері жаһандану дәуірінде қазіргі адамда қоршаған әлемге технократтық және тұтынушылық көзқарас үстем болатын заманауи қоғам дамуының ерекшеліктерін ескереді.

Осыған байланысты адамзатты ұлттың тұрақты дамуының, рухани әлеуетінің артуына кепіл болатын прогрестің рухани-адамгершілік құндылықтарына, ана тілі мен ұлттық менталитеттің маңыздылығын нығайтуға қайта бағдарлау қажет.

Ұлттың ерекшеліктерін, психологиясын, менталитетін ескермеу, ұлттық- мәдени құндылықтар бастауынан алыстау немесе оларды космополитизм мен жалған мәдениет түрлерімен алмастыру - адамның моральдық азуына, қоршаған әлемге агрессиясының артуына, рухани-адамгершілік әлеуетінің құлдырауына әкеліп соқтырады.

Жалпыәлемдік тәрбие жүйесін зерттеу және талдау елімізде біртұтас кешенді тәрбие жүйесін, оның мақсаты мен мазмұнын ұлттық мақсаттар, мәдени құндылықтар мен дәстүрлер, діл ерекшеліктерін ескере отырып, әлемдік озық тәжірибе, заманауи прогрессивті ағымдар, инновациялар үйлесімінде құрудың маңыздылығын көрсетіп отыр.

Туған жерін, халқын сүю және құрметтеу, отбасылық құндылықтарды қастерлеу, үлкенді сыйлау, кең пейілділік, бауырмалдық, ашықтық, қонақжайлылық, толеранттық - қазақ халқының діл ерекшелігі болып табылады.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан жолы – 2050: «Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Қазақстан халқына Жолдауында атап көрсетілгендей, егеменді даму жылдарында барша қазақстандықтарды біріктіретін және ел болашағының іргетасын қалаған басты құндылықтар жасалды. Жолдауда бұл құндылықтар атап көрсетілген:

Қазақстанның тәуелсіздігі және Астанасы; қоғамымыздағы ұлттық бірлік, бейбітшілік пен келісім; зайырлы қоғам және жоғары руханият; индустрияландыру мен инновацияларға негізделген экономикалық өсім; Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамы; тарихтың, мәдениет пен тілдің ортақтығы; еліміздің ұлттық қауіпсіздігі және бүкіләлемдік, өңірлік мәселелерді шешуге жаһандық тұрғыдан қатысуы. Президент сонымен қатар, жалпықазақстандық мәдениетті дамытуға жаңаша серпін беретін белсенді, білімді және дені сау азамат қалыптастыру міндетін қойды.

Патриот, білімді, дені сау, жауапты және жігерлі, инновациялық экономика жағдайында табысты қызмет ететін, қазақ, орыс және ағылшын тілдерін еркін меңгерген, қазақ халқының жалпыадамзаттық құндылықтар мен мәдениетті бойына сіңірген, толерантты, дүниежүзіне танымал және мәртебелі – 2020 жылғы қазақстандық жастар осындай болады.

Қазақстан Тәуелсіздікке қол жеткізген аз уақыт ішінде әлемдік қоғамдастыққа толық құқылы және беделді мүше болды, әлемдік экономикалық және мәдени кеңістікке белсенді түрде кіріге бастады. Қазақстандық жастар жаһандану процесіне кірігуі аясында қарқынды білім беру, өзара ақпараттық және мәдени алмасудың белсенді қатысушысы болды. Қазіргі қазақстандық балаларда, жастар ортасында сапалы білім алу уәжінің өсуі, жаңа кәсіптерді және ақпараттық-коммуникативтік технологияларды меңгеруге ұмтылысы, коммуникативтілік, мәдениетаралық қарым-қатынастың артуы, әлеуметтік белсенділігін жандандыру сияқты жаңа позитивті трендтер пайда болды. Өз елінің тарихына, мәдениетіне және дәстүрлеріне, халқының мәдени мұрасына қызығушылықтарының артуы негізінде ұлттық өзіндік сананың өсуі байқалады. Жаңа қазақстандық патриотизм, азаматтық, ізгілікке бағдарланған дүниетаным қалыптасу процесі жүріп жатыр.

Елдегі оң өзгерістер білім беру ұйымдарының тәрбие процесінде көрініс тапты. Тәрбие практикасында жалпықазақстандық менталитет, мәдени, ұлттық-тарихи дәстүрлер ескерілген ұлттың зияткерлік, рухани және шығармашылық әлеуетін жаңғырту үшін жағдайлар жасалуда.

Қазақстанның білім беру жүйесінде оң метапәндік және тәрбиелік әлеуеті бар «Өзін-өзі тану» адамгершілік-рухани білім беру бағдарламасы (Бағдарлама идеясының авторы – С.А. Назарбаева) іске асырылуда. Бағдарлама білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысының барлық салаларын қамтиды және тиісінше іске асырылған жағдайда қоғамда ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды жаңғырту механизмдерінің мықты катализаторы рөлін атқарады. Халықтық педагогиканың көпғасырлық тәжірибесіне негізделген, заманауи тәрбие теорияларының шабыттандыратын идеялары қолданылған «Өзін-өзі тану» адамгершілік-рухани білім беру бағдарламасына (бұдан әрі - АРБ) әлемдік білім беру кеңістігінде аналог жоқ. Ол балалар мен оқушы жастардың адамгершілік-рухани тәрбиесінде білім берудің барлық деңгейлерінің үздіксіздігін және сабақтастығын қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Назарбаев, Н.Ә.: «Қазақстан – 2030: барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы» Қазақстан халқына Жолдауы/ Н.Ә. Назарбаев // Егемен Қазақстан. – 1997 жыл.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы // Егемен Қазақстан. – 2007 жыл. – 27 шілде.

3. Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы бала құқықтары туралы» Заңы // Егемен Қазақстан. – 2002 жыл. – 8 тамыз.
4. Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы жастар саясаты туралы» Заңы // Егемен Қазақстан. – 2004 жыл. – 7 шілде

АҚПАРАТТЫҚ МӘДЕНИЕТ – АДАМНЫҢ ЖАЛПЫ МӘДЕНИЕТІН ҚҰРАУШЫЛАРДЫҢ БІРІ; ДӘСТҮРЛІ, СОНДАЙ-АҚ ЖАҢА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Шоңғарева Іңкәрім Нұрғалиқызы

Ғылыми жетекшісі:

Алметов Нығметжан – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогика, психология төзімділік, мәселелері, дамыту, озық технологиялар.

Ақпараттық мәдениет – адамның жалпы мәдениетін құраушылардың бірі; дәстүрлі, сондай-ақ жаңа ақпараттық технологияларды қолданып жеке ақпараттық қажеттіліктерді тиімді қанағаттандыру бойынша мақсатты дербес қызметті қамтамасыз ететін ақпараттық дүниетанымның және білім мен білік жүйесінің жиынтығы.

Дене тәрбиесі және салауатты өмір салтын қалыптастыру мақсаты адамда психикалық тұрақтылық пен кәсіби қызметінде тиімді қажеттерді қамтамасыз ететін салауатты өмір салтын, жеке тұлғалық қасиеттер қалыптастыру. Оның құрамдасына профилактикалық білім беру кіреді.

Салауатты өмір салтын қалыптастыру адам ағзасының мүмкіндіктері, оның қызметінің ерекшеліктері, адамның дене, психикалық және рухани денсаулығының өзара байланысы туралы түсінік беретін ағарту жұмысында ғана емес, сол сияқты тәрбиеленушілерді түрлі спорт түрлеріне тікелей баулу арқылы да жүзеге асырылуы тиіс.

Діни секта – негізгі діни бағыттан бөлінген және оған қарсы тұратын діни топ. Еңбек және экономикалық тәрбие балаларда, жасөспірімдер мен жастарда өзіне-өзі қызмет ету білігін және дағдысын, еңбек іс-әрекетінің әр түріне жауапты және шығармашылық қарым-қатынасын, ұжымда, топта жұмыс істеу біліктілігін; адамның өз әрекетінің мәнін және салдарын дұрыс бағалап, қажетті ресурстарды пайдаланып, олардың шынайы әсерін күшейте отырып, белсенді және жауапкершілікпен әрекет етуді, яғни жаңа өндірісті және қоғамды құру біліктілігін қалыптастыруды көздейді.

Жалпыадамзаттық құндылықтар – бұл уақыт өте келе өзгеріске ұшырамайтын және адамдардың белгілі бір шектеулі тобы (әлеуметтік топ, таптар, партия, мемлекет немесе мемлекеттердің коалициялары) үшін емес, барша адамзат үшін маңызды абсолют құндылықтар.

Бұл құндылықтар халықтың барлығына тән, ішкі мәні терең және сыртқы моральдық ережелер емес, тура ішкі іс-тәжірибе нысаны ретінде қабылданады, яғни олардың негізінде адамның ар-намысы махаббат,

шынайылық, жайлылық, парыз, күштемеу, қайырымдылық, рақымшылықты нақтылы түрде көрсетеді.

Жалпыадамзаттық құндылықтар мәңгі, тарихи тұрғыдан шектелмеген рухани табиғатқа ие, әлеуметтік, саяси, ұлттық, ғылыми, тұлғалық және басқа құндылықтар жүйесінің өзгермелі инварианты болып табылады, әр адамда және материалдық әлемде барынша қалыптасады. Олар барлық адамдар үшін эталон, үлгі болып саналады, оларды дамытуға педагогикалық процесс бағытталған.

Жеке тұлғаның өзін-өзі тану және өзін-өзі дамыту қажеттілігін қалыптастыруы. Өзін-өзі тану адамға қоршаған әлемді түсінуге және өзінің сондағы орнын сезінуге, өмірлік ұстанымын анықтауға, қоршаған әлемге көзқарасын жалпыадамзаттық құндылықтар тұрғысынан жүйелеуге көмектесуі тиіс. Өзін-өзі тану жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуына, өзектендіруіне, оның қабілеттері мен әлеуеттік мүмкіндіктерін жүзеге асыруда қажетті шарт болып табылады. Адам, сонымен өзін-өзі тануының нәтижесінде толысу сезімін, өмір қуанышын, оның мәнісін сезіне отырып тұлғалық өсу мен өзін-өзі жетілдіру қабілетіне ие болады.

Зияткерлік мәдениетті дамыту білім алушылардың белсенді ойлау қызметін дамытуды, олардың санасын шынайы, қарапайым біліммен байытуды, ойлау қабілетін дамытуды көздейді.

Кәсіби-шығармашылық тәрбие кәсіптік және тұлғалық маңызды негізгі құзыреттіліктерді (арнайы, бейіндік, коммуникативтік, әлеуметтік, зияткерлік, ақпараттық, дербес) және оның басқа түрлерін қалыптастыруды, білім алушыларды кәсіптік қауымдастықтың дәстүрлері мен құндылықтарына бейімдеуді, кәсіптік этика нормаларын ұстануды көздейді.

Коммуникативтік мәдениет қалыптастыру мінез-құлық ұстанымдарын анықтайды, құндылықтар жүйесін, нормаларын көрсетеді және шығармашылық қызметте өзінің дербестігін көрсету үшін қарым-қатынас жасау, байланыстарды орнату, дамыту, өзара келісу, жолға қою және түзету енгізуге көмектеседі.

Отбасылық тәрбиенің айқындалуыш буыны адамгершілік, рухани және гуманистік құндылықтар тәрбиесі басым адамдар арасында эмоциялық және тиімді қарым-қатынастардың әлеуметтік-тарихи тәжірибесін табыстау болып табылады. Балалар мен жастардың әлемдік және ұлттық мәдениеті, дәстүрлері мен барша қазақстандық қоғам қажеттіліктері негізінде құрылған жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарға бағдарлануы алдыңғы кезекте тұрады.

Рухани – адамгершілік тәрбие қоғам өмірінің нормаларымен және дәстүрлерімен келісілген тұлғаның өзіндік санасын дамыту, этикалық ұстанымдары мен оның моральдық қасиеттерін және мақсатын қалыптастыру үшін жағдай туғызуды көздейді.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет – сыбайлас жемқорлықты көпшілік айыптауы көрсететін құндылықтар жүйесі; сыбайлас жемқорлыққа

төзімсіздік қатынасты көрсетеді, «адалдық пен сатылмау – жүріс-тұрыс нормасы» берік азаматтық ұстанымды білдіреді.

Тәрбие – жеке тұлғаны мақсатты қалыптастыру процесі. Бұл арнайы ұйымдастырылған, басқарылатын және бақыланатын, соңғы нәтижесі қоғамға қажет және пайдалы тұлға қалыптастыру болып табылатын тәрбиешілер мен тәрбиеленушілердің өзара іс-әрекеті.

Тұлғаның әлеуметтік-маңызды және жеке қасиеттерін, ерекшеліктерін қалыптастыру (әлеуметтік бейімділік, әлеуметтік белсенділік, әлеуметтік тұрақтылық) әлеуметтік қарым-қатынас жүйесінде мінез-құлықтың өз стилін, шығармашылығын және дербестігін дамытуды, қоғамда болып жатқан өзгерістерге жылдам және тәнік (адекватты) әрекет етуді, белсенді өмірлік ұстанымы болуын көздейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Назарбаев, Н.Ә.: «Қазақстан – 2030: барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы» Қазақстан халқына Жолдауы/ Н.Ә. Назарбаев // Егемен Қазақстан. – 1997 жыл.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы // Егемен Қазақстан. – 2007 жыл. – 27 шілде.
3. Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы бала құқықтары туралы» Заңы // Егемен Қазақстан. – 2002 жыл. – 8 тамыз.
4. Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы жастар саясаты туралы» Заңы // Егемен Қазақстан. – 2004 жыл. – 7 шілде

ТАРИХИ-ҚҰҚЫҚТАНУ СӘЙКЕС МАМАНДЫҚТАР БОЙЫНША ЖОО-ДА ОҚУДЫ ЖАЛҒАСТЫРУ БЕЙІНДІК ПӘНДЕР

*Мырзахметова Шынара Сайбекқызы
Ғылыми жетекшісі:*

Атемова Калипа Турсуновна – п.ғ.д., доцент

Кілт сөздер: педагогика, психология төзімділік, мәселелері, дамыту, озық технологиялар.

Бейімдік оқыту жаратылыстану-математикалық, қоғамдық-гуманитарлық бағытта жүзеге асырылуда бірге келесі жағдайларды ескеру қажет.

Біріншіден, бейімдік оқытуды анықтауда, 11-12 сынып оқушыларының жекелеген қабілеті мен қызығушылығын ескеру үшін білім беру мазмұнының құрамы мен құрылымы педагогикалық жағдайлар жасауға бағытталуы керек.

Екіншіден, екі бағыт шеңберінде білім беру мазмұнын анықтауда оқушылардың базалық жалпы білім беру даярлығын аяқтауды қамтамасыз ететін міндетті оқу пәндерінің көлемін азайтып, базалық мазмұндағы пәндер үшін оқу-әдістемелік кешендердің саны оңтайландырылып, республикада қалыптасқан вариативті білім берудің және т.б. институционализациялау

Бейіндік оқыту жүйесінің үйлесімділігі аралас оқу пәндерінің есебінен қамтамасыз етіледі және оқу мазмұнының элементтерінің келесідей типтерін: базалық мазмұндағы жалпы білім беретін пәндер (инвариантты компонент), жалпы білім беретін бейіндік пәндер және таңдау бойынша міндетті пәндер (вариативті компонент), таңдау бойынша курстар (мектеп, оқушы компоненті) енгізеді.

Журналистикаға кіріспе филологиялық бейін қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы бейіндік пәндер әлеуметтік экономикалық бейін 2 12 таңдау бойынша пәндерге оқушылар үшін қатысу міндетті. Берілген компонент білім беру мазмұнының вариативті элементімен қарастырылып, мектеп өздігінен ұйымдастырады.

Міндетті пәндер «толықтыру» қызметін орындап, «өзге» бағыттағы мазмұн есебінен білім беруді толықтырады. Оқушылар басқа бағыттағы жалпы білім беретін бейіндік пәндердің тізімінен екі оқу пәнін таңдау мүмкіндігін алады. Қызығушылығы бойынша курстар оқу жоспарының оқушы компонентінің есебінен іске асырылады және екі міндетті орындайды. Біріншісі – жалпы білім беретін бейіндік пәндердің қолданбалы сипатын қамтамасыз ету.

Екінші міндет – оқушылардың жеке қызығушылығын қанағаттандыру бойынша таңдаған бейіні шеңберінде білім беру мазмұнын іске асыруды қамтамасыз ету. Базалық мазмұндағы жалпы білім беретін пәндердің, бейіндік жалпы білім беретін пәндердің, таңдау бойынша міндетті пәндердің, таңдау бойынша курстардың шамамен көлемдік ара-қатынасы 56:30:16 пропорциясымен анықталады. Бейіндік оқытуды іске асыру жалпы білім беретін мектептерде, гимназияларда, лицейлерде, дарынды балаларға арналған мамандандырылған мектептерде, мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған арнайы мектептерде жүзеге асырылады.

Оқушылардың орнықты ынта-ықыластары мен бейімділіктері дегенде біз оларды үйірмелердегі және үйдегі, тиісті оқу пәндеріндегі сабақтарда белсене шұғылдануы, бір салада мамандық таңдауға алаңсыз талап білдіруі, таңдаған мамандығы жөніндегі еңбек мазмұнымен жақын танысуға қызығуы дәлелденгеннен кейін ғана осындай қорытындыға келдік.

Олар таңдаған мамандығын жақсы білуге талап – танды, үйірмелерде қатысады, кез келген пәнді жақсы меңгерді, сол сияқты өздерін қызықтыратын мамандықтар жайында көп оқыды. Мысалы, Руслан С. физикамен айналысады.

Ол физикамен байланысты мамандықтар туралы көп білуге талпынды, физика үйірмесіне қатысты. Класс жетекшісімен ата-анасы оның таңдауын толық мақұлдады. Мектепті бітірген соң физика бөліміне оқуға түспек. Тағы бір мысал: Ару Н. өзіне педагогтың мамандықты таңдап педколледжге түсуге даярланды. Таңдау оның қызығушылығымен барынша сәйкес келді: ол әдебиетті, тарихты, ән-күйді жақсы көрді. Класс жетекшісі оқушының таңдауын толық мақұлдады. Оған педколледжге түсу ұсыныс берілді.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының білім туралы заңы (2011.24.10. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен).
2. 12 жылдық орта білім беру мемлекеттік стандарты жобасы. – Астана,
3. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.

ЖОО-ДА КРЕДИТТІК ТЕХНОЛОГИЯ ЖҮЙЕСІНДЕ БОЛАШАҚ ОҚЫТУШЫЛАРДЫ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУҒА ДАЯРЛАУ

Мырзахметова Шынара Сайбекқызы

Ғылыми жетекшісі: Атемова Калина Турсуновна – п.ғ.д., доцент

Кілт сөздер: педагогика, психология төзімділік, мәселелері, дамыту, озық технологиялар.

Еліміз әлемдік білім беру жүйесінің биігінен көрінуге алғашқы батыл қадамдар жасады. Сондай-ақ, 2007 жылы «Білім туралы» заңға «кредиттік оқыту технологиясы» ұғымы заңнамада анықталған. Осы заңның 11-ші бабында білім жүйесі мәселелерінің бірі оқытуда жаңа технологияларды тиімді пайдалану және енгізу, сонымен қатар кредиттік, дистанциялық, ақпараттық – коммуникациялық оқыту кәсіби білімнің қоғамда және еңбек нарығында болып жатқан өзгерістер қажеттілігіне тез үйлесуге мүмкіндік туғызатыны белгіленген [1].

Біз озық технологияларды меңгермей, білім бәйгесінде оза шаба алмайтынымызды түсіндік. Әрине, 2007 жылдан бастап әлемдік білім деңгейіне қол созғанымыз тек қана қажеттілік емес, болашақ үшін жасалған игі бастама деуге толық негіз бар. Бұл жүйе әлемдік деңгейдегі білікті мамандарды дайындауға бағытталған. Қоғамның кез келген сынынан сүрінбей өтетін, өз кәсібінің «құлағында ойнайтын» маман иелерін даярлауда бұл жүйенің берері мол екенін әлем елдері мойындады. Біздің әлемдік білім кеңістігінде өзгелермен тереземіз тең болуы үшін кредиттік жүйеге ену аса қажет екенінің маңыздылығы осында болды. «Еуропа аймағындағы жоғары білімге қатысты біліктіліктерді тану туралы» Лиссабон Конвенциясы, «Жоғары білімнің еуропалық аймағы туралы»

Болон декларациясы, ҚР «Еуропа аймағындағы жоғары білімге қатысты біліктілікті тану туралы» Конвенцияны ратификациялау туралы заңы кредиттік оқыту технологиясының біздің ЖОО-да қолданылуына себеп. Аталмыш жүйе арқылы оқыту студенттің өзіндік жұмысына баса көңіл аударуына кеңінен жол ашып берді. Студент білім көзін өзіндік жұмыс, өзіндік ізденіс арқылы таба алатын болды. Демек, өзіндік жұмыстарын белсенді ұйымдастыру аса маңызды. Бүгінгі студент – болашақ маман. Сондықтан, бұл жүйеде студенттердің өзіндік жұмысын олардың өзін-өзі толықтыру, дамыту қабілетін арттыруының алғышарты деп қарастырады. Кредиттік жүйенің ашқан жаңалығы да осы.

Оқытушылар студенттердің білім жолындағы бағдаршамы болып, оларға тек бағыт-бағдар беруі керек. Ал, білім қазынасын іздеу студенттің өзіндік ізденісі арқылы жүзеге асады. Level3 Dublin Institute of Technology June 2015 Кредиттік оқыту жүйесінің ғылыми – теориялық негіздерін зерттеген қазақстандық ғалым – педагогтар Ж.А.Қараев, А.Қ.Құсайнов, Н.Ә.Асанов, Г.К.Ахметова, С.М.Өмірбаев, К.Ж. Кожмахметова, Ш.Т.Таубаева, В.И.Байденко, Ш.М. Майғаранова, С.Т.Иманбаева, Б.Абдрасилов, Д.Сулеев т.б. жаңа жүйенің қырларын танып білуге арналған ғылыми мақалалар мен еңбектері жарияланды. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңын іске асыру мақсатында 2007 жылы 22 – қарашада №566 бұйрық бойынша оқу үрдісін оқытудың кредиттік технологиясы бойынша ұйымдастыру ережелері бекітілді, сонымен қатар, осы ереже білімнің барлық деңгейі үшін құптауға лайықты деп танылды.

Оның тарихы 1988 жылы Еуропаның ең ежелгі білім ордасы болып саналатын Болон университетінің 900 жылдығына арналған ректорлар форумынан бастау алып отыр. Болон үрдісі дегеніміз – Еуропа елдерінің ортақ білім жүйесін құруды мақсат етіп, Италияның Болонья қаласында Еуропаның 29 мемлекетінің білім министрлері қол қойған декларация. Аталған құжат қол қойылған қаланың атауына орай, Болон үрдісі атауына ие болған. 1999 жылы Болонья қаласында (Италия) Еуропаның 29 елінің (2003 жылдан бастап 40ел) өкілдері өз жоғары білім жүйелерін бірыңғай жалпыеуропалық стандартқа келтіруге міндеттеме алды. Бұл осы заманғы Еуропада жоғары білім жүйесін дамытудың торапты жолы болып табылады да, өз алдына бүкіл көп ғасырлық тарихында жоғары мектептің терең құрылымдық реформасын көрсетеді [2].

Сонымен, Болон үрдісі – жоғарғы білімнің біртұтас еуропалық кеңістігін құру мақсатында Еуропа елдерінің білім жүйесін жақындастыру және үйлестіру үрдісі. Еуропа елдерінің ұлттық білім беру жүйесін өз серіктес жоғарғы оқу орындарында қолданылып жүрген ең үздік тәжірибелерді, озық ғылыми жаңалықтарды, дарынды студенттер мен білікті мамандарды тарту.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Қ.Р. Білім туралы заңы. 2007ж 22 шілде. Ақорда
2. Конвенция о признании квалификации, относящихся к высшему образованию в европейском регионе. Лиссабон, Португалия, 11 апреля 1997г. //www.rc. edu.ru
3. Зона европейского высшего образования. Совместное заявление европейских министров образования. Болонья, Италия, 19 июня 1997 г // www.bologna.ru

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОРТА БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ РЕФОРМАЛАР МӘСЕЛЕЛЕРІ:САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

*Мерғалиева Майгуль Адиловна
Ғылыми жетекшісі:*

Кенжебекова Рабига Ибрагимовна – п.ғ.к., профессор

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту

Қазақстанның Болон процесіне жедел кіруі нәтижесінде еліміз үш деңгейлі моделге енді: бакалавриат-магистратура- PhD докторантура. Қазіргі күні 42 жоғары оқу орны еуропалық агенттіктердің сапа менеджменті жүйесінің сертификаттау аудитінен өтіп үлгерді. Докторлық және магистратуралық бағдарламалары үшін кластерлі бастамалар негізінде озық мамандықтардың тізімі анықталды. Бұл құжаттар мемлекет саясатының білім саласындағы негізгі міндеттерін айқындады.

Қазақстанда өткізілетін әлеуметтік-экономикалық реформалар нәтижесінде, жоғарғы оқу орындарын қоса алғанда, соңғы жылдары алға қойылған келесі міндеттерді атап өтуге болады:

1. жоғарғы білім жүйесін демократияландыру және басқарудың бір орталықтан жүргізілмеуі;
2. жоғарғы оқу орындарының құрылымы мен жүйесін әртараптандыру;
3. жаңа заңнамалық және нормативтік-құқықтық базаны құру;
4. жоғары білім берудің жаңа мемлекеттік стандарттарын қалыптастыру.

Жалпы, Қазақстанның білім беру жүйесін жаңғырту арқылы үлкен нәтижелерге қол жеткізуге болады, егер келесі жағдайлар орындалса: үкіметтің білім беру саясатында орнатқан барлық бағдарламалары білім беру жүйесінің аясында жинақталған әлем тәжірибесінің мүмкіндігіне негізделіп жасалуы қажет. Ұлттық білім беру жүйесі әлем бойынша жаһандану үрдісін кешуде. Сондықтан, көптеген мемлекеттер үшін, әсіресе, Орталық Азия үшін, өзінің білім беру жүйесін өзгертуде дұрыс бағыт таңдау мәселесі тұр. Жаңа заманның негізгі үрдістері білім беру саясатына да ықпалын тигізе бастады. Білім беру жүйесі әлеуметтік саясаттың басты бағыттарының біріне айналуда, себебі, жаңа әлемде мемлекеттің экономикалық жетістіктері білім беру жүйесімен, азаматтардың білімділігімен, мамандардың бәсекеге қабілеттілігімен анықталады.

Қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістер жағдайында ұзақмерзімді стратегия арқылы білім реформасын жүзеге асыруға болады. Сол мақсатта ҚР білім беру жүйесі белгілі даму сатыларынан өтіп келеді. Оған ҚР Президентінің жыл сайынғы халыққа Жолдаулары негіз болуда. Атап айтқанда, «Қазақстан-2030» стратегиялық бағдарламасында білім беру мәселесі төртінші ұзақмерзімді басымдықта көрсетілді. Басымдық атауында «Қазақстан азаматтарының денсаулығы, білімі мен әл-ауқаты» деп көрсетілгенімен, құжаттың аталған бөлігінде азаматтардың денсаулығы мен салауатты өмір салтын сақтау мәселесіне мән берілген. Атап айтқанда, тәуелсіздік жарияланған алғашқы жылдардағы өршіп тұрған нашакорлық пен наркобизнес, темекі мен алкогольді тұтыну мәселені ерекше көңіл

аударылған. Білім беру мәселесі кейінгі бағдарламаларда тарқатылып айтылды.

Соңғы жылдардағы құжаттарға көңіл аударатын болсақ, 2015 жылғы 30 қарашадағы «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, даму» Жолдауының «Жаңа әлеуметтік саясат» тармағында 2016 жылдың 1 қаңтарынан бастап білім беру саласы қызметкерлерінің жалақысы – 29 пайызға дейін артатыны айтылды. Сонымен қоса 2017 жылдан «Баршаға арналған тегін кәсіби-техникалық білім» бағдарламасы басталатыны жарияланды.

Бұл Жолдауда негізінен дағдарысқа қарсы күрес, қаржы секторын тұрақтандыру, бюджет саясаты, жаңа инвестициялық саясатқа ден қойылған.

2017 жылғы 31 қаңтардағы «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» Жолдауында үш тілдік оқыту, мұғалімдердің деңгейі, кәсіптік білім беру туралы қозғалады. «Төртінші басымдық – адами капитал сапасын жақсарту» бөлімі келесі жылғы жолдаудың алғышартындай көрінеді.

Атап айтқанда, жаңа индустрияландыру талаптарына білім беру жүйесін, коммуникация мен стандарттау салаларын бейімдеу қажеттігі айтылды. Әдеттегідей оқу орындары жалпы аталмай, агроөнеркәсіп кешенін дамыту мақсатында аграрлық университеттердің ролін қайта қарау міндеті қойылды. Яғни, аграрлық университеттер ауыл шаруашылығымен біте қайнасқан ғылыми және оқыту орталығы болуы тиіс. Ол тапсырманы оқу орындары толықтай орындамай отырғаны белгілі.

Бұл жолдауда өнеркәсіптік төңкеріс жағдайында еліміздің бейімделуіне 10 даму қағидасы алға қойылған. Оның ішінде «Адами капитал – жаңғыру негізі» жетінші қағидасында білім беру сапасын арттыру мен интеллектуалдық ұлт қалыптастыру сұрақтары қарастырылған. Жалпы, бұл Жолдаудағы негізгі идея заманның өзгерістеріне бейім болу, инновациялық дамудың көшінен қалып қалмау. Бұл жерде ең алдымен оқыту бағдарламасын жаңартқан жөн.

Ол дегеніңіз – мектептерді компьютерлік сыныптармен қамту арқылы жастарды жаңа технологиялық қалыпқа бейімдеу (3Д принтер, робот техникасы, жасанды интеллект және т.б.); жекелеген пәндерді ағылшын тілінде оқытуды бастау, оқу орны мен кәсіпорын, корпорациялардың арасындағы ынтымақтастықты нығайту. Педагог-мамандардың мәртебесі тұрақты көтеріліп келеді. Педагогтарды оқыту және олардың біліктілігін арттыру жолдарын қайта қарау, ЖОО педагогикалық кафедралар мен факультеттерді дамыту туралы айтылғанымен, мәселе келесі Жолдауда қайталанып отыр.

Әдебиет:

1. Насимов М.О., Саткенов Д.А. Жоғары оқу орнындағы тәрбие жұмысын дамытудағы басым бағыттар // Молодой ученый. – 2014. – № 1-2. – С. 67-68.

2. Насимов М.О., Паридинова Б.Ж. Ақпараттық қоғам шарттарындағы тәрбие беру мәселелері. Сборники конференции НИЦ Социосфера. – 2013. - №40. – С. 037-038.
3. Nassimova G.O., Nassimov M.O., Paridinova B.Z., Koppossynova M.K. Patriotic education of students in the modern conditions // Paradigmata poznani. – 2014. - № 1. – P. 52-52.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА ТРИЗТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Нуракова Нурсауле Уринбаевна

Ғылыми жетекшісі: Арзымбетова Шолпан Жақсылыковна – п.ғ.к.

Кілт сөздер: шығармашылық педагогикаға, педагогика, психология ақыл-ой, ТРИЗ, төзімділік, дамыту, қамқорлық.

1945 жылы дарынды ойлау жай ойлаудан немен ерекшеленетіндігін ұғынуға ұмтылған Г. С. Альтшуллер шығармашылықтың ғылыми технологиясын дайындауына кірісті. Оның технологиясының басты идеясы техникалық жүйелер белгілі бір заңдармен туындап, дамиды: бұл заңдарды тануға болады және өнертапқыштық тапсырмаларды шешу үшін қолдануға болады. Мектеп жасына дейінгі балалар үшін «ТРИЗ» технологиялары – бұл тәрбиешілер үшін толық әдістемелік ұсыныстары бар ұжымдық ойындар мен сабақтар жүйесі.

ТРИЗ негізгі бағдарламасын ауыстыруға емес, оның тиімділігін барынша арттыруға арналған. Тәрбиеші жұмыс істейтін кез келген бағдарлама негізінде практикада тексерілген ТРИЗ әдістері мен тәсілдерін қолдануға болады. ТРИЗ ұстанушыларының ұстанымы: әрбір бала тумысынан дарынды және кемеңгер, алайда оны барынша төмен шығын жағдайында барынша жоғары нәтижеге қол жеткізу үшін қазіргі заманға бағдарлануына үйрету керек.

Педагог балаларға дайын білім бермеуі керек, олардың алдында ақиқатты ашпауы тиіс, ол ақиқатты өзі табуы қажет. Егер балалар сұрақ қоятын болса, сол уақытта дереу жауап бермеуі керек. Керісінше, ол өзі не ойлайтындығын сұрауы қажет. Оны талқылауға шақыру керек. Жетелеуші сұрақтармен баланың жауапты өзі тапты деуге алып келуі керек. Егер бала сұрақ қоймаған жағдайда, педагог қайшылықтарды атап көрсетуі тиіс.

«ТРИЗ» технологиясында қайшылықтардың көптеген тәсілдері жинақталған. Алайда деректер банкін, көп жағдайда, жас тәрбиеші қолданады. Тәжірибелі мол педагогтар табиғат және затты әлемнің қоршаған объектілерінде өздері қайшылықтарды табады және оларды балалармен жұмыс жасауда қолданады. Бірақ негізгі міндет: балаларды өз шешімдерін іздеуге және табуға үйрету – бұл шығармашылық ойлауда, қиялдауда, жаңаны ойлап табуда байқалатын өнертапқыштық кезең.

Айта кететін жайыт, «ТРИЗ» технологиясы баланы ғана емес, тәрбиешіні де шығармашылық педагогикаға оқытады. ТРИЗ қолдаушылары алдында тұрған басты мәселе дайын формуланы балалармен сабақ өткізуде схемалық түрде қолдану ниетінен сақтандыру. Балалар тумасынан үлкендердің ақпараттарын талдай отырып, өздерінің қандай да бір жүйесін құруға, өзінің пәктігі мен аңғалдығын көрсесте, жүріп жатқан үдерістердің заңдылықтарын ұғынуға талпынады. «ТРИЗ» бағдарламасы тәрбиешілер мен балаларға адам өзінің жасына тәуелсіз меңгеретін шығармашылықтың әдістері мен құралдарын береді. Осы бірыңғай құралды қолдана отырып, балалар мен ересектер бір-бірімен тіл табысуы, түсінісуі жеңіл болады. ТРИЗ – бір рет құрылып, өзгермейтін шығармашылық педагогикалық жұмыстар жүйесі емес, бұл үнемі дамиды технология.

Яғни адамның өмірге деген көзқарасынан шығармашылық туындайды, ол өмірдегі өзгерістерді, дамуды қабылдауына байланысты болады. Баланың шығармашылық потенциалының тұлға ретінде даму мәселелері білім мақсатының біріне жатады.

Балалардың шығармашылық қабілеттерінің дамуы түрлі бағыттағы қызметті болжайды. Бұл жұмыс баламен педагогтың бірлескен шығармашылық саласын және құрдастарымен араласуды қамтамасыз етеді.

Қорыта айтқанда заманымыздың болашағы – жас ұрпақтың ой – өрісін жоғарлату, тілдік, шығармашылық, әлеуметтік, қатынас, таным және денсаулық күзіреттіліктерін арттыру, рухани байлығын, тапқырлық тапсырмаларды шешу теориясының негізгі түсініктерімен таныстыру, проблемалық жағдайдан шығу жолын іздеуде алған білімдерін қолдануға үйрету, әрбір тәрбиешінің міндеті деп ойлаймын.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Жас ерекшелік педагогика
2. ТРИЗ технология топтамасы
3. Мектеп жасына дейінгі балаларға арналған дамыту ойындары
4. Білім беру стандартар

ҚАЗАҚСТАНДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОЙЛАРДЫҢ ДАМУ ТАРИХЫ

Шаметова Умида Абдувахабовна

Ғылыми жетекшісі:

Куралбаева Алия Ахметкаримовна – PhD, доцент м. а.

Кілт сөздер: педагогика, психология төзімділік, мәселелері, дамыту парасатты, тарихи тағдыр этномәдениет.

Қазақстан жағдайында, біздің ойымызша қадими мектептерді жадид мектептеріне айналдыру жұмысына көбінесе қазақтың жаңашыл “ғалия” медресесі мен оқушылар семинарияларында орысша білім алған зиялылары батыл кіріскен сияқты. Жадид мектептерін ашып, онда сабақты Еуропа

педагогикасы жетістіктері негізінде ұйымдастыруға негізінен солар мұрындық болған.

Тіпті, кейбір қазақ оқытушылары жадид қозғалысы күшейсе қуанып, сәл әлсіресе ренжіп отырған. XIX ғасырдың 80-жылдарында III Александрдың керітартпа саясатының кезінде ”Тәржіман” газетіне жасалып отырған саяси қысымның күшеюіне өзінің риза емес екендігін газет редакциясына хат жазып, олардың бастамасын өзінің барынша қолдайтындығын айтып, ниеттестік, қамқорлық көрсеткен кісінің бірі-Ақмешіт уезі, қазалы қаласының тұрғыны, оқытушы Әубәкір Салықов болды. қатардағы оқытушының жадид қозғалысына үн қосуы, оның әлеуметтік-педагогикалық маңызын жоғары дәрежеде, ол қамтыған аймағының кең болғанын көрсетеді. Мұсылманша білім іздеген қазақ жастарының көбі XIX ғ. аяғы мен XX ғ. басында “ғалия” және “Хусоиния” медреселерінде оқыды, әсіресе ”ғалия” медресесі өзінің ұстаған жаңашылдық бағытымен, ол кезде, жастар арасында өте беделді болды.

Уфа қаласындағы ”ғалия” (арабша : алла жоғары) медресесін 1872 ж. Зия Камали деген жаңашыл ғалым ашып , оны көп жылдар бойы өзі басқарған . Осы медресенің шәкірті ғайса Тоқтарбекұлы 1913 жылы ” қазақ ”газетінде жарияланған мақаласында ” ғалия” медресесінде қырыққа жуық қазақ жастарының оқып жүргенін хабарлады. Оның ішінде, Семей облысынан –14 шәкірт, Ақмоладан-7 , Астраханнан-6, Жетісудан-6, Торғайдан-5 және Сырдариядан-2 жігіттің білім алатынын жазады. Сол “қазақ” газеті 1915 ж. ” ғалия ” медресесінде қазақ қызы –Мағфура Найманқожа қызының оқитынын да жазады. Сонымен Уфа талай қазақ жастарының білім, тағлым алып, башқұрт, татар жастарымен қоян қолтықтасып, достасқан қаласы. Татар, башқұрт жастарының көбісі ол кезде қазақ даласына келіп бала оқытатын.

“Жымысқы” ойлардан ада, қазақ баласына тек жақсылық жасауды ойлап, өз қаражатына мешіт салдырған, жәдидше оқытатын мектеп ашқан біздің ата- бабаларымыз болған екен. Олардың бірі – Жетісу өлкесіндегі (қазіргі Талдықорған облысы, Ақсу ауданында) “Мамания” мектебі. Бұл мектепті ашқандар Маман әулеті. Кей деректерде Есенқұл және Сейітбаттал Мамановтар деп нақтырақ айтылып жүр.

Кейбір зерттеушілер жазып жүргендей¹ бұл ағайынды жігіттерді бір-бірінен бөле жарып, бұл мектепті Есенқұл ашқан деп нүкте қоюдың біздің ойымызша қажеті жоқ сияқты. Өйткені, кейбір деректерде мектеп бұлардың әкесінің, ағасының атымен Маман, Тұрысбек мектебі деп қосарлана аталады (мәселен, ”қазақ” газетінде) . Әрине, бұл тұста жас та болса, бас болып бастама көтерген Есенқұлдың еңбегін жоққа шығара алмаймыз, сондай- ақ шама-шарқынша жыл сайын мың жарым сом беріп (“Айқап”,1914,N1), жәрдем еткен, оның алдында құрылыс жұмыстарына айтарлықтай қаржы бөлген Сейітбаттал қажының да еңбегін жоққа шығаруға болмас. Болыс болған, би болған, тоғыз болыс Матайды бір өзіне қаратқан Сейітбаттал қажының еңбегін тұстастары “Айқап” журналында (1914,N 1) жақсы

жазған. Маман ұрпақтары тек мешіт салып, медресе ашумен шектелмей, қазақ әдебиетінің көсегесін көгертуді ойлап, қазақ топырағында тұңғыш роман жарысын жариялап, бәйге тіккен, өз мектептерінен шыққан ынталы оқушылардың қаражатын көтеріп, ірі шаһарларға оқуға жіберген. Бай атаулының бәрін шық бермес Шығайбайға, сараң қарабайға теңеп, “идеологияның” ықпалында өскен бүгінгі ұрпақ үшін мал – жанын халқы үшін садаға қылған байлардың да болғанын білу- тарихтың шынайы бір парағын ашу болып табылады.

Қазақ арасында роман жарысын жариялап, бәйге тіккен Есенқұл Мамановтың игі бастамасы туралы “Айқап” журналында Мұхамеджан Сералин, “қазақ” газетінде Әлихан Бөкейхановтар пікір білдірген. Екі азаматта Есенқұл Мамановты әйгілі швед байы Альфред Нобельге теңеген. Есенқұл бұл жарысқа сыншылыққа қазақтың игі жақсылары -Әлихан Бөкейхановты, Ахмет Байтұрсыновты, Міржақып Дулатовты, Мұхамеджан Сералинді, Райымжан Мәрсековті, Шәкәрім құдайбердиевті, Жақып Ақбаевты, Нарманбет Орманбетовты, Нұрғали Құлжановтарды ұсыныпты. Жалпы Маман әулетін қазақтан шыққан алғашқы меценаттар десе болады. Осы қазақтың алғашқы меценаттары ашқан “Мамания” мектебінің ірге тасының қаланғанына биыл 100 жыл толып отыр. Қазақтың талай баласын қанаттандырған білім ордасы - “ғалия” медресесін бетке ұстап, жалау еткен “Мамания” мектебінде дін сабақтармен қатар, есеп, жағырафия, қазақ тілі, тарих, зоология, орыс тілі пәндері жүргізілген.

Әдебиеттер тізімі

1. *Алтынсарин Ы.* Таңдамалы шығармалары. ¾ Алматы: Ғылым, 1994.
2. *Керімов Л.К.* «Қиын» оқушылар және оларды қайта тәрбиелеу мәселелері. ¾ Алматы: Жазушы, 1991. ¾ 25-б
3. *Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М.* Педагогика. ¾ Алматы: Атамұра, 2000. ¾ 83, 84-б
4. *Қалиева Г.* Қазақстан мектебі. — 2002. ¾ № 4. ¾ 22, 23-б.
5. *Қоянбаев Ж.Б.* Отбасы балалар және жеткіншектер тәрбиесі. ¾ Алматы: Рауан, 1990. ¾ 234-б.

БАЛАНЫ ОЙЫН АРҚЫЛЫ АДАМГЕРШЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Қызырханова Айгерим Мақсатовна
Ғылыми жетекшісі: Көшербаева Газиза Нуралиевна – п.ғ.к.

Кілт сөздер: педагогика, психология ақыл-ой, ұлттық ойын, тәзімділік, дамыту, ертегі.

Халқымыздың «баланы ойын өсіреді» деген даналық сөзі тегін айтылмаса керек. Ойын балалар үшін айналадағыны танып білу тәсілі. Бала ойнап жүріп ойланады, жүйкесі тынығады, көңілі өсіп ойы сергиді, денесі шымырланады. Балалар ойындарының тәрбиелік маңызын жоғары бағалай келіп, А. С Макаренко былай деді; «Бала ойында қалай болса өскен соң

жұмыста да көп жағынан ұқсас болады» Сондықтан балалар үн-түнсіз ойнайды. Тіпті бала жалғыз болғанын өзінде де сөйлесіп жүреді. Сөйлесе жүріп бала пікірлесіп, әсер алысып, ойының түркі ниеті мен мазмұнын анықтайды. Заман өзгерген сайын адам баласының басынан өткендері баланың ойынында көрініс табатынына ешкім де шек келтірмес. Тәрбиелі балалардың физиологиялық психологиялық ерекшеліктері есте ұстап, ұлттық қозғалыс ойындарын балабақша өмірінде жас ерекшеліктеріне сай келмесе кері әсерін тигізуі мүмкін. Сонымен қатар ойындар баланың белсенділігін арттылып, тәрбиесінде оң әсерін тигізуді, өзіне де баға бере алады. Әр бір ойын балалардың адамгершілік жолындағы бір көтеріліп баспалдағы секілді. Ойының түркі ниеті – бұл балалардың нені және қалай ойнайтының жалпы анықтамасы. Мысалы: «дүкен», «аурухана», «ұшқыштар», Отбасы, балалар бақшасы және т. б болып ойнайды.

Ойын негізінен сергу кезінде ұйымдастырылады. Сондықтан ауада арнаулы құрылыстар ғимараттар, көптеген құрылыс материалдары күректер, доптар, секіргіштер болуға тиіс. Сюжетті рольді ойындар мектепте дейінгі балаларға тән ең сипатты бар ойындар болып табылады. Мысалы: Дүкен ойының ойнағанда балалар сатушы мен сатып алушының әрекеттерін жасайды. Ал Аурухана ойыны ойнағанда дәрігер мен науқастың әрекеттеріне електейді.

Драматизациялық ойындарда қандай да бір әдеби шығарманың ертегінің т, б сюжетті мен мазмұнына сәйкес болады. Драматизациялық ойынында әрекетінің бірі түрі. Дидактикалық ойын формасы кішкене балаларға мейлінше тән оқыту формасы болып табылады. Мысалы: Сиқырлы қақпақтың сырын ашайық деген ойында ересек топтарды тәрбиелі балаларды зат туралы айта білуге үйрету, балаларды зат туралы айта білуге үйрету олардың жүйесі сөйлеу қабілетін дамыту міндетін алға қояды. Дидактикалық ойының нәтижесі қандай жолмен болса да өту емес, балалардың білімді игеру, ақыл - ой қызметін дамытуда, дара қарым - қатынас жасауда жеткен жетістіктерінің бағалау. Дидактикалық ойындар топ бөлімшесінде, аулауда, залда өткізіледі. Дидактикалық ойының орталығы ойыншықтар мен ойын құралдары.

Дидактикалық ойынның нәтижесі қандай жолмен болса да ұту емес, балаларды білімді игеру, ақыл - ой қызметін дамыту да, өзара қарым - қатынас жасауда жеткен жетістіктерінің көрсеткіші. Дидактикалық ойындар да балалардың алдына қандай да бір міндеттер қойылады, оларды шешу үшін назарды жұмылдыру, ерікті зейін қою, ойлау жұмсау, ережені ой елегінен өткізе білу іс - әрекеттердің қиыншылықтарды жою керек. Олар балалардың түйісін және қабылдау қабілетін, дамытуға ұғымдарын қалыптастыруға, білімді меңгеруін көмектеседі. Дидактикалық ойындар табиғатпен таныстыру сабағында математика, тіл дамыту, сауат ашу, көркем әдебиет сабақтарында жиі қолданады.

Әрбір топта дидактикалық тұрғыдан жабдықталған қуыршақ, оның күнделікті тұтынуына керекті барлық заттардың комплектілері болу керек.

Стол үстінде ойындарға лото, домино тақырыптық ойындар («Қайда не өседі?»), («Бұл кімге керек») т. б пазлдар, леголар, қимыл белсенділігін, еріктілікті талап ететін ойындар жатады.

Ересек топтағы балалар үшін қағазға басылған стол үстінде ойналатын ойын қызықты келеді. Оларға табиғат құбылыстары, көліктің алуан түрлері (Кім не біледі, немен жүреді, немен жүзеді, немен ұшады?) бейнеленген ертегілердің кейіпкерлері қимыл көрсетеді.

Қимыл ойындары балалардың қозғалысын жүгіру, секіру, өрмелеу лақтыру, қағып алуды жаттықтыруға, дамытуға және жетілдіруге мүмкіндік береді. Қимыл ойындары баланың жүйке психикалық дамытуына, жеке басының аса маңызды салалардың қалыптастыруына да үлкен әсер етеді. Қимыл ойындары үйдің ішінде серуен кезінде бірнеше баламен немесе бүкіл топпен өткізіледі. Олар сондай дене шынықтыру сабағына игерген соң өздігіне ойнай алады. Мысалы: Соқыр теке, Көкпар, Асық, Бәйге, Тақия тастамақ т. б ойындар жатады.

Сол сияқты ойындар да топта жас ерекшелігіне сай жүргізіледі. Ойын балаларға сабақта да серуенде өте қажет, тіпті бала жай дем алып отырғаның өзінде де ойын үстінде болады. Қимылды ойындар баланың барлық жас кезеңінде өтеді. Мерекелік ертеңгіліктер, іс - шараларға қатысқан ата – аналар, тәрбиешілер, мұғалімдер баланың тілін дамыту үшін шығармаларды сахналаудың білімділік тәрбиелік маңызы зор екенін айтады.

Драмалық ойындар шығарманың мазмұнын есте сақтауға, кейіпкердің жағымды, жағымсыз іс – әрекеттерін, адамгершілік қасиеттерін ажыратуға, отан сүйгіштікке, еңбекқорлыққа, ұйымшылдыққа тәрбиелейді. Баланы халыққа педагогикасы негізінде тәрбиелеу, елді таныту бағытында маңызы орын.

«Орамал кетті», «Асық ату», «Түйілген орамал», «Қыз Куу» «ҰШТЫ, ҰШТЫ» т. б ұлттық ойындар баланың сөздік қорын молайтуға, өмір тәжірибесін кеңейту, ептілік қабілеттерін жетілдіруге өз әсерін тигізеді. «Жұмыла көтерген жүк жеңіл» дейді қалқымыз.

Сабақта пайдаланылатын ойын түрлерімен ата - аналар әр топтағы ақпараттық бұрыштағы материалдар арқылы және сабақ, ертеңгілік, іс - шараларға қатысқанда танысады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Жолымбетов Ө. «Айгөлек», «Қазақстан баспасы». Алматы, 1975. «Ақ сандық, көк сандық» Алматы, “Жазушы”, 1988.
2. Шаушекова. Б. «Тәрбиенің қалыптастырушылық ықпалы», «Ізденіс» журналы, 2007 ж, №2, 16 -18б.
3. «Ұлт тағылымы» 2004ж. №4 16 - 17б.
4. Нұрғалиева Д. «Адамгершілік құндылықтарды қалыптастырдың»
5. Сағындықов Е. Қазақтың ұлттық ойындары.-Алматы, «Рауан», 1991.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАР

АРҚЫЛЫ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Қызырханова Айгерим Мақсатовна
Ғылыми жетекшісі: Көшербаева Газиза Нуралиевна – п.ғ.к.

Кілт сөздер: педагогика, психология ақыл-ой, ұлттық ойын, төзімділік, дамыту, ертегі.

Қоғамның негізгі бағыты білімді де дарынды балалар даярлау болса, ал мектепке дейінгі ұйымның негізгі көкейтесті мәселелері – бала бойында адамгершілік тәрбиесін қалыптастыру, мектепке дейінгі кезеңнен бастап балаларда адамгершілік мәдениетін тәрбиелеу. Жас ұрпақ бойына батылдық, әділдік, мейірім мен қайырымдылық, ізеттілік пен қамқорлық сезімдерін сіңіруді әр тәрбиеші әртүрлі оқу іс әрекетіне ұштастыра жүргізуі қажет. Адамгершілік мәдениетін қалыптастырудың тиімді тәсілдеріне ұлттық педагогика элементтері де жатады. Қазіргі таңда қазақ педагогикасының міндеті – адам бойындағы жақсы қасиеттерді жас ұрпаққа үйрете отырып ұлтжанды, отансүйгіш, әдепті, ар намысы биік азамат пен азаматшаларды тәрбиелеу.

Болашақ ұрпақ тәрбиесі – ата бабамыздан келе жатқан рухани мұралардың бірі. Себебі, артыңа қалған із қандай болса, ұрпағыңның болашағы сондай.

Адамзат тарихында, адамгершілікке байланысты пайда болған категорияларға мыналар жатады: жомарттық, батырлық, ерлік, әділдік, қарапайымдылық, кішіпейілділік, адалдық, шыншылдық, ұяттылық, ар мен намыс, т.б. Әрбір қоғам өзінің даму процесінде адамгершілік категорияларына, оның мазмұнына көптеген өзгерістер еңгізіп отырған. Адамгершілік – адамдардың тәжірибелік өмірінен тамыр алып пайда болған әдеп ғұрыптар мен дәстүрлерді тудырып, солармен сәйкес дамиды. Ал мораль болса, шындыққа қарама қарсы, теріс қарым қатынаста пайда болады және адамның өзіне субъективті түрде міндет қоя білуімен туындайды. Адамгершілік қасиеттеріотбасында, қоршаған ортада, балалар балабақшасында, мектепте, адамдардың іс әрекетінің барысында бір бірімен араласуы нәтижесінде, қоғамдық тәжірибе алуын өмірмен байланыстыру арқылы қалыптасады. Тәлім тәрбие болмаған жерде адамгершілік мәдениеті мен қасиеті де қалыптаспайды.

Тәрбие баланың дүниеге келген сәтінен басталады. Мектеп жасына дейінгі баланы дамытатын, өсіретін әрі тәрбиелейтін негізгі іс әрекет – ойын. Ойын – мектепке дейінгі балалар әрекетінің негізгі түрі, сондықтан ол бала өмірінде тәрбиенің шешуші шарты болып табылады. Баланың өзін қоршаған ортаны, өмір сүріп отырған айналасындағы заттар мен құбылыстарды, адамдар арасындағы қарым қатынасты білуі, сезінуі ойын негізінде жүзеге асады. Баланың таным түсінігі, іс әрекеті ойыннан бастау алады да, болашақ өмірінеде жалғасын табады. Ойын үстінде бала жеке тұлға ретінде дамиды, адамдармен қарым қатынасты, әрекетті өзі реттеп,

ұжымдық ойлаудың алғашқы тәжірибесін алатындығы дәлелденген. Ойын арқылы балалар қоғамдық тәжірибені меңгереді, өзінің психологиялық ерекшеліктерін қалыптастырады. Ойын арқылы бала өзін қоршаған ортамен, табиғатпен, қоғамдық құбылыстармен, адамдардың еңбегімен, қарым қатынасымен танысады. Мәселен, кез келген бала еш уақытта жалғыз ойнамайды, қатар құрбыларымен бірлесіп ойнайды, сол арқылы бір бірімен өзара қарым қатынас жасайды.

Ойын – балалар үшін айналадағыны білу тәсілі. Халқымыз ойындарды тек балаларды алдандыру, көңілін көтеру әдісі деп қарамай, жас ерекшелігіне сай олардың көзқарастарын, мінез құлқын қалыптастыру деп ерекше бағалаған. Ойын балаларды ұйымшылдыққа үйретеді.

Ойын түрлері өте көп. Ойындар мазмұндарына қарай, өзіне тән ерекшеліктеріне қарай бірнеше түрге бөлінеді:

1. Сюжетті рольдік,
2. Драматизациялық,
3. Дидактикалық,
4. Қимылды ойындар
5. Ұлттық ойындар,
6. Саусақ ойындар.

Ойынның пайдасы – баланың ой өрісін, сондай ақ балалардың адамгершілік сезімін оятады. Адамдармен дұрыс қарым қатынас жасау, еңбек адамдарына басқа ұлт өкілдеріне, достық, туған жеріне сүйіспеншілік сезімін тәрбиелеуге көңіл бөлінеді. Әр ойынның өзіндік тәрбиелік маңызы болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Жолымбетов Ө. «Айгөлек», «Қазақстан баспасы». Алматы, 1975. «Ақ сандық, көк сандық» Алматы, «Жазушы», 1988.
2. Шаушекова. Б. «Тәрбиенің қалыптастырушылық ықпалы», «Ізденіс» журналы, 2007 ж, №2, 16 -18б
3. «Ұлт тағылымы» 2004ж. №4 16 - 17б.

БАЛАБАҚША ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ЖАН-ЖАҚТЫ ДАМУ КЕЗЕҢІ

Аигалиева Асель Нургабыловна

Ғылыми жетекшісі:

Кенжебекова Рабига Ибрагимовна – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогика, психология ақыл-ой, төзімділік, дамыту, ертегі.

Саналы, өскелең ұрпақ тәрбиелеу – әрбір тәрбиешінің міндеті. Баланың ой – өрісін дамытуға, олардың қиялына қанат бітіріп, тіл байлықтарының молаюына балабақша тәрбиешілерінің сіңіретін еңбегі орасан зор. Бала тәрбиесі отбасынан бастау алды десек те, ғылымға негізделген әдіс – тәсілмен берілетін тәлім – тәрбие ісі көбінесе балабақшадан басталып, жан

–жақты педагогикалық өрісін табады. Әсіресе балабақшадағы тәрбие бала табиғатына ерекше әсер етіп, оған өмір бойы ізгілікті әсер етіп, мағынасы өшпейтін із қалдырады.

Балабақша жасындағы балаларды жан – жақты дамыту кезінде ертегінің алатын ролі өте зор. Ертегі – қай халықтың фольклорында да ертеден келе жатқан көне жанрлардың бірі. Ол ұрпақтан-ұрпаққа тараған мол мұра. Ертегіден халқымыздың ертеңге деген сенімі, арман тілегін, қиялын, даналығын, ғасырлық өмір тәжірибесін көреміз. Ертегінің қай түрін алсақ та ол баланың ой қиялын ұштайды. Мінез-құлқын, ерік-жігерін, сөйлеу қабілетін, тілін дамытып, сөздік қорын қалыптастырады.

Қазақ ертегілері өзінің тақырыптары, көтерген мәселелері, мазмұнына байланысты қиял-ғажайып ертегілері, тұрмыс-салт ертегілері, хайуанаттар туралы ертегілер, шыншыл ертегілер болып бөлінеді.

Қиял-ғажайып ертегілердің оқиғасы қиялға, фантазияға құрылады, өмірде болмайтын нәрселер туралы баяндалады. Кейіпкерлері қиялдан туған жалмауыз, жезтырнақ, мыстан кемпір, алып дәу және солармен күрескен батырлар болып келеді. Сонымен қатар адамға көмектесетін қанатты тұлпарлар, құстар да қиялдан туған бейнелер. Қиял-ғажайып ертегілері адамдардың арманы мен қиялын танытады, болашаққа деген сенімін білдіреді. Ертегінің қарапайым кейіпкері арманына жету үшін жолында кездескен барлық кедергілерді ақылмен, айласымен, достарының көмегімен жеңіп отырады. Қиял ғажайып ертегілер: «Ер Төстік», «Керкұла атты Кендебай», «Ыста тас», «Алтын сақа», «Тас болған шаһар».

Қиял ғажайып ертегілер қазақ ертегілерінің ішінде ең көнесі болып табылады. Қиял-ғажайып ертегілері көп дәуірді бастан кешіргендіктен, өзгерістерге де көп ұшыраған. Қазақ қиял-ғажайып ертегілерінің кейіпкерлері «ай десе-аузы, күн десе-көзі» бар сұлу, не алтын шашты қыз, солармен қатар айдаһар, жеті басты жылан, алып қара құс, тұлпар ат, басы алтын, арты күміс киік сияқтылар араласып отырады. Бұлардың бір тобы ертегі кейіпкерінің досы болса, бір тобы қас жауы болып әрекет етеді. Бұл кейіпкерлердің арасында кейде дос, кейде қас болып кездесетіндері де бар. Оларға таусоғар, көлжұтар, көреген, желаяқ, сакқұлақ, жұмбақ жар, жылан патшасы, басы алтын киік жатады.

Қазақ халық ертегілерінің ерекшелігі – өмірде болатын жағдайлар мен болмайтын нәрселердің араласып отыруы. Тұрмыс – салт ертегілеріне «Бозынген», «Аю, түлкі және қойшы», «Арыстан мен кісі» сияқты шағын, тәрбиелік мәні зор ертегілер жатады. Жан-жануарлар туралы ертегілері барлығымызға жақсы таныс, олардың кейіпкерлері: қу түлкі, қорқақ қоян, озбыр қасқыр. Бұл топқа «Аю, қасқыр, түлкі, бөдене», «Аю, түлкі және арыстан», «Қоянның зары», «Күшік пен мысық» т.б. ертегілер жатады. Қазақ халық ертегілері жас ұрпақты тәрбиелеумен қатар, олардың бойына өз халқының игілігін дарытып, ана тілінде ойлау және мәдениетті сөйлеуіне, сауатты жазу дағдыларына барынша мол әсерін тигізеді. Сонымен қатар,

қазақ халық ертегілерін пайдалану оқушыларды қызықтырады, дұрыс сөйлеуге үйретеді, логикалық ойын жетілдіреді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ғабдуллин. М. Қазақ халқының ауыз әдебиеті. – Алматы., 2011
2. Әбілова З. «Этнопедагогика». – Алматы, 1997
3. «Қазақтың ұлттық ойындары» Базарбек Төтенаев, Алматы «Қайнар» баспасы 1994 ж.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРҒА ЕРТЕ ЖАС ТОБЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ЕРТЕГІЛЕР АРҚЫЛЫ БЕЙІМДЕУ

Аигалиева Асель Нургабыловна

Ғылыми жетекшісі:

Кенжебекова Рабига Ибрагимовна – п.ғ.д., профессор

Кілт сөздер: педагогика, психология ақыл-ой, төзімділік, дамыту, ертегі.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту – баланың жас шамасын және өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып, оның жеке адам ретінде қалыптасуы мен дамуына жағдай жасайтын Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесінің бірінші деңгейі.

Тәрбиенің кілті халық педагогикасында деуге толық негізі бар. Өйткені халқымыздың тәлім тәрбиелік мұрасы адамгершілікті, қайырымдылықты, мейірбандылықты дәріптейді. Жас ұрпақты жастайынан тәрбиелеудің маңыздылығын қазақ халқы ерте түсінген, ешқандай жоғары білімсіз-ақ дана халқымыз тәрбиенің небір оңтайлы әдістерін бесіктен бастаған. Өңгімелер, ертегілер баламен қатынасының ең нәтижелі құралы болып табылады. Атақты педагог Ы.Алтынсарин: «Бала кезде үш жастан он екі жасқа дейінгі аралықта әр адам өзінің рухани дамуына қажетті нәрсенің бәрін де ертегіден алады», - деп атап айтқан.

Ертегілер арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі құзыреттіліктерін білім салаларының өзара байланысы арқылы қалыптастыруды мақсат еткен бұл ғылыми жұмысымыздың негізгі міндеттері: ертегілерді іріктеу және айлық оқу іс-әрекеті тақырыптарына сай ертегі кейіпкерлерімен дамытушы ортаны жабдықтау; ертегі кейіпкерлерін білім салалары мазмұнына сай дидактикалық көрнекіліктер ретінде пайдалану; ертегіні 5 білім беру саласы мазмұнына сай бөлімдерге бөлу, балалармен бірлесе отырып тақырыптар қою; білім салаларының байланысы негізінде ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттерінде СТО стратегияларын тиімді қолдану; ертегілер арқылы балалардың құзыреттілігін қалыптастырудың білім салалары бойынша нәтиже көрсеткіштерін шығару.

Алдымен «Ертегі дегеніміз не, оның құрылымы қандай?» - деп, ертегінің пайда болу тарихына талдау жасап көрейік.

Ертегі – фольклордың негізгі жанларының бірі. Ертегі жанры – халық прозасының дамыған, көркемделген түрі, яғни фольклорлық көркем проза.

Ертегі жанрының пайда болып, қалыптасу тарихы өте ұзақ. Солардың бірі – миф жанры. Мифтің ертегіге айналу процесі бірнеше кезеңнен өткен.

Миф – алғашқы рулық қауымның қасиетті деп саналған құпия әңгімесі мен шежіресі. Оны ол кезде әркімге және әр жерде айта бермеген. Мифте қоршаған ортаның, дүниенің жаратылуы мен аспан әлемі жайында, рудың тотемдік бабасы, ілкі атасы мен жасампаз қаһармандар туралы, олардың іс-әрекеттері жөнінде фантастикалық түрде баяндалған. Алайда ол заманда осының бәрі ақиқат деп қабылданған, мифке жұрт кәміл сенген. Бірақ уақыт өтіп, адам санасы мен мүмкіндігі жетілген сайын миф өзгеріске ұшырап, бірте-бірте «қасиетті» сипатынан айрылған, құпия болудан қалған. Бірте-бірте мифтің бұрынғы масштабы тарылып, әңгіме жеке бір адамның тағдырын баяндайтын жағдайға келеді. Сөйтіп, миф – хикаяға, содан соң ертегіге айналады.

Т.Барласұлы ертегінің адам баласына тәлім-тәрбиелік, рухани маңызы жөнінде айта келіп: "Ертегі – рухани тәрбиенің мәні аса зор, көзіміз көріп, құлағымыз ести алмайтын, тек ақылмен ажыратып, жүрекпен ғана түйсіне алатын материалдық әлеммен бірге шегі жоқ рухани әлем болмысының біртұтас түсінікті баян етілген көрінісі" - деп анықтама береді [2]

Жаңа мазмұнда білім беруді ұйымдастыру 12 жылдық оқытуға көшумен тікелей байланысты. 12 жылдық мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында білім беру процесінен күтілетін нәтиже ретінде оқушының бойында қалыптасатын құзіреттер қатары анықталған.

Құзыреттілік – балалардың іс-әрекеттің әртүрлі тәсілдерін меңгеруінен көрінетін білімнің нәтижесі, оны өмірде қолдана алу қасиеті. Құзыреттілік адамдардың қарым-қатынас жүйесін игеріп, өзара іс-әрекетке қосылу барысында қалыптасады. Сонымен қатар, құзыреттіліктер арқылы жеке тұлғаның өмір байлығы, ақыл тереңдігі, күйіну-сүйіну қалпы, қиялдауы, ерік-жігері, икемділігі мен мінез-құлық сипаты ашылады.

Жалпы құзыреттіліктердің негізі мектепке дейінгі жаста қалыптасатын болғандықтан, тәрбиешілердің алдында тұрған басты міндеттерінің бірі – тұлғаның танымдылық құзыреттіліктерін қалыптастырудың теориялық, практикалық шарттарын негіздеу болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ғабдуллин. М. Қазақ халқының ауыз әдебиеті. – Алматы., 2011
2. Әбілова З. «Этнопедагогика».-Алматы, 1997
3. «Қазақтың ұлттық ойындары» Базарбек Төтенаев, Алматы «Қайнар» баспасы 1994 ж.

БАЛАНЫҢ ЖАН-ЖАҚТЫ ДАМУЫНА СЕНСОРИКА МЕН ҰСАҚ МОТОРИКАНЫҢ ӘСЕРІ

Нахипова Аяулым Қайратқызы

Ғылыми жетекшісі:

Базарбаева Клара Конаровна – п.ғ.к. доцент

Кілт сөздер: педагогика, психология ақыл-ой, төзімділік, дамыту, сенсорика, моторика.

Балалардың ең алғашқы даму кезеңі, білім мен тәрбие берудің алғашқы сатысы балабақшадан басталады. Қоршаған ортаға бейімі, еңбекке араласуы, білім алу, адамдармен қарым – қатынасы, ойлау, қиялдау қабілеттері сөздік қорларының дамуы мектепке дейінгі кезеңде қалыптасады. Осыған орай мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеуде олардың таным қабілеттерін дамыту ерекше орын алары сөзсіз.

Сенсорика – бұл заттардың сыртқы қасиеттері туралы ойларды қалыптастырады: олардың пішіні, түсі, көлемі, кеңістіктегі орналасуы, сонымен қатар иісі, дәмі т.б. Мектепке дейінгі жаста сенсорлық дамудың мәнін бағалау қиын. Дәл осы жаста сезім мүшелерінің әрекетін жетілдіру, қоршаған орта туралы білімін жинақтауға қолайлы кез. Сенсорлық даму, бір жағынан баланың жалпы ақыл-ойының дамуының іргетасын құрайды, бір жағынан өзіндік мәні бар, өйткені толыққанды қабылдау баланы балабақшада, мектепте оқыту үшін қажет. Қоршаған орта құбылыстары мен заттарын қабылдаудан тану басталады.

Танудың басқа түрлері – есте сақтау, ойлау, елестету – қабылдау негізінде құралады. Сондықтан қалыпты ақыл-ойдың дамуы толыққанды қабылдауға сүйенусіз мүмкін емес. Мектепке дейінгі педагогика саласындағы атақты шетелдік ғалым О.Декроли толыққанды сенсорлық дамуды қамтамасыз етуге бағытталған сенсорлық тәрбие мектепке дейінгі тәрбиелеудің негізгі жағы болып саналатынын айтқан. Баланың саусақтарының қимылы немесе ұсақ моториканың жақсы жетіліп дамуы, ол мидың және тілдің жетілуімен тікіелей байланысты,

Әлем бала өміріне біртіндеп кіреді. Бала ең алдымен оны үйде, балабақшада не қоршап тұрғанын ұғынады. Біртіндеп өмірден алған тәжірибесі көбейеді. Мектеп жасына дейінгі балалар өзінің айналасындағы қоршаған ортамен танысуға өте құштар. Бұл баланың бірнеше сұрақтар қоюына әкеліп соғады.

Яғни, балаға әлем аздап ғана сырын ашса, онда баланың білуге деген құштарлығы арта түседі. Ойын – баланың бірінші әрекеті, сондықтан да оның мән – мағынасы ерекше. Ұлы ойшыл Абай Құнанбаев: «Ойын ойнап, ән салмай, өсер бала бола ма?», – деп айтқандай, баланың өмірінде ойын ерекше орын алады. Мектеп жасына дейінгі балалардың зейіні тұрақсыз болады. Оларды біркелкі жұмыс тез жалықтырады. Сондықтан олардың зейінін үнемі қажетті бағытқа аудару үшін ойын түрінде жүргізу қажет. Өйткені ұйымдастырылған оқу іс – әрекетінде алған білімді ойынмен тиянақтау білімнің беріктігіне негіз қалайды.

Ойын барысында баланың жеке басының қасиеттері қалыптасады. Баланың қуанышы мен реніші ойында айқын көрінеді. Ойын кезіндегі баланың психологиялық ерекшелігі мынада: олар ойланады, эмоциялық әсері ұшқындалады, белсенділігі артады, ерік қасиеті, қиял елестері дамиды, мұның бәрі баланың шығармашылық қабілеті мен дарынын ұштайды. Мектеп жасына дейінгі балалар көргендерін, байқағандарын, айналасынан естігендерін ойын кезінде қолданатынын байқауға болады.

Ойын арқылы оқытудың арқасында дидактикалық ойын пайда болды. Берілген ойындарды қолдану іс – әрекеттің әсерлігін арттырып, балалардың логикалық ойлауын, математикалық қабілеттерін дамытады. Бұл ойындарды тәрбиешінің шығармашылықпен түрлендіре отырып, балалардың психофизиологиялық ерекшеліктерін ескеріп, жаңа тақырыпты өткенде, өтілген материалды қайталағанда, білімді тиянақтау кезінде іс – әрекеттің мазмұнына сай пайдалануға болады. Сондықтан, бұндай ойындар ойнау балалардың ойлау, қабылдау, еліктеу қабілеті және заттардың түрін, түсін, көлемін ажырата білуін дамыта түсу үшін өте қажет.

Балабақшада балалармен өткізілетін математиканың алғашқы ұғымдарын қалыптастыру іс – әрекетінде ойынның мынадай түрлерін пайдалануға болады:

- Дидактикалық ойындар – логикалық ойлауын, математикалық қабілеттерін дамыту.

- Санға байланысты – санамақ, жаңылтпаштар, жұмбақтар – балалардың сандарды танып білуін, тілдерін жаттықтыру, есте сақтауын, ойлау қабілеттерін дамыту.

- Математикалық сергіту сәттері – кеңістікті бағдарлау, қимыл қозғалысты дамыту. Құралда дидактикалық ойындар мазмұны, ойынды ұйымдастырудың әдіс – тәсілдері көрсетілген. Олар балалардың зейінін, есте сақтауын, байқағыштығын, көзбен мөлшерлеуін, тапқырлығын дамытуға, математикалық білімдерін, икемділіктері мен дағдыларын, заттарды түсі, өлшемі, пішіні бойынша топтастыруға, салыстыруға, ажыратуға, кеңістік пен уақытты бағдарлауға үйрету. Балалардың логикалық ойлау, қабылдау, есте сақтау қабілеттерін, зейінін, қолдың ұсақ моторикасын дамытуға арналған. Жоғарыда айтылған мақсаттарды шешуде нәтижесі ұтымды болу үшін балалардың қарапайым математикалық түсініктерін қалыптастыруда дидактикалық ойындардың жинағын ұсынамын.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Жас ерекшелік педагогика
2. Мектеп жасына дейінгі балаларға арналған дамыту ойындары
3. Білім беру стандартар

СЕНСОРИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ ОРТА ТӨП БАЛАЛАРЫН АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Нахипова Аяулым Қайратқызы

Ғылыми жетекшісі:

Базарбаева Клара Конаровна – п.ғ.к. доцент

Кілт сөздер: педагогика, психология ақыл-ой, төзімділік, дамыту, сенсорика.

Дүниедегі пәк те, нәзік те, батыл да батыр - ол бала. Өйткені, оның жаны таза, нанғыштығы да тез, ол "өмірдегі барлық құбылысты білсем, ол неге олай, неге бұлай деп, дүние сырын ашсам" деп талпынады, алға ұмтылады.

Бүлдіршіндердің алғашқы даму кезеңі, білім мен тәрбие берудің алғашқы сатысы балабақшадан басталады. Қоршаған ортаға бейімі, еңбекке араласуы, білім алу, адамдармен қарым – қатынасы, ойлау, қиялдау қабілеттері сөздік қорларының дамуы мектепке дейінгі кезеңде қалыптасады. Осыған орай мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеуде олардың таным қабілеттерін дамыту ерекше орын алары сөзсіз.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында тәрбие мен ұйымдастырылған оқу іс - әрекеттер нәтижелері бес түрлі құзіреттілікті қалыптастыруға бағытталған. «Денсаулық», «Қатынас», «Таным», «Шығармашылық» және «Әлеуметтік орта». Әр білім саласының балалардың дамуына қойылатын талаптары мен мақсаттары берілген. Соның ішінде «Таным» білім саласының мақсаты: танымдық іс - әрекеттің дағдыларын меңгерген, әлемнің тұтас бейнесін түсінуге және ақпаратты өмірлік маңызды мәселелерді шешуде қолдануға қабілетті тұлға қалыптастыру

Соның ішінде балалардың дамуына қойылатын талаптар:

- қоршаған ортаға қызығушылық білдіруге;
- алға қойылған міндеттерге бара - бар қызмет тәсілдерін таңдауға;
- алға қойылған мақсатқа жетуге;
- экологиялық білімді меңгеруге;
- сұрақтар қоюға, эксперимент жасауға, себеп - салдарлық байланыстар орнатуға;
- құрастырымдылық іс - әрекеттегі ойды жүзеге асыруға;
- заттарды олардың жалпы түсінігі негізінде біріктіруге және оларға ауызша анықтамалар беруге мүмкіндік береді.

«Таным» білім саласы мынадай ұйымдастырылған оқу іс - әрекеттерінде жүзеге асырылады:

- сенсорика
- қарапайым математикалық ұғымдарын қалыптастыру
- құрастыру
- экология негіздері
- қоршаған ортамен таныстыру

Әлем бала өміріне біртіндеп кіреді. Бала ең алдымен оны үйде, балабақшада не қоршап тұрғанын ұғынады. Біртіндеп өмірден алған тәжірибесі көбейеді. Мектеп жасына дейінгі балалар өзінің айналасындағы

қоршаған ортамен танысуға өте құштар. Бұл баланың бірнеше сұрақтар қоюына әкеліп соғады. Яғни, балаға әлем аздап ғана сырын ашса, онда баланың білуге деген құштарлығы арта түседі. Ойын – баланың бірінші әрекеті, сондықтан да оның мән – мағынасы ерекше. Қазақ халқының ұлы ойшылы Абай Құнанбаев: «Ойын ойнап, ән салмай, өсер бала бола ма?», - деп айтқандай, баланың өмірінде ойын ерекше орын алады. Мектеп жасына дейінгі балалардың зейіні тұрақсыз болады. Оларды біркелкі жұмыс тез жалықтырады. Сондықтан олардың зейінін үнемі қажетті бағытқа аудару үшін ойын түрінде жүргізу қажет. Өйткені ұйымдастырылған оқу іс - әрекетінде алған білімді ойынмен тиянақтау білімнің беріктігіне негіз қалайды.

Ойын барысында баланың жеке басының қасиеттері қалыптасады. Баланың қуанышы мен реніші ойында айқын көрінеді. Ойын кезіндегі баланың психологиялық ерекшелігі мынада: олар ойланады, эмоциялық әсері ұшқындалады, белсенділігі артады, ерік қасиеті, қиял елестері дамиды, мұның бәрі баланың шығармашылық қабілеті мен дарынын ұштайды. Мектеп жасына дейінгі балалар көргендерін, байқағандарын, айналасынан естігендерін ойын кезінде қолданатынын байқауға болады.

Ойын - айналадағы болмысты бейнелейді. Ойын барысында балалар дүниені тани бастайды, өзінің күш жігерін жұмсап, сезімін білдіруге мүмкіндік алады, адамдармен араласуға үйренеді.

Сондықтан да ойшыл ұлы адамдар балаларды ойын арқылы оқыту керек деген ойға келді. Ойын арқылы оқыту, бұл ой көптеген оқытушылар мен тәрбиешілерді қызықтырды. Грузин педагогы Ш. А. Амонашвили ойын арқылы балаларға өте қиын әлемдік танымды түсіндіре білді. Ш. А. Амонашвили өз оқушыларымен ойын ойнағанда өзін балалармен бірдей қоя отырып, олардың көңіліне, ойына, санасына пайдалы ұғымды беріп, өз ісіне сенімді болып, қиындықтарды жеңе білуге үйретті – баланың көздерінде білімге деген құштарлықты байқады.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Жас ерекшелік педагогика
2. Мектеп жасына дейінгі балаларға арналған дамыту ойындары
3. Білім беру стандартар

ДАМЫТА ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЖЕТІСТІКТЕРІ

*Бимырзаева Айнұр Жарылқасынқызы
Ғылыми жетекшісі: п.ғ.к. Ермекбаев М.*

Кілт сөздер: педагогикасы, педагогика, ақыл-ой, төзімділік, дамыту, мектептен, тәрбие, ғылыми инновациялар, практика

Дамытушылық оқыту идеясының тарихы Конфуций заманынан басталады, ол өзінің педагогикалық және дидактикалық мәлімдемелерінде оқытудағы ең бастысы - жан-жақты дамуды қамтамасыз ету деп тұжырымдайды. Содан кейін бұл идеяны Сократ, Платон, Демокрит,

Аристотель – Ежелгі Грецияда, Квинтилиан – Ежелгі Римде жалғастырды. Олар тек философтар ғана емес, сонымен қатар педагогикалық жұмыстардың авторлары ретінде де танымал. Олардың ойлары қазір ғалымдардың назарын аударуда.

Сократ технологиясы (б.з. д. 469 немесе 470 – 399 ж. ж.), ол жастармен әңгімелер жүргізді және қазір жаңашыл мұғалімдер қолданады, олар догматизмді жеңе отырып, оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытады. Сократ сабақ бермеді, ол әңгімелесушіні ойлануға және шындықты өз бетінше табуға шақырды.

Платон (б.з. д. 427 немесе 428 – 347 немесе 348) философияны саясат пен педагогикамен тығыз байланыстырды. Ол тәрбиенің міндетін ұрпақтарда ізгілікті дамыту арқылы жанның ұтымды бөлігін нығайтуда көрді. Авторитарлық ұстанымдарға қарамастан, Платон баланы дамыту, тәрбиелеу күшпен емес, ойнау керек екенін атап өтті, өйткені еркін адам ешқандай ғылымды құл ретінде үйренбеуі керек. [2, 34].

Демокрит (б.з. д. 460 немесе 470 – 370 ж. ж.) көптеген мұғалімдерді толғандыратын сұраққа жауап берді: баланы оқытуда неғұрлым пайдалы нәрсе - оның әртүрлі білімнің мөлшерін игеруі немесе оның ойлауын дамыту. Екеуінің де маңыздылығын салыстыра отырып, ол соңғысын артық көреді: "көп санаға емес, ақыл-ойдың жан-жақты біліміне тырысу керек". [3, 48]

Аристотельдің пікірінше, тәрбиенің мақсаты (б.з. д. 384 – 322 ж. ж.), жанның жоғарғы жақтарын дамыту (рационалды және жануар). Аристотель білімнің барлық түрлері (физикалық, моральдық және ақыл - ой) бірлікте жүзеге асырылуы керек-сіз кез-келген түрге артықшылық бере алмайсыз. Адамның сұлулыққа деген ұмтылысы оларды біріктіруі керек. Тәрбиенің негізгі факторлары: табиғи бейімділік, әдеттер, ойлау қабілетін дамыту. Даму идеясына сүйене отырып, ол адамның табиғаты бойынша тек білім беру процесінде дамитын қабілеттердің эмбриондары бар деп санайды.

Ежелгі Рим философы Квинтилиан (шамамен 35 – 96) өзінің "шешендік тәрбие туралы" еңбегінде еркін туылған азаматтардың қабілеттерін сипаттайды, қабілеттердің даму жағдайларын ашады, ойлау мен сөйлеуді дамыту құралдарын анықтайды. Квинтилианның пікірінше, адамның табиғаты оны әрі қарай оқыту үшін қажетті "түсінушілікке" ие, ал оқуға қабілетсіз балалар физикалық жағымсыздық сияқты сирек кездеседі; ересектер тарапынан білім алу және балалар тарапынан жаттығулар жасау кезінде еңбек ету адамға туылған кезде берілетін нәрсенің дамуына ықпал етеді.[17, 69].

Ол М.Монтай, Я. А. Коменский, Ж.-Ж. Руссо, И. г. Песталоцци, А. Дистервег және басқалар сияқты танымал мұғалімдер мен философтармен айналысты. Бұл жұмыс жоғарыда аталған авторлардың педагогикалық жазбаларында даму идеяларын талдау негізінде құрылған. Олар үлкен педагогикалық мұра қалдырды, соның арқасында даму идеялары бүгінгі күнге дейін зерттеліп, қолданылады.

Бұл мәселені зерттеген орыс мұғалімдерінің ішінде Н.И. Новиков, В. Ф. Одоевский, Пирогов, Чернышевский, Добролюбов, Толстой. [9, 203]

Мишель Монтан (1533 - 1592) - Қайта өрлеу дәуірінің көрнекті француз ойшылы, адам танымының салыстырмалылығын, оның көптеген жағдайларға тәуелділігін уағыздаған философиялық скептицизм өкілдерінің бірі.

Орта ғасырлардағы схоластикалық ғылымның қарсыласы бола отырып, барлық күштерін шіркеу мойындаған шығармалардың аз санына түсініктеме беруге жұмсады, Монтан заттарды өздері зерттейтін, олардың мәніне енетін тәжірибелі ғылымды жақтады. Осыдан Монтанның педагогикалық көзқарастары пайда болды: ол жадты механикалық жатталған ақпаратпен жүктемейтін, бірақ ойлаудың тәуелсіздігін дамытуға ықпал ететін, сыни талдауға дағдыландыратын білім беруді жақтаушы. Бұған гуманитарлық және жаратылыстану пәндерін зерттеу арқылы қол жеткізіледі. Соңғысы Қазіргі Монтан мектептерінде зерттелмеген.

Барлық гуманистер сияқты, Монтан ортағасырлық мектептердің катал тәртібіне, балаларға мұқият қарау үшін қарсы шықты.

Монтанның пікірінше, Білім баланың жеке басының барлық жақтарын дамытуға ықпал етуі керек, теориялық білім физикалық жаттығулармен, эстетикалық талғаммен, жоғары адамгершілік қасиеттерін тәрбиелеумен толықтырылуы керек. Монтанның көптеген ойларын XVII – XVIII ғасырлардағы мұғалімдер қабылдады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Варенова Т. В. Қысқаша педагогика тарихы. – Мн., 2004. – 289 б.
2. Воронцов Ә. Білімнің күші. Отандық және шетелдік авторлардың афоризмдері. – М., 1979. – 158 б.
3. Выготский Л. С. педагогикалық психология. М., 1996. – 234 б.

МАЗМҰНЫ

ОҚУШЫЛАР ЖОБАЛАУДЫ ОРЫНДАУ БАРЫСЫНДА ӨЗДЕРІНІҢ ЕРЕКШЕ ҚИЫНДЫҚТАРЫ МЕН ЖЕҢІСТЕРІ, <i>Жандарбекова Г.У.</i>	4
ОҚУ ЖОБАЛАРЫ ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ, <i>Жандарбекова Г.У.</i> ,	6
ЗАТТЫҚ-ДАМУШЫ ОРТА АРҚЫЛЫ ЕРЕСЕК ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯСЫН ДАМУ, <i>Ерішева А.А.</i>	8
ЗАТТЫҚ-ДАМУШЫ ОРТА АРҚЫЛЫ ЕРЕСЕК ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯСЫН ДАМУ БАЛАЛАРЫН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТКЕ ТӘРБИЕЛЕУ, <i>Ерішева А.А.</i>	9
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕЛЕРДЕ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ФОРМАЛАРЫ, <i>Тауасаров Б.Ж.</i>	11
МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ТӘРБИЕСІ БОЙЫНША ДӘСТҮРЛІ ЕМЕС НЫСАНДАРЫ, <i>Тауасаров Б.Ж.</i>	13
АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ НЕГІЗІН ҚАЛАУШЫЛАР, <i>Баймуратова А.С.</i>	15
ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ІРГЕТАСЫН ҚАЛАУШЫ ҒАЛЫМ А.БАЙТҰРСЫНОВ, <i>Баймуратова А.С.</i>	17
САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНЫҢ КЕЛЕСІ ФАКТОРЫ-МОТОР РЕЖИМІ, <i>Уәкілова М.Ш.</i>	18
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕЛЕР МЕН ОТБАСЫНДА ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ КЕҢІСТІГІН ҰЙЫМДАСТЫРУ, <i>Уәкілова М.Ш.</i>	20
ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚЫЗМЕТІНДЕ ПСИХОДИАГНОСТИКАНЫ ҚОЛДАНУДА АҚПАРАТТЫҚ- КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ, <i>Лайықова А.М.</i>	22
ПСИХОЛОГИЯ ПӘНІНДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН КӨРНЕКІЛІКТЕР, <i>Лайықова А.М.</i>	24
ПСИХОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУ ҮРДІСІНІҢ СИПАТТАМАСЫ, ОҚЫТУДЫҢ ФОРМАЛАРЫ, <i>Батырбекова А.С.</i>	27
ПСИХОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУДАҒЫ ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАР, <i>Батырбекова А.С.</i>	29
ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭВРИСТИКАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ, <i>Орынбекова Д.Б.</i>	31
ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭВРИСТИКАЛЫҚ ІС- ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕМЕСІ, <i>Орынбекова Д.Б.</i>	32
ПЕДАГОГИКАНЫ ОҚЫТУДЫҢ ЗАҢДЫЛЫҚТАРЫ МЕН ПРИНЦИПТЕРІ, <i>Мейірбекова А.І.</i>	34
ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНІҢ ЖАЛПЫ ЗАҢДЫЛЫҚТАРЫ, <i>Мейірбекова А.І.</i>	36
ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРМЕН ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖҰМЫС, <i>Бабаева У.Ш.</i>	38
ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРМЕН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖҰМЫС, <i>Бабаева У.Ш.</i>	39
ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚҰРАЛДАРЫ, ЖОЛДАРЫ, ӘДІСТЕРІ,	41

ФОРМАЛАРЫ, *Сиддикова Х.Х.*

БӨЛІМШЕНІ БАСҚАРУ ЖӘНЕ ДАУЛЫ АДАМДАРМЕН ЖЕКЕ ЖҰМЫС ІСТЕУ СТИЛІН ЖЕТІЛДІРУ, <i>Жамеков Н.А.</i>	43
ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ, <i>Сиддикова Х.Х.</i>	45
ЖАС ОТБАСЫЛАРДАҒЫ ТҮЛҒААРАЛЫҚ ҚАҚТЫҒЫСТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ШАРТТАРЫ, <i>Жамеков Н.А.</i>	47
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕСІ ЖАҒДАЙЫНДА ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕНІ ІСКЕ АСЫРУ, <i>Қайбұлда Ә.Ж.</i>	49
ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ, <i>Қайбұлда Ә.Ж.</i>	51
АБАЙ ҚҰНАНБАЕВТЫҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ДАМЫТУ, <i>Нурсаева А.Т.</i>	53
ХІХ ҒАСЫРДЫҢ ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ САЯСИ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ, <i>Нурсаева А.Т.</i>	55
ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНДА ҚИЫНДЫҚТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ, <i>Думыш Е.</i>	57
ҚАРЫМ- ҚАТЫНАСЫНДА ҚИЫНДЫҚТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУДЫҢ МӘНІ, <i>Думыш Е.</i>	59
ВИРТУАЛДЫ ОҚЫТУДЫҢ САПАСЫ МЕН ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ, <i>Айдарханова Г. К.</i>	61
ВИРТУАЛДЫ БІЛІМ БЕРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ, <i>Айдарханова Г.К.</i>	63
ҚАЗАҚСТАН АУМАҒЫНДА БІЛІМ БЕРУДІ ДАМЫТУДАҒЫ РЕСЕЙ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ РӨЛІ, <i>Кумарова Е.Г.</i>	64
ХІХ ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫ МЕН ХХ ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ХАЛЫҚҚА БІЛІМ БЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ, <i>Кумарова Е.Г.</i>	66
МЕКТЕПТІ БАСҚАРУДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ ТҮП НЕГІЗІ, <i>Нурсейтова А.М.</i>	68
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МЕКТЕПТІ БАСҚАРУДЫҢ НОРМАТИВТІК- ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ ТҮП НЕГІЗІ ЖӘНЕ ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУЫ, <i>Нурсейтова А.М.</i>	70
ТИІМДІЛІК КРИТЕРИЙЛЕРІН ТАҢДАУ ЖӘНЕ НЕГІЗДЕУ, <i>Ерсұлтан А.А.</i>	72
ҚАШЫҚТЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫ ЖЕТІЛДІРУ НЕГІЗІНДЕ ОҚУ МАТЕРИАЛДАРЫНА ҚОЙЫЛАТЫН ДИДАКТИКАЛЫҚ ШАРТТАР МЕН ОҚЫТУ ТӘСІЛДЕРІ, <i>Ерсұлтан А.А.</i>	74
«ТӨМЕНГІ» АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӨНІНДЕГІ ӨНІРЛІК ӘКІМШІЛІКТІҢ ІС-ШАРАЛАРЫ, <i>Бекбасарова Ж.А.</i>	76
ХІХ АЯҒЫ МЕН ХХ ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОҚУ-АҒАРТУ ІСІ, <i>Бекбасарова Ж.А.</i>	78
МЕКТЕПТЕ СӨЙЛЕУ ҚАБЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДЫҢ ҚИЫНДЫҚТАРЫ, <i>Захарова Э.А.</i>	80
ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ДЕРБЕСТІГІНІҢ ДАМУ ДЕҢГЕЙЛЕРІН	82

ДИАГНОСТИКАЛАУДЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ МЕН КРИТЕРИЙЛЕРІ, <i>Таипулатов Х.Р.</i>	
ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ РӨЛІ, <i>Таипулатов Х.Р.</i>	84
ҚАРАУСЫЗ ҚАЛУ ӘЛЕУМЕТТІК ПАТОЛОГИЯ РЕТІНДЕ, <i>Оданов Р. К.</i>	86
ҚАДАҒАЛАУСЫЗ ҚАЛУДЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК ЖҮЙЕСІ, <i>Оданов Р.К.</i>	88
МЕКТЕПТКЕ ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕЛЕРДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ТЕАТРАНДЫРЫЛҒАН ҚЫЗМЕТ ТҮРЛЕРІ, <i>Қадырова Қ.Б.</i>	90
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТЕАТРАНДЫРЫЛҒАН ІС ӘРЕКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ҚОЛДАУ, <i>Қадырова Қ.Б.</i>	92
СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ ДАМУЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ, <i>Захарова Э.А.</i>	94
ДАМУДА ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ БЕЛСЕНДІЛІКТЕРІН АРТТЫРУ, <i>Бимырзаева А.Ж.</i>	96
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕ М.МОНТЕССОРИДІҢ ӨЗІН-ӨЗІ ДАМУ ТЕРМИНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ, <i>Утепова С.А.</i>	98
ҚР-ДАҒЫ ОТБАСЫЛЫҚ ҚОЛАЙСЫЗДЫҚТЫҢ, ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕТІМДІКТІҢ, ПАНАСЫЗ ҚАЛУДЫҢ ЖӘНЕ ҚАДАҒАЛАУСЫЗ ҚАЛУДЫҢ АЛДЫН АЛУ, <i>Карабаева Ж.А.</i>	99
ПАНАСЫЗ ҚАЛҒАНДАР ЖАСӨСПІМ МЕН БАЛАЛАРМЕН ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС САЛАСЫ, <i>Карабаева Ж.А.</i>	101
В.Г. БЕЛИНСКИЙ МЕН А.И. ГЕРЦЕННИҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕОРИЯСЫ, <i>Умарова А.С.</i>	103
А.И. ГЕРЦЕННИҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ, <i>Умарова А.С.</i>	105
Л. С. ВЫГОТСКИЙДІҢ ТЕОРИЯСЫНДАҒЫ ЖОҒАРЫ ПСИХИКАЛЫҚ ФУНКЦИЯЛАРДЫҢ ТҮСІНІГІ, МӘНІ ЖӘНЕ ДАМУЫ, <i>Калиев Б.К.</i>	107
ВЫГОТСКИЙДІҢ ОҚЫТУ ЖӘНЕ ДАМУ ЖӨНІНДЕГІ ТҰЖЫРЫМДАРЫ ТУРАЛЫ АҚПАРАТ, <i>Калиев Б.К.</i>	109
ВИЗАНТИЯДАҒЫ ТӘРБИЕ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ, <i>Мусаева Г.Б.</i>	112
ВИЗАНТИЯДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОЙЛАР ТАРИХЫ, <i>Мусаева Г.Б.</i>	114
ЖАСӨСПІМДЕРДІҢ ШАҒЫМДАРЫ ДЕҢГЕЙІН ЭМПИРИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ. ЗЕРТТЕУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ЖҮРГІЗУ, <i>Тимерманис М.Т.</i>	115
ЖАС ӨСПІМДЕР КЕЗЕҢІНЕ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМА, <i>Тимерманис М.Т.</i>	117
АДАМ ҚҰҚЫҒЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС, <i>Нуртаев А.Н.</i>	119
ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫСТЫ АНЫҚТАУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЖЕТТІЛІГІ, <i>Нуртаев А.Н.</i>	121
ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУДЫҢ МӘНІ, <i>Акбергенова К.А.</i>	123
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ТҮРҒЫНДАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУДЫҢ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК САЯСАТТЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ, <i>Акбергенова К.А.</i>	125
ХАЛЫҚТЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ БАСҚАРМАСЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІН ТАЛДАУ, <i>Әділханқызы А.</i>	127
ҚАЗАҚСТАНДА ТҮРҒЫНДАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУДЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ, <i>Әділханқызы А.</i>	130

1920 ЖЫЛҒА ДЕЙІН ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС ТЕОРИЯСЫН РЕСІМДЕУ, <i>Рустемова Э.Ж.</i>	131
XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДА ҚАЙЫРШЫЛЫҚ ПЕН ПАУПЕРИЗМГЕ НЕГІЗГІ ТЕОРЕТИКАЛЫҚ КЕЛУ ЖОЛДАРЫ, <i>Рустемова Э.Ж.</i>	133
МЕКТЕПТЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖҰМЫСТЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ, <i>Уримбаева А.Т.</i>	135
ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫСТЫҢ ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ТӘЖІРИБЕСІНІҢ ДАМУЫНА ГУМАНИСТІК ПСИХОЛОГИЯНЫҢ ӘСЕРІ, <i>Уримбаева А.Т.</i>	138
ЕРТЕГІ – МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ, <i>Карабаев Д.К.</i>	140
ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ АҒЗАНЫҢ ҮЙЛЕСІМДІ ДАМУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ, <i>Шиндалиева Ф.Т.</i>	142
АДАМНЫҢ ЖЕТІЛУІНДЕ ДӘНЕ ТӘРБИЕСІ МЕН СПОРТТЫҢ МАҢЫЗЫ, <i>Шиндалиева Ф.Т.</i>	144
ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ЖІКТЕЛУІ, <i>Сатыш Е.С.</i>	145
АДАМЗАТ ДАМУЫНЫҢ ҚАЙ КЕЗЕҢІНДЕ БОЛМАСЫН ТӘРБИЕНІҢ ТИІМДІЛІГІН ЖЕТІЛДІРУ, <i>Сатыш Е.С.</i>	147
БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰЛЫҚТЫҚ ТӘРБИЕНІҢ ҚАЛЫПТАСУ ӨЛШЕМДЕРІ МЕН ДЕҢГЕЙЛЕРІ, <i>Ирғибаева Д.Ө.</i>	149
АБАЙ ЕҢБЕКТЕРІНІҢ НЕГІЗІНДЕ АНА ТІЛІ ОҚУ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚҰЛЫҚТЫҚ ТӘРБИЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУЫН ЖЕТІЛДІРУ, <i>Ирғибаева Д.Ө.</i>	151
«ЖАҢА ФОРМАЦИЯ МҰҒАЛІМ ІС-ӘРЕКЕТІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІСІ» ПӘНІНІҢ ЕРЕКШЕЛІГІ, <i>Керимкулова Э.Б.</i>	153
«ЖАҢА ФОРМАЦИЯ МҰҒАЛІМ ІС-ӘРЕКЕТІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІСІ» ПӘНІНЕ ЖАЛПЫ ТҮСІНІК, <i>Керимкулова Э.Б.</i>	155
КӘСІБИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДҮНИЕТАНЫМ ЖӘНЕ ОНЫ ҮЗДІКСІЗ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ЖОБАЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ, <i>Жатыбаева Э.А.</i>	157
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КЕҢЕС БЕРУДІҢ ТӨҢІРЕГІНДЕ КӘСІБИ ДҮНИЕТАНЫМЫН ҚҰРАСТЫРУ; БАРЛЫҚ ТАНЫМАЛ ПСИХОТЕРАПИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МЕХАНИЗМДЕРІН ТҮСІНУМЕН, БІР УАҚЫТТА КЕҢЕС БЕРУДІҢ ӨЗІНДІК ӨТІЛІМІ, <i>Жатыбаева Э.А.</i>	159
МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ, <i>Карабаев Д.К.</i>	161
БІЛІМ БЕРУ ӘЛЕУМЕТТІК-МӘДЕНИ ҚҰБЫЛЫС РЕТІНДЕ, <i>Алымбаев Б.Д.</i>	163
ОҚЫТУ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ ҰҒЫМДАРЫНЫҢ АРА ҚАТЫНАСЫ, <i>Алымбаев Б.Д.</i>	165
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚР-ГЕ ҚОСЫЛУЫ КЕЗЕҢІНДЕ ҚАЗАҚ АҒАРТУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДА ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУДА ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНЫҢ ИДЕЯЛАРЫ, <i>Малдыбекова А.Р.</i>	167
МЕКТЕПТІҢ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚЫЗМЕТ СИПАТТАМАСЫ – ПЕДАГОГ-ТӘРБИЕШІ, <i>Коспанова Ф.С.</i>	169
ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕГІ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ, <i>Коспанова Ф.С.</i>	171
ДІН ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ӨЗГЕРІСТЕР, <i>Аминова Б.Т.</i>	173

ПОНЯТИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕХНОЛОГИИ, <i>Ким Е.В.</i>	175
ДІН ТЕОРИЯЛАРЫ МЕН ДІН ӘЛЕУМЕТТАНУЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ФУНКЦИЯЛАРЫ, <i>Аминова Б.Т.</i>	177
АТА – АНАЛАР МЕН МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫ, <i>Алипова Р.М.</i>	179
ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ МЕН ӘДІСТЕМЕЛЕРІНІҢ СИПАТТАМАСЫ. ҮЛГІ СИПАТТАМАСЫ, <i>Алипова Р.М.</i>	181
ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУДЫ КЕЗЕҢГЕ КЕЛТІРУ ТӘСІЛДЕРІ, <i>Бектемирова А.Н.</i>	183
«ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ДАМЫТУЫ» ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТРЕНИНГ БАҒДАРЛАМАСЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТЕСТ ӘДІСІ, <i>Бектемирова А.Н.</i>	185
ІСКЕРЛІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТРЕНИНГІ, <i>Кенжебаева Ф.Е.</i>	187
ПСИХОЛОГ-КОНСУЛЬТАНТТЫҢ КӘСІБИ ЭТИКАСЫН ЖӘНЕ ОЙЛАУДЫҢ ПСИХОТЕХНИКАЛЫҚ НЕГІЗІН ҚҰРАСТЫРУ, <i>Кенжебаева Ф.Е.</i>	189
ЖАЛПЫ ОҚУ ПӘНІ БОЙЫНША САБАҚТЫ ЖОСПАРЛАУ ЖӘНЕ ҰЙЫМДАСТЫРУ, <i>Даулетбаева Р.А.</i>	191
МЕКТЕПТЕ ПСИХОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ, <i>Жунайтова М.А.</i>	193
ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ПАЙДАЛАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ, <i>Жунайтова М.А.</i>	195
ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ОҚЫТУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ, <i>Егембердиева Р.А.</i>	197
ПСИХОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУ МІНДЕТТЕРІ, <i>Егембердиева Р.А.</i>	199
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ РЕТТЕУШІ ӘМБЕБАП ОҚУ ӘРЕКЕТТЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ БАСТАПҚЫ ДЕҢГЕЙІН ЗЕРТТЕУ, <i>Жахын Г.</i>	200
ТОПТЫҚ ОҚЫТУ ФОРМАЛАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ, <i>Жахын Г.</i>	202
СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ, <i>Ақылбек Ж.Н.</i>	204
МЕКТЕПТЕГІ ЖӘНЕ УНИВЕРСИТЕТТЕГІ ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУДЫҢ МӘНІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ, <i>Жунисбекова А.С.</i>	206
МЕКТЕПТЕ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНЫНДАҒЫ ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ, <i>Жунисбекова А.С.</i>	207
МЕКТЕПТЕГІ ПСИХОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУДЫҢ АЛЬТЕРНАТИВТІ БАҒДАРЛАМАСЫ, <i>Алиымбекова Ж.С.</i>	209
ПСИХОЛОГИЯНЫ ОҚЫТУДЫҢ БАЛАМА ЖОЛДАРЫ, <i>Алиымбекова Ж.С.</i>	212
СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА ГРУПП С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ, <i>Котова Е.В.</i>	219
ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ, <i>Котова Е.В.</i>	215
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ТРУДОВОЕ ВОСПИТАНИЕ В ШКОЛЕ-СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ ОБЩЕЙ СИСТЕМЫ ВОСПИТАНИЯ, <i>Каратаева Г.У.</i>	218
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТРУДОВОЙ ВОСПИТАНИИ ШКОЛЬНИКОВ, <i>Каратаева Г.У.</i>	220

СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В СФЕРЕ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ И ПСИХОЛОГИИ, <i>Ким Е.В.</i>	222
ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ ПСИХОТЕРАПИЯ (СОЦИАЛЬНО- ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ), <i>Севрюкова В.А.</i>	223
ВЛИЯНИЕ ГУМАНИСТИЧЕСКОЙ ПСИХОЛОГИИ НА РАЗВИТИЕ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ, <i>Севрюкова В.А.</i>	226
САБАҚТЫ ЖОСПАРЛАУ – МҰҒАЛІМНІҢ ТИЯНАҚТЫ САБАҚҚА ДАЙЫНДЫҒЫ, <i>Даулетбаева Р.А.</i>	228
СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫС ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУ, <i>Ақылбек Ж.Н.</i>	229
ПОЯВЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ В КАЗАХСТАНЕ, <i>Сиверина М.В.</i>	231
ЭТИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ БЕДНЯКА: XX ВЕКА ЕВРОПЕЙСКОГО И СЕВЕРОАМЕРИКАНСКОГО, <i>Баранова Т.В.</i>	233
ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ДЕФОРМАЦИЯЛАРЫН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АЛДЫН АЛУ, <i>Нәсір Қ.Б.</i>	235
ОСНОВНЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К НИЩЕТЕ И ПАУПЕРИЗМУ В НАЧАЛЕ XX ВЕКА, <i>Баранова Т.В.</i>	237
ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ДЕФОРМАЦИЯЛАРЫН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АЛДЫН АЛУ, <i>Нәсір Қ.Б.</i>	238
СТАНОВЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ В КАЗАХСТАНЕ, <i>Сиверина М.В.</i>	240
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ БАЛАНЫ ЕМЕС, ЖҮЙЕНІҢ ӨЗГЕРУІН БОЛЖАЙДЫ, <i>Самандарова М.У.</i>	242
БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ КАРПОРОТИВТІК МӘДЕНИЕТТІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ, <i>Самандарова М.У.</i>	243
ӘЛЕМНІҢ ЖЕТЕКШІ ЕЛДЕРІ МЕН ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОРТА БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ РЕФОРМАЛАР МӘСЕЛЕЛЕРІ: САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ, <i>Мерғалиева М.А.</i>	245
БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ, <i>Шерубаева М.Ү.</i>	247
БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ТӘРБИЕ ҮДЕРІСІНЕ ЫҚПАЛДАСУЫ, <i>Шерубаева М.Ү.</i>	249
Т. ТАЖИБАЕВТІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫН ЖОҒАРЫ МЕКТЕП БІЛІМДЕНДІРУ ҮРДІСІНЕ ПАЙДАЛАНУ ЖОЛДАРЫ, <i>Малдыбекова А.Р.</i>	251
XX Ғ. ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОЙЛАРДЫҢ ДАМУ ТАРИХЫ, <i>Шаметова У.А.</i>	253
ТӘРТІБІ ҚИЫН ОҚУШЫЛАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУ МЕН ОҚЫТУ ҚАЗІРГІ УАҚЫТТА ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕ РЕТІНДЕ ҚАРАСТЫРЫЛАДЫ, <i>Манан П.Ә.</i>	255
ҚИЫН ЖАСӨСПІРІМДЕРДІ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК ПЕДАГОГ ПЕН ОТБАСЫНЫҢ БІРЛЕСКЕН ЖҰМЫСЫ, <i>Манан П.Ә.</i>	257
ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ОҚУШЫНЫҢ БЕЛСЕНДІЛІГІ, НЕГІЗІНЕН ЕКІ ТҮРЛІ СИПАТТА БОЛАДЫ: СЫРТҚЫ ЖӘНЕ ІШКІ БЕЛСЕНДІЛІК, <i>Досалы А.Ж.</i>	259
ЖОҒАРҒЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ-ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ, <i>Досалы А.Ж.</i>	261
ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН КӨПМӘДЕНИЕТТІ ОРТА АРҚЫЛЫ	263

ПАТРИОТИЗГЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ, <i>Шоңғарева І.Н.</i>	
АҚПАРАТТЫҚ МӘДЕНИЕТ – АДАМНЫҢ ЖАЛПЫ МӘДЕНИЕТІН ҚҰРАУШЫЛАРДЫҢ БІРІ; ДӘСТҮРЛІ, СОНДАЙ-АҚ ЖАҢА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР, <i>Шоңғарева І.Н.</i>	266
ТАРИХИ-ҚҰҚЫҚТАНУ СӘЙКЕС МАМАНДЫҚТАР БОЙЫНША ЖОО-ДА ОҚУДЫ ЖАЛҒАСТЫРУ БЕЙІНДІК ПӘНДЕР, <i>Мырзахметова Ш.С.</i>	268
ЖОО-ДА КРЕДИТТІК ТЕХНОЛОГИЯ ЖҮЙЕСІНДЕ БОЛАШАҚ ОҚЫТУШЫЛАРДЫ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУҒА ДАЯРЛАУ, <i>Мырзахметова Ш.С.</i>	270
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОРТА БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ РЕФОРМАЛАР МӘСЕЛЕЛЕРІ:САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ, <i>Мерғалиева М.А.</i>	271
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА ТРИЗТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ, <i>Нуракова Н.У.</i>	274
ҚАЗАҚСТАНДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОЙЛАРДЫҢ ДАМУ ТАРИХЫ, <i>Шаметова У.А.</i>	275
БАЛАНЫ ОЙЫН АРҚЫЛЫ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ, <i>Қызырханова А.М.</i>	277
МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ, <i>Қызырханова А.М.</i>	279
БАЛАБАҚША ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ЖАН-ЖАҚТЫ ДАМУ КЕЗЕҢІ, <i>Аиғалиева А. Н.</i>	281
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРҒА ЕРТЕ ЖАС ТОБЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ЕРТЕГІЛЕР АРҚЫЛЫ БЕЙІМДЕУ, <i>Аиғалиева А.Н.</i>	283
БАЛАНЫҢ ЖАН-ЖАҚТЫ ДАМУЫНА СЕНСОРИКА МЕН ҰСАҚ МОТОРИКАНЫҢ ӘСЕРІ, <i>Нахипова А.Қ.</i>	284
СЕНСОРИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ ОРТА ТОП БАЛАЛАРЫН АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ, <i>Нахипова А.Қ.</i>	286
ДАМУА ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЖЕТІСТІКТЕРІ, <i>Бимырзаева А.Ж.</i>	288

**«Қазіргі заман жағдайындағы ғылым мен білім» тақырыбындағы
Халықаралық**

ғылыми-тәжірибелік конференцияның

ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК ТРУДОВ

**Международной научно-практической конференции
на тему
«Наука и образование в современных реалиях»**

IX том

Басуға 04.05.2021 қол қойылды.
Қалыбы А4. Қарып түрі «Times New Roman»
Ризографиялық басылым.
Көлемі **15,5** шартты баспа табақ. Таралымы 100 дана.

«Нұрлы бейне» баспасында басылды.
Тапсырыс №0405

Шымкент қаласы, А.Байтұрсынов көшесі, 15 Б

e-mail: nurly-beine@mail.ru

+7 701 77 97 167;   8(7252) 50 16 21
+7 775 389 18 28;   +7 771 144 46 30